

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА
ЯК ОСНОВА
СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ**

ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної наукової конференції
молодих учених, аспірантів і студентів
(27–28 вересня 2013 року)*

ХАРКІВ
«ПРАВА ЛЮДИНИ»
2013

Редакційна колегія:

Голова — проф. А. П. Гетьман.

Члени: проф. Ю. Г. Барабаш, проф. С. А. Авак'ян, проф. Г. О. Василевич,
проф. В. І. Фадєєв, доц. Л. К. Байрачна, ас. Г. В. Берченко, доц. І. І. Дахова,
доц. О. П. Євсєєв, ас. В. І. Ковтун, проф. В. П. Колісник, доц. О. Г. Кушніренко,
доц. С. Ю. Лукаш, доц. Т. М. Слїнько, доц. К. Є. Соляник, доц. Є. В. Ткаченко,
ас. О. О. Любченко, А. О. Рогожин, П. В. Романюк,
Д. Р. Салїхов, Р. В. Яговдїк

Оргокомїтет висловлює вдячність за сприяння
в організації і проведенні конференції партнерам заходу:
Асоціації випускників Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,
Лїзі студентів Асоціації правників України,
Юридичному агентству «Шевчук і партнери»,
Харківській правозахисній групі,
Лабораторії законодавчих ініціатив

Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму. VI Тодиківські читання.
В 36 Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (27–28 вересня 2013 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». — Харків: Права людини, 2013. — 248 с.

ISBN 978-617-587-110-2.

У збірці містяться тези наукових доповідей та повідомлень учасників міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів присвяченої пам'яті академіка права Ю. М. Тодики, що відбувалась 27–28 вересня 2013 року у Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

ББК 67.5

ISBN 978-617-587-110-2

© Колектив авторів, 2013

© Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2013

© О. А. Мірошніченко, художнє оформлення, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 18

Тодыка Юрий Николаевич

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦИИ
И ЗАКОНОВ УКРАИНЫ КАК ПРИНЦИП ОСНОВ
КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ //**

Ю. Н. Тодыка. ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ.

Учебное пособие. — Харьков: «Факт», 1999. — С. 65–70..... 20

*Секція I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ..... 24*

Баранова Алла Віталіївна

ІДЕОЛОГІЧНА БАГАТОМАНІТНІСТЬ

ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....24

Беляєва Марина Валеріївна

ПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ:

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ.....25

Борис Тарас Тарасович

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ.....27

Ващенко Алла Володимирівна

ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І СПРАВЕДЛИВОСТІ:

З ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ.....28

Жеребко Марина Анатоліївна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРАВОСВІДОМІСТЬ29

Карташова Инна Игоревна

ДЕФИНИЦІЙ КАТЕГОРИИ

«ПРЯМОЕ ДЕЙСТВИЕ КОНСТИТУЦИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ».....31

Кликова Юлія Вадимівна

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....32

Ковтун Віталій Іванович

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ.....34

Кулик Христина Миколаївна

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ: ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ35

Кулініч Ольга Олександрівна

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ПРАВОВІДНОСИН.....36

Куракін Олександр Миколайович

ПРОМІЖНІ ПОНЯТТЯ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ.....38

Лещенко Яна Анатольевна

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНОВНОСТІ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....39

Малищук Вадим Іванович

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
ТА СТВЕРДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....41

Матвійчук Анастасія Олександрівна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА РУЙНІВНІ СИЛИ ПРИРОДИ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....42

Мишин Александр Сергеевич

К ВОПРОСУ О ПРИНЦИПЕ ЗАКОННОСТИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ
И ЗАКОНОПРОЕКТАХ НЕКОТОРЫХ СТРАН
ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА О МЕДИАЦИИ43

Пахучая Ольга Сергеевна

РЕЛИГИОЗНЫЕ ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА.....45

Петухов Илья Игоревич

ПРАВОВОЕ УСМОТРЕНИЕ КАК СРЕДСТВО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА.....46

<i>Петухова Екатерина Петровна</i> КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ РЕЖИМ НАЦИОНАЛЬНОГО ДОСТОЯНИЯ.....	47
<i>Пономарёва Олеся Петровна</i> ОБЯЗАННОСТИ КАК ЭЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО СТАТУСА ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ.....	48
<i>Приходько Андрей Костянтинович</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРЕАМБУЛ КОНСТИТУЦІЙ.....	50
<i>Саєнко Марія Віталіївна</i> ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ ЯК ПРОВІДНА ІДЕЯ СУЧАСНОСТІ.....	51
<i>Сосуля Марк Олегович</i> РОЗВИТОК АВТОНОМНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ У СКЛАДІ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	53
<i>Стешенко Любов Сергіївна</i> СУДОВА ДОКТРИНА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	54
<i>Ткач Ирина Сергіївна</i> ПРИРОДА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ	55
<i>Харатян Татевік Нерсесівна</i> ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ.....	56
<i>Чайковська Анастасія Володимирівна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	58
<i>Шпілов Леонтій Миколайович</i> МІСЦЕ ХРИСТИЯНСТВА В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	59
<i>Ярмак Владислав Юрійович</i> СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ДОКТРИНИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ В СУДОВУ ПРАКТИКУ	61
<i>Anakina Tetiana Mykolaivna</i> PRINCIPLE OF SUPREMACY OF THE EUROPEAN UNION LAW VS. STATE SOVEREIGNTY.....	62

**Секція II. УТВЕРДЖЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В ПРОЦЕСІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ..... 64**

Бабешко Аліна Олександрівна
ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ
АСАМБЛЕЇ В ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1994–1996 рр.).....64

Болдырев Олег Юрьевич
РОССИЯ И УКРАИНА: ОБЩНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА.65

Бруслик Олексій Юрійович
АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА У ФРАНЦІЇ: УРОКИ ПРОВЕДЕННЯ67

Бурмака Євген Анатолійович
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ.....68

Велигина Марія Александровна
ГРАЖДАНСТВО ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ70

Дубаневич Ольга Сергіївна
ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ71

Калита Надежда Александровна
КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПРАВЕ.....72

Качур Лілія Андріївна
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ
НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....74

Клочко Тетяна Юрїївна
ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ75

Клочкова Анна Сергіївна
ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПОЛЬЩІ:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....77

Кондратович Александр Викторович
К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В СФЕРЕ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ
ЛИЦ БЕЗ ГРАЖДАНСТВА..... 78

Лапкін Андрій Васильович

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ.....79

Лялюк Олексій Юрійович

ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО 81

Маркевич Дар'я Сергеевна

БИОЭТИКА И КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ82

Матат Андрій Володимирович

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ:
НАУКОВИЙ ПОГЛЯД ТА ОЦІНКА ПЕРЕСІЧНИХ ГРОМАДЯН83

Оношко Тетяна Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ.....85

Подшибякина Екатерина Владимировна

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В СФЕРЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК.....87

Радзівідло Антон Ярославович

ЗВ'ЯЗОК ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПОЛІТИКОЮ88

Садовська Олена Володимирівна

КОГЕРЕНТНІСТЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПРАВА
НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ В УМОВАХ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ.89

Сєдих Дар'я Олександрівна

ГАРМОНІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....91

Степаненко Дмитрий Михайлович

КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
И ЕЕ ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ.92

Чиркін Антон Сергійович

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В ПОЛЬЩІ В АСПЕКТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА.....93

Штефан Вікторія Сергіївна

РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ШЛЯХУ РЕФОРМУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ.94

<i>Щербанюк Оксана Володимирівна</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ НЕКОНТРОЛЬОВАНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ	96
<i>Юбко Вікторія Анатоліївна</i> ОТРАЖЕНИЕ ПРИНЦИПОВ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА (ОПЫТ ФРАНЦИИ)	97
Секція III. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	99
<i>Берченко Григорій Валерійович</i> ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОСНОВНІ СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ	99
<i>Богиня Тетяна Юріївна</i> ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ НА НАДНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ).....	100
<i>Вышкварцев Виталий Владиславович</i> КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ МЕДИАЦИИ В РОССИИ.....	102
<i>Глебов Роман Сергійович</i> СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ	103
<i>Даців Сергій Ярославович</i> ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ	104
<i>Єльнікова Марія Олександрівна</i> КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ОБСЯГ ТА ЗМІСТ	106
<i>Єременко Анатолій Олександрович</i> ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	107
<i>Згурська Валентина Леонідівна</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	108
<i>Ісаєнко Ірина Павлівна</i> ПРИНЦИП ІДЕОЛОГІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ БАГАТОМАНІТНОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА	110

Каплій Олена Володимирівна

ПРАВОВИЙ ІМУНІТЕТ ЗМІ ЯК РІЗНОВИД
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ..... 111

Кирюх Марія Сергеевна

ПРАВООЗАЩИТНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОБЛЕМЫ
ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ОРГАНАМИ 113

Кінаш Юлія Олегівна

ЩОДО ПРИРОДИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 114

Кривенко Олександр Олександрович

ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗГЛЯД СПОРІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЧАСТИНИ 5
СТАТТІ 55 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 115

Логачова Вікторія Вікторівна

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СУЧАСНА ФОРМА
ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА ВИБОРАХ В УКРАЇНІ..... 117

Михальська Юлія Сергіївна

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 118

Симонова Снежана Владимировна

ЮРИДИЧЕСКАЯ ФИКЦИЯ КАК ПРЕПЯТСТВИЕ ДЛЯ ЗАЩИТЫ ПРАВА:
ОПЫТ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ РФ
В ОБЛАСТИ СВОБОДЫ СОБРАНИЙ 119

Сотник Антоніна Леонідівна

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ 121

Стойко Олена Михайлівна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ..... 122

Тищенко Аліна Миколаївна

ЩОДО ПИТАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ
РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 124

Шаповалова Вікторія Вікторівна

ЛОБІЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОТВОРЕННІ:
НЕЛЕГІТИМНІСТЬ В СЬОГОДЕННІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ 125

<i>Шерстобитова Светлана Владимировна</i> ПРОЦЕССУАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ.....	127
<i>Юшенко Станіслав Анатолійович</i> ДОЦІЛЬНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО УТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН.....	128
<i>Явір Віра Анатоліївна</i> ЕТНОКУЛЬТУРНА КОНСОЛІДАЦІЯ: ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	129
<i>Koch Elena Vladimirovna</i> THE REFORMATION OF ADVOCACY IN UKRAINE: IMPROVED MECHANIZM OF HUMAN RIGHTS PROTECTION	131
Секція IV. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ДЕМОКРАТІЯ.....	133
<i>Безсонова Марія Вікторівна</i> АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ.....	133
<i>Борисенко Наталія Володимирівна</i> СПЕЦИФІКА ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	134
<i>Герасимова Вікторія Володимирівна</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ.....	136
<i>Глинянская Елена Владимировна</i> ПРИНЦИП СВОБОДЫ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ.....	137
<i>Евсеев Александр Петрович</i> СУДЕБНЫЙ АКТИВИЗМ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ.....	139
<i>Казьмина Екатерина Алексеевна</i> ОБЩЕСТВЕННАЯ ИНИЦИАТИВА ШАГ НА ПУТИ К ЭЛЕКТРОННОЙ ДЕМОКРАТИИ В РОССИИ.....	140
<i>Килимнюк Любов Олександрівна, Романюк Юлія Віталіївна</i> ДО ПИТАННЯ ЗАГОРОДЖУВАЛЬНОГО БАР'ЄРУ ЯК ВИБОРЧОГО ЦЕНЗУ	141

Ковальчук Олександра Ігорівна

ПРИНЦИП НАРОДОВЛАДДЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ..... 143

Колесникова Наталя Миколаївна

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ У ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇНАХ..... 144

Кудрявцев Валентин Вікторович

ПРАВО ГРАЖДАН И ИХ ОБЪЕДИНЕНИЙ НА УЧАСТИЕ
В ФОРМИРОВАНИИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ:
РЕАЛИЗАЦИЯ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ..... 145

Матвеева Ольга Юріївна

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В ІДЕЯХ ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 147

Матвієнко Анатолій Сергійович

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 148

Мохончук Богдан Сергійович

ЩОДО ПИТАННЯ ПІДСТАВ (КРИТЕРІЇВ) ВИЗНАННЯ ВИБОРІВ НЕДІЙСНИМИ..... 149

Новак Олександр Миколайович

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ
НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В ЄВРОПІ: ФАКТОРИ РОЗПОВСЮДЖЕНОСТІ 151

Павишук Катерина Олександрівна

ДЕЛІБЕРАТИВНА І УЧАСНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 153

Петелько Інна Василівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЯК СКЛАДОВОЇ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 154

Петрова Анна Сергіївна

МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА ПРО ПИТАННЯ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ..... 156

Полховська Інна Костянтинівна

ДО ПИТАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР..... 157

<i>Романюк Павло Віталійович</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО МАНДАТУ В УКРАЇНІ	158
<i>Салихов Дамир Равильевич</i> ПРАВО НА ПРОТЕСТ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЧНОСТИ	159
<i>Скляр Олена Юрійвна</i> РІВНІСТЬ ЯК ОДИН З ПРИНЦИПІВ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ.....	160
<i>Суглобова Аліна Володимирівна</i> ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	162
<i>Шитілова Юлія Олександрівна</i> СУБ'ЄКТИ ПОДАННЯ КАНДИДАТУР ДО СКЛАДУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ З МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ.....	163
<i>Япрынецев Иван Михайлович</i> К ВОПРОСУ О ВОЗМОЖНОСТИ ЭВОЛЮЦИИ ИНСТИТУТА ЭЛЕКТРОННОЙ ПРАВООТВОРЧЕСКОЙ ИНИЦИАТИВЫ	165
Секція V. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	167
<i>Беренов Денис Костянтинівич</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	167
<i>Белікова Марина Іванівна</i> ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОДИН З ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ.....	168
<i>Бойчук Наталія Романівна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНО-ГРОШОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	169
<i>Бузун Елена Владимировна</i> ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА ПРАВООТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	171

Васильев Станислав Александрович

ПРОБЛЕМЫ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕНТРОВ
ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ
С ОРГАНАМИ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ РОССИИ. 172

Воронюк Тетяна Сергіївна

НЕСВОЄЧАСНЕ ПРИЙНЯТТЯ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ
ЗАКОНУ ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ ЯК ПІДСТАВА
ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ. 174

Гурова Анна Михайлівна

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ..... 175

Заграничнова Дарья Васильевна

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ..... 177

Зенченко Ганна Олександрівна

ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ПРАЦІВНИКА
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ. 177

Зозуля Олександр Ігорович

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКОНОПРОЕКТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ АПАРАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ..... 179

Калантарова Эльвира Ибрагимовна

К ВОПРОСУ ОБ УСТАНОВЛЕНИИ ОСНОВАНИЙ
АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ
В НАЛОГОВОЙ СФЕРЕ АКТАМИ ВЫСШИХ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ. 180

Кутько Виктория Васильевна

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО КАК СРЕДСТВО ОГРАНИЧЕНИЯ
ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ. 182

Малярчук Лілія Ярославівна

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ
ТА ЗАЯВОЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 183

Маринів Володимир Іванович

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ТА КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ
РІШЕННЯ СУДУ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 184

Овчаренко Елена Николаевна

ВОПРОСЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА СУДЕЙ
В КОНСТИТУЦИЯХ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН..... 186

Прищепя Володимир Іванович

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ
ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ ВИКОНАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ,
НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ..... 187

Рева Романа Романівна

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ..... 189

Ситник Марія Юріївна

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ
В РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ..... 190

Соколовский Станислав Олегович

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА И ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО.
ГРАЖДАНСКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РАБОТОЙ ОРГАНОВ ВЛАСТИ..... 191

Соловьева Татьяна Владимировна

РЕАЛИЗАЦИЯ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ВЫСШИХ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ
В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ КАК ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРОЦЕДУРА 193

Стадник Катерина Олександрівна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНТСТВА ПРАВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ДЕРЖАВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ КОНЦЕНТРАЦІЇ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ..... 194

Тимчій Олександр Миколайович

РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ ПРИЗНАЧЕННЯ
СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 195

Трагнюк Роман Романович

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 197

Харченко Юлія Олександрівна

ЩОДО ЗМІНИ СТРУКТУРИ ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ: ЗА І ПРОТИ..... 198

Шевчук Олексій Анатолійович

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОРМОТВОРЧОСТІ
ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ 200

Czebotar Łukasz

THE UNITED NATIONS' ENGAGEMENT IN THE PROCESS
OF STRENGTHENING THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW..... 203

Секція VI. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ. 206

Акмирадова Саида Акмирадовна

АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА ЖИЗНЬ,
НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ В ДВУХ ГОСУДАРСТВАХ:
США И ТУРКМЕНИСТАНЕ..... 206

Бершов Антон Игоревич

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЦІЛІСНІСТЬ
ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ..... 207

Бикбаев Тимергали Батыргалеевич

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ВСЕОБЩЕЙ ДАКТИЛОСКОПИИ.
ПЕРСПЕКТИВНОСТЬ ВСЕОБЩЕЙ ДАКТИЛОСКОПИЧЕСКОЙ
И ГЕНОМНОЙ РЕГИСТРАЦИИ ГРАЖДАН: ЗА И ПРОТИВ 209

Божко Володимир Миколайович

ЗНАЧИМІСТЬ ПРИНЦИПІВ ОПЛАТИ ПРАЦІ..... 210

Бондаренко Дар'я Юрїївна

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР..... 211

Возгрін Святослав Юрїйович

ГАРАНТОВАНІСТЬ І ПРОБЛЕМА ДІЇ ПРИНЦИПУ НЕПОРУШНОСТІ
ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ..... 213

Горбенко Катерина Володимирівна

ЩОДО ДЕЯКИХ АРГУМЕНТІВ ВІДНОВЛЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ
В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЖИТТЯ 214

Жидовець Ілона Сергїївна

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ЛЮДИНИ..... 216

Забродська Наталія Сергїївна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ
НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ..... 217

<i>Звонков Євген Євгенович</i> ЩОДО ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ МІГРАЦІЇ	219
<i>Йолдашова Мухаббат Омрузаковна</i> СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ТУРКМЕНИСТАНА И УКРАИНЫ	220
<i>Кодоліч Екатерина Николаевна</i> КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛІРОВАНИЯ ПРАВ ПАЦІЕНТОВ В РЕСПУБЛІКЕ БЕЛАРУСЬ.....	221
<i>Кобернюк Володимир Миколайович</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	222
<i>Красовский Сергей Яковлевич</i> К ВОПРОСУ О СОДЕРЖАНИИ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ.	224
<i>Кустов Сергей Сергеевич</i> ПРИНЦИП ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ КАК СРЕДСТВО ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЛИЧНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ).....	225
<i>Мандрікова Катерина Олександрівна</i> СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	226
<i>Нестеренко Александр Владимирович</i> УЧАСТИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ И МАЛОЛЕТНИХ ГРАЖДАН В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ В РЕСПУБЛІКЕ БЕЛАРУСЬ И В УКРАИНЕ.....	228
<i>Пшенична Ганна Євгенівна</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ	229
<i>Салогуб Михайло Геннадійович</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЧАСТИНИ ТРЕТЬОЇ СТАТТІ 53 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	231
<i>Санченко Дмитро Євгенович</i> ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ АСПЕКТ.	232
<i>Тарасова Юлия Евгеньевна</i> ЗАЩИТА АВТОРСКИХ ПРАВ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ: ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ БОРЬБЫ С «ПИРАТАМИ» В РОССИИ И УКРАИНЕ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)	233

Тарелко Станіслав Вікторович

ГЕНЕТИЧНА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 235

Толочко Марія Василівна

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 236

Усеїнова Ганна Сергіївна

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ. 238

Уханева Марія Николаевна

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА
ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА КАК ИНСТРУМЕНТ ЗАЩИТЫ
ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РФ..... 239

Чайка Іван Іванович

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ..... 241

Човган Вадим Олександрович

ЗАБОРОНА ЯК ФОРМА ПРАВООБМЕЖЕНЬ ЗАСУДЖЕНИХ..... 242

Шумилин Владислав Юрьевич

К ВОПРОСУ О ВЫПЛАТЕ АЛИМЕНТОВ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМ ДЕТЯМ В РОССИИ 243

Tashae Amanda Smith

THE BLACK MARKET OF ORGAN TRANSPORTATION..... 245

ПЕРЕДМОВА

Сучасна наука конституційного права є безспірно провідною публічно-правовою наукою. Це пов'язано, насамперед, з тим, що питання щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, організації та функціонування державного механізму, змісту ідей сучасного українського конституціоналізму є найбільш гостро обговорюваними в суспільстві. Своєрідним підтвердженням цього з 2012 року є діяльність створеної Президентом України Конституційної Асамблеї. Метою діяльності Асамблеї є напрацювання на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону України та з урахуванням досягнень і тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму пропозицій щодо змін до Конституції України. До роботи в Асамблеї залучені провідні вчені, представники громадянського суспільства і різних політичних сил. Слід відмітити, що майже третину складу Асамблеї складають члени Національної академії правових наук України, а в 5 із 7 комісій асамблеї головують академіки та директори інститутів академії. З метою пошуку відповідей на такі складні питання мають проводитися науково-практичні заходи, до яких би долучалися і молоді талановиті люди.

Гарною традицією стало проведення кожного року в Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, яка присвячена пам'яті академіка права Ю. М. Тодика. Тодиківські читання кожного року розширюють кількість учасників та свою географію. Більше 150 молодих вчених, аспірантів та студентів з вищих навчальних закладів і наукових установ України, Росії, Білорусі та Польщі подало заявку на участь у читаннях. У цьому році до співорганізаторів науково-практичного заходу приєднався Московський державний юридичний університет імені О. О. Кутафіна. Слід зазначити, що третій рік поспіль одними з співорганізаторів заходу є юридичний

факультет Московського державного університету імені М. В. Ломоносова та юридичний факультет Білоруського державного університету.

У 2013 році виповнилося б 71 рік видатному державознавцю, академіку Академії правових наук України, заслуженому діячу науки і техніки України, доктору юридичних наук, професору, завідувачу кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Юрію Миколайовичу Тодиці.

Ю. М. Тодика був одним з найбільш відомих та талановитих представників сучасної вітчизняної науки, який зробив значний внесок в підготовку юридичних кадрів. Зокрема ним було підготовлено 2 доктори юридичних наук та більше 10 кандидатів юридичних наук. Завдяки творчій діяльності таких науковців, як Юрій Миколайович, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» займає зараз провідне місце серед інших вищих навчальних закладів України. Ю. М. Тодика закінчив юридичний факультет Кишинівського державного університету (1969) і аспірантуру Інституту держави і права АН СРСР (1972), після чого розпочав свій творчий шлях у юриспруденції. У 1972–1984 рр. він працював на посадах молодшого наукового співробітника, а згодом — вченого секретаря Відділу філософії і права АН Молдавії. У 1984 р. Ю. М. Тодика перейшов на відповідальну роботу помічника Голови Президії Верховної Ради Молдавії, тобто фактичного глави країни. У 1990 р. розпочався новий етап у житті Ю. М. Тодика — він отримав запрошення працювати на посаді професора кафедри державного права Харківського юридичного інституту. Двома роками пізніше Ю. М. Тодика очолив кафедру. Саме за часів його керівництва кафедра отримала свою сучасну назву — кафедра конституційного права України. Ю. М. Тодика був автором понад 250 на-

укових праць. Серед його найбільш визначних праць варто відмітити такі, як: «Конституція України: проблеми теорії і практики», «Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика», «Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект», «Основы конституционного строя», «Конституционные основы формирования правовой культуры», «Президент Украины: конституционно-правовой статус» (в соавт.) та багато інших. Ю. М. Тодика — один з основних авторів та відповідальний редактор підручника з конституційного права України, який нещодавно отримав премію імені Ярослава Мудрого.

Варто сказати декілька слів про академіка Ю. М. Тодика не лише як про чуйну та доброзичливу людину, а й про видатного вченого, чий новаторські для свого часу праці увійшли до скарбниці вітчизняної державознавчої науки. У цьому зв'язку показова еволюція, яку він пройшов. Розпочавши свою наукову діяльність ще на початку 70-х рр. минулого століття і пов'язавши у той період своє життя з вивченням проблематики місцевих рад, згодом, особливо після переїзду 1990 р. у м. Харків, Юрій Миколайович почав розробляти незрівнянно ширше коло проблем. Досить згадати його праці, присвячені загальній теорії Конституції, конституційному праву як галузі права, тлумаченню Конституції та законів України, правам людини і громадяни-

на, статусу омбудсмана та Конституційного Суду України та багато інших.

Є такий вираз: «людина, яка народилася вченим». Із усією справедливістю ці слова можна віднести до Юрія Миколайовича. Людина, яка формувалася в селянській родині та з дитинства намагалася отримати знання, ідучи до вечірньої школи, що була розташована за декілька кілометрів від села, спромоглася стати академіком, професором, доктором наук, одним з найбільш яскравих вчених свого часу. У цьому, до речі, полягає великий урок для молодих людей.

Цьогорічні Тодиківські читання присвячені верховенству права як основі сучасного конституціоналізму. Тому метою цього заходу є вироблення підходів для вирішення складних питань теоретико-методологічних засад сучасного конституціоналізму, утвердження верховенства права в процесі конституційної модернізації, реалізації форм безпосередньої демократії, гарантування та захисту прав і свобод людини, організації та функціонування органів державної влади на демократичних засадах та популяризація значного творчого доробку з цієї проблематики видатного вченого-конституціоналіста Ю. М. Тодика.

*В. Я. Тацій,
ректор НУ «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
президент НАПрНУ,
академік НАН України*

Ю. Н. Тодыка

*Академик Академии правовых наук Украины,
заслуженный деятель науки и техники Украины,
доктор юридических наук, профессор,
с 1992 по 2007 год — заведующий кафедрой конституционного права Украины
Национальной юридической академии Украины имени Ярослава Мудрого*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦИИ И ЗАКОНОВ УКРАИНЫ КАК ПРИНЦИП ОСНОВ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ¹

Одним из ведущих принципов конституционного строя является верховенство права, который впервые в нашей стране получил закрепление в Конституции Украины 1996 г. (ст. 8). Он предполагает наличие справедливого, гуманного, демократического законодательства, воплощающего волю народа, широких слоев населения.

В украинской государствоведческой литературе принцип верховенства права только начинает анализироваться, поскольку в СССР этот принцип конституционным правом не признавался и, соответственно, не применялся на практике. В западных демократиях понятие правового государства и принцип верховенства права давно вошли в политико-правовую науку и правоприменительную практику, способствуя утверждению гуманистического характера права, демократических основ государственности. Поэтому освоение накопленного опыта мирового конституционализма применительно к данным государственно-правовым категориям имеет существенное значение для становления государственности Украины на демократических началах.

В теоретической литературе принцип верховенства права понимается как господство права в обществе, как его определяющая роль

¹ Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя. — Харьков: «Факт», 1999. — С. 65–70.

в отношениях между всеми участниками общественных отношений, в деятельности государственных и негосударственных организаций, социальных общностей, объединений. Вместе с тем П. Рабинович правильно отмечает, что принцип верховенства права имеет самостоятельный характер только в случае, когда само право интерпретируется как явление, которое возникает и существует независимо от государства, от деятельности его законодательных и иных органов². Принцип верховенства права имеет смысл только в случае, если право понимается не просто как совокупность норм, установленных государством, а как совокупность правил поведения (масштаба, меры), корпуса правил, которые легитимированы обществом, основываются на исторически достигнутом уровне социальной этики. Такое понимание права не дает оснований для его отождествления с законом, и, соответственно, не позволяет идеализировать веления государства, подменять волю населения волей бюрократии³.

² Рабинович П. М. Громадянське суспільство і правова держава (загальнотеоретичні міркування). — Українське право. 1996. № 3. С. 30.

³ Заєць А. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування). — Вісник Академії правових наук України. 1998. № 1 (12). С. 3.

Принцип верховенства права конкретизируется в целом ряде его составляющих, в том числе: а) принципе минимальной достаточности правового регулирования общественных отношений и всеобщности права; б) принципе связанности государства правами и свободами человека и гражданина; в) внепартийности права, его определенной самостоятельности относительно политических сил и его внеидеологичности; г) относительной самостоятельности применительно к судебной и исполнительной власти; д) верховенстве Конституции и законов Украины⁴.

В украинской государствоведческой литературе по-разному понимается принцип верховенства права. Есть и попытки резкого противопоставления принципа верховенства права и принципа верховенства закона. При обсуждении проекта Конституции Украины в средствах массовой информации высказывались диаметрально противоположные точки зрения. Одни авторы предлагали закрепить принцип верховенства права, другие — верховенства закона. Дискуссии в парламенте Украины по данному вопросу были достаточно острые и показали, что некоторые депутаты не видят различия между категориями «право» и «закон». Одни народные депутаты подчеркивали верховенство права, другие — закона. И в настоящее время закрепленный в ст. 8 Конституции Украины принцип верховенства права неоднозначно воспринимается, в том числе в научной среде. Некоторые авторы считают, что данный принцип дает возможность представителям государственной власти обходить закон, ссылаясь на принцип верховенства права. Иногда высказывается мнение, что хотя определенное должностное лицо и нарушило закон, но оно не нарушило право.

Считаем, что верховенство права и верховенство Конституции и закона тесно взаимосвязанные между собой понятия. Но не идентичные. Об этом свидетельствует сама конструкция ст. 8 Конституции Украины. Так, в ч. 1 ст. 8 закрепляется, что в Украине признается и действует принцип верховенства права, а в ч. 2 ст. 8 устанавливается, что Конституция Украины имеет высшую юридическую силу и что законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на ос-

нове Конституции и должны соответствовать ей. Тем самым Конституция ставится в центр правовой системы государства. Наличие требования, чтобы все принимаемые законы и иные нормативно-правовые акты не противоречили Конституции, свидетельствует о том, что сам принцип верховенства права проявляется прежде всего через верховенство Конституции, которая является Основным Законом.

Верховенство Конституции по отношению ко всем нормативным актам в государстве означает, что никакой закон или другой акт не вправе подправлять или дополнять Конституцию, тем более противоречить ей. Конституция образует фундамент правовой системы Украины. Она призвана создавать такой порядок, при котором бы право и закон не расходились. Закрепление принципа верховенства Конституции в правовой системе государства означает, что органы государственной власти, органы местного самоуправления, должностные лица, граждане и их объединения обязаны соблюдать Конституцию и законы Украины. Следовательно, государство связано правом, и все должностные лица — от Президента до рядового чиновника — обязаны действовать в соответствии с их предписаниями. Любой выход этих лиц за пределы своих полномочий является нарушением принципов правового государства, изменяющее баланс власти и свободы, а, соответственно, создающее угрозу правам и свободам человека и гражданина или же являющееся недопустимым вмешательством в жизнь гражданского общества⁵.

В ч. 2 ст. 8 Конституции четко отражена иерархия источников (форм) права, на вершине которой находится Конституция. Это означает, что все без исключения правовые акты в государстве, в том числе указы Президента Украины, должны приниматься на основе Конституции и соответствовать ей. Сформирован и действует Конституционный Суд Украины, в задачу которого входит обеспечение соответствия законов и иных правовых актов Конституции Украины (ст. 147). Рассмотрение принципа верховенства права вне верховенства Конституции и законов — это путь к беззаконию и вседозволенности, а признание только принципа верховенства закона вне системного понимания принципа верховен-

⁴ Заець А. Вказ. тв. С. 4.

⁵ Баглай М. В., Габричидзе Б. Н. Конституционное право Российской Федерации. М., 1996. С. 116.

тва права — путь к принятию несправедливых, негуманных, недемократических законов, иных нормативно-правовых актов. Поэтому резкое противопоставление данных принципов конституционного строя вряд ли оправдано как теоретически, так и практически.

О том, что принцип верховенства закона является принципом основ конституционного строя, свидетельствует и положение ч. 2 ст. 6 Конституции Украины, закрепляющей, что органы законодательной, исполнительной и судебной власти осуществляют свои полномочия в «установленных настоящей Конституцией пределах и в соответствии с законами Украины». Статья 68 Конституции определяет: «Каждый обязан неукоснительно соблюдать Конституцию Украины и законы Украины...».

Конституция как Основной Закон закладывает базу для определения принципа верховенства закона в правовой системе. Принцип верховенства права не означает отказа от выполнения требований закона. В литературе правильно отмечается, что ссылка на верховенство права не может служить причиной отказа со стороны судебных органов, органов исполнительной власти применять Конституцию, тот или иной закон, поскольку одновременно действует и принцип верховенства Конституции и верховенства закона Украины. Даже если закон не вполне соответствует существующим реалиям, некачественный, это не может быть основанием отказа от его применения. Все споры о неконституционности закона, его неправового характера должны решаться в установленном законом порядке⁶.

В собственном понимании принцип верховенства закона означает ведущую роль закона в правовой системе Украины, высшую юридическую силу по отношению к подзаконным нормативно-правовым актам. Когда речь идет о верховенстве закона, то он понимается в прямом своем значении, а именно как акт, исходящий от высшего представительного органа государственной власти и обладающий высшей юридической силой. Формирование в Украине правового, конституционного государства трудно себе представить без реального господства закона во всех сферах жизни общества, без расширения сферы его прямого воздействия на об-

щественные отношения. Речь идет о недопустимости ведомственности, когда акты ведомства подменяют законы.

Сам термин «верховенство права» является отражением ситуации, что не всегда закон является правовым, то есть демократичным, гуманным, справедливым, и что сам закон может стать основой беззакония и несправедливости. Поэтому в свое время в литературе предлагалась конструкция «верховенство правового закона», то есть верховенство не любого закона, а такого, который соответствует высоким демократическим и гуманным признакам.

Конституционный строй Украины на современном этапе изначально предполагает верховенство права, Конституции и закона, означающее, что государство, его органы и должностные лица связаны правом независимо от политической конъюнктуры, иных факторов и должны действовать в рамках Конституции и закона, компетенции, определенной за каждой государственной структурой. Правовое государство обеспечивает конституционный режим, то есть верховенство права и закона во всех сферах государственной и общественной жизни. Государственная власть не только творит закон, но и сама должна подчиняться его велениям. Условиями становления в Украине конституционного политического режима является: а) создание современной системы законодательства на основе демократического законотворческого процесса, формирование современной правовой системы Украины, отвечающей мировым и европейским стандартам; б) кардинальный пересмотр, кодификация и систематизация действующего законодательства на базе норм Конституции Украины 1996 г., ликвидация пробелов в праве; в) обеспечение правовой защищенности личности прежде всего с помощью государственно-правовых средств; г) обеспечение эффективного функционирования Конституционного Суда Украины, становления конституционной законности, конституционализма; д) осуществление судебной реформы, повышение роли суда в разрешении возникающих конфликтов, в том числе государственно-правовых; е) преодоление правового нигилизма, повышение правовой культуры граждан.

Принципиальное значение имеет положение ст. 8 Конституции о том, что нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия, что обращение в суд для защиты кон-

⁶ Заєць А. Вказ. тв. С. 12.

ституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основе Конституции Украины гарантируется. Таким образом, можно обратиться для защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина непосредственно на основе Конституции. Это гарантируется должным образом и тогда, когда нормативно-правовые акты отсутствуют. Расширение практики прямого применения норм Конституции Украины (а такая тенденция сегодня уже прослеживается) следует расценивать как позитивный фактор в становлении конституционализма в Украине на демократической основе.

Проявлением принципа верховенства права является применение аналогии права и аналогии закона при возникновении пробелов в праве. Под пробелом в праве понимается отсутствие в действующем законодательстве нормы права, в соответствии с которой должен решаться вопрос, требующий правового регулирования. Они, в том числе в конституционном праве, возникают по следующим причинам: а) в силу того, что законодатель не смог охватить формулировками нормативного акта всех жизненных ситуаций, требующих правового регулирования; б) в результате недостатков юридической техники; в) вследствие постоянного развития общественных отношений⁷. Единственным способом устранения пробелов в праве является принятие соответствующим полномочным органом недостающей нормы

⁷ Теория государства и права. Курс лекций. Под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. М., 1997. С. 423.

или группы норм права. Быстрое устранение таким способом пробелов в конституционном праве Украины не всегда возможно, поскольку связано с процессом законотворчества. Но правоприменительные органы не могут отказаться от решения конкретного дела из-за неполноты правового регулирования. Поэтому органы, применяющие нормы права, вынуждены применять аналогию права или аналогию закона.

Аналогия закона применяется в случаях, когда отсутствует норма права, регулирующая рассматриваемый конкретный жизненный случай, а в законодательстве имеется другая норма, закрепляющая сходные с ним отношения. Аналогия права применяется, когда в законодательстве отсутствует и норма, регулирующая сходный случай, и дело решается на основе общих принципов права. При этом речь идет прежде всего о таких принципах права, как справедливость, гуманизм, равенство перед законом, закрепленных в Конституции и других законах⁸. С учетом сложности становления системы конституционного законодательства и того, что многие проблемы государственно-правовых отношений в Украине должным образом не урегулированы, применение аналогии права и аналогии закона вполне оправдано, хотя и не очень желательно. Нужно стремиться к оптимальному конституционно-правовому регулированию социальных связей, чтобы не было особой необходимости в их применении.

⁸ Там же. С. 423.

Секція 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Баранова Алла Віталіївна
Сумський державний університет,
викладач кафедри права

ІДЕОЛОГІЧНА БАГАТОМАНІТНІСТЬ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У Конституції України зазначено, що суспільне життя в державі ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, тобто плюралізм проголошується одним з основоположних принципів життєдіяльності українського суспільства. Однак, наслідки тоталітарного минулого нашого суспільства проявляються в тому, що дискредитоване саме поняття «ідеологія», його розуміють у спрощеному контексті, як специфічне ставлення до певного прояву суспільної діяльності. Проте, необхідність встановлення чітких змістових орієнтирів, здатних теоретично формалізувати діяльність основних політичних інститутів, в тому числі й держави, актуалізує питання державної ідеології як такої, а також ідеологічного змісту в діяльності державних органів.

У широкому розумінні ідеологію визначають як систему поглядів та ідей, політичних програм та лозунгів, філософських концепцій, в яких усвідомлюються та оцінюються ставлення людей до дійсності та один до одного, що виражає інтереси різних соціальних класів, груп, громад. Розглядаючи ідеологію як систему слід зазначити, що виникаючи в процесі певного руху система є його результатом, аніж змістом. Відповідно до цього ідеологія стає системою тоді, коли певні провідні норми пропонуються державою

в політиці, системі освіти тощо, тоді ідеологія стає усвідомленою політикою. Науковець з державного управління В. Лола визначає державну ідеологію як систему ідей, ідеалів, норм та цінностей, що відображує особливості державного буття суспільства, на основі спільного інтересу визначає державну мету, виступає ідейною і ціннісною основою формування теорій і концепцій державного будівництва та знаходить практичне втілення в програмах державного розвитку.

Слід зауважити, що спосіб пропонування державою певної ідеології визначається державно-управлінськими концепціями виховання, що базуються на певному державному режимі. Так, за тоталітарного режиму державна ідеологія жорстко нав'язувалася в суспільстві, розглядалася з точки зору її політичної спрямованості, виключаючи її культурологічний зміст, що призвело до негативного ставлення до цього поняття та ігнорування його значення для суспільної життєдіяльності. Проте науковці наголошують, що ідеологію необхідно розглядати на абстрактному рівні, виділяти її в окреме культурне явище, в слово про буття ідеї.

Генезу поняття ідеології досліджувала О. Грицай, дійшовши висновку, що ідеологія є «зміцнюючим сплавом» для свідомості, передумовою, вихідним пунктом формування суспільної свідомості, опосередкування між суспільним буттям та індивідуальною свідомістю. Ідеологія виникла разом із класовим суспільством і характеризується класовою спрямованістю, адже особливий класовий тип свідомості стає у якості загального. Проте матеріальним носієм, діючою силою ідеології є держава, завдяки якій сутність ідеології проявляється у русі форм суспільної свідомості. Це доводить вирішальний вплив

ідеології на людське життя, її основоположне значення для будь-якого суспільного устрою.

Форми суспільної свідомості проявляються саме через ідеологію, виступають засадою і засобом розвитку свідомості людини. Погоджуємося з думкою науковця, що ідеологія присутня в житті людини як цілісність, що пронизує кожне явище, подію, завдає єдність всьому світосприйняттю. Суспільна свідомість сьогодні зорієнтована на соціальну активність і творчість. Отже, не відкидаючи політичний аспект ідеології, зазначимо, що визначальна роль ідеології у державній виховній політиці полягає в тому, що набагато раніше, ніж ідеологія стає політичною свідомістю людини, вона спричиняє становлення індивідуальної свідомості особистості людини, і молоді, зокрема.

Характеристиці поняття «ідеологія» присвячені також роботи вітчизняного політолога Н. Чубура. На думку науковця, ідеологія формує соціально-політичну мотивацію визначеного типу та спрямованості, що визначає ієрархію соціально важливих цілей, а саме: довготривалих та поточних. Ідеологічна система, сформована з політичних ідей, концепцій, доктрин, не просто відображає суспільно-економічні реалії, а виражає певні інтереси щодо складних соціально-політичних суб'єктів, носіїв ідеології.

Науковці наголошують на актуальності питання визначення ідеології, яка максимально сприяла б об'єднанню суспільства, значною мірою несла б позитивний, конструктивний потенціал, була б спроможна забезпечити консенсус усіх політичних сил. Фахівець з державного управління С. Бронікова навіть визначає основні інструменти такої ідеологізації суспільства: стереотипізацію, міфологізацію, символізацію, що репрезентують перетини реального, інформаційного й символічного світу.

Об'єктивно жодна з ідеологій не може з усією повнотою відображувати широкий спектр соціальних інтересів і тенденцій розвитку суспільства. Проте максимально виражати загальнонаціональні інтереси може така ідеологія, що за своїм характером найбільше відповідає історичним традиціям, установкам і очікуванням більшості громадян певної держави. Отже, загальнодержавна, загальнонаціональна ідеологія є похідною від суспільної, яка становить дух, неповторну особливість, характер даного народу. В свою чергу державна ідеологія є більш універ-

сальною, і саме вона є основою політики, найперше, соціальної, завдяки чому забезпечується стабільність держави та її інтенсивний розвиток.

Отже, в діяльності державних органів завжди присутня ідеологічна складова як сукупність змістових орієнтирів, на які спрямована діяльність державної влади, однак, конституційний принцип ідеологічної багатоманітності не буде порушений в тому разі, коли ідеологічна складова діяльності різних політичних інститутів відрізняється за своїм змістом, сукупністю ідей та поглядів, а державні органи, в свою чергу, не перешкоджають діяльності легітимних політичних партій та громадських організацій.

.....

Беляєва Марина Валеріївна
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
к. ю. н., доцент кафедри загальноправових
дисциплін

ПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ

Сучасний етап конституційної реформи, потреба у здійсненні глибоких реформаційних перетворень в політичній сфері, пошук нових форм і видів регулювання політичних відносин в Україні актуалізують необхідність вивчення конституційно-правового змісту політичної функції держави. Дослідження теоретико-правових та конституційно-правових засад політичної функції держави дозволяє поглибити та конкретизувати знання про сутність діяльності Української держави в політичній сфері, визначити оптимальні шляхи вдосконалення цієї діяльності, прогнозувати найближчі та очікувані перспективи її розвитку.

В сучасних державотворчих процесах та в умовах конституційної модернізації значення політичної діяльності та політики взагалі має визначальний характер для подальшого економічного, соціального, екологічного і культурного розвит-

ку. Політична функція держави є фундаментом для створення сприятливих умов визначення основних засад державної політики в сфері економіки, культури, соціального розвитку, охорони навколишнього природного середовища тощо. Діяльність держави із здійснення політичної функції складна, багатогранна, інтегративна, динамічна і, по суті, створює умови для ефективного виконання інших функцій.

Політична функція є відносно самостійною в системі об'єктних функцій сучасної держави. Історичний екскурс свідчить, що за радянських часів політична функція взагалі не виокремлювалася як самостійна функція держави та розглядалася у складі правоохоронної, що свідчило про відсторонення держави від вироблення внутрішньої і зовнішньої політики, від творчої позитивної діяльності, про охорону, насамперед, державних інтересів, їх примат над особистими, приватними інтересами. Сучасний стан розвитку юридичної науки характеризується відсутністю фундаментальних досліджень, присвячених проблемам функціонування держави в політичній сфері. Сьогодні серед науковців немає єдності щодо визначення поняття, змісту, механізму реалізації, місця та ролі політичної функції в системі об'єктних функцій держави.

Концептуальне узагальнення наукового матеріалу дозволяє визначити політичну функцію держави як конституційно регламентовані, загальні, об'єктивно необхідні напрями та види її діяльності з регулювання сфери політичних відносин, вироблення, реалізації й гарантування внутрішньої і зовнішньої політики держави, створення умов та інститутів для розвитку народовладдя, забезпечення умов для розвитку і функціонування політичної системи суспільства, створення механізмів досягнення політичної стабільності та забезпечення національної безпеки з метою формування громадянського суспільства і розбудови демократичної, соціальної, правової держави.

З метою розкриття конституційно-правового змісту політичної функції держави пропонуємо надати характеристику кожній її складовій. Так, в контексті вироблення, реалізації й гарантування державної політики важливо відзначити, що державна політика відіграє важливу роль у суспільному житті, її чіткість, виваженість є запорукою ефективного реформування всіх сфер суспільного життя, у тому числі політичної, яка

актуалізується внаслідок трансформаційних змін у державному ладі України, політичній системі тощо. Стратегічне планування політичного розвитку України залежить, насамперед, від формування основних засад державної політики, що обумовлює необхідність розробки та прийняття на конституційно-правовому рівні програми політичного розвитку України. Зв'язок політичної функції держави і державної політики полягає у фіксації останньою за допомогою юридичних актів державної волі щодо реалізації державної влади як в окремих сферах життєдіяльності суспільства, так і в суспільстві в цілому.

Наступною складовою політичної функції Української держави в сучасних умовах є створення умов та інститутів для розвитку народовладдя, що безпосередньо залежать від ролі держави, яка забезпечує створення належних організаційно-правових і матеріально-фінансових умов функціонування механізму народовладдя. Реалізація політичної функції держави, становлення реального народовладдя в Україні безпосередньо залежать від сталої політичної суб'єктності держави в сфері народовладдя, ефективності боротьби з політичною корупцією, яка негативно впливає на державно-правовий розвиток країни, політико-правову активність громадян, легітимність державної влади, її авторитет тощо.

Забезпечення умов для розвитку і функціонування політичної системи суспільства займає важливе місце серед напрямів діяльності держави в політичній сфері. Вважаємо, що реформування політичної системи України необхідно проводити на таких основних засадах: досягнення широкого суспільного консенсусу, поетапність, наступність, науковий підхід, забезпечення легітимності та законності, виважене врахування провідних тенденцій світового розвитку. Особливо варто звернути увагу на інституціональну підсистему політичної системи суспільства як суб'єктну основу реалізації політичної функції держави, яка в сучасних умовах потребує визначення і вдосконалення всіх її елементів.

Самостійним напрямом державної діяльності в політичній сфері є створення механізмів досягнення політичної стабільності та забезпечення національної безпеки. Також важливим є розв'язання існуючих у суспільстві, що трансформується, конфліктів, у тому числі і конституційних, що сприятиме зниженню соціальної

напруженості й сприятиме у такій спосіб завершенню перехідного етапу.

На наш погляд, саме такий підхід до розуміння політичної функції держави дозволяє комплексно висвітлити її конституційно-правовий зміст та сприятиме розвитку наукових основ політичної функції держави.

• • • • •

Борис Тарас Тарасович

*НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
3 курс, 2 група*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Конституційний лад — це сукупність соціальних відносин, а його засади — система конституційно закріплених принципів, що їх регламентують. Засади конституційного ладу — досить специфічні правові норми, на основі яких формуються відповідні правовідносини. Ці норми мають низку характерних ознак. Передусім вони закріплюють найважливіші засади побудови суспільства і держави і, як правило, не породжують конкретних правовідносин. Серед засад конституційного ладу (народовладдя, державний суверенітет, політична, економічна та ідеологічна багатоманітність, пріоритет прав і свобод людини і громадянина, рівність перед законом та інші) важливе місце посідає верховенство права. У широкому розумінні верховенство права розуміється як принцип правової організації державної влади, тобто як «верховенство права над державою». У більш вузькому контексті верховенство права розглядається як співвідношення права і закону в сенсі «верховенство права над законом».

Отже, важливою умовою конституційного ладу є верховенство права та закону. Одне з провідних місць відведено принципу верховенства права Конституцією України (стаття 8). Причому, Україна є чи не єдиною державою, в Ос-

новному Законі якої зафіксовано положення не тільки про верховенство права, bastіоном якого вважається Велика Британія («The Rule of Law»), а й положення про правову державу.

Прогресивним кроком для виваженого тлумачення змісту принципу верховенства права має стати з'ясування відмінностей між усталеним для вітчизняного правознавства принципом законності та принципом верховенства права. Вихідним тут є таке: верховенство права має передбачати необхідність та можливість виходу за межі формальної законності, інакше питання про верховенство права позбавляється будь-якого самостійного сенсу. Але існує загроза неоднозначного розуміння принципу верховенства права через неотримання належного нормативного закріплення та офіційного тлумачення. Тому важливе значення відіграє правова позиція Конституційного Суду України з цього питання. У підпункті 4.1 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 р. (справа про призначення судом більш м'якого покарання) зазначено, що «верховенство права — це панування права у суспільстві, що вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо». Натомість не можна погодитися із тим, що принцип верховенства права означає визнання пріоритету права перед іншими соціальними нормами (мораллю, звичаями). Навпаки, у вже згаданому Рішенні Конституційного Суду України вказується, що «одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, що легітимовані суспільством та зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення у Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути і несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи».

Як підсумок, важливо згадати про один із класичних постулатів юриспруденції, згідно з яким правом може вважатися лише те, що може бути захищено в суді. Тому верховенство права пок-

ликано бути певним стандартом не лише законодавчої діяльності, а й ухвалення судових рішень, який засвідчує неупередженість правосуддя й намагання суддів забезпечити справедливості ухвалення відповідного рішення. Втілення принципу верховенства права повинно бути спільною турботою усіх гілок влади.

Науковий керівник: к. ю. н, доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. П. Євсєєв.

.....

Ващенко Алла Володимирівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, господарсько-правовий факультет,
 5 курс, 3 група

ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І СПРАВЕДЛИВОСТІ: З ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ

Останнім часом набирає актуальності обговорення сутності і значення двох основоположних принципів — верховенства права і справедливості. С. Погребняк вважає, що однією з важливих ознак таких засад є їх самодостатній характер з точки зору формальної визначеності. Тобто, для застосування вимог цих принципів додатково не потрібно посилається на певне джерело. В українському законодавстві склалася ситуація, коли не завжди вихідні принципи, визнані міжнародною спільнотою, закріплені в нормі національного права, але з цих засад формується багато інших правових норм.

Історично людство почало визнавати існування, формувати доктрини фундаментальних принципів верховенства права і справедливості після Другої світової війни, коли відкрилися масштаби необмеженої нацистської політики.

Яскравим історичним прикладом засудження юридичного формалізму, сліпого наслідування «букві закону», що була прописана всупереч принципу справедливості, «духові закону», став Третій Малий Нюрнберзький процес над суддями, прокурорами та службовцями Міністерства юстиції Гітлерівської Німеччини (Case III:

Lawyer's trial) 1947 р. Ці юристи використовували свої повноваження, слідуючи формальним приписам декретів Третього Райху, і в той же час діяли проти совісті і справедливості, обвинувачуючи і засуджуючи безліч невинних. Фактично їх вчинки як посадовців були неправовими.

З приходом до влади Гітлера протягом 1933–1934 рр. були видані спеціальні декрети, які проголошували за урядом і канцлером право видавати декрети, що мають силу законів і можуть суперечити Веймарській Конституції. Тобто, підзаконні акти протирічили нормам Конституції і фактично нівелювали її значення. А німецькі юристи, в тому числі судді Верховного Суду, слідували приписам підзаконних декретів, «забувши» про законодавство вищої юридичної сили, про норми міжнародного права, про основоположні принципи права. В обвинувальному акті вказувалося, що юристи сприяли терору «нацистської машини» прийняттям, застосуванням законів і підзаконних НПА, які були «злочинними, як за своїм задумом, так і за виконанням». У промові прокурорів підсудні обвинувачувалися у «вбивствах та інших звірствах, які вони вчинили, руйнуючи в Німеччині право і правосуддя і використовуючи форми судочинства для переслідування, поневолення і знищення людей у величезних масштабах». Обвинувачених «будуть судити за принципами, в яких вони як юристи відмовлялися іншим» — вказав в обвинувальній промові прокурор від США генерал Тейлор. Дійсно, їх судили за чинним законодавством і нормами міжнародного права. В підсумку трибуналу було засуджено 10 осіб до позбавлення волі, 4 виправдано.

Після цього суду почався процес активного пошуку загального ефективного обмежуючого політику фактору, яким міжнародна спільнота визнала право навіть на рівні принципів. Внаслідок цього була прийнята низка міжнародних правових актів, в тому числі Міжнародний білль про права людини. Також почався активний розвиток і збагачення юридичним змістом основоположних принципів права, що триває і зараз.

На міжнародному рівні принцип верховенства права згадується ще в преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 14 листопада 1950 року, щодо визнання якого уряди європейських держав є одностайними і мають спільну спадщину. Принцип справедливості юридично був закріплений як загальнолюдський

принцип у ст. 1 Статуту ООН 1945 р., у рішеннях Європейського Суду з прав людини (справи «Войтенко проти України» від 29.06.2004 р., «Трихліб проти України» від 20.09.2005 р.).

Один із загальних для всіх галузей права принцип верховенства права зазначений у ч. 1 ст. 8 Конституції України, а також у ст. 8 КПК України. Складніша ситуація постає із принципом справедливості, який в нашому Основному Законі згадується опосередковано, коли в ч. 1 ст. 95 закріплюється, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Деякі норми прямо не визначають походження з принципу справедливості, але логічно вони випливають саме з нього. Так, із засади справедливості формується міжнародний принцип єдиноразової відповідальності за злочин (*non bis in idem*), що закріплено у ст. 65 Конституції України. Також принцип справедливості обумовлює право на судовий захист (ст. 55 Конституції), заборону зворотної дії законів (ч. 1 ст. 58 Конституції України), право не свідчити проти себе (ч. 1 ст. 63 Основного Закону) тощо.

Сьогодні не лише теорія, а й практика трактування і застосування принципу верховенства права поступово розвивається. Венеціанська Комісія у Доповіді 2011 р. виділила обов'язкові елементи верховенства права у сучасному розумінні: а) законність, в т. ч. прозорий, підзвітний і демократичний порядок введення у дію законів; б) правова визначеність; в) рівність перед законом і судом; г) заборона свавілля; г) справедливий судовий розгляд, в т. ч. доступ до правосуддя в незалежних і неупереджених судах. Міжнародна організація The World Justice Project щороку публікує індекс верховенства права (Rule of Law Index), що оцінюється за 8 показниками: обмеження державної влади, відсутність корупції, порядок і безпека, фундаментальні права, відкритість уряду, правозастосування, цивільне і кримінальне правосуддя. За показником індексу верховенства права 2012–2013 Україна зайняла 87 місце з 97, Росія — 92, Румунія — 44, Польща — 26, Словаччина — 22.

Історично основоположні принципи були виведені з норм моралі після пережитих людством потрясінь. В Україні закріплення не тільки верховенства права, а й справедливості, є тим необхідним містком, що пов'язує право з мораллю

і наповнює право моральним змістом, чого іноді так не вистачає правовій системі України. Треба вдосконалювати доктрину принципів верховенства права і справедливості. Але українцям особливу увагу варто приділяти відповідності правозастосовної практики цим принципам.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» І. І. Дахова.

.....

Жеребко Марина Анатоліївна
Науково-дослідний інститут
державного будівництва та місцевого
самоврядування НАПрН України, аспірант

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ПРАВОСВІДОМІСТЬ

Верховенство права є однією із визначальних цілей демократичного суспільства, певним ідеалом, до якого прагнуть більшість демократичних держав сучасного світу.

Потреба суспільства у правовому регулюванні суспільних відносин, у правовій регламентації поведінки людей є разом з тим і соціальною потребою у правосвідомості. Основним компонентом правової свідомості є знання про те, що є право саме в цьому конкретному суспільстві, які можливості надає суб'єктам і що від них вимагає.

Правосвідомість виробляє відношення суспільства до існуючих норм права. В ній відображена правова дійсність у вигляді знань про право, осмисленням того, що є правом, яким воно було (ставлення до права минулих років) і яким має бути (ставлення до майбутнього права).

Отже, правосвідомість є різновидом суспільної свідомості, який відображає в правових чуттєво-раціональних формах існуючу правову дійсність, правові явища, що існували в минулому і бажані правові явища, здійснює нормативно-регулюючу дію на соціальну діяльність людей.

Як підкреслюють більшість дослідників, ідея верховенства права має дуже давню історію, її витоки знаходимо ще у працях античних та се-

редньовічних мислителів. Наприклад, Платон вважав, що держава зобов'язана так побудувати свою діяльність, аби весь уклад її громадян підпорядковувався нормам і принципам, що випливають із ідей блага і справедливості, адже досконалою є лише та держава, яка прагне до блага і справедливості. При цьому акцентуючи увагу, що саме справедливі закони — це «визначення розуму», встановлені для блага усіх.

Принципи свободи, рівності, гуманізму, верховенства права розвивали дедалі більше різноманітні та досконалі форми висловлювання на правосвідомості, праві та праворозумінні різних народів і держав.

Розуміння того, що правосвідомість як найтісніше пов'язана з самою ідеєю права, дозволяє вийти на більш широку проблематику. Правові ідеї про свободу особи, про рівність та справедливість, які завжди служили мірилом людської поведінки, а потім отримали законодавче визнання в цивілізованому світі. Отже, ключовим явищем, що відбиває сутність і принципу верховенства права, в тому числі є те, що правова свідомість генетично і історично передує кожному позитивному праву, законотворчому процесу. Усвідомлення соціальної цінності особистості, індивідуальних прав, їх природного характеру — вже свідчить, що законодавство кожної держави, що вважає себе демократичним, зобов'язане визнавати, дотримуватися і гарантувати загальні права та свободи людини і громадянина.

Саме байдужість до змістовної характеристики вимог, що мають бути дотримані для втілення в життя принципу верховенства права, викликає найбільшу критику. Оскільки за відсутності критеріїв оцінки змісту закону верховенство права може існувати незалежно від того, що ми вважаємо справедливим, демократичним, обґрунтованим, а байдужість до змісту закону завжди створює можливість існування тиранії, наприклад.

Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що сьогодні все більше утверджується концепція верховенства права, яка намагається досягти консенсусу між двома попередніми поглядами, увібравши в себе найкращі їх здобутки та враховуючи недоліки. Вирішення цього питання вбачається можливим лише у контексті розв'язання більш широкої проблеми, пов'язаної із сучасними тенденціями зміни парадигми праворозуміння, відходом від суто по-

зитивістських поглядів у бік природно-правового осмислення правової реальності.

Таким чином, крізь розвиток різних концепцій праворозуміння слід звернути увагу на те, що принцип верховенства права в аспекті його практичного застосування, а не лише доктринального обґрунтування, завжди характеризувався такою складовою як правосвідомість, адже ключовим пунктом правосвідомості є усвідомлення людьми цінностей права, прав і свобод людини і оцінка чинного права з погляду його відповідності загальнолюдським цінностям. Правосвідомість не тільки виражає ставлення індивіда до правової дійсності, а й спрямовує її на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх.

Саме через правові емоції право реалізує свої головні якості — гуманізм, справедливість, формальну рівність суб'єктів і т. д. Ці характеристики права виражають людські почуття та оцінки, від їх адекватності законодавству, від психологічного настрою людей багато в чому залежить ефективність діючих актів всієї правозастосовної практики.

Сучасний етап розвитку і функціонування суспільства характеризується зростанням значення суб'єктивного фактору у вирішенні поставлених перед ним завдань. Серед соціальних механізмів, що регулюють життєдіяльність людини в суспільстві, право і правове регулювання займають центральне місце. Проблема розбудови громадянського суспільства, демократичної правової держави є безпосередньо пов'язаною з розвитком правової свідомості. Саме правова свідомість та правове виховання є соціальною гарантією дії верховенства права та правового закону в суспільстві. Слід зауважити, що наукове мислення та наукова правосвідомість у взаємодії з правовим мисленням і правосвідомістю особистості здійснюють активний вплив на реалізацію верховенства права і закону. Отже, правосвідомість, будучи індефікацією духовних початків у праві, неминуче фокусує рівень тих змін суспільного буття, що пов'язане зі сферою права, правовими відносинами.

У найбільш загальному вигляді можна зазначити, що свідомість як система включає різні форми відображення суспільних відносин: політичні, правові, етичні, філософські, релігійні. Всі ці форми суспільної свідомості є взаємозалежними і справляють взаємний вплив одна на одну.

Оскільки ця проблема, як теоретично-практична, має загальний характер, то слід принципово відмітити, що розвинена правосвідомість і правова активність є основою верховенства права цивілізованому суспільстві, фундаментом правової держави.

Принципово варто відмітити, що тільки тоді правотворча і правозастосувальна діяльність стає ефективною, коли в цих процесах поряд з здатними до самоорганізації засадами, пріоритетне місце займає і свідоме.

Подальший розвиток правосвідомості у суспільстві має призвести до того, щоб кожен дотримувався соціальних правил поведінки, основоположних принципів (і принципу верховенства права в тому числі) виключно в силу внутрішньої потреби, а не під страхом примусу.

Правові категорії і уявлення про справедливість прав і обов'язків людини, дозволів і заборон — все це впливає на формування мотивів і настанов поведінки людини у правовій сфері життя суспільства, а через регулювання правової поведінки особистості виявляється активна роль права.

Розвинена правосвідомість суспільства, повага громадян до закону є основою міцності держави, ефективного функціонування політичної і правової систем.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», перший віце-президент НАПрН України О. В. Петришин.

.....

Карташова Інна Ігорівна
ФГБОУ ВПО «Воронежский государственный университет», аспирант,
кафедра конституционного права
России и зарубежных стран

ДЕФИНИЦИИ КАТЕГОРИИ «ПРЯМОЕ ДЕЙСТВИЕ КОНСТИТУЦИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ»

На протяжении новейшего этапа развития российского конституционализма в конституционно-правовой доктрине России не утрачи-

вают актуальность исследования, посвященные юридическим свойствам Конституции Российской Федерации 1993 года как нормативного правового акта, обладающего особой политико-правовой природой и занимающего главенствующее положение в иерархии национального законодательства.

В части 1 статьи 15 основного закона России впервые наряду с высшей юридической силой как выражением верховенства Конституции по отношению ко всем иным нормативным актам закреплено ее *прямое действие*. В правовой науке проблема понимания данной категории характеризуется дискуссионностью, что обусловлено рядом причин, среди которых отсутствие ее легального определения в тексте основного закона страны; «квалифицированное молчание» Конституционного Суда Российской Федерации (единственного органа, уполномоченного на официальное толкование Конституции РФ); недостаточность зарубежного научно-исследовательского опыта по данному вопросу в связи с нетрадиционностью использованного при разработке текста действующей Конституции РФ понятийно-категориального аппарата.

Произведенный системный анализ конституционных положений, правовых позиций Конституционного Суда РФ, а также накопленного доктринального массива, позволил сделать вывод о многозначности рассматриваемой правовой категории. Нами выявлены следующие значения «прямого действия Конституции РФ»: как *юридического свойства Конституции РФ*; как *принципа Конституции РФ*; как *комплексного конституционно-правового института*; как *научной категории*. Представленная классификация дефиниций категории «прямое действие» позволяет примирить между собой уже существующие и обоснованные подходы ученых-правоведов к пониманию ее сущности и содержания.

Наиболее часто в конституционно-правовой литературе прямое действие применительно к основному закону страны характеризуется как одно из его юридических свойств либо как принцип без учета их функциональных и содержательных различий. Однако принципы Конституции (основополагающие идеи, положения, определяющие наиболее существенные черты Конституции как основного закона государства) являются первичными и определяющими

по отношению к ее свойствам (качественные характеристики, отличающие Конституцию от актов текущего законодательства); следовательно, определять сущность прямого действия исключительно как одно из юридических свойств не оправданно. Согласно части 1 статьи 76 Конституции России указанная характеристика присуща и иным нормативным правовым актам, подчиненного по отношению к ней уровня (федеральным конституционным законам, федеральным законам). Как свойство основного закона «прямое действие» указывает лишь на «потенциальную возможность» его применения, при этом в качестве принципа Конституции РФ оно приобретает определяющее значение в установлении механизма и условий действия конституционных норм, предопределяет отношение субъектов к основному закону как действительному регулятору общественных отношений, конструирует модель их необходимого поведения в соответствии и во исполнении конституционных предписаний.

Предлагается под *юридическим прямым действием Конституции РФ как конституционным принципом* понимать основополагающее начало, определяющее сущность и порядок непосредственной реализации конституционно-правовых норм уполномоченными на то властными субъектами в целях регулирования конкретных правоотношений без необходимости их конкретизации в отраслевом законодательстве.

Одновременно с этим, *прямое действие Конституции РФ* является сложным внутриотраслевым комплексным материально-процессуальным конституционно-правовым институтом, представляющим собой систему взаимосвязанных общим предметом правового регулирования конституционно-правовых норм, регулирующих общественные отношения, возникающие по поводу непосредственной реализации конституционных предписаний, обеспечения такой реализации, а также ее реальной возможности, конституционными средствами. Рассматриваемый институт предлагается включить в структуру подотрасти «основы конституционного строя», поскольку значение эффективной реализации норм, входящих в него, является одним из условий построения демократического правового государства в рамках конституционных предписаний, обладающих верховенством на всей территории России.

«Прямое действие Конституции РФ» как научная категория не является чисто юридическим понятием. Исследование механизма действия основного закона позволило сделать вывод о существовании внеправовых средств его воздействия на общество и государство (например, посредством правосознания). Выявление всего многообразия связей в механизме прямого действия Конституции РФ как системного социального явления позволит обеспечить ее эффективность на основе верховенства ее предписаний в условиях демократического правового государства.

Таким образом, содержание категории «прямое действие Конституции РФ» является многоаспектным, сложным по своей внутренней структуре, испытывает на себе влияние не только внешних историко-детерминированных факторов, но и функциональной нагрузки, правовой природы, направлений воздействия основного закона страны на жизнь общества и государства.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор кафедры конституционного права России и зарубежных стран юридического факультета Воронежского государственного университета, заслуженный юрист России Т. Д. Зражевская.

.....

Кликова Юлія Вадимівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 3 курс, 3 група

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

По всьому світу ми бачимо, як люди заявляють, що вони бажають жити в демократичному суспільстві, керованому справжнім верховенством права — там, де ніхто не може бути вище закону. Принцип верховенства права став досить актуальним у всьому світі. Він є одним з найважливіших принципів на Заході, його досить часто фіксують у міжнародних правових актах, народних конституціях та законах. Україна

не є винятком. Так, у статті 8 Конституції України закріплено, що: «в Україні визнається і діє принцип верховенства права». Цим положенням, конституцієдавець підкреслив важливість цього принципу і визнав його як фундаментальну правову цінність. Тому забезпеченню саме принципу верховенства права повинна приділятися значна увага, зокрема з боку органів державної влади.

Проте, не дивлячись на те, що положення про верховенство права закріплено у Конституції нашої держави, в українській юридичній науці відсутнє його єдине розуміння. Попри розбіжність у поглядах, можна вважати, що верховенство права — це панування права в суспільстві метою якого є юридичне обмеження держави, зокрема абсолютизму державної влади.

Сьогодні в Україні спостерігається спотворення принципу верховенства права і це є однією з найважливіших проблем нашої держави. Зневажливе ставлення до цієї фундаментальної цінності може стати причиною падіння авторитету держави на світовій арені.

Кожен член суспільства хоче бути впевнений, що справедливість це не міф, а реальність. І якщо особисті інтереси будуть порушені, то їх можна захистити. А верховенство права може гарантувати, що будуть наслідки для тих, хто порушує закон. Проте в Україні все навпаки. Більшість українців вважають, що верховенства права в нашій державі не існує, або воно діє лише в інтересах певних людей. Тому це підриває їхню віру в інститути, основна функція яких полягає у забезпеченні прав та свобод громадян. Це жахливо впливає на готовність суспільства в цілому поважати закон і діяти відповідно до встановлених правил. Тому необхідно зробити все можливе, щоб в нашій державі встановити ідеал верховенства права, принаймні впевнено до нього наблизитися. І для цього необхідно виявити, які ж саме основні умови його втілення.

По-перше, верховенство права нерозривно пов'язано з правами та свободами людини. Адже утвердження цього принципу неможливе без поважного ставлення до природних, невід'ємних і невідчужуваних прав і свобод людини. А. Дайсі писав, що права і свободи особи є «основою, а не результатом права країни». Тому головним завданням органів державної

влади повинно бути забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожного громадянина.

По-друге, ще однією складовою верховенства права є верховенства Конституції. Ці два поняття протиставляти не можна, проте й отожднювати їх також неможливо. Прирівнювати верховенство права лише до верховенства Конституції є, на мій погляд, значною помилкою. Не дивлячись на те, що Конституція в Україні є найвищим законом, не можна нехтувати нормами міжнародних документів.

По-третє, важливим елементом є законність, рівень якої в Україні досить низький. Саме цей недолік не сприяє ефективному здійсненню верховенства права. В першу чергу законність стосується державних органів, адже їх дії та повноваження повинні мати свою підставу саме в законі. Цей принцип закріплено в Конституції, а саме у ст. 19: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Його досить часто ігнорують посадові особи державних органів.

По-четверте, невід'ємною частиною верховенства права є незалежність суду та суддів. Саме до компетенції суду належить забезпечення цього принципу. Вони виносять вирішальний вердикт при розгляді конкретних справ. Тому згідно з ч. 1 ст. 129 Конституції України: «Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону».

Є й інші нормативно-правові та інституційні, національні та міжнародні гарантії забезпечення реалізації принципу верховенства права, який має засадничий характер щодо розбудови правової держави. Всі вони наявні в Україні, проте тим чи іншим чином вони порушуються, що пов'язано з рівнем правової культури українського народу та діями політичної еліти. Адже органи державної влади повинні діяти злагоджено, як цілісна система, заради спільних цілей та завдань. Саме від ефективності реалізації цих гарантій залежить дієвість верховенства права, яке так необхідно Україні.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Л. І. Летнянчин.

• • • • •

Ковтун Віталій Іванович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., асистент кафедри
 конституційного права України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Актуальним на етапі сучасного державотворення є дослідження механізму гарантій державного суверенітету як комплексної системи, що включає в себе засоби, процедури та принципи за допомогою яких забезпечується верховенство і незалежність державної влади.

Як зазначав Ю. М. Тодика, суверенітет Української держави визначається не тільки та не стільки юридичним закріпленням на конституційному рівні положенням про те, що Україна є суверенною державною, а реальним забезпеченням цього політико-правового стану державної влади економічними, дипломатичними та іншими засобами. Саме тому утвердження України як суверенної держави припускає прийняття заходів щодо забезпечення реальної її самостійності та незалежності.

Одним з проявів встановлення гарантій державного суверенітету є діяльність органів конституційної юрисдикції. Так, конституційний контроль як своєрідна оцінка «європейських договорів» став невід'ємною частиною процесу інтеграції на території Старого Світу. Стурбованість щодо можливості втрати або несанкціонованого обмеження державного суверенітету призводить до прийняття конкретних рішень на захист цього обов'язкового атрибуту держави. У зв'язку з цим, виникає, на нашу думку, формула національних конституційних та вищих судів, згідно якої: «До тих пір, поки зміни законодавства в ЄС не загрожують основним суверенним правам, такі зміни будуть вважатися сумісними з фундаментальними конституційними принципами держав-членів, і вважаються прийнятними». Такий підхід демонструє, що майбутній розвиток інтеграції буде розглядатися як необхідний доти, доки не представлятиме екзистенціональної загрози для країн-учасниць.

Доцільною є теза А. О. Селіванова, що конституційна юрисдикція залишається найбільш досконалим способом конституційного захисту інтересів держави і особи, охорони конституційного ладу, територіальної цілісності держави, забезпечення народного і державного суверенітету.

Для того, щоб більш детально проаналізувати поточні тенденції правових позицій органів конституційної юрисдикції з приводу суверенітету, треба звернутися до деяких рішень про конституційність змін у договорах відносно європейського об'єднання. Дослідити тенденцію розвитку категорії «суверенітет» за допомогою витягів з відповідних судових постулатів, прецедентного права.

Конституційний Трибунал Польщі виразно у своїй правовій позиції «черпав натхнення» у раніше винесених рішеннях Конституційної Ради Франції, Федерального Конституційного суду Німеччини та Конституційного суду Чехії, а також Конституційного суду Угорщини й Конституційного суду Австрії. Це ще раз підтверджує факт, що органи конституційної юрисдикції держав-членів ЄС «відстежують», та іноді слідує міркуванням своїх колег в цих делікатних питаннях.

Так, проаналізувавши деякі рішення конституційних судів з приводу співвідношення норм Конституції країни-члена ЄС та Лісабонської Угоди, можна виділити загальні тенденції у підході до цього питання.

Жоден юрисдикційний орган не надав своє конкретне визначення категорії «суверенітет» та «гарантії суверенітету». Наприклад, Чеський Суд оперує такими категоріями як «суверенітет народу», «суверенітет держав членів», «суверенітет Чеської Республіки як держави», «концепція об'єданого суверенітету», «практичний суверенітет», що робить його справді важким для читача, щоб зрозуміти сенс суверенітету у конституційному аналізі. Єдине, що здається очевидним, що Суд відходить від традиційного поняття суверенітету для того, щоб бути в змозі «виправдати» членство в ЄС.

У своїх позиціях як певні гарантії державного суверенітету, встановлюються певні межі передачі суверенних прав. По-перше делегування повноважень допускається лише, щодо

міжнародних органів, заснованих на взаємній згоді з іншими державами і з метою сприяння кооперації міжнародних норм. По-друге, встановлено, що така передача повноважень вважається припустимою тільки до тих пір, поки воно не впливатиме на статус держави як незалежної.

Загальний підхід щодо принципу суверенітету, застосовується й при обґрунтуванні концепції передачі суверенних прав. Стверджується, що передача компетенції на рівень ЄС не становить собою ослаблення державного суверенітету, а навпаки може призвести до його зміцнення. Передача державних повноважень до ЄС буде розглядатися допустимою, лише остільки, оскільки ці повноваження здійснюються таким чином, що забезпечують збереження основ державного суверенітету.

На відміну від суддівської риторики, вчені Данило Халберстам та Кристоф Меллерс виділяють «фундаментальні області регулювання, які повинні знаходитися виключно у компетенції національної держави, а саме: кримінальне право, право війни та миру, державних витрат та оподаткування, соціального забезпечення, культури та релігії». В академічних колах цей крок піддався деякій критиці, в основному у зв'язку з відсутністю обґрунтування вибору цих нібито «традиційних областей врегулювання».

Конституційний контроль як засіб оцінки європейських договорів став невід'ємною складовою частиною інтеграційних процесів у Західній Європі. Небезпека втрати або несанкціонованого обмеження державного суверенітету стала причиною ухвалення судами низки конкретних рішень. На цій основі поступово виробився доктринальний підхід, за яким внесення змін до законодавства Євро-союзу вважається прийнятним лише за умови, що ці зміни не загрожують суверенним правам держав-членів. Загалом, розвиток європейської інтеграції вважається допустимий лише при умові, що він не містить в собі загрози для суверенітету потенційних держав-членів. З плином деякого часу питання гарантування державного суверенітету України в європейській спільноті може постати перед Конституційним Судом України.

.....

Кулик Христина Миколаївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів прокуратури,
2 курс, 8 група

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ: ІСТОРІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Історію держав, їх виникнення, розвиток, занепад слід розглядати як наслідок менталітету народів, вироблений психологічним складом рас, що залежить від соціального середовища, природних характеристик, діяльності суб'єктів та багатьох інших факторів. Не є винятком з цього правила і Україна. Саме тому пропонується розгляд українського конституціоналізму через призму українського менталітету, як етнічного так і національного.

В українських діаспорних колах досить давно склався термін «вдача народу», що виступає аналогом «менталітету» як необхідного фундаменту розвитку. До такого тлумачення менталітету звертався і професор Українського інституту громадознавства в Празі Н. Я. Григорієв, який визначав народну вдачу як те спільне, «що є у всіх, що їх об'єднує в один людський тип, а у відношенні до інших народів, до всього людства є тим, чим народи відрізняються один від одного».

На нашу думку, в українській ментальності переважають дві основи: скіфська і слов'янська. Скіфська — забезпечила нам емоційність, різкість і волелюбність, а слов'янська — толерантність і терпимість. Постійно з плином історії переважає то одна, то інша основа. Переважання слов'янської наочно ілюструє період XV — першої половини XVI ст., коли український народ перебував під владою Литви та Польщі, а згодом Речі Посполитої. Та друга половина XVI—XVII ст. яскраво доводить схильність скіфської основи до волелюбності.

На даний момент в науці досить багато вчених займаються питанням українського конституціоналізму. Зокрема, Всеволод Речицький запропонував свій власний проект Конституції України. Дуже важливим в даному проекті є те,

що ним передбачається новий суб'єкт ухвалення Основного Закону — народ. Якщо раніше це була представницький орган і юридична особа — Верховна Рада України, то тепер йдеться про весь Український народ. Яскраво просліджується спроба науковця об'єднати націю, нівелювати індивідуалістичну рису ментальності єдністю.

В. Тацій стверджує, що 16 років, що минули від часу прийняття чинної Конституції України, свідчать про наявність проблем реалізації конституційних норм, які породжені недоліками як самого тексту Основного Закону, так і вибудованої моделі організації влади. Справжня Конституція має бути компромісом, який досягається не тільки серед політичних сил, але, що важливіше, всередині суспільства. Для забезпечення балансу у взаємовідносинах гілок державної влади насамперед необхідно здійснити реформування місця і ролі в державному механізмі України інститутів Президента та уряду. До того ж гіпотетично здійснення такого реформування можливе фактично протилежними шляхами.

Ще один науковець, доктор юридичних наук Ю. М. Тодика, стверджував що необхідним етапом у розвитку української державності, в становленні конституціоналізму пов'язано із визнанням загально гуманістичних цінностей, насамперед з ідеєю поваги прав людини, її правової захищеності, автономії особи, існування сфери, вільної від втручання держави, від свавілля посадових осіб. Це диктує необхідність нового підходу до проблеми прав і свобод людини в демократичному суспільстві. Багато з цих принципів містяться у Європейській конвенції з прав людини і громадяни.

Отже, міфологізм і романтизм спрямовує свідомість на пошуки емоційно-іраціональних способів вирішення соціальних проблем, що не дає нам можливість наслідувати шлях розвитку країн Європи, США чи Росії. Бо модель як американського так і європейського конституціоналізму не зовсім підходять нашій ментальності, адже для скіфської свідомості більш притаманні риси європейського конституціоналізму, а для слов'янської — американського. Так вже історично склалося, що наша українська ментальність являє собою певний симбіоз цих двох свідомостей, тому самотній шлях — це єдиний варіант успішного розвитку процесу державотворення в Україні, який відповідно теж

має представляти собою певне поєднання як принципів європейського, так і американського конституціоналізму.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Л. І. Летнянчин.

.....

Кулініч Ольга Олександрівна
Державний вищий навчальний заклад
«Запорізький національний університет»,
начальник юридичного відділу

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНІХ ПРАВОВІДНОСИН

Сучасна динаміка конституційно-правового розвитку, нові державно-політичні та соціально-економічні реалії в Україні, реформування вітчизняної системи освіти актуалізують проблеми правового регулювання різноманітних сфер діяльності, в тому числі сфери освіти, в межах якої виникають і функціонують різні суспільні відносини, що регулюються нормами практично всіх галузей законодавства. Провідне місце серед цих відносин займають освітні, стратегія правового регулювання яких в сучасному світі повинна мати виважений та послідовний характер, що обумовлено зростанням ролі освіти як важливого фактору формування людського потенціалу в умовах інформаційного суспільства та євроінтеграційних і глобалізаційних процесів.

Освітні правовідносини виникають в процесі реалізації конституційного права на освіту, ефективність якої залежить від належного правового регулювання освітньої сфери та з'ясування юридичної природи правовідносин, в які суб'єкти вступають з приводу реалізації суб'єктивного права на освіту, що є невід'ємним елементом механізму реалізації права на освіту.

Необхідність впорядкування суспільних відносин в сфері освіти та забезпечення законних інтересів їх суб'єктів обумовлює вивчення поняття та юридичної природи освітніх правовідносин.

В чинному законодавстві відсутня дефініція поняття «освітні правовідносини». В Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що завданням законодавства України про освіту є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України. На доктринальному рівні також відсутня єдність щодо розуміння поняття, змісту та природи освітніх правовідносин.

Сучасні підходи вітчизняних та російських вчених до розуміння освітніх правовідносин умовно можна поділити на дві групи. Перша наукова позиція ґрунтується на констатації факту наявності освітніх правовідносин як відносно самостійної системи, що складають предмет освітнього права. Прихильники другого підходу заперечують самостійний характер освітніх відносин та їх існування, а правовідносини, що виникають під час реалізації права на освіту відносять до інших галузей права — адміністративного, цивільного, трудового.

В. Боняк, В. Сирих, В. Спаська, Ю. Кудрявцев, підтримуючи перший підхід, зазначають, що наявність в системі законодавства про освіту норм цивільного, адміністративного та інших галузей права, що утворюють так звані комплексні інститути, не заперечує можливості освітнього права бути самостійною галуззю права. Вчені стверджують, що жодна з національних галузей права немає властивого лише їй предмету, оскільки в ній присутні норми інших галузей права. Освітні правовідносини є самостійним видом правовідносин, які за змістом і складом істотно відрізняються від інших галузевих правовідносин.

На противагу вищезазначеного, представники другого підходу до розуміння освітніх правовідносин вказують на відсутність достатніх підстав виокремлення освітнього права в самостійну галузь, оскільки освітні правовідносини не мають необхідної специфіки, яка б дозволила зробити висновок про їх особливу соціально-правову природу. Цієї позиції дотримуються В. Кваніна, С. Куров, А. Максимець, Л. Саннікова та інші вчені. Зокрема, в науковій літературі висловлюються точки зору щодо належності освітніх відносин до цивільно-правових чи адміністративно-правових.

В цьому контексті викликає інтерес наукова дискусія з приводу публічно-правового

чи приватноправового характеру освітніх правовідносин. Так, співвідношення поняття «освітня послуга», що передбачене Законом України «Про освіту», та «послуга з навчання», що передбачене ЦК України, дозволяють зробити висновок, що перше повинно існувати в межах освітніх правовідносин, а друге — у цивільно-правовій сфері. Дилема про пріоритети публічного та приватного в регулюванні освітньої діяльності доки не розв'язана та має не лише теоретичний характер. Зокрема, мова йде про можливість оскарження освітніх правовідносин у судах загальної юрисдикції у разі визнання їх цивільно-правовими, відповідно визнання їх публічно-правового характеру дозволяє оскарження до адміністративних судів.

З методологічної точки зору також необхідним є розмежування понять «правовідносини в сфері освіти» та «освітні правовідносини». Правовідносини в сфері освіти охоплюють всі види правовідносин в освітній сфері, яка має комплексний характер, а властиві їй відносини регулюються практично нормами всіх галузей права — конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, фінансового, сімейного та ін. В свою чергу, освітні правовідносини складають безпосередній предмет освітнього права, його ядра як самостійної галузі правової системи.

З метою впорядкування юридичної термінології також не варто ототожнювати поняття «освітні правовідносини» та «педагогічні правовідносини». Освітні правовідносини за змістом мають ширший характер, оскільки сторонами цих відносин є не лише суб'єкти викладання та суб'єкти навчання, а також навчальні заклади. Крім того, за чинним законодавством освітня діяльність не обмежується лише діяльністю викладання, зокрема, це й виховання, й професійна, наукова, загальнокультурна підготовка громадян.

Отже, теоретична нерозробленість зазначених питань призводить до невірних практичних рішень. Вважаємо, що в галузевому вимірі важливим є відокремлення освітніх правовідносин від адміністративних, цивільних, трудових, фінансових та інших правовідносин, що дозволить визначити їх специфіку. Сьогодні вкрай необхідним є створення науково обґрунтованих пропозицій з метою оформлення їх у законодавчу базу, щоб дозволило вдосконалити механізм

реалізації права на освіту. Подальший розвиток освітнього законодавства та його кодифікація сприятимуть процесу врегулювання освітніх правовідносин із застосуванням метода, який би відповідав їх специфіці.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, завідувач кафедри конституційного та трудового права ДВНЗ «Запорізький національний університет» Г. С. Журавльова.

.....

Куракін Олександр Миколайович
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
к. ю. н., професор кафедри теорії та історії
держави і права

ПРОМІЖНІ ПОНЯТТЯ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Загальновизнаним є те, що судовий прецедент не є формою права і засобом правового регулювання у континентальній правовій системі. Однак він слугує джерелом права, а відповідно, і засобом правового регулювання.

Зосередимо увагу на формально невизначених нормах, зокрема таких, що містять проміжні поняття. Саме такі поняття мають особливу здатність виступати засобами правового регулювання як пов'язаного, так і не пов'язаного з правовим регулюванням. Ця здатність впливає із властивостей проміжних понять, насамперед із такої, як можливість бути засобом і джерелом (а це уже вплив) правового регулювання. Візьмемо наприклад використане у ст. 37 та 38 Конвенції про захист прав людини та основних свобод напівоціночне поняття «повага до прав людини». Це словосполучення закріплює один із засадничих принципів діяльності Європейського Суду з прав людини.

Праворегулятивне призначення зазначеного поняття полягає у юридичному визначенні основного критерію для оцінки фактичних обставин справ, пов'язаних із захистом прав людини, неналежно захищених у межах національних правових

систем. Стаття 37 Конвенції надає право Європейському Суду з прав людини на будь-якій стадії провадження у справі вилучити заяву із реєстру справ, якщо обставини дають підстави дійти висновку, що заявник не має наміру і далі підтримувати свою заяву. Однак, відповідно до частини другої пункту першого цієї статті, Суд продовжує розгляд заяви з огляду на повагу до прав людини, визначених у Конвенції та протоколах до неї. Використане проміжне поняття дає змогу оминати формальні підстави в інтересах людини, наприклад, у випадку невчинення заявником дій, що свідчать про намір підтримувати свою заяву через страх перед можливою у майбутньому помстою з боку держави. Водночас поняття повага до прав людини є засобом правового регулювання. Як складова правової норми Конвенції воно виконує усі види загальносоціальних функцій, властивих юридичній нормі — виховну, ідеологічну, аксіологічну тощо. У нашому випадку правовий вплив супроводжує правове регулювання.

Отож визначити формальні межі позитивного ставлення до прав людини у розумінні «поваги» дуже складно. Дане філософсько-моральне поняття є не тільки специфічною формою міжнародного права, а і джерелом міжнародного й національного права держав-членів Ради Європи; тим самим засобом регулювання на широке коло суб'єктів права. Такий вплив насамперед стосується суб'єктів творення норм національного законодавства щодо прав людини, суб'єктів їхньої реалізації та застосування, й нарешті основних носіїв цих прав — людей. І полягає він у формуванні системи аксіологічних та правових установок суспільства щодо багатогранного поняття «повага до прав людини»; і є ідейною основою подальшого правового регулювання цієї важливої сфери суспільних відносин. Розглянуте поняття лише частина правової норми. Це спонукає до з'ясування «правовпливових властивостей» проміжних понять у поєднанні з схожими властивостями правової норми, у якій вони закріплюються.

Норма права відіграє регулятивну, виховну та інформаційну функції як у механізмі правового впливу загалом, так і механізмі правового регулювання зокрема. Питома вага безпосереднього правового регулювання норм з проміжними поняттями значно вища ніж норм з формально визначеними поняттями. Розглянемо наприклад ст. 39 Конституції України. Зазна-

чена норма містить проміжні поняття «збиратися мирно» та «завчасно» (останнє більшою мірою навіть оціночне). На перший погляд ці терміни цілком зрозумілі. Однак детальний аналіз засвідчує їх неоднозначність та багатогранність. Межами поняття «збиратися мирно» може охоплюватись і право проводити масові акції на підтримку певних особистих інтересів (наприклад, зібрання студентів перед навчальним закладом з вимогою своєчасної виплати стипендій), і право проведення суспільно значущих політичних зібрань (наприклад, ультраполітичних чи напіввоєнізованих сил з метою пропаганди своїх політичних ідей). Плюралізм же розуміння поняття «завчасно» на практиці став причиною того, що частина перша статті 39 Конституції України отримала офіційне тлумачення в рішенні Конституційного Суду України №4 –рп/2001 від 19.04.2001 р.

Неокресленість предмета регламентації зумовляє широкі можливості регулювання як пов'язаного з правовим регулюванням, так і такого, що має певну відносну самостійність. У першому випадку правовий вплив полягає у виховній та ідеологічній функції норми з проміжним поняттям, що закріплена у статті 39 Конституції України (наприклад, формування правової установки на поведінку на основі принципу «не роби своїми діями шкоди іншим громадянам та суспільству»). У другому випадку вже наявність такої норми є підставою формування системи певних ціннісних уявлень щодо прав людини, зокрема права на збори.

Проміжні поняття як специфічна форма закріплення правових приписів є джерелом формування інших правових норм. Так, згадана конституційна норма є основою для формування нормативно-правових актів про об'єднання громадян.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що одним із засобів правового регулювання, що супроводжує його і не є з ним прямо пов'язаним, слугують формально невизначені, зокрема, проміжні (напівоціночні поняття). Дослідження цієї категорії юридичних термінів, їх здатності регулювати суспільні відносини і впливати на них є одним із напрямів визначення шляхів забезпечення верховенства права в юридичній регламентації суспільних відносин.

.....

Лещенко Яна Анатольевна

*Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
3 курс, 3 группа*

ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Принцип верховенства права пронизывает всю правовую систему, предопределяя содержание многих норм права, действия всех органов власти, направление развития конкретных отраслей и институтов права. Обеспечение реального действия принципа верховенства права возможно лишь при реализации тесно связанных с ним принципов равенства всех перед законом, законности, гласности, презумпции невиновности.

Исследование правовых презумпций является одним из актуальных направлений развития юридической науки. В научной литературе наиболее распространено определение этого явления через понятие «предположение». Такого подхода придерживаются А. Ф. Вишнеvский, В. П. Воложанин, В. К. Бабаев, О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский, А. П. Сергеев, Д. М. Щекин. Изучив фундаментальные труды ученых-правоведов, посвященные выделению основных признаков правовых презумпций, а также действующее законодательство, можно сделать следующий вывод. Правовая презумпция — это прямо или косвенно закрепленное в законодательстве предположение о существовании определенного юридического факта, основанное на существовании другого юридического факта, установленное с целью охраны особо важных общественных отношений и действующее до тех пор, пока не будет опровергнуто в установленном порядке.

Презумпция невиновности — наиболее известный пример правовой презумпции. В наиболее общем виде она выражается положением «лицо является невиновным, пока не доказано обратное». Презумпция невиновности получила свое закрепление в ряде международных актов, провозглашающих важнейшие права человека: ст. 11 Всеобщей декларации прав человека, ст. 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, ч. 2 ст. 6 Европейской

конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Роль презумпции в праве может быть определена в трех аспектах: социальном, юридическом (юридико-теоретическом, юридико-практическом) и политическом. В каждой из указанных сфер презумпция невиновности проявляет некоторые специфичные черты.

Ее значение *в социальной сфере* обусловлено тем, что она позволяет регулировать изменяющиеся общественные отношения в случаях, когда это невозможно сделать с помощью типичных приемов юридической техники. В частности, положения презумпции невиновности предписывают толковать все неустранимые сомнения в виновности лица в пользу обвиняемого.

Юридико-теоретическое значение презумпции невиновности выражается в том, что она применяется, когда возникает ситуация неопределенности, при наличии сомнений в виновности лица. *Юридико-практическое* значение презумпции невиновности состоит в том, что она освобождает лицо от обязанности доказывать свою невиновность. «Практически презумпции означают, кто проиграет, если не представит доказательство».

Как отмечает Д. В. Винницкий, «правовые презумпции всегда носят *политический характер*, но в некоторых из них политическая природа проявляется довольно явственно, в других она не столь ярко выражена». Презумпция невиновности, несмотря на ее низкую вероятность, закрепляется в законодательстве именно по причине политического значения. По мнению Д. М. Щекина, существование презумпции невиновности связано с тем, что с ее помощью государство защищает значимые отношения, а также наиболее уязвимые слои населения. Таким образом, презумпция невиновности — яркий пример определяющего значения политического фактора в процессе возникновения и закрепления презумпций в законодательстве. Именно влияние политических факторов обусловило существование у нее некоторых нетипичных для правовых презумпций признаков.

В частности, презумпция невиновности обладает некоторыми признаками принципа права и многими теоретиками относится к данной категории правовых явлений. Для того, чтобы определить обоснованность употребления выра-

жения «принцип презумпции невиновности», проанализируем презумпцию невиновности по следующим критериям: 1) соответствие логической структуры этого положения логической структуре презумпции либо принципа права; 2) возможность опровержения данного положения; 3) степень вероятности положения; 4) стабильность/динамичность положения.

Логическая структура презумпции невиновности может быть представлена в виде сложного суждения, имеющего импликационную связку: если вина обвиняемого не доказана, то он считается невиновным, пока в определенном законом порядке не будет доказано, что он виновен.

Возможность опровержения презумпции невиновности заложена уже в самой ее формулировке («пока не доказано обратное»), в то время как опровержение принципов права не допускается. Таким образом, рассматриваемое положение является презумпцией, а не принципом права.

Степень вероятности принципа права постоянна, в то время как степень вероятности презумпции может варьироваться от высокой до низкой. Вероятность презумпции невиновности можно назвать средней. По критерию степени вероятности положения также является презумпцией.

Стабильность положения о признании лица невиновным, пока не доказано обратное, является несомненной. Стоит отметить его фундаментальность и существование в течение нескольких веков, что чаще присуще принципам права.

Таким образом, понятия «правовая презумпция» и «правовой принцип» не являются тождественными. Презумпция невиновности как по своей логической структуре, так и по своей сущности и отличительным признакам является правовой презумпцией. Однако такие особенности как стабильность, межотраслевой характер и фундаментальность объясняют, почему данное положение также называют принципом: особая роль позволяет презумпции невиновности возвышаться до категории принципов права.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права БГУ С. А. Калинин.

.....

Малищук Вадим Іванович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки слідчих кадрів
 для МВС України,
 5 курс, 11 група

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ТА СТВЕРДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Теоретично механізм правового регулювання може існувати без застосування державного примусу. Коли суб'єкти права реалізують його виходячи з громадської свідомості та духу правових норм, уникають правопорушень, неухильно виконують взяті на себе зобов'язання.

Ідеалістичним у цьому випадку буде філософський погляд Петражицького Л. Й., який в широкому розумінні розглядає явище права як причину невихованості, дефективності людської психіки, і його завдання полягає в тому, щоб зробити себе зайвим і бути скасованим.

Проте реальність правозастосування віддаляє нас від філософського ідеалу, а факти проти-правної поведінки стають викликом для держави, яка взяла на себе обов'язок захищати права і свободи людини, забезпечувати належні умови для їх реалізації.

Впровадження положень Конституції України в життєдіяльність суспільства досягається шляхом належного правового забезпечення, гармонійного поєднання інтересів людини, суспільства та держави. Саме цим обумовлений захист прав та свобод окремої особи, створення належних умов для їх реалізації. Ще у 1996 році Конституцією України було стверджено базові людські цінності. Стаття 3 визначила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю.

Звертаючись до історії європейського конституціоналізму зосередимо увагу на невід'ємних правах людини, які вплинули на подальший конституційний розвиток України. Людиноцентричність була виражена в усіх європейських конституціях. Ці конституційні цінності набули домінуючих рис, закріпилися як основоположні, а їх гарантування, захист став пріоритетним для держав. Проте слід звернути увагу на намагання

українськими парламентарями ствердити верховенство права та визначити цінності перераховані в ст. 3 Конституції, як найвищі соціальні. Цим викликана логічна суперечність, адже найвища цінність – в це максимальний ступінь цінності, тобто найбільша за усі інші конституційні цінності. Закріплення тої чи іншої цінності як найвищої, говорить про її домінуючу ознаку над іншими конституційними цінностями, тобто взяття її за основу. Це пояснює і її першочерговість, адже від задоволення чи не задоволення основоположної цінності залежить необхідність подальшого співставлення цінностей. В українському формулюванні співставлення цінностей взагалі недоречне, адже закріплення ряду цінностей в якості найвищих соціальних презюмується, що всі інші є менш цінними, створюється ціннісний ценз.

Власне, Речицький В. В. у своїй праці: «Простые ценности конституционализма: свобода, рынок и социальная динамика» висвітлив це так: «Ибо все то, что обычно защищают в бою солдаты — свободу, независимость, территориальную целостность, суверенитет страны и пр., уступает, согласно Конституции, ценности жизни отдельно взятого рядового».

Подальший аналіз законодавства лише підсилює цю суперечність, адже формулювання, яке міститься в Конституції, визнає найвищою соціальною цінністю окрім військовослужбовця зі складу Збройних Сил України, й осіб які вчиняють збройну агресію проти України, адже усі підпадають під поняття «людина», а життя, здоров'я будь-якої людини визнається найвищою соціальною цінністю. Проте, Кримінальний кодекс в розділі про військові злочини передбачає ряд санкцій за фактичне дотримання та збереження конституційних цінностей України. Стаття 429 КК «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю», стаття 430 КК «Добровільна здача у полон» — ці та інші статті фактично під загрозою покарання примушують посягати на найвищі соціальні цінності, унеможливають їх збереження.

Поряд із цим, ряд нормативних актів, які визначають підстави застосування спеціальних засобів, заходів фізичного впливу та вогнепальної зброї: працівниками МВС, СБУ, військовослужбовцями Військової служби правопорядку у ЗСУ, військовослужбовцями ДПСУ під час охорони державного кордону та виключної

(морської) економічної зони України свідчить про допустимість посягання на найвищі соціальні цінності з метою виконання професійного обов'язку, дотримання відомчих нормативних актів та правопорядку.

Викладені протиріччя є такими, що вказують на порушення Конституції. Проте, не виконання наказів, не дотримання законів прийнятих на захист суверенітету, незалежності, цілісності, територіальної недоторканості, громадського порядку та безпеки держави виключає її існування як такої.

В свою чергу, зміст ст. 8 Кримінального процесуального кодексу наголошує, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Разом із цим, кодекс наголошує, що принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. За таких умов цей принцип є визначальним, адже взаємодіють дві масивні дефініції: верховенство права та верховенство закону, співвідношення форми і змісту яких, заслуговують значної уваги при розгляді справ у згаданій міжнародній інституції.

Зрештою, наявність таких гострих протиріччя в системі законодавства України призводить до порушення ієрархії правих норм. Це виключає застосування норм вищої юридичної сили, продукує підміну верховенства права, а конституційні цінності перетворюються на декларативну складову законодавства, що створює нігілістичне бачення, скептичне сприйняття Конституції громадянами. Разом із цим, формулювання ціннісної орієнтації у ст. 8 КПК, на відміну від висвітленої суперечності між Основним Законом та Кримінальним кодексом, забезпечує відчутне домінування принципу верховенства права окремої особи при виконанні завдань кримінальною юстицією та сприяє захисту прав і свобод людини.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Б. Фомін.

.....

Матвійчук Анастасія Олександрівна
Національна академія управління,
здобувач, кафедра цивільного
та господарського права

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА РУЙНІВНІ СИЛИ ПРИРОДИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Традиційно вважається, що територія України є безпечною у питанні природних катаклізмів: нам не загрожують ані торнадо, ані цунами, ані урагани. Тим не менш, дедалі частішають і у нашій батьківщині стихійні лиха: паводки та селеві потоки, що панували у Західній Україні влітку 2008 та 2009 років, регулярні паводки малих річок, щорічні лісові пожежі, землетрус у Кривому Розі 24 червня 2013 року та інші, не кажучи вже про регулярні «дрібні неприємності», як-то шквальний вітер, буревії, грози тощо. Такі події спричиняють значну шкоду як навколишньому природному середовищу, так і конкретним особам: руйнуються домівки, господарські споруди, інші будівлі, гине врожай тощо. І якщо за прадавніх часів люди винуватили лише матінку Природу або розгніваних міфічних богів, сьогодні нерідко називають конкретних винуватців лиха: тих, хто дозволяє та здійснює неконтрольовану вирубку дерев, не дотримується правил протипожежної безпеки у лісах тощо. Тож перефразуємо одвічне питання: хто винен і хто відшкодуватиме збитки?

Традиційна відповідь на перше з поставлених питань: ніхто. Цей підхід характерний для приватного права і відображений, серед іншого, у відомих з давніх часів правилах: власник несе ризик випадкової загибелі свого майна; ніхто не відповідає за форс-мажор; винної відповідальності за заподіяння шкоди та ін.

Однак дещо інакше вирішується питання на конституційному рівні. Згідно Конституції України саме держава дбає про забезпечення гідних умов життя людей (преамбула) і відповідає перед людиною за свою діяльність (ч. 2 ст. 3); людина, її життя, здоров'я і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3); забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (ст. 16); держава

забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя (ч. 4 ст. 49). Окрім того, згідно ч. 1 та ч. 3 ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Власність зобов'язує. Якщо застосувати тут відомий з часів Римського права принцип, згідно якого власник, у даному випадку — в особі державних органів та органів місцевого самоврядування, зобов'язаний належним чином дбати про свою власність, а у разі заподіяння нею шкоди — відшкодовувати її, напрашується цікавий висновок. Окрім того, саме держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду, а громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону (ст. 47 Конституції України). Тож зрозуміло, до кого звертатися, якщо будинок знесло селевим потоком.

Ще більший крок уперед на шляху до встановлення повномасштабної відповідальності держави за природні катастрофи, причому коштом державно та місцевого бюджету, було зроблено із прийняттям кодексу цивільного захисту. Залишається лише чекати, аби перевірити, чи працюватимуть його положення на практиці, адже, як повсякчас трапляється в Україні, законодавство і практика — різні речі, а різниця ця впливає з нескінченного та нездоланного бюджетного дефіциту.

Оскільки ця проблема для світу не нова, то існують різні способи її вирішення. Усвідомлюючи свою відповідальність за добробут громадян ряд держав світу вживають заходів або для запобігання стихійним лихам, або для зменшення фінансових втрат від них. При цьому акцент робиться на страхуванні і самодопомозі, а не на додатковому навантаженні на державний бюджет. Так, наприклад, 5 Тихоокеанських островів — Маршалові Острови, Самоа, Соломонові Острови, Тонга і Вануату за підтримки

Японії, Світового банку та Секретаріату Тихоокеанської спільноти взяли участь у Пілотному проєкті страхування ризику від катастроф у Тихому океані (Pacific Catastrophe Risk Insurance Pilot). Проєкт має на меті з'ясувати, чи допоможе передача ризиків на базі страхового плану впоратися з негайними фінансовими наслідками стихійного лиха. Європейський союз фінансує Програму з попередження, готовності та реагування на антропогенні і стихійні лиха у країнах Східного партнерства, зокрема в Україні. Водночас лідирує у світі саме добровільне індивідуальне страхування майна його власниками.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, заступник завідувача кафедри цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління» І. О. Харь.

.....

Мишин Александр Сергеевич
Саратовская государственная
юридическая академия, студент,
Юридический институт правового
администрирования,
4 курс, 1 группа

К ВОПРОСУ О ПРИНЦИПЕ ЗАКОННОСТИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ И ЗАКОНОПРОЕКТАХ НЕКОТОРЫХ СТРАН ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА О МЕДИАЦИИ

Медиация для стран постсоветского пространства представляет собой новое явление. В некоторых странах (Россия, Казахстан, Молдова) законодательство о медиации существует относительно недолго, в других (Беларусь) — еще не вступило в силу, в третьих (Украина) — оно вовсе отсутствует, но находится в стадии законопроектов. Это обуславливает наличие законодательных пробелов и коллизий в данных актах, которые препятствуют или могут препятствовать эффективной имплементации института медиации в правовые системы упо-

мнянутых стран. На одном из таких пробелов, касающегося принципов медиации, а именно принципа законности, являющегося неотъемлемой частью верховенства права, хотелось бы остановиться в рамках данной работы.

Принципам медиации посвящены отдельные статьи в законах и законопроектах России, Украины, Беларуси, Молдовы, Казахстана (далее — рассматриваемые страны): ст. 3 Федерального Закона России от 27.07.2010 г. № 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» (далее — Закон России); ст. 4 Проекта закона Украины «О медиации» О. Тищенко и Ю. Кармазина № 8137 (далее — Проект Украины №1); ст. 5 Проекта закона Украины «О медиации» С. В. Кивалова и В. А. Бондика № 10301-1 (далее — Проект Украины № 2); ст. 3 Закона Республики Беларусь от 12.07.13 г. № 58-З «О медиации» (далее — Закон Беларуси); ст. 3 Закона Республики Молдова от 14.06.07 г. № 134-XVI «О медиации» (далее — Закон Молдовы); ст. 4 Закона Республики Казахстан от 28.01.11 г. № 401-IV «О медиации» (далее — Закон Казахстана). Между тем, ни в одной из них не упомянут общеправовой принцип законности, важность которого в регулировании любого вида общественных отношений сложно переоценить.

В законодательстве каждой рассматриваемой страны данный принцип имеет конституционную природу (ч.1 ст. 1, ч. 2 ст. 4, ч. 2 ст. 15 Конституции России; ст. ст. 1, 8, ч. 1 ст. 129 Конституции Украины; ст. ст. 1, 7, 112 Конституции Беларуси; ч. 3 ст. 1, ст. 7 Конституции Молдовы; ст. 1, ч. 1, 2 ст. 4 Конституции Казахстана) и предусмотрен процессуальным законодательством (ГПК рассматриваемых стран: Россия — ст. 2, ч. 1 ст. 11, ч. 2 ст. 39, ч. 4 ст. 173; Украина — ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 8, ч. 5 ст. 175; Беларусь — ст. 5, ст. 21, ст. ст. 61, 285, 285.1; Молдова — ст. ст. 4, 12, 12.1, 239, ч. 5 ст. 60, ч. 6 ст. 212; Казахстан — ст.ст. 5, 6, ч. 2 ст. 49, ч. 5 ст. 193. АПК/ХПК рассматриваемых стран: Россия — ст. 6, ч. 1 ст. 13, ч. 5 ст. 49, ч. 3 ст. 139, ст. 141; Украина — ст. 4; Беларусь — ст. ст. 4, 14, 21, 25, 63, 121, 123). В связи с этим, его игнорирование в регулировании медиационных отношений (также имеющих процессуальный характер) может не только привести к антиправовым последствиям, но и дискредитировать институт медиации в целом. Например, А. И. Зайцев от-

мечает, что несоблюдение принципа законности любыми юрисдикционными органами во все времена влекло за собой безусловную отмену судебного постановления. Могут возразить, что данным принципом обязаны руководствоваться исключительно юрисдикционные органы, пусть и негосударственные (третейские суды), а процедура посредничества с юрисдикционной деятельностью никоим образом не связана. С одной стороны, это, конечно, так. Но по результатам проведения процедуры медиации может быть принято медиативное соглашение (что, собственно говоря, и является целью медиации), которое в случае проведения процедуры медиации при рассмотрении спора судом может быть им утверждено в качестве мирового соглашения. В результате на практике может, да наверняка и будет, возникать ситуация, когда медиативное соглашение заключено без учета принципа законности, а суд (как государственный, так и третейский) не сможет его утвердить в силу несоблюдения указанного принципа. Реальность подобного развития событий обуславливается также и тем обстоятельством, что в соответствии с действующим законодательством для осуществления деятельности медиатора не требуется высшего юридического образования, участие в урегулировании спорного правоотношения юридически грамотного представителя довольно проблематично, а сами стороны, скорее всего, юридически неграмотны. Упоминают о данной проблеме и другие ученые, в т. ч. С. А. Владимирова, М. Н. Зарубина, Е. В. Тихонова, С. В. Николюкин.

Разделяя данную точку зрения, хотелось бы добавить, что данный правовой пробел является общим для законодательства и законопроектов рассматриваемых стран, хотя может иметь различное проявление. К примеру, если в Законе России и Законе Казахстана принцип законности не закреплен ни прямо, ни косвенно (не проявляется через комплексное толкование норм), то в законодательстве и законопроектах Беларуси, Молдовы и Украины можно увидеть положения, запрещающие наличие противозаконных условий в медиативном соглашении (Закон Беларуси — ч. 2 ст. 15; Закон Молдовы — п. f ч. 1 ст. 8, ч. 6 ст. 29; Проект Украины №1 — ст. 18, ст. 23, Проект Украины №2 — п. 6 ч. 1 ст. 17, п. 1 ч. 1 ст. 22, ч. 6 ст. 26), что, тем не менее, является странным с точки зрения юридической

техники, при отсутствии упоминая о принципе законности в соответствующей статье.

Таким образом, мы считаем, в целях реализации верховенства права и эффективного развития медиации на постсоветском пространстве, соответствующее законодательство и законопроекты России, Украины, Беларуси, Молдовы, Казахстана нуждается в корректировке в русле полного и безоговорочного соблюдения общеправового принципа законности.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры гражданского процесса СГЮА М. Ю. Лебедев.

.....

Пахучая Ольга Сергеевна
Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
5 курс, 9 группа

РЕЛИГИОЗНЫЕ ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

Одним из классических принципов механизма государственного управления является *принцип правления на основе права*. В соответствии с ним право рассматривается как инструмент установления запретов, норм должного поведения. В этой системе правления государство играет роль организации, наделенной практически неограниченным правом легитимного насилия в целях поддержания порядка, что может привести к проявлению различного рода тирании и нарушения целесообразного жизненного уклада. Так например, Деклараторный закон 1766 года закрепил право британского Парламента по отношению к американским колониям «ограничивать (их) по любым, каким бы то ни было, вопросам».

В противовес данному принципу Декларация независимости США 1776 года (далее — Декларация) закрепила *принцип господства права*, который составил основу теории конституционализма. Конституционная форма правления возникла и оформилась как ограничение властных полномочий руководителей государства,

государственных органов и реализацию данных ограничений с использованием установленных процедур. Назначение такой формы правления сводится к роли гаранта прав человека. При этом авторы Конституции США, говоря об обеспечении защиты данных прав, придавали особое значение ограничению полномочий каждой ветви государственной власти, равенству всех перед законом, беспристрастному судопроизводству и отделению церкви от государства.

Важно отметить, что согласно Декларации правительство должно действовать справедливо и разумно не только с точки зрения мнения большинства, но и в соответствии с божественным законом, который определяется в Декларации как «Законы природы и Господа всего сущего».

Идея ограничения государственной власти от произвольного вмешательства во все сферы жизни общества отражена в христианском понимании предназначения государства. С одной стороны, государство рассматривается как благословенный Богом необходимый элемент жизни в испорченном грехом мире, где личность и общество нуждаются в ограждении от опасных проявлений греха. С другой стороны, христианство предписывает уклоняться от абсолютизации власти, поскольку границы власти определяются только земными переходящими ценностями. Кроме того сама власть не должна абсолютизировать себя и расширять свои границы до полной автономии от воли Бога и установленного им порядка вещей, что может привести к злоупотреблению властью. Государство, как и иные человеческие учреждения, может иметь тенденцию к превращению в самодовлеющий институт. На основании этого не достаточно только создавать систему органов, способных сдерживать друг друга. Необходимо также обеспечить их правильное функционирование: направить усилия на достижения установленной Богом цели государства — устройства земного благополучия людей.

Таким образом, в основе конституционализма лежит принцип господства права, включающий в себя нормативное регулирование (первый компонент) на основании требований справедливости (второй компонент). Политические обязательства, вытекающие из принципа господства права относятся к правам и свободам как граждан, так и правителей.

Нормативное регулирование осуществляется по средствам закрепления механизма государственного правления в Основном законе страны (Конституции). В тоже время конституционализм предполагает соответствие данных правовых норм справедливости и нравственности. Христианское понимание формы и метода правления обусловлена духовным и нравственным состоянием общества. Идея конституционализм несет в себе отражение общественного строя, где власть действует не силой принуждения, а силой авторитета. Однако если в ветхозаветном обществе такой порядок поддерживался Божественной санкцией, то в современном конституционализме в качестве ключевого звена выступает санкционируемое обществом право.

Конституционализм призван обеспечить защиту прав человека и его основных свобод от различных возможных злоупотреблений со стороны публичной власти и других членов общества. Распространенное в настоящее время представление о неотъемлемых правах человека основано на библейском учении о человеке как образе и подобии Божьем. При таком понимании концепции прав человека является очевидной необходимостью сохранения за человеком определенной автономной сферы, зоны его свободного волеизъявления. Современный же конституционализм рассматривает права человека вне связи с Богом и сводит их не к правам личности, а к правам индивидуума, самодостаточно и самодовлеющего субъекта. Такое изменение понимания разрывает связь идеи прав человека и идеи служения, характерную для христианского правосознания. Если право соотносится с волей Божией, то оно служит гарантом свободы воли и совести личности, в то время как иные подходы к пониманию выражают стремление подчинить волю человека внешней воле власти.

Современный конституционализм, в котором утрачена связь норм права с христианским мировоззрением, рассматривает право как чисто человеческое изобретение, конструкции, создаваемой обществом для своей пользы. Поэтому любые изменения права, принятые обществом, законны. Данное положение вещей может привести к обратному эффекту: идеи конституционализма призывают создать такую систему, которая обезопасила бы общество от произвола власти сверху. В тоже время, отходя от христианского понимания назначения права и прав че-

ловека, общество может само стать своим деспотом, используя предоставленную автономию во вред себе.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права Белорусского государственного университета С. А. Калинин.

.....

Петухов Илья Игоревич
Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
3 курс, 9 группа

ПРАВОВОЕ УСМОТРЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА

Конституционализм в деятельности государственных органов и должностных лиц является одним из важнейших условий и гарантий эффективного становления конституционной модели белорусского государства и общества. Принцип конституционализма обеспечивается посредством механизма правового регулирования. Однако по причине объективной невозможности урегулировать все жизненные ситуации правовыми нормами в определенных сферах некоторый аспект деятельности государственных органов и должностных лиц обладает свободой относительно субъективного выбора варианта поведения (правового усмотрения), закрепленной нормами права.

Усмотрение в праве как вид правовой деятельности представляет собой сознательную правовую интеллектуально-волевою, творческую деятельность, содержащуюся в свободе поиска и выборе наиболее субъективно-эффективного и субъективно-оптимального варианта действия, осуществляемую специальными субъектами для достижения определенной цели. Усмотрение реализуется в определенном правовом режиме с определенными правовыми средствами. Субъективный выбор правового усмотрения предоставлен на основе объективного права. Однако усмотрение есть внутренний (скрытый) элемент право-

вой деятельности и относится к субъективной стороне жизнедеятельности человека. Усмотрение не просто механический выбор, это правовая целенаправленная деятельность интеллектуально-волевого характера, так как способность действовать по усмотрению в значительной мере зависит от знания и понимания правовых установок, отношения к ним и, во-вторых, от готовности действовать в правовой сфере, добиваясь нужного результата, основной цели права. В центре существования усмотрения находится потребность использования субъективных качеств личности, называемых интеллектуально-творческим началом, которое невозможно полностью заменить никакими нормативными предписаниями.

Присутствуя в важнейших правовых процессах, феномен усмотрения играет фундаментальную роль, так как определенные интересы потребности субъектов всегда проходят через волю и сознание индивидов, создающих и реализующих правовые нормы. Поддержание конституционализма зависит от профессиональной подготовленности и личностных качеств тех, кто непосредственно осуществляет управленческую, правотворческую и правоприменительную деятельность. Детальность по усмотрению требует высокой ответственности, профессионализма субъекта, поскольку оно представляет собой активно проявляющийся человеческий фактор, но одновременно оно является и эффективным инструментом поддержания конституционного строя, когда поведение дополняется творческой работой государственных органов и должностных лиц по поиску правовых решений, отвечающих требованиям законности и конституционности, целесообразности, обоснованности и справедливости.

Согласно системному толкованию ряда положений Конституции Республики Беларусь человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Они определяют смысл, содержание и применения законов, деятельности законодательной и исполнительной власти, механизма самоуправления и обеспечиваются правосудием. Признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина — обязанность государства. Именно данные положения определяют основное назначение, цель усмотрения в праве. Усмотрение дает возможность принять надлежащую защиту прав, свобод и законных интересов личности и создает благоприятные

условия для осуществления прав и свобод гражданами. Причем если формальные нормативные предписания являются неразумными, несправедливыми, не учитывают специфику конкретной ситуации или буквальное следование им приведет, в конечном счете, к неправомерному результату, то применение усмотрения в некотором смысле является обязанностью государственных властных субъектов — руководствуясь принципом верховенства права, приоритета прав и свобод личности, отступить от формальной буквы закона и принять решение, обеспечивающее социальное благополучие конкретного человека и всего общества.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права юридического факультета Белорусского государственного университета С. А. Калинин.

.....

Петухова Екатерина Петровна
НИУ «Высшая школа экономики»,
факультет права,
аспирант

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ РЕЖИМ НАЦИОНАЛЬНОГО ДОСТОЯНИЯ

Конституционно-правовой режим национального достоинства является специальным конституционно-правовым режимом, структурно входящим в общий конституционно-правовой режим основы жизни и деятельности народов, проживающих на соответствующей территории.

Конституция РФ не содержит слова «достояние» и у нас нет легального определения термина «национальное достояние». Тем не менее, слово «достояние» широко используется в федеральном законодательстве. Встречаются такие его модификации, как национальное достояние Российской Федерации, национальное достояние России, национальное достояние народов Российской Федерации, достояние народов Российской Федерации, публичное достояние многонационального народа России. Кроме этого, в законодательстве упоминаются объекты

национального достояния, объекты общенационального достояния, компоненты национального достояния.

Характеристика того или иного объекта как достояния, по мнению Конституционного Суда РФ, является по своей сути и предназначению обоснованием для установления особенностей правового режима такого объекта.

Как правило, конституционно-правовой режим национального достояния устанавливается в отношении особых, исключительных и специальных объектов, и в том случае, когда необходимо подчеркнуть их важность для государства и общества в целом, признание значимости международным сообществом, а также уникальность такого объекта в своем роде. Категорию национальное достояние, традиционно связывают с культурными, художественными, археологическими и историческими ценностями, хотя в последнее время эту категорию применяют также к различным природным ресурсам и природным объектам.

Объекты национального достояния выполняют экономические, социальные, экологические, культурные и нравственные функции, обеспечивают национальные интересы государства, экономическую и экологическую безопасность страны, способствуют формированию национальной идентичности народа и национального сознания личности. Природные ресурсы в качестве объектов национального достояния представляют собой уникальные природные богатства, формирующие среду обитания человека.

Одной из особенностей конституционно-правового режима национального достояния является установление для собственника объекта национального достояния дополнительных ограничений, связанных с обеспечением общественных интересов. К таким ограничениям, например, относятся, прежде всего, установление целевого характера использования объекта национального достояния, обязанность поддержания их в надлежащем состоянии, обязанность эффективного использования и недопустимость ограничения свободного распоряжения ими, например вывоз за границу культурных ценностей.

Другие особенности конституционно-правового режима национального достояния заключаются в следующем. Объекты национального достояния являются предметом мероприятий по мобилизационной подготовке и мобилизации

в Российской Федерации. Сведения на объекты национального достояния являются государственной тайной. Граждане имеют право контролировать оптимальное использование национального достояния в формах, предусмотренных Конституцией РФ и законодательством РФ.

Конституционно-правовой режим национального достояния может быть введен только в интересах всех народов Российской Федерации. Природные ресурсы не могут быть достоянием какого-то одного субъекта РФ. Конституционный Суд РФ связал режим национального достояния с государственным суверенитетом и правом федеральной собственности. Конституционно-правовой режим национального достояния в отношении природный ресурсов обеспечивает публичные интересы в сохранении и использовании уникальных и труднопроизводимых природных ресурсов.

В данной научной работе использованы результаты, полученные в ходе выполнения проекта «На пути к конкурентному правопорядку», выполненного в рамках Программы «Научный фонд НИУ ВШЭ» в 2013 году, грант № 12-05-0006.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор кафедры конституционного и муниципального права НИУ «Высшая школа экономики» В. Д. Мазаев.

.....

*Пономарёва Олеся Петровна
ХНУВД, старший преподаватель кафедры
фундаментальных юридических дисциплин
учебно-научного института права
и массовых коммуникаций*

ОБЯЗАННОСТИ КАК ЭЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО СТАТУСА ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

В Преамбуле основного закона Украины в качестве одной из стратегических задач для общества и государства определено «обеспечение прав и свобод человека и достойных условий его жизни». Объем прав и свобод личности как основа достойных условий её жизни

в основном определяется перечнем прав и свобод, закреплённым на конституционном уровне. Права, свободы и обязанности относятся к основным элементам конституционного статуса личности. Взаимообусловленность и взаимодействие элементов конституционно-правового статуса личности являются важнейшими факторами её фактического положения в обществе, включая качество жизни, поэтому рассмотрение конституционно-правового статуса личности через составляющие его элементы является важным и актуальным, а рассмотрение обязанностей личности как одного из основных элементов её конституционно-правового статуса, представляется целесообразным.

Проблемы конституционно-правового статуса личности входили в сферу научных интересов таких известных учёных-конституционалистов, как Ю. Н. Тодыка, О. В. Марцеляк, П. Ф. Недбайло, М. В. Витрук. Правовому статусу инвалидов посвящены диссертационные исследования О. М. Ильина, К. С. Мищенко, Е. Я. Карновской, А. П. Рахимли. Украинский учёный Л. И. Летнянчин и его российский коллега Р. Р. Каримов в своих диссертациях рассматривали сущность и проблемы реализации юридических обязанностей как одного из основополагающих и системообразующих элементов правового статуса личности.

Конституционно-правовой статус личности отображает сложную систему правоотношений, которая охватывает её взаимосвязь с другими членами общества и государством. Выполнение одними членами общества своих обязанностей непосредственно связано с возможностью осуществления другими членами общества своих прав, свобод и законных интересов. Обязанности — это требование, которое предъявляет государство к своим гражданам, а также всем тем категориям физических лиц, которые имеют право на законное пребывание на его территории. Конституционное закрепление прав, свобод и обязанностей личности определяет основные направления для защиты и реализации всех фундаментальных элементов её правового статуса. Вследствие этого обязанности приобретают свойственные им функции и социальные роли.

Обязанности не только один из ключевых элементов конституционно-правового статуса личности, — это модель и мера должного пове-

дения человека в обществе. Природа взаимосвязи прав, свобод и законных интересов личности такова, что они не могут быть реализованы вне взаимодействия друг с другом.

Конституционный статус личности конкретизируется посредством специальных статусов. Принадлежность к тому или иному специальному статусу определяется теми качествами личности, благодаря которым она занимает определённую социальную нишу. Внутри таких социальных ниш наряду с конституционными нормами действуют также и нормы других источников конституционного и иных отраслей права. Специальный статус инвалидов закреплён в ряде законов, актов Кабинета Министров Украины и других органов публичной власти.

Закон Украины «Об основах социальной защищённости инвалидов в Украине», в ст. 3 закрепляет инвалидность в качестве основания для принадлежности к специальному статусу, возможность и порядок ограничения объёма обязанностей для людей с ограниченными возможностями, а также определяет, в зависимости от степени инвалидности, объём обязанностей каждого конкретного индивида. Совокупность правовых норм, регулирующих положение людей с ограниченными возможностями, принято в первую очередь рассматривать с точки зрения системы льгот, которые им предоставляет государство; при этом на данном этапе развития общества её иногда рассматривают также как систему ограничений возможности исполнения инвалидами своих гражданских обязанностей в полном объёме. Так всеобщая воинская обязанность, закреплённая в ст. 65 Основного закона Украины, не распространяется на граждан с ограниченными возможностями. Ряд постановлений Кабинета министров Украины посвящены налоговым льготам для инвалидов и среди них, — Об утверждении Порядка предоставления разрешения на право пользоваться льготами по налогообложению для предприятий и организаций общественных объединений инвалидов 2007г.

Обязанности в качестве элемента правового статуса личности предполагают необходимость их исполнения. Не вызывает сомнения тот факт, что инвалидность влияет на возможность исполнения лицами с ограниченными возможностями своих конституционных обязанностей. При этом специальный правовой статус людей с ограниченными возможностями не освобождает их от исполнения гражданских обязанностей,

а специфікує їх. Обязанности становятся уникальными в своём роде для тех граждан, которые в силу объективных причин не имеют возможности исполнять их в полном объёме. Следует также отметить тот факт, что спецификация обязанностей для всех обладателей специальных статусов, в том числе и людей с ограниченными возможностями, должна определяться исключительно законодательством.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры государственно-правовых дисциплин факультета подготовки специалистов для подразделений следствия и дознания ХНУВД Н. И. Марчук.

.....

Приходько Андрій Костянтинівич
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 45 група

ДО ПИТАННЯ ПРО ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРЕАМБУЛ КОНСТИТУЦІЙ

Традиційно в науці конституційного права вступну частину Основного Закону іменують преамбулою (від лат. *praebulcus* — те, що чомусь передує, має бути повідомлене, виступаючий попереду). У преамбулі, зазвичай, вказують носія влади, який ухвалює Основний закон, умови та цілі його прийняття, основні політичні, правові, ідеологічні завдання, які повинні братися до уваги, бути зрозумілими, історично виправдані під час ознайомлення та застосування.

Попри те, що окремі науковці вважають, що преамбула не має юридичної сили, а є політичним документом, для кожної конституції преамбула без перебільшень відіграє визначальне значення, оскільки окреслює напрям, в якому слід тлумачити положення самої конституції. Саме тому аналіз змісту преамбул конституцій зарубіжних країн є доцільним в контексті дослідження конституційного законодавства зарубіжних країн.

Преамбула до Конституції США містить об'єднуючу пропозицію. Сама по собі преамбула не є джерелом прямої дії, а тільки тлумачить

і роз'яснює головне призначення Конституції. Таким чином виділяється п'ять призначень Конституції США: забезпечення кращої кооперації між штатами; гарантія справедливості та суспільного порядку; забезпечення захисту від зовнішніх ворогів; забезпечення процвітання населення; захист свобод в сучасному та майбутньому часі.

Так, преамбула включає в себе особливо важливе положення про те, що Конституція приймається народом США в цілому. В Конституції США відсутня окрема глава про права та свободи громадян, котра є в більшості сучасних конституцій (частково цей недолік був усунений з прийняттям Біллю про права), оскільки творці Конституції вважали, що основні права вказані саме в Преамбулі.

У Преамбулі Конституції Франції є посилення до Декларації прав людини і громадянина 1789 р. і до преамбули Конституції 1946 р, у зв'язку з чим чинна французька юридична Конституція в матеріальному розумінні включає три акти: Конституцію 1958 р., Декларацію прав людини і громадянина 1789 р. і преамбулу Конституції Франції 1946 р. Це підтверджується тим, що Конституційна Рада у своїх рішеннях неодноразово посилалася на Декларацію 1789 р. і преамбулу Конституції 1946 р. як на складові частини чинної Конституції і включила їх до переліку законів, на відповідність яким вона перевіряє інші акти.

Положення преамбул зазвичай не використовуються судовим захистом. Наприклад, якщо преамбула Конституції США не має юридичної сили, а лише вказує напрямки в яких суди мають розглядати свої справи, то у Франції проблема стоїть абсолютно інакше. Преамбула сприяє здійсненню конституційного контролю за законами, адже Преамбула містить формулу, котра вимагає дотримання зазначених у ній актів.

Конституція Італії не має окремої преамбули, філософські установки, соціально-правові основи й юридичні принципи відбиті безпосередньо у відповідних розділах самого конституційного тексту. Тим самим (як це прийнято вважати в італійській конституційній доктрині) підвищується юридична значущість і обов'язковість конституційних принципів і норм, що стосуються загальних питань державного устрою, демократичного характеру італійської держави та його прихильності до забезпечення цивільних прав і свобод.

Преамбула Конституції України зазначає правове джерело, керуючись яким Верховна Рада України від імені Українського народу прийняла Конституцію. Ним є Акт проголошення незалежності України, прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р., і схвалений 1 грудня 1991 р. всенародним голосуванням. Що є схожим з Конституцією Франції, в Преамбулі якої також міститься посилання на інший нормативно-правовий акт. Проте, в Україні зазначений Акт за ступенем своєї легітимності не має рівних, оскільки саме з його прийняттям почалася Україна як незалежна держава, а цей Акт за своїми політичними і правовими наслідками є доленосною віхою в історії українського державотворення. У преамбулі проголошено, що Конституція приймається Верховною Радою «від імені Українського народу», що його складають «громадяни України всіх національностей», що її основою є здійснення «українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення», цей пункт також має схожість з Конституціями США та Франції. В Конституції України зафіксовано завдання забезпечення прав і свобод, гідних умов життя людини, зміцнення громадянської злагоди, розвитку і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

Отже, визначаючи питання юридичного значення преамбул конституцій, слід зазначити, що, хоча преамбули не містять вказівок на конкретну форму поведінки, вони мають істотне значення для тлумачення всього тексту конституції. Саме таким шляхом і йде конституційна практика більшості демократичних держав, зокрема Франції та США. Формально, в окремих випадках положення преамбул можуть мати юридичне значення і бути застосованими судом у разі посилання на нормативно-правовий акт, який вказується в преамбулі. Однак, не можна сказати, що концепція Конституції Італії є недосконалою в цьому контексті, адже включаючи юридичні принципи безпосередньо до тексту норм Конституції законотворці фактично припинили дискусію про юридичне значення преамбули конституції.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. О. Любченко.

.....

Саєнко Марія Віталіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 4 курс, 15 група

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ ЯК ПРОВІДНА ІДЕЯ СУЧАСНОСТІ

Україна — одна з небагатьох країн, у Конституції якої закріплено принцип верховенства права. Орієнтація на невід'ємні, невідчужувані права людини як правове першоджерело — найхарактерніша риса чинної Конституції. Саме у ст. 8 зазначено, що в країні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції України є нормами прямої дії, а це означає, що при прийнятті законів законодавець має лише конкретизувати і деталізувати конституційні положення, а також встановлювати конституційні процесуальні форми їх реалізації. Відступати від букви і духу Основного Закону, від закладених у ньому ціннісних орієнтирів він не має права. На жаль, діяльність українського законодавця досить далека від цих вимог. За даними Світового індексу верховенства права, станом на 2013 рік, Україна посіла 87 місце із 97 досліджених країн. Звідки виникає питання, чи достатньо лише закріплення принципу верховенства права у Основному Законі країни, аби він реально запрацював? На мою думку, спочатку потрібно зрозуміти витоки і суть ідеї, аби вона знайшла своє відображення у реальному житті людей.

Якщо право це все те, що істинно і справедливо, то верховенство права — це панування істини і справедливості у суспільстві — чи не найбільш відносних і широких понять в історії людства. Саме тому, ані у світовій спільності, ані в Україні серед науковців не існує єдиного, загальноприйнятого розуміння цього принципу. Деякі вчені вважають доктрину верховенства права не працюючою абстракцією або ж не працюючою саме у нашій країні, із низьким рівнем демократії. Плодотворними є спори щодо доречності отождолення верховенства права і закону, противники якого доводять, що право — це не будь-яка норма, а нормативно закріплена справедливість, а тому логічно, що не будь-який закон

є правом. Адже становлення самої ідеї верховенства права, бастионом якої є Велика Британія, відбувалося як реакція на деспотію і тиранію з боку монархічних режимів, тому що писаний закон, як доводить історія, не завжди ставав гарантією від державного свавілля. Саме тут криється чи не найголовніший, беззаперечний висновок: самостійного значення, відмінного від принципу верховенства закону, принцип верховенства права набуває тоді, коли право розглядається як явище, яке не міститься виключно у законах та нормативно-правових актах. Щоб краще зрозуміти сутність концепції верховенства права, звернемося до Платона і його світу Ідей та світу Речей, матерії. У діалозі «Критій» він пише, що усі наші судження, речі матеріального світу — це все лише відображення, зліпки зі вже існуючого на планеті світу Ідей, схожого на сучасну теорію інформаційного поля. Ідеї філософ ототожнює з ідеалом, до якого потрібно прагнути, модель, по якій можна судити про недоліки речей. Саме у цьому прагненні мислитель вбачав сенс буття. На мою думку, верховенство права, витоки якого містяться у концепціях природного права і юридичного позитивізму, можна порівняти із платонівським ідеалом, світом Ідей, до якого треба прагнути, але зрозуміти, що він недосяжний. Це поняття надто багатогранне і світові установи стабільно уникають такого його дефінування, яке можна було б поширити на всі без винятку життєві обставини. Верховенство права включає в себе і знаходження гармонії між людьми, запобігання деструктивним процесам у суспільстві, визнання непорушності прав і свобод людини, наукову та соціальну обґрунтованість законів, невідворотність юридичної відповідальності, обмеження влади, верховенство законів і Конституції та ін. Таким чином, верховенство права — це ті основоположні поняття і принципи, засновані на загальнолюдських поняттях про справедливість, котрі за певних умов стають основою писаних законів, подібно до того, як ідеї, за Платоном, набувають матеріальної форми за необхідності.

Для того, щоб ця провідна ідея сучасності була не лише задекларованою, а й справді дієвим принципом — перш за все повинно бути підготовлене головне підґрунтя — народ. Коли він буде готовий до сприйняття самої ідеї верховенства права — вона почує реальний відголос у житті кожного, адже будь-які зміни почина-

ються спершу в нашій свідомості. Та на мій погляд, саме держава, як *pater familias*, повинна безпосередньо сприяти таким змінам у суспільстві, що не можливо без проведення певних реформ в бік посилення та розширення самоврядних прав територіальних громад, органів місцевого самоврядування загалом, водночас із посиленням їх відповідальності за результати своїх дій чи бездіяльність. Об'єднуючи зусилля людей для рішення локальних проблем, місцеве самоврядування стає важливою умовою забезпечення соціального миру в державі, сприяє формуванню громадянської самосвідомості. З огляду на те, що Україна географічно становить частину Європи, має бажання інтегруватися до європейської спільноти, буде цінно прислуховуватися до досвіду європейських країн, який доводить, що автономізація унітарної держави можлива лише в умовах посилення демократичних тенденцій розвитку суспільства та держави. І хоча немає загальних моделей і алгоритму вирішення питань децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування, на прикладі Італії зазначимо, що важливою ознакою демократизації в цій країні було визнання обласних рад суб'єктами законодавчої ініціативи та суб'єктами законодавчої влади. Але як в Італії, так і в Україні демократія коштує не мало грошей, адже в будь-якому разі розширення обсягу компетенції органів місцевого самоврядування має підкріплюватися достатніми фінансовими ресурсами, завдяки чому повноваження самоврядних органів набувають реального змісту.

Отже, в умовах сучасності, коли люди часто не бачать спільного минулого і спільного майбутнього, саме ідея побудови громадянського суспільства, в якому пануватиме верховенство права, може бути використана як нитка управління, путіводна зірка, здатна об'єднати народ. «Об'єднай ідеєю і володарюй», а доти навіть закріплені в конституціях гарантії громадянських і політичних прав людей самі по собі не будуть в змозі подолати їх фактичну відсутність і будуть лише абстрактною утопією, а не реальним механізмом для вдосконалення.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», член-кореспондент НАПрН України В. П. Колісник.

• • • • •

Сосуля Марк Олегович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 5 курс, 13 група,
 Заступник Керівника напряму семінари,
 конференцій, юридичні змагання
 та конкурси Ліги студентів АПУ

РОЗВИТОК АВТОНОМНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ У СКЛАДІ УНІТАРНОЇ ДЕРЖАВИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Історія розвитку автономних територіальних утворень у складі держави має дуже тривалий шлях. В першу чергу автономні територіальні одиниці розглядаються як складові частини федеративної держави. Але слід зазначити, що сучасна правова наука розрізняє територіальні автономії і як складові частини унітарної держави. До числа таких унітарних держав відноситься і Україна. Серед європейських країн такий устрій має Італія, яка може служити добрим прикладом розвитку унітарної держави з децентралізованою формою управління.

Слід зазначити, що питання щодо введення на території України автономного територіального утворення вирішувалось на протязі 6 років. При цьому за цей період відбулося чимало політично-правових конфліктів між центральною владою та місцевими органами управління Автономної Республіки Крим. Результатом довготривалих переговорів є затвердження на конституційному рівні існування автономії у складі України.

При розробці моделі кримської автономії був врахований досвід інших країн, перш за все, Італії. В тій частині, що стосується повноваження органів влади автономії, то тут більшість положень збігаються з тими, що закріплені в Конституції Італії. Хотілося б відмітити, що дискусія стосовно кола повноважень органів влади АРК триває і досі. При цьому є прихильники як звуження значених повноважень так і їх розширення.

Хочу присвітити увагу не стільки розвитку саме кримської автономії, скільки перспективні подальшого розвитку автономного устрою територіальних одиниць на теренах України. Аналіз тексту Конституції Італії, наштовхує на думку, що в Конституцію України було б доцільно вне-

сти зміни. Перш за все мова йде про перспективу розвитку такого територіального устрою, бо на даний момент ні в Конституції України, ні в законах не вказана можливість територіальних одиниць набувати статус автономних, а також порядок набуття такого статусу та порядок врегулювання таких питань взагалі. Наприклад, в статті 5 Конституції Італії вказано, що держава сприяє розвитку територіальних автономій. Як особливі автономні області в Італії визначено 5 територіальних одиниць, що свідчить про принцип рівного підходу до надання статусу автономії областям. Суттєвим є і той факт, що на конституційному рівні в Україні не встановлена можливість областей за власними домовленостями, в інтересах всіх сторін, змінювати кордони областей та інших територіальних утворень. Але все ж головним є той факт, що Конституція України не закріплює можливість інших областей об'єднуватись і утворювати автономії (або утворювати їх без об'єднання). В свою чергу це викликає питання про певну демократичність територіального устрою України.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що досвід розвитку унітарних держав зі змішаною централізованою та децентралізованою формою управління свідчить про позитивну динаміку розвитку таких регіонів. Враховуючи той факт, що територія України досить велика, а українська держава молода і крім того перебуває на перехідному етапі становлення, було б доцільним на конституційному рівні закріпити можливість областей утворювати автономні одиниці. За основу, або як орієнтир, можна взяти ту модель, яку побудували в Італії. Така реформа може прискорити економічний розвиток регіонів, а також забезпечити більш оперативне реформування, яке об'єктивно випливає з потреб регіону. Крім того, регіональні акти, прийняті органами влади автономії, можуть більш ефективно сприяти розвитку певного регіону, доповнюючи закони України. При цьому слід чітко визначити, за яких умов та в якому порядку територіальні одиниці можуть набувати статус автономій, вирішити який орган буде займатись цими питаннями і яким шляхом повинно визначатись коло повноважень органів влади таких автономій.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. В. Мех.

.....

Стешенко Любов Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки
 слідчих кадрів для МВС України,
 4 курс, 6 група

СУДОВА ДОКТРИНА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Актуальність теми визначається тим, що на сучасному етапі розбудови правової Української держави особливого значення набувають питання, які стосуються верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.

Останнім часом зростає кількість наукових публікацій на тему, яка стосується верховенства права. До цієї теми переважно зверталися, зокрема: Козюбра М. І., Колодій А. М., Кравченко В. В., Назаренко Є. В., Орзих М. П., Погорілко В. Ф., Рабінович П. М., Селіванов В. М. та інші. Українські автори по-різному сприймають і викладають сутність поняття «верховенство права».

В Україні верховенство права закріплено в Основному Законі держави (ст. 8). В Конституції України визначається і діє принцип верховенства права, а її засади конкретизовані у правових позиціях Конституційного Суду України, в чинному законодавстві тощо.

Оскільки Конституція України не містить чіткого визначення верховенства права, Конституційний Суд України дав його тлумачення в Рішенні № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року, в якому вказав, що «верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України».

Принцип верховенства права знайшов закріплення не тільки в Конституції України, але

також у багатьох законодавчих та навіть підзаконних актах. Поняття «верховенства права» увійшло до нормативно-правових актів України з Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, яка в результаті її ратифікації Україною є складовою частиною національного законодавства, а також з ряду міжнародних договорів, учасником яких є Україна (ст. 3 Статуту Ради Європи тощо).

Що стосується конституційного змісту верховенства права, то воно розкривається через закріплення принципу верховенства Конституції. По суті цей принцип є сполучною ланкою між механізмами правової держави і верховенства права, які представляють дві різні правові традиції: відповідно — романо-германську та англосаксонську, які інтегровані в українську правову систему.

Якщо говорити про закони України, то в них закріплення принципу верховенства права може мати прямий чи опосередкований характер. Його прямо закріплено в деяких кодифікованих актах: у Кодексі адміністративного судочинства України, вперше в українському адміністративному законодавстві зафіксовано принцип верховенства права (ст. 8). Про верховенство права йдеться в Господарському кодексі України (ст. 5), Законі «Про Конституційний Суд України» (ст. 2, 4).

В українському законодавстві закріплення принципу верховенства права ще не завершено. Це означає, що діяльність адміністративних та судових органів не отримала певних правових орієнтирів; в деяких з наведених прикладів законодавства, вочевидь, йдеться більше про верховенство закону, а ніж про верховенство права, що далеко не одне й те ж.

Судова доктрина верховенства права в Україні складається ніби з двох частин: вітчизняної та європейської у вигляді доктрини Європейського Суду з прав людини, до якого українські громадяни звертаються на підставі Конституції України (ст. 55).

Для правової системи України доктрина Європейського Суду з прав людини є одним із джерел формування судової доктрини верховенства права. Відомо, що практика цього Суду заснована на прецедентному праві, а це робить її особливо цінною для України.

Слід зазначити, що Європейський Суд виробив різні практики застосування верховенства права, в тому числі шляхом застосування відповідних загальних принципів права.

Європейський Суд у своїх рішеннях зазначає також ті важливі моменти (елементи), які становлять саму сутність верховенства права, як-то: доктрина справжньої демократії; доктрина природних прав людини, одні з яких є абсолютними, а інші — такими, стосовно яких Конвенція допускає втручання держави; принцип поділу влади; доктрина допустимих обмежень певних прав людини; доктрина якості закону; принцип законності; заперечення свавільності завдяки дієвим гарантіям від зловживання владою; доктрина справедливого судочинства; принцип рівності всіх перед законом; доктрина адміністративної юстиції; доктрина гуманного кримінального права тощо.

Рішення Європейського Суду з прав людини, засновані на доктрині верховенства права, застосовуються в Україні та сприяють модернізації, зокрема, її конституційної і правової системи взагалі. Через застосування прецедентного права Суду його доктрина верховенства права впроваджується у практику Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції України.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри державного будівництва НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» І. І. Бодрова.

.....

Ткач Ірина Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 2 курс, 9 група

ПРИРОДА СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства помітна істотна трансформація національної правової системи в аспекті з'ясування природи соціальних прав, застосування дієвих механізмів їх реалізації. Під соціальними правами людини розуміють сукупність конституційних прав особи, які дають їй можливість сподіватися на отримання від держави за певних умов певних матеріальних благ. В цьому визначенні слід звернути увагу на те, що конституційні права людини лише дають можливість претендувати на отримання певних благ і то лише за пев-

них умов. На жаль, держава не завжди перебуває в становищі, яке б дозволяло індивідам повну реалізацію їх соціальних прав.

Гарантування соціальних прав тісно пов'язано із характеристикою держави як соціальної, під якою розуміють державу, яка повинна забезпечувати гідні умови існування людини, створити соціально-орієнтовану ринкову економіку завдяки справедливому перерозподілу національного багатства. З даного визначення напрашується висновок, про те, що слова «забезпечувати», «створити» вжиті в майбутньому часі, що вказує про невизначеність конкретних термінів «створення» та «забезпечення». Дійсно деякі статті Конституції України, які містять у собі певні соціальні гарантії потребують додаткового тлумачення. У більшості цих статей зазначено, що держава лише «створює умови для...». Тут відразу виникає запитання, а що ж відбуватиметься коли держава не в змозі створити умови для реалізації соціальних прав, закріплених у Конституції України. Так, кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49 Конституції). Проте, ця стаття передбачає, що держава має створити умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Втім складно визначити, скільки років потрібно буде Україні задля того, щоб створити дані умови.

Також слід зазначити, що пряма дія конституційних норм щодо соціальних прав досить відносна, свідченням чого є ускладненість судового захисту таких прав лише на основі їх конституційного закріплення. Причина є очевидною: відсутність конкретного відповідача, так як дане право часто ні для кого не породжує прямих обов'язків. Звідси випливає, що економічні, соціальні та культурні права є не стільки юридичними нормами, скільки стандартом, до якого повинна прагнути держава у своїй політиці. Щодо європейських країн, то тут діє так зване «врівноваження», яке засноване на балансі людських інтересів, суспільства і держави, що дозволило поширити принцип рівності і на соціально-економічні права людини. Наприклад, Верховний Суд Швейцарії, який є органом конституційного контролю, не поширює судовий захист і право подання конституційної скарги на соціально-економічні права (бо ж немає

конкретного відповідача). Конституційний Суд Австрії дотримується такої ж позиції.

Конституція України перейняла радянський підхід до соціальних прав, а це створює загрозу конституційній системі, тому що Основний Закон нашої держави тільки декларує соціальні права, які, на жаль, слабо захищені на практиці через відсутність необхідних методів, шляхів та заходів для їх ефективного забезпечення.

Вирішення цієї проблеми вимагає від законодавця при прийнятті законів стосовно забезпечення соціальних прав дотримуватись принципу пропорційності між соціальним захистом та фінансовими можливостями держави, між інтересами кожної особи та держави в цілому. Конкретизуючи вказаний принцип стосовно формулювань відповідних статей Конституції слід зауважити, що безпосередньому забезпеченню і судовому захисту підлягають лише ті конституційно та законодавчо закріплені соціальні права стосовно яких Конституцією України або чинним законодавством передбачено конкретні позитивні дії держави. Визначені ж у загальній (абстрактній) формі соціальні права реалізуються лише за наявності у держави відповідних економічних ресурсів (наприклад, право кожного на житло, передбачене ч. 1 ст. 47 Конституції України). Отже, спираючись на таку позицію, можна дійти висновку, що, застосувавши принцип пропорційності, орган конституційної юстиції все ж має право визнати конституційним і такий закон, який тимчасово або постійно обмежує зміст та обсяг соціального права людини і громадянина, встановленого Конституцією чи законами України, з тих міркувань, що у держави немає достатніх фінансових ресурсів для його реалізації.

На це у своїх правових позиціях звертає увагу Конституційний Суд України. Так, у Рішенні від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 у справі щодо стажу наукової роботи акцентовано на тому, що право на пенсію, її розмір та суми виплат можна пов'язувати з фінансовими можливостями держави, з економічною доцільністю, соціально-економічними обставинами у той чи інший період її розвитку, а також з часом ухвалення відповідних нормативно-правових актів. У Рішенні від 8 жовтня 2008 року № 20-рп/2008 у справі про страхові виплати підкреслюється, що види і розміри соціальних послуг та виплат потерпілим, які здійснюються і відшкодовують-

ся Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, встановлюються державою з урахуванням його фінансових можливостей.

Отже, наша держава повинна намагатися забезпечити соціальну справедливість, доступність загального блага, забезпечити рівні стартові можливості та справедливий суд, а зміна механізму нарахування певних видів соціальних виплат та допомоги є конституційно допустимою до тих меж, за якими ставиться під сумнів сама сутність змісту права на соціальний захист. Так, саме за таких умов ми досягнемо рівня прогресивних та розвинених країн з провідною економікою та гідним забезпечення прав людини і громадянина.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Л. І. Летнянчин.

.....

*Харатян Татевік Нерсесівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
5 курс, 7 група*

ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

Верховенство права — це не лише один із основоположних принципів конституційного права демократичних країн, але й ідеологічне ядро сучасного конституціоналізму глобального значення, яке є результатом інтеграції кращих надбань доктрини лібералізму.

Своїм корінням принцип верховенства права сягає античних часів, а відлуння його ідейних основ простежується у творах великих мислителів різних епох. Термін «верховенство права» (the rule of law) уперше був використаний в англійській правничій мові на початку XVII ст., а концептуальним змістом його наповнив англійський конституціоналіст — Альберт Дайсі. З II пол. XIX ст. принцип верховенства права поступово трансформувався із засадничого

принципу англо-американського права в загальнолюдське надбання та остаточно набув універсального вжитку майже в усіх демократичних правових системах сучасності.

У правову систему України верховенство права увійшло як конституційний принцип з моменту його закріплення у Конституційному Договорі від 8 червня 1995 року. Сьогодні принцип верховенства права проголошується у низці вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів, проте особливо важливе значення має його закріплення у ст. 8 чинної Конституції України.

Як відомо, нормативного визначення принципу верховенства права не існує як в міжнародно-правових актах, так і у нашому національному законодавстві. Однак у своєму Рішенні № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) Конституційний Суд України розкрив власне розуміння цього принципу. У абз. 2 п. 4.1 мотивувальної частини вказаного Рішення зазначається, що верховенство права — це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо; одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Виявити консенсусне визначення поняття «верховенство права» через перерахування його основних аспектів спробувала Європейська комісія за демократію через право. Із Звіту щодо верховенства права, який був прийнятий Венеціанською Комісією на 86-й пленарній сесії 25–26 березня 2011 року випливає, що верховенство права передбачає законність, правову визначеність, заборону свавілля, доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах, дотримання прав людини, недискримінацію та рівність перед законом. До вищеперерахованого вчені додають низку інших принципів, зводячи верховенство права до динамічної концепції, яка об'єднує засади ліберальної демократії та має основну мету — встановлення певних меж діяльності держави в ім'я захисту прав людини.

Разом із тим з аналізу наукової літератури випливає те, що розуміння змісту поняття «верховенства права» в Україні як молодій демократичній державі із тривалим досвідом життя в умовах «соціалістичної законності» і досі є деякою мірою проблемним, що обумовлено, насамперед, зведенням принципу верховенства права до його формального аспекту — ототожнення із верховенством закону та нівелювання змістовного аспекту, який включає в себе вимоги до закону.

Однак на відміну від складностей інтерпретації, які майже повністю подолані, проблеми втілення у життя концепції верховенства права в Україні є набагато серйознішими. Достатньо проаналізувати ефективність роботи правових інститутів та механізмів, завдяки яким мав би реалізовуватись принцип верховенства права, для того, щоб дійти висновку, що у нашій державі цей принцип — ідеал, до якого ми прагнемо. Чи не зухвалим посяганням на принцип верховенства права є існування вибіркового правосуддя та застосування органами досудового розслідування психічного та фізичного насилля під час ведення слідства і, як наслідок, нехтування людської гідності та можливість безкарно порушувати права громадян на свободу підприємництва, недоторканність особи, приватність тощо? За індексом економічної свободи, розрахованим дослідницьким центром США — Фондом «Спадщина» (англ. Heritage Foundation), у 2013 році Україна посіла 161 місце серед проаналізованих 177 країн та увійшла до найгіршої з п'яти категорій держав. За даними Transparency International — неурядової міжнародної організації по боротьбі із корупцією, Україна у 2012 році зайняла 144 позицію із 176 можливих, що яскраво ілюструє рівень законності у нашій державі.

Як випливає із міркувань А. Дайсі, основою для утвердження верховенства права в Англії стала прихильність англійців до панування права, яка знайшла своє втілення в особливостях їх життя, наприклад, звичці до самоврядування, прагненні до порядку, повазі до правосуддя, юридичному складі розуму. Одне лише закріплення принципу верховенства права в Конституції України та законах не може забезпечити втілення його у життя, так само як і факт існування законодавства, відповідного європейським і світовим демократичним стандартам, не може сам по собі бути гарантією утвердження

правової, демократичної держави. Для подолання декларативності принципу верховенства права в Україні слід враховувати те, що важливим є не лише проведення законодавчих реформ, а й подолання різного роду деформацій правової свідомості суспільства та підвищення його правової культури. Таким чином, лише комплексне вирішення зазначених проблем може забезпечити можливість адекватного розуміння та повноцінного утвердження в Україні високих правових ідеалів, у тому числі верховенства права.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», член-кореспондент НАПрН України В. П. Колісник.

.....

*Чайковська Анастасія Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
4 курс, 2 група*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Незважаючи на закріплення на конституційному рівні права власності народу України, серед вчених тривають дискусії щодо можливості існування такого правового явища, а також вказується на існуючі суперечності між статтями 13 і 14 Конституції України, щодо віднесення до суб'єктів права власності на природні ресурси водночас і Українського народу, і інших суб'єктів. Існуючі суперечності негативно впливають на формування відповідної до Конституції України системи екологічного, земельного, цивільного та інших галузей законодавства і відповідно на формування відповідного міжнародним стандартам законодавчого регулювання.

Питання щодо визнання Українського народу суб'єктом права власності на землю неодноразово ставало об'єктом наукових досліджень. Наукові дослідження означеної проблематики

зробили І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, В. З. Янчук та інші. Можна стверджувати, що на сьогодні існують різні погляди, які спрямовані на визначення статусу Українського народу як самостійного суб'єкта права власності.

Актуальність означеної теми обумовлюється тим, що Конституція України та відповідні положення Цивільного кодексу, визначають суб'єктами відносин права власності одночасно Український народ та державу України, фактично створили основу для прихованого конфлікту між суб'єктами відносин публічної власності при регулюванні одних відносин.

Підґрунтям для розмежування об'єктів права власності між такими двома різними учасниками відносин права власності, як Український народ та держава Україна послугували публічно-правові та політико-правові передумови. Як одну з таких передумов для виокремлення існування поняття «право власності Українського народу» можна вказати на те, що визначення в ст. 13 КУ та ЦК природних об'єктів права власності Українського народу мало та має забезпечувати невідчужуваність цих об'єктів (невідчужуваність як на користь суб'єктів приватного права, так й іноземних держав), що, у свою чергу, є основою незмінності існування майнової основи буття Українського народу в територіальних межах єдиної держави — держави Україна.

Дискусійною є можливість безпосереднього, тобто поза межами дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, здійснення Українським народом належних йому правомочностей з володіння, користування та розпорядження землею та іншими природними ресурсами. З іншого боку, виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України (ст. 73 КУ), що у випадку прийняття рішень про передання частини території іншій державі можна розглядати як здійснення правомочності з розпорядження землею.

На вирішення зазначеної проблеми, в науковій літературі була запропонована правова конструкція співвідношення понять «суб'єкта права власності» і «суб'єкта здійснення права власності». Вона передбачає, що перше поняття характеризує власника, якому належить на праві власності майно, друге має на увазі осіб, які можуть і не бути власниками, але є уповно-

важеними законом чи власником здійснювати його правомочності. Отже, Український народ виступає саме як власник, а органи державної влади — лише як суб'єкти, що здійснюють право власності Українського народу. Здійснення органами державної влади права Українського народу на природні ресурси має відбуватись виключно в інтересах Українського народу, а органи державної влади виступають лише як посередник для ефективного забезпечення прав Українського народу.

Для розроблення ґрунтовного підходу щодо вирішення означеної проблеми, перш за все, слід з'ясувати поняття «держави» як правової категорії. Держава має функціонувати не як окремий суб'єкт, що протипоставляється народу, його інтересам, а навпаки має бути тотожним з ним і підкорятися йому. Проте, враховуючи недосконалість дотримання прав громадян, виділення Українського народу — як окремого суб'єкта є однією додатковою гарантією забезпечення прав громадян. Виходячи з науково-теоретичного аналізу правового становища Українського народу в системі суб'єктів здійснення права власності доцільно зробити висновок, що Український народ є самостійним суб'єктом здійснення права власності і має особливості у правовому становищі серед інших конституційних суб'єктів.

Доречно погодитись з В. В. Носіком, що в Конституції України закріплена ускладнена двохсуб'єктна модель права власності на об'єкти, що мають належати виключно або переважно українській спільноті, яку репрезентує держава Україна (у розумінні не лише як політико-соціального утворення та державного апарату, а й як сукупності громадян України — Українського народу). В результаті цього, одна частина об'єктів формально закріплена на праві власності за таким суб'єктом, як Український народ, а інша — за державою Україна.

Отже, реалізація норми статті 14 Конституції України в частині набуття права власності потребує не лише законодавчого закріплення підстав виникнення права власності, а й визначення умов та способів здійснення такого права громадянами, юридичними особами і державою.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри екологічного права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Г. В. Анісімова.

.....

Шитілов Леонтій Миколайович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., доцент кафедри
 теорії держави та права

МІСЦЕ ХРИСТИЯНСТВА В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Український націоналізм як науковий феномен є предметом дослідження багатьох суспільних наук. Для юридичної науки безперечний інтерес представляє система поглядів на державу і право, сформованих в межах даного ідеологічного напрямку. Враховуючи потужний вплив християнства на еволюцію українського націоналізму окремого дослідження потребує з'ясування його місця і ролі в доктринальних та програмних положеннях українського націоналізму.

Як і будь-яка інша державно-правова доктрина український націоналізм складається із трьох взаємопов'язаних елементів: а) методологічна основа (світоглядні засади); б) теоретичний зміст (понятійно-категоріальний апарат як наслідок онтологічних та аксіологічних рефлексій); в) програмові положення (політичні цілі та завдання).

Методологічною основою українського націоналізму виступає християнський ідеалістичний світогляд, який ґрунтується на уявленні про людину як Богоподібну істоту. Визнається, що метою людського існування є наближення до Бога — інакше людина, суспільство, держава деградує, вироджуються і занепадають.

Натомість, на думку представників даного ідеологічного напрямку, єдиним шляхом руху до Бога є буття-і-творення-в нації. Тут немає жодної антиномії між національним та універсальним, загальнолюдським. Доволі поширеним доводом виступає апеляція до Мигеля де Унамуно: «Людська природа універсальна — вірно, але це жива, плідна універсальність; вона притаманна кожній окремій людині лише настільки, наскільки одягнена плоттю нації, релігії, мови і культури і кориниться в них... Хіба не універсальними є генії, що розкривають в індивідуальному і тимчасовому вічне? Шекспір, Данте, Сервантес, Ібсен належать усьому людству якраз через те, що один з них був англієць, інший — флорентієць, третій — кастілець, четвертий — норвежець».

Отже національне не лише не суперечить християнству, а отримує від нього телеологічне бачення. Кожна нація сприймається як думка Бога, і тому немає вибраних чи гірших націй в його очах. Кожна нація в прояві своїх творчих потуг, морального та духовного зростання або наближається до Бога, здійснюючи своє покликання, або навпаки — йдучи шляхом морального розкладу та духовної деградації віддаляється від Нього. Але говорячи про шлях нації до/від Бога розуміється, що кризь час прямують особистості, покоління «мертвих, живих і ненароджених», які наділені автономною волею, оскільки «...лучба з Богом можлива тільки безпосередньо між Ним і душею людини».

На рівні теоретичного змісту християнство проявляється через таку рису українського націоналізму як традиціоналізм. Так, Д. Донцов та Я. Стецько неодноразово наголошували на вкоріненості християнства в українській традиції: християнство — складова українського національного світогляду, що формувалася впродовж тисячоліття. На цьому ґрунтується висновок, що християнство — традиційна віра українців, а християнська церква — їх національна церква. Так, наслідуючи Ж. Марітена (в його концепції християнство «означає певний суспільний уклад земного життя народів, вихованих Церквою. Церква одна, але в ній можна знайти різні християнські цивілізації, різні «християнства»). Я. Стецько декларує: «Християнств» є стільки, скільки є націй».

Тисячолітня християнська традиція на українських землях не могла не оформитися в український варіант при очевидній незмінності його універсальних домінант. Національний варіант християнства формалізується в національній або помісній Церкві.

Разом із тим, особливості історичного процесу зумовили існування в Україні двох християнських національних традицій — православної та греко-католицької. Націоналізм як соборницький рух прагне до воз'єднання українських церков. Цей потяг був присутній ще в організацій-предтеч ОУН. Так, в Політичній платформі Легії Українських Націоналістів проголошувалося: «Українська Державна Влада має особливо підтримувати обидві існуючі національні Церкви, які в своєму синтезі дадуть в майбутньому єдину національну форму християнської релігії». Ці устремління прита-

манні й сучасному націоналістичному рухові. Так в Постанові «Внутрішня політика ОУН» IX Великого Збору ОУН пропонується таке бачення єдиної Національної Церкви: «ОУН є за відновлення єдності християнських Церков в одну Українську Патріяршу Церкву, котра була б поєднана із вселенськими центрами християнства Риму і Константинополя, як це було за часів прийняття християнства від св. Апостола Андрея і кн. Володимира Великого». Соборницький імператив містить й, наприклад, сучасна «Програма реалізації української національної ідеї у процесі державотворення» Всеукраїнської організації «Тризуб» імені С. Бандери: нинішня релігійно-конфесійна роздробленість в Україні — справа не Божа, а людська, а тому й подолана вона має бути людьми. Духовна і церковна єдність усіх християн заповідана Богом, а тому не може бути предметом політичних дискусій. Дискутивними можуть бути тільки плани, програми і практичні кроки її досягнення.

Що стосується, програмових положень, то аналіз політичних програм сучасних політичних партій та організацій в царині релігійних питань дозволяє виділити такі ключові ідеї:

1) підтримка об'єднання українських традиційних Церков в єдину помісну християнську церкву (програмні документи ОУН обох напрямків, Всеукраїнського об'єднання «Свобода», Конгресу Українських Націоналістів, Української Національної асамблеї, Соціал-Національної Асамблеї, Всеукраїнської організації «Тризуб» імені Степана Бандери);

2) протидія релігійним групам, які стоять на антинаціональних, антидержавних, сатанинських засадах або вносять в українське суспільство розбрат, конфесійну войовничість, і центри яких знаходяться поза межами України (програми КУН, ВО «Тризуб» імені С. Бандери та США);

3) Повернення церковного майна, реквізованого комуністичним режимом (УНА та ВО «Тризуб» імені С. Бандери).

4) Заперечення права власності іноземних громадян, держав і Церков на території України; запровадження кримінальної відповідальності за пропаганду в будь-якій формі сексуальних збочень, порнографії, атеїзму, сатанізму, неадекватного насильства; заборона практики популяризації через всеукраїнські електронні ЗМІ «релігійно-доброчинної» діяльності посадових осіб і депутатів (ВО «Тризуб» імені С. Бандери).

Ярмак Владислав Юрійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 3 курс, 1 група

СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ДОКТРИНИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ В СУДОВУ ПРАКТИКУ

Сучасною правничою доктриною і судовою практикою (передусім практикою національних конституційних судів та Європейського суду з прав людини) концепцію «верховенство права» (Rule of Law) значно розширено і конкретизовано. «Верховенство права» передбачає додержання публічною владою таких засадничих вимог:

1. Законність, тобто вимога неухильного додержання, точного та однакового виконання і правильного застосування законодавства усіма суб'єктами права, передусім органами публічної влади, їх посадовими особами. Ця вимога втілена у ч. 2 ст. 19 Конституції України.

2. Пов'язаність публічної влади правами людини (human rights), тобто їх додержання і забезпечення (гарантування). Верховенство права ґрунтується на визнанні людини та його прав найвищими цінностями, що реально визначають зміст і спрямованість державної діяльності. Європейський суд з прав людини при тлумаченні та застосуванні Конвенції про захист прав людини та основних свобод використовує доктрину негативних і позитивних зобов'язань держави. Негативні зобов'язання вимагають від держави утриматись від втручання в реалізацію прав людини, позитивні — вимагають від держави активного втручання в реалізацію прав людини. Від публічної влади вимагається використовувати всі прийнятні (розумні) та належні засоби захисту прав людини. Фундаментальною гарантією прав людини і водночас вимогою верховенства права є незалежне, неупереджене і некорумповане правосуддя, зокрема конституційна та адміністративна юстиція.

3. Додержання основних принципів права (свободи, справедливості, рівності, гуманізму) у правотворчій і правозастосовній діяльності, зокрема заборона негативної дискримінації.

4. Правова визначеність. Актуальним для України є вимога неухильного та оперативного

виконання судових рішень як необхідна умова правової визначеності та верховенства права загалом (на відповідні системні вади національної правової системи неодноразово вказував Україні Європейський Суд з прав людини).

5. Пропорційність, тобто досягнення у правотворчості та правозастосуванні балансу інтересів особи, інших осіб і суспільства. Органи публічної влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, які виходять за межі суспільної необхідності. Аналогом континентальної за своїм походженням концепції пропорційності є американська судова доктрина «зважування інтересів», яка передбачає при вирішенні справ зважування загального (національного, суспільного) та особистого інтересів, за наслідками чого взяття під захист того з них, що має більшу «вагу», тобто суспільну цінність.

6. Добросовісність, тобто сумлінна реалізація органами публічної влади наданих їм повноважень. Основною перешкодою на шляху до впровадження верховенства права у суспільне життя є корупція та інші зловживання публічною владою. Тотальна корупція як усталена вада діяльності посадових осіб органів публічної влади, передусім судових і правоохоронних органів, унеможливує впровадження в Україні верховенства права, оскільки є вочевидь несумісною з його вимогами.

Центральне місце в механізмі забезпечення принципу верховенства права у демократичному суспільстві належить суду. Важливими джерелами з'ясування і доведення актуального змісту принципу верховенства права є практика тлумачення Конституції України Конституційним Судом України і практика застосування Конвенції Європейським судом з прав людини («судова доктрина верховенства права»).

Принцип верховенства права було розтлумачено і застосовано КСУ у багатьох рішеннях. КСУ розтлумачив його як панування права в суспільстві. Причому одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством, не ототожнюється із законом, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені його історично досягнутим культурним рівнем. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, що значною мірою відображена в Конституції України. Як зазначив КСУ, верховенство права є «лакмусовим папір-

цем», його праворозумінням є справедливість як одна з основних засад права.

Важливою складовою судової доктрини верховенства права є тлумачення і застосування цього принципу Європейським судом з прав людини (див., зокрема, справи *Delcourt v. Belgium*, *Bellet v. France*, *Науменко проти України*, *Тімотієвич проти України* *Іванов проти України*). У розумінні Суду неодмінною складовою цього принципу є наявність справедливого балансу різноманітних інтересів — передусім інтересів особи і суспільства, який має бути досягнуто шляхом їх співставлення, «зважування». Право на справедливий суд як складова принципу верховенства права посідає одне з головних місць у системі глобальних цінностей демократичного суспільства. Як свідчить позиція Суду у багатьох справах, основною складовою права на суд є право доступу — в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання, і що з боку держави не повинні чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права.

Усе зазначене вимагає від учених-правознавців і суддів (насамперед, суддів Конституційного Суду України) усвідомлення великої відповідальності перед українським суспільством за вкорінення в національну правову систему принципу верховенства права і засадничих правових вимог, що є його невід'ємними складовими.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» В. С. Смородинський.

.....

Anakina Tetiana Mykolaivna
National University "Yaroslav the Wise
Law Academy of Ukraine",
assistant of Professor of the International Law
Chamber, PhD

PRINCIPLE OF SUPREMACY OF THE EUROPEAN UNION LAW VS. STATE SOVEREIGNTY

European integration is one of the main priorities of the foreign policy of Ukraine. It offers to create an economically developed, ruled on law democratic state based on the European values. Instead

of such preferences joining the EU it is necessary to pass some state sovereign rights on the European level. In this context a principle of supremacy of the EU law is one of the effective instruments to guarantee its supranational nature. Preceding from this mechanism of membership a strong political cliché is that it could create a threat for the state sovereignty which is active manipulated in Ukraine. Therefore it is necessary to investigate the legal nature of the principle of supremacy of the EU law.

Modern wording of the EU founded treaties — Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union — contains no provision dealing with the supremacy of the EU law over national law. Notwithstanding the absence of any explicit provision in the founded treaties, the European Court of Justice enunciated its vision of supremacy in the early years of the Communities existence. Since the first judgment in Case 26/62 *Van Gend and Loos* the Court has been stating that the Community (now EU) constitutes a new legal order of International Law for the benefit of which the states have limited their sovereign rights. In Case 6/64 *Costa v ENEL* the Court declared that the Community law was bound both member states and their nationals. We should point out that it is not a feature for the International Law which generally has a public effect. Later it emphasized that the European integration would be possible only if the should follow European Community law and refuse from the legislation which derives from the Community's one. According to the Opinion of the Council Legal Service of 22.07.2007 the fact that the principle of supremacy is not included in the founded treaties doesn't change its existence. So it results from the case-law of the Court of Justice that primacy of the EU law is a cornerstone principle of European legal order; this principle is inherent to the nature of the EU.

Due to the case-law of the Court of Justice principle of supremacy of the EU law means its hierarchy over any national legislation, general or even constitutional. This way any member state shall not refer to its constitution as a ground to avoid the fulfillment of its obligations based on the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union if there is a conflicting provision of its basic law. Otherwise the European law should be blocked by national constitutions. By virtue of Case 106/77 *Simmenthal* national courts of member states are also under

the duty to refuse from any conflicting provision of national legislation, even if adopted subsequently. This rule is obligatory for all law-enforcement agencies of the state. If the national court is doubt the legal sense of the EU legal norm it shall refer to the Court of Justice to give its prejudicial opinion according to the art. 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union. In addition there is a strong mechanism of legal liability of the state when it breaches the EU law.

As it was noted before modern wording of the founded treaties doesn't clearly fix the principle of supremacy of the EU law. The supremacy clause was incorporated only with the Lisbon Treaty in the Declaration concerning Primacy No 17. But its legal effect is characterized no more than soft law, so formally it should not accrue any legal obligations for the member states. This is the reverse side of the coin.

The principle of supremacy of the EU law is sufficiently different from the principle of supremacy of national constitution, as well as in Ukraine. Its legal force is weaker than in many member and third states. The problem is that the founded treaties that constitute the basis of the Union legal order are in their origins basically international treaties and were originally seen as instruments of international law. Thus, national attitudes towards Union law depend on understandings about the position of international law in the domestic legal system. In monist states (Croatia, France, Italy, Netherlands etc.) international law and the European Law based on it is automatically incorporated in national law without need for father transposition. So there is a minimum risk of collision between these systems of law.

But most states (Ireland, Poland, United Kingdom etc.) follow a doctrine of dualism which presupposes the existence of two separate systems of law — international and domestic. Under dualism

international (and European) law does not become a part of national law until appropriate national measures determined in their constitutions so provide. So during the incorporation of the EU norms there is a risk of its collision with the domestic legislation of member state. This is a great problem because there is no any legal mechanism to annul national norm conflicting with the European one. In practice there is a huge range of national norms which sufficiently differ from the legislation of the European Union. It should be the basis of liability of the member state. However the European Court of Justice as well as other institutions of the European Union has no power to repeal or change any national law differing from the EU law. It is a sovereign right of the state to make its legislation and only the state should adopt its legislation to be corresponded to the European law. Modern EU is not a federal state and has no powers to do it instead of the member states.

In conclusion we should admit that the principle of supremacy of the EU law is weaker than the principle of supremacy of national constitution in many states, as well as Ukraine. The legal force of the principle of supremacy of the EU law is grounded on the case-law of the European Court of Justice and a "good will" of the member states which recognize the necessity of its existence for the developing of the European integration. It should not create a threat for the state sovereignty foremost because of absence the mechanism of annulling national norm conflicting with the European one. Moreover in exceptional cases in respect on principal national interests founded treaties release member states from fulfillment separate norms of the EU law. This is a compromise of sufficient limitations of many sovereign rights of the member states.

.....

Секція 2

УТВЕРДЖЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРОЦЕСІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

*Бабешко Аліна Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів прокуратури України,
4 курс, 17 група*

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ В ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1994–1996 рр.)

У 2012 році вперше в історії українського конституціоналізму була утворена Конституційна Асамблея, головною метою якої є підготовка законопроекту про внесення змін до Конституції України, який фактично буде новою редакцією Основного Закону. Асамблея була утворена Указом Президента № 328/2012, в якому вказано мету її створення, персональний склад членів Асамблеї, їх завдання та права. Наголошуючи на те, що Україна бере до уваги принципи міжнародного права і досвід зарубіжних країн, органи державної влади, а так само вчені, завжди порівнюють і оцінюють ефективність роботи того чи іншого органу і доцільність його створення. Метою статті є аналіз досвіду діяльності Конституційної Асамблеї в Південно-Африканській Республіці (ПАР) як такої, що видався успішним, і допоміг створити демократичну Конституцію, яка ефективно діє вже більше 15 років.

Конституційна Асамблея ПАР (the Constitutional Assembly) була створена в червні 1992 року за ініціативи двох провідних політич-

них сил — правлячої Національної партії (НП) та опозиційної — Африканського національного конгресу (АНК). Причиною створення був перехід країни від апартеїду до демократії шляхом переговорів і прийняття нової Конституції. Апартеїдом називалася офіційна політика расової сегрегації, що проводилася правлячою білою меншістю з метою створення «Південної Африки для білих» та позбавлення чорношкірого населення, які складали більшість населення, основоположних прав та свобод. Одним з наслідків апартеїду став величезний соціальний розрив між білими, які жили за кращими стандартами західного світу, і чорними, більшість яких перебувала за межею бідності. Реалізація цієї політики призвела до колосального суспільного конфлікту, який втілювався у численні протести, страйки, повстання та кровопролиття. «Необхідно створити новий порядок, в якому всі південноафриканці матимуть право на громадянство Південної Африки як суверенної і демократичної правової держави, в якій існує рівність між чоловіками, жінками і людей всіх рас, отже, всі громадяни повинні мати можливість користуватися і здійснювати свої основні права і свободи». Це положення було викладене в преамбулі тимчасової Конституції ПАР, яка була створена шляхом переговорів між двома політичними партіями задля проведення демократичних виборів Парламенту 27 квітня 1994 і включала в себе 34 основоположних конституційних принципи. Тимчасова конституція була історичним містком у двох сенсах: це був міст між минулим і сьогоденням, а також між сьогоденням і майбутнім.

Відповідно до розділу 68 (1) тимчасової Конституції, Конституційна асамблея складалася

з обох палат парламенту — Національних зборів і Сенату (загалом 490 членів), яка працювала в рамках таких вимог: 1) прийняття нової Конституції протягом двох років; 2) дві треті голосів Парламенту для прийняття тексту; 3) додержання 34 принципів, які були прописані в тимчасовій Конституції. Для ефективної організації роботи Асамблеї було створено шість комітетів, які розробили певні фази її роботи: 1) введення програми участі громадськості, думка якої впливала на хід складання проекту; 2) публікація першого проекту тексту та подальше громадське обговорення; 3) узгодження та прийняття нової Конституції. Визначальним моментом стало те, що в Асамблеї були представлені всі соціальні групи країни. Відповідні матеріали були перекладені і оброблені комітетами як звіти, що допомагало ефективно могли врегулювати спірні моменти. Роль комітетів у процесі створення Конституції була найдійовішою, адже членів Асамблеї явно хвилював брак часу на розробку, узгодження й прийняття Конституції, а комітети сприяли швидкому вирішенню питань в адміністративній частині, що значно прискорило хід подій. Прийняття остаточного проекту Конституції було одним із найбільш успішних переговорів у конституційній і політичній історії. Найбільш яскравою ознакою цієї події була ступінь досягнутого консенсусу. Але надалі складений проект піддався обговоренню політичними партіями, які внесли на першому засіданні Конституційних зборів 25 квітня 1996 року 298 поправок. В основному такі поправки несли технічний характер. При вирішенні багатьох питань виникали суперечки, які закінчувалися компромісом. В підсумку 8 травня 1996 року була прийнята Конституція, наступним кроком для якої було її визнання Конституційним судом ПАР. 6 вересня 1996 року суд визнав 8 положень Конституції як такими, що суперечать конституційним принципам ПАР. Але вже 4 грудня 1996 року Конституція була завірена Конституційним судом, 10 грудня підписана президентом Нельсоном Манделой і 4 лютого 1997 року набрала чинності.

Прийняття нової Конституції стало святом для народу Південної Африки, гордістю та прикладом для інших країн в успішності проведення переговорів про політичне врегулювання. Це особливо цікаво враховуючи, що глибина суспільного конфлікту могла привести країну до громадянського війни.

Таким чином досвід формування та діяльності Конституційної Асамблеї ПАР довів, що цей інститут може бути ефективним інструментом розробки нової Конституції, але за умови залучення до його роботи всіх провідних політичних сил та розуміння ними необхідності пошуку компромісу з усіх, навіть самих болючих суспільних питань.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Л. І. Летнянчин.

.....

Болдырев Олег Юрьевич
МГУ имени М. В. Ломоносова,
студент, юридический факультет,
5 курс, 514 группа

РОССИЯ И УКРАИНА: ОБЩНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА

В этом году Россия, вступившая на путь демократических преобразований одновременно с Украиной, отмечает двадцатилетие своей Конституции. Вынесенный на референдум после расстрела парламента осенью 1993 года основной закон страны закреплял нормы, отвечавшие интересам победившей стороны. Ряд проблем конституции, принятой в подобных условиях, был очевиден изначально. Это — «вечные» вопросы ответственности власти и ее подконтрольности обществу, решение которых невозможно без полноценных контрольных полномочий Парламента, устранения рычагов воздействия на него исполнительной власти, уточнения статуса Президента, закрепления права граждан на отзыв депутатов — не только за правонарушения, но в связи с утратой доверия или нарушением предвыборных обязательств и др.

В то же время есть ряд проблем, чья актуальность проявилась в последнее время и которые требуют конституционно-правового осмысления, в частности:

- защита территориального суверенитета государства — актуализировано недавней передачей Россией Норвегии части акватории Баренцева моря;

- защита от произвола в отношении госимущества и бюджета -актуализировано попыткой передачи средств т.н. суверенных фондов акционерному обществу («Росфинагенство»). Подвопросы: контроль не только за доходами и расходами, но и за «активами» и «пассивами» государства; ограничение на приватизацию определенных объектов; гарантирование суверенитета над природными ресурсами, включая сохранение контроля за ними (угрозы связаны с концессионными соглашениями, СРП и т.п.);

- обеспечение финансово-экономической самостоятельности государства — требует конституционного уточнения статуса и целей деятельности Центрального Банка РФ (актуальный пример — новая Конституция Венгрии);

- вопрос об оправданности безусловного приоритета международного права — актуализируется размыванием международного права и выбытием России из числа «игроков», формирующих основные международные правила.

Некоторые из указанных проблем актуальны и для Украины. Остановлюсь на вопросе защиты экономического суверенитета, дополнительно актуализированном для России ее присоединением к ВТО. Украина вступила в ВТО ранее и на условиях, приведших к последствиям, потребовавшим постановки ею вопроса о пересмотре условий своего членства в ВТО по 371 тарифной позиции. Таким образом, обостряется и вопрос защиты народного суверенитета, т.к. любая последующая власть (и, соответственно, избравший ее народ), несмотря на мандат народного доверия, оказывается «со связанными руками» — международными экономическими и финансовыми обязательствами, принятыми предыдущей властью, что выхолащивает саму суть демократической сменяемости власти. Кроме того, встают и вопросы о существовании понятий «межгосударственное объединение» (ст.79 Конституции РФ) и «международная организация» и требованиях к ним с точки зрения допустимости передачи им суверенных полномочий государства, а также о возможности выхода из них. В связи с этим интерес представляет решение КС ФРГ (от 12.09.2012 г.), который хотя и подтвердил правомерность участия Германии

в Европейском механизме стабильности (ESM), о чем широко сообщалось в СМИ, но зафиксировал два других важных положения (о чем СМИ не сообщали): указал на недопустимость келейного принятия финансовых решений и сокрытия их деталей от Бундестага, что, как выяснилось, имело место, а также признал право Германии на односторонний выход из соглашения, если по прошествии времени выяснится, что оно «влечет последствия, которые было трудно вычислить» и которые противоречат ее интересам.

Сейчас же проблема защиты экономического суверенитета актуализирована для Украины параллельно стоящими (хотя, со стратегической точки зрения, во многом являющимися альтернативами) вопросами о ее присоединении к Таможенному Союзу и о вступлении в ассоциацию с ЕС. Для России во многом подобными альтернативами были создание Таможенного Союза и присоединение к ВТО. Но, несмотря на решение России, Белоруссии и Казахстана от 9 июня 2009г. на заседании Межгосударственного совета ЕврАзЭС вести переговоры о присоединении к ВТО лишь в качестве единого Таможенного Союза, Россия присоединилась к ВТО в индивидуальном порядке. В связи с имеющейся сейчас на Украине инициативой проведения референдума по данным вопросам, важен как опыт европейских стран, например, Австрии, присоединение которой к Европейскому союзу было осуществлено по результатам референдума от 12 июня 1994г., так и негативный опыт России, где в инициативе проведения референдума по вопросу присоединения к ВТО, было отказано, причем по сомнительным с конституционно-правовой точки зрения основаниям.

Серьезность имевшихся и вновь обозначившихся вопросов говорит о необходимости их скорейшего решения. Однако еще одна группа проблем принятой 20 лет назад Конституции связана с возможностями ее трактовки, корректировки и пересмотра. Возможности трактовки Конституции Конституционным судом прямо противоположным образом (яркий пример — выборность губернаторов), а также нивелирование судебной практикой положения о прямом действии Конституции сводят ее к документу формальному и, по существу, для власти не обязательному. Главная же проблема принятия новой Конституции — в том, что Президент и

Парламент, формально не имеющий права пересмотреть Конституцию, могут принять такой ФКЗ «О Конституционном Собрании», который позволит власти сформировать нужное ей Конституционное Собрание, имеющее право не только разработать, но и принять новую Конституцию.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова С. А. Авакьян.

.....

Бруслик Олексій Юрійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України
 5 курс, 7 група

АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА У ФРАНЦІЇ: УРОКИ ПРОВЕДЕННЯ

Проблема взаємовідносин держави і місцевого самоврядування є однією з ключових майже в усіх країнах світу, які підтримують ідею розвитку цього інституту. Подібна проблема в різних країнах вирішується по-різному. В останні десятиріччя країни-представники ЄС ідуть по шляху децентралізації та деконцентрації державної влади.

Превалюючими ці концепції стали внаслідок усвідомлення європейцями необхідності широкого залучення громад до вирішення власних же проблем. Адже коли питання вирішується шляхом адміністративно-владного наказу державної влади, громадяни навіть з психологічної точки зору починають відчувати внутрішній супротив до прийнятого рішення. Це відбувається, по-перше, через те, що громада ніяким чином не була залучена до дискусії, її думкою не поцікавилися (а якщо й поцікавилися, то лише фіктивно), а по-друге, нав'язуване силою рішення ніколи не буде прийматися як своє власне, навіть якщо воно є єдино правильним. Іншою причиною популярності і розповсюдженості

в Європі практики муніципальних реформ є усвідомлення того, що ніхто краще за громаду не може знати, які ж питання на сьогодні є найбільш болючими, зободенними і які справи слід віднести до «червоного портфеля». Мова йде про те, що лише жителі муніципалітету, які проживають своє життя у межах конкретної адміністративної одиниці, знають, яку саме проблему слід вирішити сьогодні.

У цьому контексті для нас доволі цікавим і навіть повчальним може стати досвід Франції, адже на зорі державного будівництва незалежної України саме ця країна була нами взята за зразок побудови державно-владних інституцій.

Свого часу система влади Франції характеризувалася найбільшою централізацією серед демократичних країн Європи. І саме цю, найбільш централізовану серед країн західної демократії модель місцевого самоврядування і перейняла Україна. Про те ще з 80-х років ХХ століття у Франції почався перехід від політики жорсткої централізації до поступової децентралізації і створення умов для швидкого розвитку місцевого самоврядування. У Франції, як і в Україні, існує три рівні місцевого самоврядування — комуна (муніципалітет), департамент і округ (регіон). Останні два можна віднести до регіонального рівня. Однак подібна трирівнева конструкція адміністративно-територіального устрою Франції була запроваджена лише з проведення адміністративної реформи.

Саме за ініціативою видатного діяча соціалістичної партії, мера Марселя Г. Деффера було прийнято 21 закон, головним з яких був закон № 82-213 від 02 березня 1982 р. «Про права і свободи комун, департаментів і регіонів». «Законодавство Деффера» змінило насамперед дворівневу систему адміністративно-територіального поділу Франції на комуни і департаменти. До них було додано 22 регіони (4 заморських). Саме прийняті в 1982–1983 роках закони і сформували новий Адміністративний кодекс, що фактично став «конституцією» місцевого самоврядування та різко підняв його статус, оскільки на законодавчому рівні було здійснено розподіл компетенції між комунами, департаментами, округами і державою, встановлені одноманітні правила адміністративного контролю за діями місцевих органів влади, багато функцій державної виконавчої влади було передано місцевому самоврядуванню. Природньо, що процес децентралізації

не торкнувся таких ключових прерогатив президента та уряду, як зовнішня політика, оборона, безпека, а також правосуддя, грошова і кредитна політика, загальні принципи соціального захисту, сфери охорони здоров'я та народної освіти.

Наступний етап проведення адміністративної реформи з ухилом на децентралізацію відбувся на початку ХХІ століття. Ми бачимо, що для підбиття підсумків і аналізу проведених реформ потребувалося два десятки років. У даному випадку французи підійшли до справи з холодною головою і не стали відразу рушити тільки відреставрований будинок. Вони вичекали, оцінили переваги і недоліки, і лише потім, давши можливість реформам проявити себе, зробили наступний крок. Він відобразився у прийнятті п'яти нових законопроектів, головним з яких став закон від 28 березня 2003 р. «Про децентралізовану організацію Республіки» (який вимагав внесення змін до Конституції) й органічний закон від 1 серпня вказаного року. На їх основі муніципальним формуванням було дозволено приймати окремі рішення (нехай і тимчасово в порядку експерименту), які виходять за межі загальнодержавного законодавства, що за Конституцією є виключною прерогативою парламенту. Наприклад, місцеві формування отримали право назначати і проводити регіональні референдуми з питань місцевого значення.

Закон від 30 липня 2003 року «Про свободи і відповідальність місцевих органів влади» передав органам місцевого самоврядування низку адміністративних функцій, що раніше належали державі. І нарешті, органічний закон 21 липня 2003 р. розширив фінансову автономію муніципалітетів за рахунок власних доходів.

Як відмічають ряд вчених франкофілів, серед яких К. Беше-Головко, Ю. Рубінський та ін., комплекс адміністративних реформ мав як свої переваги, так і недоліки. Звичайно, позитивний бік справи полягає в наближенні процедури прийняття рішень до пересічних громадян і приближення самих методів і засобів вирішення проблем до реалій «низького життя» французів. Але разом з тим недосконалість розмежування компетенцій призвело до їх перетинання. Це явище потягнуло за собою перекладання відповідальності за погіршеності в управлінні з боку чиновників державного апарату на своїх колег із владних структур місцевого самоврядування і навпаки. Баланс між трьома рівнями

адміністративно-територіальних об'єднань виявився доволі нерівномірним: найбільші дивіденди із децентралізації отримали департаменти, які завжди слугували основною ланкою місцевої адміністрації, тоді як регіони і комуни виявилися обділеними і залежними перш за все у питанні фінансування власної діяльності.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. П. Євсєєв.

.....

*Бурмака Євген Анатолійович
Науково-дослідний інститут
державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрНУ,
аспірант, прокурор прокуратури
Червонозаводського району м. Харкова*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УКРАЇНІ

Однією з ключових проблем на шляху до розбудови правової демократичної держави України є впровадження в державно-правову практику низки загальновизнаних у світовому співтоваристві правових засад, насамперед принципу верховенства права. На сьогодні вказаному принципу як на законодавчому, так і на доктринальному рівні, приділено достатньо уваги, однак на практиці його так і не було втілено належним чином.

Слід зазначити, що питання практичної реалізації вказаного принципу набувають останнім часом особливої актуальності, насамперед у зв'язку з негативною оцінкою світовим співтовариством стану дотримання вказаного принципу в Україні. Так, у 2013 році у Гаазі на Всесвітньому форумі верховенства права був представлений Всесвітній індекс верховенства права. Згідно з положеннями цього документа, Україна, на жаль, відстає за всіма параметрами й займає 87 позицію серед 97 країн світу.

Необхідно звернути увагу й на світовий рейтинг демократії, в якому кожного року Україна

займає все нижчі позиції. Так, якщо у 2008 році наша держава у цьому переліку посіла 53 місце, то у 2010 — 67, а в 2011 — уже 79.

За рейтингом організації Freedom House в Україні останнім часом знизився й рівень свободи. Як зазначають фахівці, ця тенденція зберігається вже п'ятий рік — тобто має місце найбільш тривалий період зниження свободи за майже 40 років існування рейтингу.

Не можна не звернути увагу й на індекс сприйняття корупції серед громадян, який був визначений Радою Європи серед 47 держав-членів. У цьому рейтингу Україна зайняла останнє місце.

Нещодавно Європейський суд з прав людини оприлюднив рішення у понад 200 справах проти України. Це так звані «клоніві рішення», які виносяться щодо типових, однакових справ. З них 89 справ стосується «тривалого невиконання рішень національних судів», а 119 — «нездатності влади забезпечити дотримання судових рішень, винесених проти державних або контрольованих державою підприємств».

Усі вищенаведені обставини свідчать про існування в Україні ситуації, коли принцип верховенства права набуває свого закріплення на законодавчому рівні, проте реалії державно-правової практики свідчать про недостатнє його дотримання.

По-перше, важливою проблемою реалізації принципу верховенства права в Україні є відсутність рівності при притягненні до відповідальності, панування атмосфери безкарності. Із цією проблемою пов'язане питання упередженості судової влади та порушення принципу її незалежності при винесенні рішень. Як наслідок — недовіра до судової системи серед більшості громадян. З одного боку, необхідно вдосконалювати процедурні аспекти провадження справ у судах та перегляду судових рішень з метою уникнення випадків винесення упереджених рішень, з іншого — слід посилювати відповідальність за порушення принципу незалежності судової влади, у першу чергу відповідальність самих суддів. Особливу увагу варто приділяти питанням виконання рішень Євросуду в Україні, насамперед з метою забезпечення громадянам реального права на судовий захист їх прав і свобод, надання їм упевненості в системі правосуддя.

Далі, проблемою є недосконалість системи підготовки юридичних кадрів. Насамперед мається на увазі рівень корупції, що має місце

в більшості вищих навчальних закладів України, у тому числі й юридичних. За таких умов фахівець не тільки не отримує належний рівень знань за час навчання, окрім того, у нього деформується професійна правосвідомість, корупція для нього стає не негативним, а прийнятним явищем. Це впливає й на подальшу його професійну діяльність. За таких обставин подолання корупції в першу чергу у вищих навчальних закладах та факультетах юридичного спрямування слід визнати пріоритетним напрямком удосконалення системи вищої освіти України.

При цьому проблемою, що пов'язана з якістю підготовки юридичних кадрів, є відносно низький рівень заробітної плати у більшості працівників правоохоронних органів. Внаслідок цього посади в зазначених органах обіймають працівники, які є неконкурентоспроможними на ринку праці, у той час як високоосвічені фахівці частіше працюють у приватних структурах чи забезпечують себе працею самостійно. Недостатня ж кваліфікація працівників у відповідних державних органах призводить до великої кількості помилок у їх роботі, що, безперечно, є неприпустимим у такій діяльності. Шляхом вирішення цієї проблеми, безумовно, є належне матеріальне стимулювання працівників правоохоронних органів з метою залучення до роботи в них висококваліфікованих фахівців.

Важливим фактором посилення вказаних проблем є недостатня та некваліфікована участь громадськості у здійсненні контролю над цими процесами. Така пасивність громадського контролю створює умови для спотворення уявлення державних службовців про інтереси служби, сприяє круговій поруці серед співробітників різних правоохоронних органів та суду.

Таким чином, на сьогодні в Україні має місце низка проблем реалізації принципу верховенства права. Вирішення цих проблем має бути комплексним та пов'язуватися не тільки з роботою правового характеру, зокрема правотворчістю, а й з інформаційно-просвітницькою діяльністю, вирішенням низки економічних та соціальних проблемних питань, широким залученням громадськості до вирішення таких проблем.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри філософії НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. І. Максимов.

.....

*Велигина Мария Александровна
Ярославский государственный университет
имени П. Г. Демидова,
студент, юридический факультет,
4 курс, 44 группа*

ГРАЖДАНСТВО ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Европейский Союз (далее — ЕС) интереснейший феномен международной жизни, результат глубоких интеграционных процессов между государствами Европы.

В рамках Союза функционирует единое экономическое пространство, государства-члены проводят скоординированную внутреннюю и внешнюю политику, развивается собственная правовая система.

Становление наднациональной организации публичной власти в Европе в лице Европейских Сообществ, а затем Союза в целом обусловило появление наряду с национальным гражданством гражданства Союза. Это абсолютно новая «разновидность» гражданства.

Исторически институт гражданства сложился на уровне отдельных государств, как некая устойчивая правовая связь с населением, выражающаяся во взаимных правах, обязанностях и ответственности человека и государства. Иными словами, гражданство — определенное юридическое состояние.

Гражданство Союза начало формироваться еще в 1950-е гг., после создания Европейских сообществ. В 1992 г. — официально признано Договором о Европейском Союзе (Маастрихт, 1992 г., в ред. Лиссабонского договора). Положения о гражданстве ЕС закреплены в Договоре об учреждении Европейского сообщества (Рим, 1957 г., в ред. Ниццкого договора), важно отметить, что он же является главным учредительным документом Союза. В соответствии со ст. 17 Римского договора «каждое лицо, имеющее гражданство государства-члена, является гражданином Союза». Далее сделан важный акцент на то, что гражданство Союза дополняет национальное гражданство и не подменяет его. Дополнительный характер выражается в наделении его обладателей рядом новых прав и свобод.

Эти права получили закрепление в указанном Договоре, к ним относятся:

- свобода передвижения и проживания на всей территории Союза;
- избирательные права;
- право на консульскую защиту;
- право петиций в Европейский парламент;
- право на подачу жалоб Европейскому омбудсмену;
- право направлять письменные обращения институтам и органам Союза и получать ответ на любом из официальных языков Союза по своему выбору;
- право на доступ к документам Европейского парламента, Совета Европейского Союза и Европейской комиссии.

Перечисленные права также нашли отражение в Хартии Европейского Союза об основных правах 2000 г.

Важно отметить, что новый раздел Договора о Европейском Союзе под названием «Положения о демократических принципах» наделил граждан Союза рядом важных политических прав, одно из них — право инициировать издание новых нормативных актов на европейском уровне — иными словами «гражданская инициатива». Однако для её претворения в жизнь необходима поддержка не менее 1 млн. граждан разных государств — членов ЕС.

Но, несмотря на все плюсы, рассматриваемое явление породило немало споров относительно создания так называемого «второго сорта» гражданства. Рассмотрим, насколько данное явление благоприятно для граждан, в первую очередь.

Введение института единого гражданства преследует своей основной целью усиление защиты прав и свобод личности в пределах всей территории Союза, установление единых стандартов такой защиты. Однако реализация этой идеи не обходится без сложностей. Зачастую граждане государств — членов Союза плохо осведомлены о возможностях, предоставляемых им европейским гражданством. Поэтому Европейской комиссией разработаны мероприятия по распространению информации о гражданстве ЕС (например, с 1996 года действует программа «Граждане — превыше всего»).

И, всё-таки, гражданство ЕС явление неординарное, оно придаёт ЕС черты государственности. Опыта введения гражданства в объединении

государств, созданном на основе международных организаций, не было никогда, в ЕС это произошло впервые. Именно поэтому многие политики и историки отмечают наличие незавершенности: противоречивость определения, отсутствие чёткого перечня прав и обязанностей граждан Союза, трудности, которые возникают при реализации положений о гражданстве. Но, с другой стороны, это дает огромный толчок для дальнейшего развития данного института в законодательстве ЕС.

Несомненно, гражданство Союза предоставляет качественно новые права гражданам государств — членов. Но важен также и другой аспект — тем самым устанавливается непосредственная связь между Союзом и гражданами. По нашему мнению, гражданство ЕС имеет идеологическое значение. Институт гражданства ЕС — воплощение идеи создать союз не только государств, но и народов.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры социального и семейного законодательства Ярославского государственного университета имени П. Г. Демидова С. П. Казанков.

.....

Дубаневич Ольга Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 3 курс, 1 група

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Питання вдосконалення адміністративно-територіального устрою є на сьогодні актуальним, адже існуюча система має певні недоліки, такі як надмірна подрібненість та не зовсім вдале співвідношення між територіальними одиницями.

Існують різні погляди на проведення адміністративно-територіальної реформи. Наприклад, пропонувалося утворити громади, які б об'єднували 5 тисяч жителів, райони з населенням

70 тисяч, міста — регіони з населенням 750 тисяч. Також висувалися ідеї поділити міста-регіони на департаменти, а за їх територіальну основу взяти 225 виборчих округів. На рівні департаментів пропонується не утворювати органи місцевого самоврядування, а міста поділити на три рівні: міста районного значення, міста обласного значення та міста-регіони.

Однак найбільш доцільним, виходячи із соціальних, економічних, географічних умов, є збереження триланкової структури. Але при цьому повинно відбуватися укрупнення адміністративно — територіальних одиниць.

Існує точка зору, що на вищому рівні необхідно утворити замість 27 існуючих адміністративно-територіальних одиниць 10 територіальних утворень-країв: Центральний (Київська, Житомирська, Черкаська, Чернігівська області); Східний (Харківська, Полтавська, Сумська області); Донецький (Донецька і Луганська області); Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області); Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська області); Подільський (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька області); Західний (Львівська, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернівецька області); Автономна Республіка Крим; міста зі спеціальним статусом Київ та Севастополь. В такому випадку потрібно буде утворити міжрайонну ланку, яка б стала проміжною між обласною та районною. Однак найбільш доцільним уявляється існуючий поділ на області, оскільки створення країв навряд чи сприятиме об'єднанню країни, її економічному та культурному розвитку.

Зменшення кількості населення в районах підтверджує необхідність укрупнення другої ланки. 490 адміністративних райони, які зараз існують, відрізняються один від одного за чисельністю населення, площею території, виробничим потенціалом, тому їх не можна вважати територіальними громадами. Доцільним здається утворити приблизно 76 районів. При цьому зміна меж районів має узгоджуватися із соціально-економічною діяльністю територій, щоб кожна адміністративно-територіальна одиниця повністю використовувала свій потенціал.

Доцільним уявляється і зменшення кількості адміністративно-територіальних одиниць на найнижчому рівні. Останнім часом спостері-

гається тенденція об'єднання сіл а також розширення території великих міст, що в цілому є позитивним. Головним критерієм для утворення територіальних одиниць є забезпечення населення необхідними послугами на належному рівні та можливість доступу до закладів охорони здоров'я, освіти, культури та інших.

Також повинно бути відповідне матеріальне забезпечення місцевого самоврядування для того, щоб воно дійсно могло представляти інтереси територіальних громад. Досвід країн Європи підтверджує, що таке укрупнення є важливим засобом підвищення ефективності місцевого самоврядування.

На жаль, найнижчий базовий рівень адміністративно-територіальному є не зовсім чітко визначеним. Тож необхідно закріпити, які саме територіальні одиниці до нього відносяться. Потрібно визначити також статус селищ міського типу, адже така адміністративно-територіальна одиниця не передбачена Конституцією.

Потребують перегляду і критерії віднесення населених пунктів до категорії міських, оскільки значна частина міст не відповідає ним. Наприклад, мінімальна кількість населення міста має становити 10 тисяч, але приблизно 1/7 міст не відповідає цій вимозі.

Для формування нових адміністративно-територіальних одиниць доцільно створити координуючі органи, які б склалися із представників відповідних місцевих рад та державних адміністрацій а також обговорювати це питання з громадськістю, провести місцеві референдуми.

Отже, адміністративно-територіальний устрій України сьогодні дійсно погребує вдосконалення. Найбільш доцільним уявляється укрупнення на районному та місцевому рівнях. Бажано також прийняти новий закон «Про адміністративно-територіальний устрій» а також переглянути положення існуючого законодавства. З'ясування громадської думки допоможе найбільш ефективно провести зміни у адміністративно-територіальному устрої, сприятиме зміцненню місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» А. І. Летнянчин.

.....

*Калита Надежда Александровна
Белорусский государственный университет
студент, юридический факультет,
3 курс, 1 группа*

КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ И ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПРАВЕ

Правовая система конкретного государства, его экономика не могут существовать в замкнутом пространстве. На национальные правовые системы оказывают все большее влияние объективно развивающиеся интеграционные процессы, включая глобализацию. Все более очевидным становится процесс интернационализации права как юридического отражения интеграционных процессов, усиления взаимосвязи и взаимозависимости между различными странами на пороге XXI века. Правовая система любого государства, как и само национальное государство, находятся под постоянным воздействием международного права и национального права других государств, прежде всего тех, с которыми оно вступает во взаимодействие.

Смысл интеграционного процесса для какой-либо отдельной правовой системы, каков он должен быть на самом деле, положителен. Это связано с творческим восприятием ею недостающих элементов или способов, форм, методов их организации из правовых систем другого типа лишь с одной целью — сделать национальное правовое регулирование эффективнее при сохранении базовых ценностей в основных структурах права. Поэтому и назначение интеграционных процессов проявляется в использовании их как одного из средств развития национальной правовой системы.

Одной из самых ярких форм интеграционных процессов является европейская интеграция, которая с подписанием Маастрихтских соглашений 1992 г. воплотилась в межгосударственное образование — Европейский Союз. На сегодняшний день трудно перечислить все те отрасли внутреннего права, на которые оказали большее или меньшее влияние акты Евросоюза, при чем они распространяются и на

те отрасли, которые часто не подпадают под юрисдикцию его высших органов.

Необходимо заметить, что Евросоюз оказал модельное влияние не только на государства-члены Евросоюза. Некоторые и другие страны внесли в свои конституции нормы, аналогичные нормам Евросоюза. Например, большинство конституций европейских стран закрепили в своем законодательстве положение о приоритете общепризнанных принципов международного права перед национальным. Примерами могут служить Конституция Республики Беларусь (ст. 8) и Конституция Российской Федерации (ст. 15). Такие нормы являются весьма существенными как для сближения международного и внутригосударственного правопорядка, так и для гармонизации и унификации национальных законодательств.

Республика Беларусь является членом более 60 международных межправительственных организаций. Между их членами подписывается огромный ряд договоров, которые прямо или косвенно оказывают влияние на правовую систему каждого государства-члена организации.

Необходимость интеграции национальной правовой системы Республики Беларусь в международное правовое пространство существует и имеет в своей основе объективную и субъективную причины. Первая обусловлена тенденцией глобализационных процессов в мировом развитии, которая определяет избрание государством контролируемых интеграционных процессов взамен саморазрастающихся и всеохватывающих глобализационных потоков, вторая — собственным национальным интересом, заключающемся в действительном обогащении правовой системы, поддержанием и развитием внешнеэкономических отношений при фактическом сохранении государственного суверенитета. Но основной задачей при осуществлении правовой политики в отношении интеграционных процессов в целом и на уровне правовых систем в частности должно стать сохранение базовых ценностей своего культурно-исторического типа. Поэтому, как подчеркивают ряд авторов, всякие попытки в процессе правовой интеграции внедрить в национальную правовую систему такие неолиберальные институты, которые противо-

речат базовым ценностям белорусов и основанные, как правило, на атеизме, неолиберализме и антропоцентризме (легализация проституции, однополых браков, оборота наркотических средств и т. д.) должны пресекаться. Таким образом, эффективность правовой интеграции зависит от четко выявленных ее пределов, одним из которых являются сложившиеся морально-нравственные мировоззренческие традиции белорусского общества.

Интеграция правовых систем представляет собой не односторонний процесс навязывания базовых правовых структур одной цивилизации другой, но их взаимное восполнение. В этом и заключается проблема правовой интеграции постсоветских государств, которая осуществляется односторонне и в большей степени является политическим шагом. Односторонность наблюдается в первую очередь в том, что правовое мировое сообщество не интегрирует свою систему с системой новых демократических государств. Система международного права в большей степени отвечает ментальности системы общего права. Во-вторых, современные западные конвенции акцентируют внимание на исключительной роли права в регулировании социальной деятельности. Традиционные же общества обычно отдают предпочтение другим социальным регуляторам (морали, религии, обычаям), а праву отводится вторичная, но не менее важная роль.

Таким образом, смысл интеграционных процессов для какой-либо отдельной правовой системы заключается в восприятии недостающих ей элементов или способов, форм их организации из правовых систем другого типа с целью сделать национальное правовое регулирование эффективнее. Но при этом государство должно осуществлять правовую интеграцию с учетом особенностей его национальной правовой системы, обусловленных историческим развитием и сложившимися базовыми ценностями.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права БГУ С. А. Калинин.

• • • • •

Качур Лілія Андріївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 здобувач, кафедра господарського права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Конституція України проголошує землю об'єктом права власності народу України, рівність перед законом усіх суб'єктів права власності та захист їх прав з боку держави. Земля — основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави. Ці норми є основоположними і визначальними у регулюванні відносин пов'язаних з реалізацією майнових прав власниками земельних ділянок.

Статтями 13, 14 Конституції України встановлюється, що кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Положеннями статтею 5 Господарського кодексу України закріплюється, що суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства.

Конституцією України встановлено територіальний поділ земель держави на регіони: області, міста, селища, села і Автономна Республіка Крим. Кожне з цих адміністративних територіальних утворень має свою територію. Земля, яка становить основу адміністративно-територіального поділу відповідно має притаманний кожному адміністративно-територіальному утворенню правовий режим використання земельних ділянок.

Відповідно до Земельного кодексу України земля поділяється за цільовим призначенням на категорії, що визначає правовий режим використання земельних ділянок фізичними та юридичними особами. Так землі деяких категорій можуть бути тільки об'єктами державної власності чи комунальної або тільки надаватися в користування на певний строк. Для регулювання відносин з реалізації майнових

прав на земельну ділянку суб'єктами господарювання, фізичними та юридичними особами слід враховувати місцезнаходження земельної ділянки її категорію та цільове призначення.

Реалізації майнових прав власниками земельних ділянок відбувається за допомогою правових засобів, способів і форм, що приводять у впорядкованість правові відносини, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок. Механізм правового регулювання реалізації майнових прав на земельну ділянку складає систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання даних відносин. Відсутність чіткої і злагодженої системи в процесі реалізації суб'єктами господарювання, фізичними та юридичними особами майнових прав на земельну ділянку приводить до зловживань охочих скористатись юридичною необізнаністю власників.

Для врегулювання майнових відносин і реалізації майнових прав власниками земельних ділянок необхідно втілення встановлених правових норм у діяльність суб'єктів господарювання, фізичних та юридичних осіб через виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав і дотримання заборон.

Використання норм права — полягає в активній чи пасивній поведінці суб'єктів, що здійснюється ними за їхнім власним бажанням. Наприклад, відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Статтею 19 Господарського кодексу України встановлюється, що суб'єкти господарювання мають право без обмежень самостійно здійснювати господарську діяльність, що не суперечить законодавству.

Виконання норм права полягає в активній поведінці суб'єктів, що здійснюється ними незалежно від їхнього власного бажання.

Наприклад, положеннями статті 19 Конституції України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що пе-

редбачені Конституцією та законами України. Згідно статті 91 Земельного кодексу України власники земельних ділянок зобов'язані: забезпечувати використання їх за цільовим призначенням; додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля; своєчасно сплачувати земельний податок; не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів та інше.

Дотримання норм права — форма реалізації заборонних юридичних норм, яка полягає у пасивній поведінці суб'єктів, утриманні від заборонених діянь. Наприклад, відповідно до статті 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Застосування норм права є особливою формою його реалізації. Це — державно-владна, організаційна діяльність компетентних органів держави й посадових осіб із реалізації правових норм стосовно до конкретних життєвих випадків через винесення індивідуально-конкретних правових наказів (приписів). Наприклад, статтею 48 Господарського кодексу України встановлюється, що органи влади з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва на умовах і в порядку, передбачених законом надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності, здійснюють контроль за дотриманням суб'єктами господарювання правових приписів та ін.

Слід зазначити, що навіть при злагодженій системі реалізації майнових прав власниками земельних ділянок та чіткому механізму правового регулювання майнових відносин необхідно постійно вдосконалювати та адаптувати норми права відповідно до сучасного стану економічних відносин в Україні, що постійно змінюється. На нашу думку, тільки так можливо досягнути впорядкованість правових відносин, задоволення інтереси суб'єктів права та забезпечення правопорядку.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент кафедри господарського права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Є. Атаманова.

.....

Клочко Тетяна Юріївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, господарсько-правовий факультет,
 3 курс, 2 група

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Питання реформування медичної галузі на сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки за рейтингом ВООЗ та ООН Україна за охороною здоров'я посідає лише 99-те місце із 145-ти. Відповідно анкетування МОЗ 2013 р., 44,2% опитаних вважають причиною цього недостатню фінансову підтримку галузі. Заява голови представництва ВООЗ в Україні, Ігоря Поканевича, про те, що держава витрачає на медицину лише 3,5% ВВП (за рекомендаціями ВООЗ цей показник не повинен бути нижче 6%), а різниця між цими коштами, що виділяються офіційно та неофіційно — 7% ВВП, свідчить ще й про неефективність фінансування.

Базових першопричини такого стану дві. По-перше, невідповідність тих економічних відносин, на яких функціонує система охорони здоров'я, тим, на яких базується держава. По-друге, недостатній розвиток ідей, поглядів та цінностей, які б обмежили державну владу в інтересах суспільного спокою, тобто незрілість Українського конституціоналізму. Це, на думку Габора Хамзи (Gabor HAMZA), професора римського й конституційного права в Університеті Етвоща Лорана в Будапешті, склалося історично, оскільки для країн пострадянського простору вплив держави на суспільні відносини завжди був суттєвим, а традиційний для Радянського Союзу механізм відповідальності держави перед суспільством зник із розпадом цієї країни.

Дане становище повинні змінити реформи, одна з яких — обов'язкове медичне страхування (ОМС). Статистичні дані МОЗ свідчать, що з кожним роком поінформованість та заінтересованість населення з цього приво-

ду зростає, в 2007 р. 52,2% опитаних позитивно ставились до ОМС, тоді як у 2010 р. вже 74,2% анкетованих виявили, що цілком підтримують ОМС.

Взагалі в світі існує дві моделі ОМС.

Англійська система є близькою до радянської бюджетної моделі, оскільки основне фінансування медицини здійснюється через бюджет (для Великобританії це — 92,5%) і контроль за галуззю — це функція державного органу. Але додаткові надходження до ОМС проходять через окремі фонди від роботодавців, а взаємозв'язок медичного закладу та пацієнта на основі системи страхування дозволяє чітко прослідити напрями та ефективність використання коштів. Ця модель зародилася в Австралії, Великобританії, Данії, Ірландії, Ісландії, Італії, Канади, Норвегії, Фінляндії, Швеції, Шотландії, тоді, коли ці держави вже усвідомили свою відповідальність перед суспільством. Як наслідок — англійська система є результативною лише в державах із високим рівнем конституціоналізму, а тому перехід на неї, наприклад, Казахстану закінчився невдачею.

Німецька модель, хоча притаманна зараз таким демократичним країнам, як: Австрія, Бельгія, Люксембург, Німеччина, Франція, Швейцарія, але зароджувалась в надрах боротьби за соціальні й економічні права в Німецькій імперії, тому її структура може забезпечити високий рівень медичної допомоги навіть при низькому рівні розвитку ідей і принципів конституціоналізму.

В цій системі, щоб кошти, які виділялись на охорону здоров'я, чітко туди і були направлені, від 50% до 100% фінансування здійснюється не через бюджет, а через окремі фонди з відрахувань роботодавців, контроль за ефективністю лікування — децентралізований. Багато страхових організацій конкурують на ринку страхових послуг, що відповідає відносинам в ринковій економіці. Держава забезпечує права і гарантії, але не монополізує галузь охорони здоров'я.

Виходячи із всього вищевказаного слід зазначити, що законопроект «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування» № 2597-1 від 05.04.2013, який на сьогодні вважається найкращим із тих, які були коли-небудь запропоновані з цієї сфери в Україні, пропонує нерезультативну модель ОМС.

Замість того, щоб втілити найбільш ефективну для сучасних умов німецьку модель, він пропонує змішану систему. За неї надходження коштів збільшується, як за німецької моделі (роботодавці сплачують страхові внески в розмірі 3% від фонду заробітної плати), а управління і контроль страхуванням здійснюються лише Фондом ОМС як центральним органом виконавчої влади, тобто за англійською моделлю. До того ж він не здійснює конкретизації того, яку частину витрат, крім витрат на соціально незахищену групу населення, повинна взяти на себе держава. Це питання є принциповим, оскільки зменшити загальний обсяг податків при введенні ОМС поки що не пропонується. Тобто існує небезпека, коли ті кошти, з яких воно здійснювалось раніш, будуть направлені на зовсім інші сфери. Цікавим в цьому випадку є приклади Франції, коли держава відшкодовує громадянам частину витрат, від 70% до 90%, якщо вони не захворіли й Ізраїлю, коли держава в обов'язковому порядку виплачує частину витрат на спеціалізовану допомогу, незалежно від її суми.

Тому, по-перше, в Україні потрібно вводити тільки класичну німецьку модель ОМС, побудовану на відносинах ринкової економіки. По-друге, необхідно чітко встановити, в якому обсязі охорона здоров'я буде забезпечуватись державою. По-третє, слід детальніше прописати фінансування спеціалізованої медичної допомоги, оскільки вона може бути достатньо затратною. По-четверте, було б ефективним забезпечити спеціальний порядок зміни тих відсотків, які сплачує із фонду заробітної плати роботодавець. Це унеможливить в подальшому їх невмотивоване збільшення.

І тільки в такому випадку система охорони здоров'я зможе успішно здійснити перехід на ринкові відносини, на яких функціонує Україна, а також за допомогою своєї структури виконати ті функції, які сучасний Український конституціоналізм ще не в змозі вирішити.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Ю. Лукаш.

• • • • •

Клочкова Анна Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Полтавський юридичний інститут,
 4 курс, 47 група

ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПОЛЬЩІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Повноцінне та ефективне виконання функцій органами місцевої влади, створення необхідних умов соціально-економічного зростання держави вимагає стабільних та реальних джерел формування власних доходів місцевих бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування. Досвід Польщі є особливо цікавим для більш детального аналізу, оскільки Польща за своїми геополітичними та культурно-історичними особливостями найбільш близька до України. Доцільним вбачається дослідження моделі трансформації управління регіонами, зокрема в сфері наповнення місцевих бюджетів.

Досліджуючи польський досвід фінансування місцевого самоврядування, необхідно почати з розгляду особливостей адміністративно-територіального поділу Польщі та особливостей фінансового регулювання розвитку регіонів.

Місцеве самоврядування в Польщі реалізується на трьох рівнях адміністративно-територіального устрою: 2489 гміни (урбанізованої, сільськогосподарської, комбінованої); 308 повітів; 16 воеводств. Паралельно на рівні воеводств існує державна адміністрація, очолювана воеводою, якого призначає центральний уряд. Завдання місцевого самоврядування та державних адміністрацій розмежовані, і підпорядкування між органами місцевого самоврядування та органами державного управління відсутнє. Бюджет місцевості значно менший за бюджет регіону. Перелік доходів гміни; перелік доходів воеводств і повітів затверджено Законом Польщі «Про податки місцевого самоврядування».

Надходженнями, які зараховуються до місцевих бюджетів, є частка загальнодержавних податків, надходження від власних ресурсів та офіційні резерви. Характерною особливістю доходів повітів і воеводств є те, що всі одиниці таких рівнів, крім найбагатших, отримують спеціальний трансферт. Таким чином, залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних поси-

люється. У зв'язку з цим у Польщі помітні тенденції з новелізації законодавства, що має призвести до: зростання частки доходів місцевого самоврядування у загальнодержавних доходах; зменшення залежності доходів повітів і регіонів від державних дотацій.

Місцеве самоврядування в містах Польщі досить багатовекторне, оскільки на рівні основної одиниці локального самоврядування, міста мають усі завдання та повноваження як гміни, так і повіту. Крім того, за наявності можливості вирішення питання на рівні повіту, йому можуть делегувати права воеводств. «Повіт має самостійний бюджет і його доходи залежать від доходів гмін. Також слід зазначити, що повіт не здійснює нагляду за діяльністю гмін і не може втручатися в їх компетенцію».

У межах цієї проблематики важливим є аналіз регіональної політики Польщі. Так, згідно із Законом Польщі «Про засади підтримки регіонального розвитку», регіональна політика здійснюється шляхом фінансової підтримки реалізації завдань, передбачених програми розвитку воеводств, залежить від результатів переговорів щодо укладення регіональних контрактів (воеводських контрактів), створює орієнтир для воеводств, що звертаються за допомогою до Уряду та фондів ЄС.

У світлі дослідження польського досвіду фінансування економічного розвитку регіонів особливої уваги потребує визначення особливостей формування доходів місцевих бюджетів. В цьому контексті слід звернути увагу на те, що важливим джерелом доходів і фінансування видатків місцевих бюджетів є різноманітні міжбюджетні трансферти, а також запозичення. Частиною 2 статті 112 Закону Польщі «Про державні фінанси» визначено, що дефіцит бюджету одиниці місцевого самоврядування у Польщі може покриватися надходженнями від: продажу цінних паперів, емітованих такою одиницею; кредитів, узятих у банках країни; позик; приватизації майна одиниці місцевого самоврядування; профіциту відповідного місцевого бюджету з попередніх років.

В умовах реформування місцевого самоврядування в Україні важливого значення набуває аналіз європейського досвіду. Значною мірою це стосується вирішення проблем фінансування місцевого самоврядування, які існують на сьогодні в Україні. Особливий інтерес у цьому плані має досвід Польщі, який може бути використаний під час впровадження реформ у нашій країні,

які б уможливили: подальшу децентралізацію управління публічними справами; розбудову механізмів громадянського суспільства, демократії та суспільного контролю діяльності адміністрації; більшу ефективність інституцій, що надають публічні послуги як на загальнонаціональному, так і на локальному рівнях; збільшення раціональності публічних видатків і перебудову системи компетенції публічної адміністрації, оптимізацію інформування, а також пристосування системи фінансування місцевого самоврядування до стандартів Європейської Спільноти.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права і конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. О. Любченко.

.....

*Кондратович Александр Викторович
Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет
4 курс, 9 группа*

**К ВОПРОСУ
О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
В СФЕРЕ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ
ЛИЦ БЕЗ ГРАЖДАНСТВА**

Всеобщая декларация прав человека 1948 года (статья 15) устанавливает: «Каждый человек имеет право на гражданство. Никто не может быть произвольно лишен своего гражданства или права изменить свое гражданство». Данным положением международное сообщество признало, что каждый, проживающий в любой точке земного шара, должен быть гражданином того или иного государства. Отсутствие гражданства ставит апатридов в менее выгодное правовое положение по сравнению с гражданами государства, на территории которого они проживают, поскольку апатриды во всех правовых системах ограничены в правах, в первую очередь в политических правах. В настоящее время в мире насчитывается примерно 12 миллионов

лиц без гражданства. На международном уровне принято ряд международных актов, ставящих своей целью сокращение случаев безгражданства и обеспечение максимальных возможностей для реализации прав лиц без гражданства. Прежде всего, это Конвенция о статусе апатридов 1954 года, Конвенция о сокращении безгражданства 1961 года, Европейская конвенция о гражданстве 1997 года. Несмотря на то, что не все государства присоединились к данным Конвенциям (так, к Конвенции о статусе апатридов 1954 года присоединились только 65 государств, к Конвенции о сокращении безгражданства 1961 года — 37 (по состоянию на июль 2010 г.)), большинство государств признают их положения и закрепляют в своем национальном законодательстве. Республика Беларусь не является участницей этих Конвенций. Но в целом, белорусское законодательство соответствует предписаниям Конвенций.

Вопросы статуса лиц без гражданства регулируются Конституцией Республики Беларусь от 15 марта 1994 года, Законом Республики Беларусь «О гражданстве Республики Беларусь» № 136-З от 1 августа 2002 года, Законом Республики Беларусь «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства» от 4 января 2010 года, а также международными договорами Республики Беларусь с отдельными иностранными государствами. Так, Республика Беларусь заключила соглашение между Республикой Беларусь и Республикой Казахстан об упрощенном порядке приобретения гражданства гражданами Республики Беларусь, прибывающими для постоянного проживания в Республику Казахстан, и гражданами Республики Казахстан, прибывающими для постоянного проживания в Республику Беларусь (от 17 января 1996 года), Соглашение между Республикой Беларусь, Республикой Казахстан, Кыргызской Республикой и Российской Федерацией об упрощенном порядке приобретения гражданства (от 26 февраля 1999 г.), Соглашение между Республикой Беларусь и Украиной об упрощенном порядке изменения гражданства гражданами Республики Беларусь, постоянно проживающими в Украине, и гражданами Украины, постоянно проживающими в Республике Беларусь (от 12 марта 1999 г.).

Согласно статье 11 Конституции Республики Беларусь лица без гражданства на территории Беларуси пользуются правами и свободами и исполняют

ют обязанности наравне с гражданами Республики Беларусь, если иное не определено Конституцией, законами и международными договорами.

По данным исследования, проведенного Центром социологических и политических исследований Белорусского государственного университета по состоянию на 2012 год, в Республике Беларусь на учете в органах внутренних дел состояло около семи тысяч лиц без гражданства. Более 70% всех апатридов в прошлом были гражданами СССР, в основном (46,6%) этнические русские. Наибольшее число лиц без гражданства приехало из России (20,3%), почти столько же из Латвии (19,5%), далее идет Казахстан (14,7%), Узбекистан (7,3%), Таджикистан (6,5%).

Выбор Республики Беларусь в качестве страны проживания обуславливается главным образом причинами лично-семейного характера (49,5%), экономическими причинами (22,1%) и разного рода потрясениями (22,0%). Подобная ситуация связана прежде всего с распадом Советского Союза (подавляющее большинство апатридов 83,3% переехало в Республику Беларусь после 1992 года), а также с процессами естественной миграции, характерных для любого современного открытого общества.

Следует отметить наличие определенных проблем у части лиц без гражданства, проживающих в Республике Беларусь. Это касается, прежде всего, правовой помощи в области защиты своих прав. Оказания адресной помощи социально менее благополучным группам лиц без гражданства (доля крайне бедных составляет около 5%).

Необходимо совершенствовать законодательство Республики Беларусь о правовом положении лиц без гражданства. По отдельным вопросам законодательство Республики Беларусь не в полной мере соответствует Конвенциям. Так, законодательство Республики Беларусь гарантирует предоставление правительственной помощи наравне с гражданами Республики Беларусь лишь лицам без гражданства, постоянно проживающим на территории Республики Беларусь. В то время как Конвенция о статусе апатридов 1954 года гарантирует всем законно проживающим на территории государства. Законодательство Республики Беларусь об общественных объединениях не наделяет лиц без гражданства правом выступать в качестве учредителей международных общественных объединений, создаваемых на территории Республики

Беларусь. В качестве совершенствования законодательства следовало бы закрепить в Кодексе Республики Беларусь о браке и семье норму о признании в Республике Беларусь расторжения браков между лицами без гражданства, совершенных за пределами Республики Беларусь.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры конституционного права юридического факультета Белорусского государственного университета Т. С. Масловская.

.....

Липкін Андрій Васильович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., асистент кафедри організації
 судових і правоохоронних органів

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ

В умовах розробки нового Закону України «Про прокуратуру», а також діяльності Конституційної Асамблеї, в контексті якої передбачається внести зміни до регламентації прокурорської діяльності, набуває актуальності питання щодо визначення функцій прокуратури в Основному Законі нашої держави.

На сьогодні чинні конституційні положення, присвячені прокуратурі, найбільшу увагу приділяють регламентації функцій цього органу. Так, найбільша за обсягом у Розділі VII ст. 121 Конституції України визначає, що прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Крім того, у п. 9 Перехідних положень Конституції України вказується, що прокурату-

ра продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства — до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

Отже, можна зробити висновок, що, визнаючи модель прокуратури на рівні Основного Закону, вітчизняний законодавець обрав шлях пріоритетної регламентації її функціональних аспектів, тоді як з організаційних питань ст. 123 Конституції України містить відсилання до органічного закону (роль якого на сьогодні виконує Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р.

Розглядаючи вказані положення, необхідно відзначити, що загалом закріплення у Конституції України системи функцій прокуратури не є доцільним. Адже функції з часом можуть змінюватися, в той час як Основний Закон держави має підвищену стабільність, і, таким чином, на певному етапі еволюції прокурорських правовідносин може обмежувати потенціал прокуратури по виконанню покладених на неї завдань. Фактично, вітчизняний законодавець загнав прокурорську діяльність у «прокрустове ліжко» конституційних функцій, які не лише складно скасувати чи доповнити, а й скорегувати відповідно до змін у правовому полі.

Прикладом цього є ситуація, яка виникла у зв'язку із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, який суттєво реформував діяльність прокурора у кримінальному провадженні. Оскільки вказане питання потребує самостійного розгляду, окреслимо лише один формальний момент: у п. 4 ст. 121 Конституції України закріплено функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Оскільки новий КПК України замість терміну «кримінальна справа» використовує термін «кримінальне провадження», то до Закону України «Про прокуратуру» були внесені відповідні зміни, які передбачили здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях. Таким чином,

з формальної точки зору, існує невідповідність між формулюванням даної функції прокуратури на рівні Конституції України та Закону України «Про прокуратуру». З одного боку, Конституція України як акт найвищої юридичної сили має пріоритет, і саме у відповідність до її положень повинні приводитися інші нормативні акти, в т. ч. закони. З іншого боку, про судові рішення у кримінальних справах в умовах дії нового КПК України вести мову некоректно, що веде до вказаної законодавчої колізії, хоча сутність даної функції прокуратури залишилася незмінною.

В умовах розробки нового Закону України «Про прокуратуру» окреслені нами протиріччя конституційної і законодавчої регламентації функцій прокуратури ще більш загострилися. Справа в тому, що новий Закон повинен вирішити принципове питання щодо сфери і меж прокурорської діяльності і кола функцій прокуратури, яке протягом багатьох років дискутується на національному і міжнародному рівнях. Проте в умовах дії положень чинної Конституції України розв'язати цю проблему не уявляється можливим, оскільки при розробці і прийнятті нового Закону законодавець зв'язаний її нормами.

З іншого боку, аналогічні проблеми виникають у діяльності Конституційної Асамблеї при вирішенні питання щодо регламентації прокурорської діяльності у оновленому Основному Законі. Для того, щоб визначитися із місцем прокуратури у механізмі державної влади необхідно чітко розуміти її функціональне призначення, яке зумовлюється покладеними на цей орган функціями. В свою чергу, дані функції повинні бути нормативно визначені на законодавчому рівні. Таким чином, створюється замкнене коло, коли без внесення змін до Основного Закону неможливо реформувати систему функцій прокуратури, а без її попереднього реформування визначення у Конституції України певної функціональної моделі прокуратури не матиме надійного практичного підґрунтя.

На наш погляд, вказана проблема може бути розв'язана двома шляхами. По-перше, це відмова від конституційної регламентації організації і діяльності прокуратури взагалі, або її врегулювання на рівні загальних положень, які дають простір для подальшого вільного корегування вказаних питань на законодавчому рівні, який втрачає тісну прив'язку до Конституції України.

По-друге, це синхронне і взаємопогоджене внесення змін з питань прокуратури до Конституції України і прийняття нового Закону України «Про прокуратуру», в основі яких лежить єдина модель організації та функціонування органів прокуратури і чітке бачення їх реформування на далеку перспективу, що дозволить прокуратурі зберегти свій фіксований конституційний статус.

.....

Алялюк Олексій Юрійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., доцент кафедри
 державного будівництва

ШЛЯХИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

На сучасному етапі конституційного реформування постає потреба врахувати основні положення Європейської хартії місцевого самоврядування. Їх втілення в національне законодавство забезпечить врахування європейських стандартів розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Імплементация норм Європейської хартії дозволить: (а) визначити концепцію розвитку місцевого самоврядування в Україні, яка фактично стане вектором подальшої імплементации норм Хартії; (б) з'ясувати суб'єктний склад системи місцевого самоврядування та встановити основного суб'єкта місцевого самоврядування; (в) розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями шляхом чіткого з'ясування сутності «місцевих справ» та «державних справ» та їх комплексного поєднання в рамках функціонування органів місцевого самоврядування; (г) запровадити реалізацію принципу місцевого самоврядування на конституційному рівні, переглянувши норми, присвячені цій підсистемі влади та провівши їх систематизацію; (д) упорядкувати використання принципів «децентралізації» та «субсидіарності» в місцевому самоврядуванні з урахуванням реалізації концепції муніципаль-

ного дуалізму на місцевому рівні; (е) закріпити основні засади формування компетенції органів місцевого самоврядування, зокрема, види повноважень та напрямки їх делегування; (є) удосконалити організаційну структуру органів місцевого самоврядування, дозволивши районним і обласним радам формувати власні виконавчі органи та на рівні статутів територіальних громад визначити особливості структурного характеру органів місцевого самоврядування; (ж) вирішити питання щодо статусу виборних осіб місцевого самоврядування та їх взаємовідносин з виборцями; (з) підвищити роль статутів територіальних громад в системі актів органів місцевого самоврядування, а також визначити необхідність прийняття статутів територіальних громад; (і) врегулювати питання об'єднання органів місцевого самоврядування, закріпивши засади їх формування на конституційному рівні; (й) удосконалити застосування форм участі територіальної громади у місцевому житті, зокрема, під час вирішення питань щодо зміни території. Запровадити на конституційному рівні імператив щодо врахування думки населення під час розгляду питання щодо зміни території; (к) конкретизувати питання здійснення державного контролю за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування; (л) встановити основні засади фінансової забезпеченості місцевого самоврядування, зокрема, адекватності фінансових ресурсів місцевого самоврядування його функціям; (м) запровадити нові форми взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади, пов'язані з проведенням консультацій та інших організаційних заходів щодо питань роботи органів місцевого самоврядування, що дозволить вирішити можливі конфлікти.

На заваді процесу імплементации норм Європейської хартії у національне законодавство стоять: (а) проблеми перекладу тексту Хартії з мови її оригіналу, за якого втрачається його автентичність; (б) відсутність експериментальних механізмів, використаних національним законодавцем для перевірки дієвості положень Хартії на місцевому рівні; (в) використання досить суперечливої термінології в Хартії, яка не співвідноситься з термінами, закріпленими в національному законодавстві; (г) відсутність офіційного тлумачення положень Європейської хартії щодо їх застосування. В Україні таке тлумачення може надавати Конституційний Суд України; (д) відмінності

концептуальних підходів до сутності місцевого самоврядування, суб'єктного складу, компетенції, організаційних особливостей, принципів правового регулювання тощо, використаних у Хартії та закріплених у національному законодавстві.

З метою врахування положень Європейської хартії у національному законодавстві пропонуємо в Конституції України врахувати такі положення цього міжнародного документа: (а) при формулюванні в Конституції основних категорій, визначень і понять врахувати важливість поєднання органами місцевого самоврядування в процесі своєї діяльності виконання як місцевих справ, так і певної частини державних справ; (б) надати більшої ваги органам місцевого самоврядування щодо процесу реалізації муніципальних повноважень, не зменшуючи при цьому значення й ролі територіальної громади. Це можливо зробити шляхом визначення основних повноважень цих органів на конституційному рівні та чітко визначити, що саме вони відповідальні за вироблення й реалізацію місцевої політики; (в) у Конституції необхідно закріпити, що місцеве самоврядування здійснюється в інтересах місцевого населення, тобто відобразити основний принцип служіння територіальній громаді інших суб'єктів місцевого самоврядування; (г) на конституційному рівні слід закріпити обов'язковість формування системи виконавчих органів місцевого самоврядування районних та обласних рад, надавши їм можливості самостійно повноцінно вирішувати відповідні питання; (д) закріпити принцип підконтрольності та підзвітності виконавчих органів місцевого самоврядування відповідним радам; (е) змінити статус місцевих державних адміністрацій, залишивши за ними лише окремі контрольні повноваження щодо органів місцевого самоврядування. У разі виникнення конкуренції повноважень врахувати в Конституції України пріоритет органів місцевого самоврядування перед місцевими державними адміністраціями у випадку збігу їх повноважень на законодавчому рівні; (є) передбачити на конституційному рівні для органів державної влади необхідність проведення консультацій з органами місцевого самоврядування під час прийняття ними рішень, які безпосередньо стосуються органів місцевого самоврядування; (ж) встановити обов'язковість з'ясування думки громади з приводу майбутньої зміни меж адміністративно-територіальної одиниці; (з) за-

кріпити право на прийняття органами місцевого самоврядування статутів територіальних громад, що активізує діяльність органів місцевого самоврядування у цьому напрямку; (і) закріпити в Конституції України принцип здійснення контролю за органами місцевого самоврядування, окресливши при цьому його суб'єктний склад, форми та межі його здійснення; (й) закріпити засади адекватності фінансових ресурсів функціям та повноваженням, покладеним на органи місцевого самоврядування; (л) необхідно закріпити на конституційному рівні право органів місцевого самоврядування на об'єднання, розширивши при цьому перелік суб'єктів, які можуть ставати членами відповідних асоціацій.

Врахування вказаних положень Європейської Хартії місцевого стане запорукою побудови правової держави в Україні та додержання норм ратифікованих міжнародних договорів, а також запровадить в нашій державі нові європейські стандарти розвитку місцевого самоврядування, апробовані роками становлення та розвитку місцевого самоврядування в Європі.

.....

Маркевич Дарья Сергеевна
Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
3 курс, 1 группа

БИОЭТИКА И КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ

Право на жизнь является основным и неотъемлемым правом каждого человека. В конституциях разных государств и международно-правовых документах содержатся нормы, гарантирующие данное право. Закрепление в Конституции придает праву на жизнь юридическое значение. Однако активное использование биотехнологий составляет право на жизнь динамично развиваться: сегодня право на жизнь это не только право на биологическое существование и защиту жизни от любых противоправных посягательств. Новыми аспектами права на жизнь стали вопросы применения эвтаназии, аборт, трансплантации органов и тканей, клонирования, вспомогательных репродуктивных технологий.

Вполне очевидно, что весь массив отношений по использованию биотехнологий не должен и не может быть урегулирован правом. Часть отношений подвергается воздействию норм биоэтики как составной части морали и норм религии. По своей природе нормы морали и биоэтики формируют представления о справедливом и несправедливом, в то время как право — о правомерном и неправомерном, следовательно, сфера их воздействия шире, чем сфера правового регулирования. Это связано с тем, что биоэтика регулирует все отношения, складывающиеся в процессе деятельности врачей и биологов, а право регулирует лишь самые значимые из них. В связи с возможностью вмешательства в личную жизнь и интересы отдельного человека требуется уточнение пределов правового регулирования. Однако, к сожалению, значительное количество вопросов, касающихся норм биоэтики, остаются мало исследованными.

Активный рост рынка биотехнологий привел к возникновению особого сектора мирового хозяйства, в рамках которого функционируют различные организации (частные клиники, фармакологические компании) преследующие, в основном, коммерческие цели. Это ведет к попыткам таких организаций закрепить свои интересы в праве. Данные стремления могут вступать и зачастую вступают в противоречие с нравственными и религиозными нормами (пропаганда суррогатного материнства; прагматическое использование abortивного материала и т. д.).

В условиях современного конституционализма государство выступает как гарант прав человека, взявший на себя обязанность по их обеспечению, в том числе и путем принятия соответствующих нормативных актов. Так, например, в 2002 году была принята новая редакция Закона Республики Беларусь «О здравоохранении», которая запретила применение эвтаназии в нашем государстве. Лицо, сознательно побудившее другое лицо к эвтаназии и (или) осуществившее эвтаназию, несет ответственность в соответствии с законодательством Республики Беларусь. Таким образом, делаем вывод о том, что обязанностью учреждений здравоохранения является оказание посильной помощи смертельно больным людям, а функционирование данных учреждений ложится в основном на государство, которое не только обязано защитить право человека на жизнь, но экономически

обеспечить функционирование таких учреждений, как хосписы и помощь на дому.

В целом правовые проблемы биоэтики получили свое закрепление в Законе «О здравоохранении», Кодексе о браке и семье и других нормативно-правовых актах, однако думается, что именно конституционному праву должен принадлежать приоритет в подобных исследованиях. Включение биоэтических вопросов в конституционное право позволит более полно защитить права и свободы человека от негативного воздействия биотехнологии.

В заключение хотелось бы отметить, что одной из главных тенденций современного конституционализма является биологизация его отдельных институтов. Она проявляется в возрастании влияния мировоззренческих ценностей на конституционное право, перенесение центра тяжести на обеспечение естественных прав и свобод человека, провозглашение его высшей ценностью, признание неотчуждаемости и неизменяемости его прав и свобод. Вместе с этим развитие отношений в области здравоохранения, появление высоких технологий, позволяющих выполнять сложные медицинские операции, которые совсем недавно казались невероятными и неосуществимыми, со всей остротой поставили вопрос о правовой регламентации и значении биоэтических норм.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент, заведующий кафедрой теории и истории государства и права БГУ С. А. Калинин.

.....

Матат Андрій Володимирович
Київський університет права НАН України,
студент, юридичний факультет,
3 курс, 34 група

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ: НАУКОВИЙ ПОГЛЯД ТА ОЦІНКА ПЕРЕСІЧНИХ ГРОМАДЯН

Державно-правові інститути незалежної України, її окремі процеси всі як один мають свою передісторію. Історія в означеному ракурсі роз-

гортається переважно за одним сценарієм: починається солодкоголосими передмовами-задумами (наприклад, віримо в те, що таке-то починання необхідне), тернистими перепонами (те не так, і це не так), а наостанок все завершується мораллю-правдою (хотіли як краще, вийшло як завжди). Якщо вдаватись у більш глибокі драматичні роздуми, що можливі в об'єктивно існуючих проблемах, безумовно, можна окреслювати проблематику теми по-різному.

Однією з популярних тем в будь-якому напрямі суспільних наук серед громадськості та на державному рівні є питання, пов'язане з Конституцією України, окремими її положеннями. 28 червня 1996 р., напередодні так званої «безсонної ночі парламенту», Верховна Рада України прийняла Конституцію України, життєпис якої має свою ретроспективну правду. Конституція як Основний Закон держави відіграє головну роль у процесах становлення та розвитку України. Однак практичного втілення у життя її керівних положень так і не відбулось, про що тільки лінивий не говорить.

Чому так сталося, коли Конституцію було прийнято більшістю парламентарів, позитивно сприйнято міжнародним співтовариством тощо, — питання залишається відкритим. Проте, якщо згадати класичну теорію конституціоналізму, згідно з якою Конституція має бути унікальним документом, що належить громадянам, а не державі; враховуючи загальновідому позицію вчених щодо самого конституціоналізму, який має бути поза політикою, — відповідь на риторичне «чому?» вже можна окреслити конкретними уявленнями. Задовго до ухвалення Конституції України в її розробленні, що тривало з 1990 по 1995 рр., серед інших, брали участь конституційні комісії та робочі групи, які можна вважати провладними. Адже вони нараховували у своєму складі найбільше представників влади, а найменше — науковців. Таким чином, Конституцію можна назвати прийнятою з урахуванням політичної кон'юнктури осторонь інтересів держави та народу, що унеможлиблює зазначені вище постулати, а також розглядається як одна з негативних її сторін.

Така загально окреслена тенденція конституційного процесу в Україні дає підстави погоджуватися з тим, що наразі є необхідною конституційна реформа, ретельно відпрацьована, з принциповою відповідальністю та професіо-

налізмом, дослухаючись до громадськості та науковців одночасно. З метою напрацювання позицій щодо змін до Конституції України на основі узагальнення практики її реалізації, з урахуванням досягнень і тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму тощо 17 травня 2012 р. Указом Президента України було утворено Конституційну Асамблею. Це справді, як зазначають вчені, зовсім новий хід конституційного процесу в державі.

Аналізуючи діяльність Конституційної Асамблеї як допоміжного органу при президентові, створення якого підтримують міжнародні установи вже можна не прогнозувати, а стверджувати наступне: створення і початок діяльності Конституційної Асамблеї спричинили дискусію, яку громадськість мала змогу спостерігати через ЗМІ. На той час активність щодо цього органу можна вважати позитивним явищем, адже суспільство занепокоїлось питанням Конституції. Одні назвали його неефективним і нелегітимним, інші — радо підтримували. Проте вже сьогодні жвавість вщухла — про Конституційну Асамблею чути лише на рівні професійних наукових полілогів. Громадськість, як і у 1990-х рр., ніби відгороджують, про що самі ж громадяни особливо не переймаються.

Протягом року діяльності Конституційної Асамблеї проводяться засідання, працюють комісії органу, обговорюються актуальні питання й приймаються рішення. У цей час розпочав роботу веб-сайт Асамблеї, а також було започатковано журнал «Вісник Конституційної Асамблеї» — все це, безумовно, результат плідної праці, прямування до поставленої мети. На жаль, перераховані досягнення демократичного органу суспільство не сприймає. Веб-сайт працює як інформативна довідка без жодної можливості обговорення, а створена сторінка в одній із соц. мереж підтримується незначною кількістю користувачів, що є кричущим фактом. Що стосується журналу, то в ньому зібраний суто науковий матеріал, який для пересічних громадян є незрозумілим, та й ціна щоквартальника не всім по кишені.

Сам орган складається з членів в кількості 100 осіб. При їх відборі пріоритет віддавався науковцям і громадським діячам, які мають авторитет у суспільстві тощо. Такий підхід позитивно впливає на те, щоб орган справді вважати демократичним. Нарешті, загальнодержавне

питання було довірено професіоналам — ученим. Цікавим моментом, як зазначають деякі представники органу, є те, що серед загального складу наявні особи, які свого часу створювали ту саму Конституцію 1996 р.

Як бачимо, компромісу у розв'язанні проблеми державою певним чином досягнуто — науку готові почути. Однак при цьому явно забули про суспільство. Пересічний громадянин має право знати і розуміти, що відбувається з Основним Законом держави. Для цього, відповідно, потрібно роз'яснювати бодай про елементарне: як було раніше, що та навіщо пропонується тепер, адже від зміни дефініції істотних зрушень не станеться. Головне знову не допустити сценарій конституції «кишенькового» зразка (в 1996 р. політиків, а зараз — вчених-юристів). Конституція має бути стилем життя держави і суспільства. Така ідея повинна стати гласним і негласним обов'язком Конституційної Асамблеї, справою честі її членів.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач відділу Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАПрН України Н. М. Оніщенко.

.....

Оношко Тетяна Володимирівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Полтавський юридичний інститут,
 4 курс, 47 група

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Після проголошення незалежності України та прийняття її чинної Конституції розпочалися активні процеси демократизації суспільства й держави. Змінився характер взаємовідносин між центральною, регіональною та місцевою владами.

У теоретичному розумінні національно-державна автономія — різновидність територіальної автономії, один із способів вирішення національного питання у багатонаціональній державі.

Ця автономія надає окремим частинам унітарної держави, які населені здебільшого представниками національних меншин, широку самостійність і певні атрибути державності. Суб'єкт національно-державної автономії є державним утворенням, і обсяг його повноважень, по суті, не менший, ніж обсяг повноважень суб'єкта федерації. Прикладом є відображення в механізмі адміністративно-територіально устрою України регіону з особливим статусом — Автономної Республіки Крим, утворення системи органів управління та обрання посадових осіб.

Як свідчить світова практика, раціональний поділ державою своїх територій, відповідно до певних історичних особливостей, дає змогу розцінювати такі її дії, як прояв виключно демократичності та правового характеру. Особливий правовий статус АРК у складі України є своєрідною гарантією поєднання принципів централізації та децентралізації, що на сьогодні є одним з найбільш відомих здобутків демократії.

У сучасній науці та в практичних процесах державотворення однією з найскладніших проблем є встановлення основних процесів діяльності Автономної Республіки Крим. Питання конституційно-правового статусу АРК в Україні є достатньо вивченими у сучасній юридичній науці. Такі науковці, як: В. Кичун, Г. Андрузький, В. Брошеван, Б. Дейч, М. Драгоманов, В. Чорна, М. Шаповал та багато інших вивчали різні аспекти регулювання відносин, що безпосередньо склалися у самій Автономії.

За своєю природою АРК можна розглядати як специфічний варіант організації та діяльності місцевого самоврядування на регіональному рівні. Проте, Верховна Рада АРК має особливі риси, якими вона чітко вирізняється від органів місцевого самоврядування. Законами України автономії делеговані важливі повноваження та функції для вирішення особливого кола питань, які істотно відрізняються від питань органів місцевого самоврядування. Верховна Рада АРК функціонально та організаційно не підпорядковується будь-яким органам державної влади, не формується й не призначається ними. Тому, вона не належить ні до системи органів державної влади України, ні до системи органів місцевого самоврядування.

У Конституції України статусові Автономної Республіки Крим присвячено розділ X, хоча окремі положення, пов'язані з характеристикою

Автономії та її функціонуванням, розміщені в інших розділах Конституції.

Кримська автономія має низку політичних, культурних, інших особливостей, які обов'язково потрібно враховувати при виборі шляхів удосконалення державного устрою України. Потребують осмислення такі актуальні проблеми для автономії, як: формування та уточнення основних параметрів правового статусу Автономної Республіки Крим, взаємодія Верховної Ради і Ради міністрів АРК з органами державної влади України, можливості держави щодо врегулювання найгостріших проблем Криму.

Особливістю правової природи Верховної Ради АРК є її яскраво виражений публічно-самоврядний характер. Ще однією особливістю є її однопалатність. Згідно зі ст. 22 Конституції АРК, яка встановлює склад і термін повноважень Верховної Ради АРК, до її складу обирають 100 депутатів на основі загального, рівного і прямого виборчого права таємним голосуванням. Якщо порівняти її з іншими органами публічної влади в Україні, Верховна Рада АРК має багато спільного з представницькими органами місцевого самоврядування за характером формування, функціями, природою, принципами. Так само, як і в системі органів місцевого самоврядування, у відносинах між органами автономії не діє принцип поділу влади, згідно з яким побудована система органів державної влади України. Що ж до особливостей, які відрізняють Верховну Раду АРК від інших органів місцевого самоврядування, то вона вказує на те, що Верховна Рада АРК наділена ширшим колом повноважень, ніж обласні ради і має право формувати орган виконавчої влади — Раду Міністрів, а обласні ради не мають право створювати виконавчі органи місцевого самоврядування. Також, нормативно-правові акти Верховної Ради АРК скасовуються інакше, ніж акти обласної ради. Крім того, чинне законодавство відокремлює Верховну Раду АРК від місцевого самоврядування шляхом не включення її до конституційної системи місцевого самоврядування. Основною особливістю Верховної Ради АРК є те, що вона ухвалює Конституцію АРК, яку затверджує Верховна Рада України, а представницькі органи місцевого самоврядування приймають статут територіальної громади, який підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України. Водночас статус Верховної Ради АРК

визначений не Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», а окремим законом. Верховна Рада АРК є органом, який посідає особливе місце в українському суспільстві, її статус породжений особливостями регіону та особливими завданнями, що зумовлені практичними реаліями життя. Автономії делеговані важливі повноваження та функції з вирішення особливого кола питань, які суттєво відрізняються від кола питань органів місцевого самоврядування. Це певною мірою свідчить про її належність до органів державної влади. Але Верховна Рада АРК функціонально та організаційно не підпорядковується будь-яким органам державної влади, не формується та не призначається ними, формально не є органом державної влади. Тому, Верховна Рада АРК не належить ні до системи органів державної влади України, ні до системи органів місцевого самоврядування.

У автономії зберігається значний конфліктний потенціал. Це потребує вдосконалення відносин між центром і автономією, пошуку врегулювання нормативно-правових актів, які регулюють всі аспекти практичної діяльності державних органів автономії, перегляду низки законів та підзаконних актів: з боку автономії приведення постанов Верховної Ради та Ради міністрів АРК у відповідність до чинного законодавства України, а з боку держави — розширення прав автономії, зокрема в економічній, соціальній та етнокультурній сферах, що має сприяти впорядкуванню відносин між державою та автономією.

З метою вдосконалення статусу Ради міністрів Автономної Республіки Крим необхідно прийняти окремий закон. Адаже відмінність кримських владних структур від інших органів регіонального управління в Україні має полягати в особливому характері їх функціонування та повноважень.

Аналізуючи статус АРК слід зазначити, що недосконалість статусу полягає у нечіткій регламентації розмежування повноважень між центральною владою в Україні та владними органами автономії. Для цього необхідним є напруження норм, котрі доповнять Конституцію Автономної Республіки Крим та галузеве законодавство для покращення соціального та етнонаціонального стану на півострові. Усвідомлення статусу автономії, її місце в механізмі унітарної держави, а також організаційних форм

її діяльності може здійснитись через розширення регіональної політики України до європейських сучасних норм.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. О. Любченко.

.....

*Подшибякина Екатерина Владимировна
ФГБОУ ВПО «Орловский государственный
университет»,
соискатель, юридический факультет*

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В СФЕРЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Гражданское общество — ключевой термин теории конституционного права, под которым понимают такое общество, граждане которого обладают тесно взаимосвязанными правовой, политической и нравственной культурами. Общество с высокой степенью самоорганизации и устойчивым порядком, регулирующее не только свою политическую, культурную, но и экономическую, социальную жизнь. А. Ф. Ноздрачев в своей статье, ставшей уже классической, пишет: «Одним из важных инструментов воздействия государства на экономическое и социальное развитие в условиях рынка является заказ на покупку и поставку продукции (товаров, работ, услуг) для государственных нужд».

Термин «государственный заказ» широко используется в российской юридической практике и научном обороте. В отношении к государству — это основная форма взаимодействия государства и экономического сообщества в целях обеспечения прав и свобод человека и гражданина, обороны и безопасности государства, программного социального развития общества. По сути, речь идет о правовых формах осуществления государственного управления в условиях новых базисных экономических отношений.

Государственный заказ как правовой институт обеспечения потребностей государства име-

ет свою богатую историю и колоссальный опыт применения в экономической сфере. Дореволюционному законодательству известны механизмы поставок и подрядов для казенных нужд. В советский период необходимость особого правового регулирования поставок товаров для государственных нужд отпала, так как государство на тот момент выступало единственным собственником всего имущества. В современном обществе госзаказы позволяют увеличить товарооборот, поддерживают малое предпринимательство, способствуют ускорению научно-технического прогресса и развитию новых более перспективных и эффективных видов производства.

Публично-правовая природа государственного заказа выражается в том, что его основа — это конституционные институты прав и свобод человека и гражданина, государственной нужды, программ, государственной собственности и направленности на обеспечение соблюдения и защиты прав и свобод человека и гражданина.

К основным принципам осуществления госзакупок относят:

- 1) равноправное и справедливое отношение ко всем поставщикам;
- 2) экономное и эффективное расходование средств бюджетов и внебюджетных фондов;
- 3) открытость и прозрачность;
- 4) подотчетность;
- 5) ответственность.

Но, как показывает практика, не всегда и не все согласны соблюсти продиктованные правом и закрепленные законом принципы.

Обратимся к статистическим данным по вопросам нарушения законодательства о госзакупках. 540 уголовных дел о преступлениях в сфере госзакупок находится в производстве следственных органов, сообщает Генпрокуратура.

По данным ведомства, почти 60 дел связаны с хищением, халатностью и злоупотреблением полномочиями должностными лицами управлений здравоохранения и медучреждений при закупках томографов по завышенным ценам.

В Генпрокуратуре отмечают, что в суды направлено 442 уголовных дела, по большинству из них вынесены обвинительные приговоры. В ведомстве также сообщают, что в период с 2011 по 2012 год прокуроры устранили более 83 тысяч нарушений закона на рынке госзакупок. Проверки проводились по фактам хищения бюджетных средств и их неэффективного использования.

Актуальные вопросы, касающиеся правового регулирования государственных закупок обсуждались и на Девятом Всероссийском Форуме-выставке «Госзаказ 2013», прошедшем 3–5 апреля 2013 года в г. Москве. Такого рода мероприятия в очередной раз подтверждают эффективность института государственных закупок, интерес к ним как со стороны общественности, так и представителей государственной власти, малого бизнеса, финансовых организаций, банков и прочих.

И, в свете последних изменений законодательства о госзакупках, принятии нового федерального закона, вступающего в силу с 2014 года, большинство специалистов считает, что эти мероприятия кардинально не изменят сложившейся ситуации. Менять надо что-то другое. Например, правосознание. Правосознание госзаказчиков и их потенциальных контрагентов.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры гражданского процесса, трудового и предпринимательского права ФГБОУ ВПО «Орловский государственный университет» Е. В. Резникова.

.....

*Радзівідло Антон Ярославович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
4 курс, 12 група*

ЗВ'ЯЗОК ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ З ПОЛІТИКОЮ

Існують сфери права, де вплив політики на діяльність органів держави має бути мінімізований, а в окремих випадках його не має бути взагалі. Діяльність органу конституційної юрисдикції під час виконання його повноважень належить саме до цих сфер.

Сам факт існування в державі органу, який щосили намагаються зробити якомога більш незалежним від політики створює цікавий парадокс, з приводу якого відомий італійський дослідник конституційної юстиції М. Капеллеті

відзначив, що оскільки до третьої влади звертаються тому, що вона незалежна від політики, автоматично таким чином втягують її в політику.

Природно, що велика кількість рішень Конституційного Суду України про неконституційність законів, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, а також про спори цих органів містить тією чи іншою мірою оцінку їх діяльності. Ці рішення, навіть бездоганні у правовому відношенні, мають значний політичний резонанс і часто викликають незадоволення тих політичних лідерів, чії дії (рішення) визнаються неконституційними. Але специфіка діяльності органу конституційної юрисдикції полягає в тому, що він не може ухвалювати компромісні рішення, бути посередником у спорах між іншими гілками влади.

Слід виділити наступні причини, які зумовлюють вплив КСУ на політичну систему:

По-перше, найбільш вдало визначив природу органу конституційного контролю М. Дюверже як юридико-політичного. Так, свого часу, політичній кризі 2007 року в Україні, сприяли конституційні подання 53 та 160 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президента України від 1 квітня 2007 року № 264/2007 та від 26 квітня 2007 року № 355/2007 про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України п'ятого скликання. Слід зауважити, що ці подання ніяк не співвідносились з предметною компетенцією Верховної Ради України, в межах якої уконституційована діяльність народних депутатів України, відповідно відсутня можливість чітко класифікувати до яких документів вони належать: політичних чи правових.

Голова Конституційного Суду України (1999–2002 рр.) В. Є. Скомороха, завжди підкреслюючи, що Суд вирішує лише питання права, разом із тим, вважав, що конституційному правосуддю взагалі притаманна певною мірою політична функція.

Політична функція, на нашу думку, є результатом відхилення Конституційного суду під час винесення певних рішень від розмежування питань права та політичної доцільності, вона не притаманна конституційному судочинству України.

Питання функцій, що виконує даний орган, є другим важливим питанням, яке розкриває природу органу конституційного контролю та його зв'язок з політикою. У наш час з упев-

неністю можливо стверджувати те, що, зважаючи на місце, яке посідає орган конституційного контролю в механізмі балансу влад, роль його інструментарію й, насамперед, тлумачення конституції в забезпеченні принципу поділу влади, для такого органу характерна третейська функція. Причому найбільш повно вона розкривається, на думку західних учених, у вирішенні політичних конфліктів. Крім того, властиві органу такого типу миротворча та інтегруюча функції, які визначають його роль як гаранта політичного миру в державі, також показують зв'язок органу конституційної юрисдикції й політики. Пріоритетним напрямом діяльності Конституційного Суду є здійснення конституційного судочинства в Україні, у формі якого реалізуються функції конституційного контролю та офіційного тлумачення Конституції України та законів України.

Третя причина, яка пов'язує орган-тлумачник конституції зі сферою політики, є природа акта, що тлумачить цей орган — конституції. Конституція — це завжди компроміс, який породжений політичними реаліями. За своїм змістом вона охоплює не лише державно-правову сферу, але й недержавну. Як відзначається дослідниками, конституція є політичним документом через те, що вона регламентує політичні відносини, політичну систему, юридичні основи політики держави, політичні права і свободи. Вона є елементом політичної культури суспільства, в якому знаходять своє відображення політичні та ідеологічні цінності.

Отже, конституція не тільки правовий, але й політичний документ. Це у свою чергу, значить, що орган конституційної юрисдикції, який її тлумачить, навіть не бажаючи цього, втручається у політичну сферу.

Зважаючи на іманентний зв'язок між конституційним правосуддям та політичною системою, дилема політики і права в діяльності Конституційного Суду України має розв'язуватись у той спосіб, що Суд прийматиме рішення, які будуть повністю відповідати його конституційним повноваженням і принципам діяльності, а не підпадати під залежність від політичної доцільності.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії держави та права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Г. О. Хрестова.

.....

Садовська Олена Володимирівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 5 курс, 12 група

КОГЕРЕНТНІСТЬ ВЕРХОВЕНТСТВА ПРАВА ТА ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ В УМОВАХ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

Актуалізація питань верховенства права (далі — ВП) на національному та світовому рівнях, що знаходить своє відображення, зокрема, у постійно наростаючій кількості досліджень у сфері теоретичного осмислення та практичного застосування зазначеного принципу, є безумовною підставою для констатації факту його особливої значущості у розрізі сьогодення та темпоральних перспектив. При цьому акцентування уваги на опрацюванні відміченої концепції у різних її проявах не є свідченням її надмірної всебічної вивченості і не спростовує тенденції до посилення її важливості. Більше того, усталений погляд на ВП (у відношенні масштабів його дії) як на фундаментальну всеохоплюючу засаду функціонування всієї правової системи, відкриває широкий простір для науково-прагматичного аналізу реалізації вказаної ідеї у різних сферах суспільного життя та приводить до логічного висновку про потребу подальшої більш глибокої та детальної розробки обраної тематики, що на перший погляд, наділена потенційною невичерпністю її проблематики.

У контексті вищесказаного видається цілком обгрунтованим та конструктивним в рамках виділеного предмету розгляду провести дослідження можливої взаємозалежності та взаємовпливу ВП та повноцінного забезпечення права особи на судовий захист, зокрема в цивільному судочинстві. В умовах поширеності ідей уніфікації та гармонізації цивільного процесуального законодавства на теренах країн європейського простору та посилення спрямованості на вступ до ЄС з метою активізації не тільки економічної, але й правової співпраці, видається правильним стверджувати, що результати відповідного аналізу розкриють можливості для принаймні уза-

гальненого усвідомлення, поміж іншим, суміжності питань європеїзації та ВП; доцільності та прерогативності цього процесу в сенсі реформування цивільного судочинства як одного із засобів захисту прав; орієнтовної встановленості еталонних зразків для виконання компаративних завдань в рамках європеїзації.

При цьому слід відмітити, що для цілей визначеного пошуку ВП необхідно сприймати не стільки як ідеальний показник, що інспірує належний розвиток механізмів захисту прав (що в цілому також допустимо), скільки як ступінь реальної практичної його втіленості як критерія правової досконалості держави. Разом з тим потрібно враховувати, що у цьому зв'язку ВП виступатиме не як окрема засада відправлення судочинства (вузьке значення), а як основоположна різноступенево імплементована в реальність ідея, що включає в себе належний судовий процес як одну із сутнісних складових.

Рациональним буде відмітити, що в теоретичному аспекті зв'язок ВП та судового захисту як цілого та частини, знайшов своє відображення ще в перших спробах провести інтерпретацію першого із виділених понять. Так, незважаючи на підвищену абстрактність та розмитість меж дефініції ВП, цілком примітною уявляється та істина, що навіть вихідні позиції науковців щодо означення цього принципу сходилися на думці, що його структурною одиницею має виступати «судове забезпечення прав людини» (див., серед інших, доктрину А. Дайсі, погляди Р. Белтона). На підтвердження доцільності включення такого елемента для дефінітивної наповненості тлумачення ВП свідчить також доповідь Венеціанської комісії (далі — ВК) «Про ВП» (звіт, прийнятий на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 р.), що стала вагомим досягненням в царині осмислення змісту ВП на підставі узагальнення різноманітних підходів до його розуміння. Так, згідно з висновками ВК невід'ємними елементами ВП виступають, зокрема, доступ до правосуддя у незалежних і неупереджених судах; дотримання прав людини; правова певність (що однозначно можуть бути розцінені як гарантії забезпечення права на судовий захист).

У прагматичному аспекті доцільно звернутися до висновків Міжнародної неурядової організації (World Justice Project — WJP), яка визначаючи ключові «індикатори» для оцінки практичної дієвості ВП, виділяє правосуддя як

один із чотирьох китів ВП, в межах якого диференціюються також цивільне, кримінальне та «неформальне» судочинство. За змістом досліджуваної тематики зосередимося саме на першому із наведених видів. Так, в контексті методики, розробленої WJP, цивільне судочинство як один з 9 факторів впливу на ВП підлягає оцінці на основі 7 суб-факторів: доступність, некорумпованість, недискримінованість, відсутність протиправних урядових утручань, відсутність необґрунтованих затримок розгляду справи, ефективність. Використання цивільного судочинства у якості одного з критеріїв рівня ВП обумовило істотну залежність рейтингової позиції держав від належності його організації та процедури відправлення (див. Бельгія — 17, Польща — 21, Угорщина — 28).

При цьому проводячи порівняльне співставлення показників висновку WJP та переліку країн-членів ЄС, в контексті європеїзації можна відмітити наступне. В загальному рейтингу 97 учасників індекс ВП держав ЄС не спускається нижче 43 місця (5 із них навіть входять до 10-ки лідерів, в тому числі Швеція очолює загальний список). Разом з тим критерій належності цивільного судочинства коливається в межах від 2-ого (Нідерланди) до 45-ого (Угорщина) місця. Слід також зауважити, що Німеччина за цим показником займає 3 позицію, Фінляндія — 5, Данія — 6, Швеція — 7. Водночас двоюким видається положення Хорватії (член ЄС з 01.07.2013), яка за фактором ефективності цивільного судочинства знаходиться на 58 місці (Україна на 56), але в загальному списку її позиції еквівалентна 37.

Таким чином, теоретично обґрунтоване введення цивільного судочинства у якості фактору прагматичної дієвості ВП є цілком виправданим кроком. Разом з тим його застосування з урахування критерію членства в ЄС відкрито підтверджує достатньо високий рівень правової розвиненості кожного з суверенних елементів цього об'єднання і може слугувати одним з позитивних аргументів цивільно-процесуальної європеїзації, підкреслюючи її спрямованість на забезпечення належного судового захисту прав людини.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри цивільного процесу НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. О. Кравцов.

Сєдих Дар'я Олександрівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 5 курс, 1 група,
 Керівник напряму семінари, конференції,
 юридичні змагання та конкурси
 Ліги студентів АПУ

ГАРМОНІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Перш за все необхідно зазначити, що сам по собі процес гармонізації є об'єктивним явищем нашого часу, однією зі складових процесу інтеграції та глобалізації. У сучасному світі існує багато різних міждержавних об'єднань, вони були створені у різних частинах світу, у різні часи, мають різну мету, але їх усіх об'єднує одне — вимоги певної відповідності національних законодавств одне одному. З часом міжнародною спільнотою були вироблені певні стандарти та еталони, з якими держави повинні узгоджувати своє національне законодавство. Зараз цей процес є обов'язковим для членства у більшості міждержавних об'єднань світу. Дуже актуальним це питання є і для України, яка у 1994 році підписала Угоду про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом. Відповідно до цієї угоди пізніше були прийняті відповідні національні акти.

Питаннями гармонізації законодавства України в свій час займалися А. І. Дмитрієва, В. К. Забігайло, А. Г. Заблацька, А. П. Заєць, А. В. Луць, М. І. Козюбра, В. І. Муравйов, Н. М. Оніщенко, О. Ф. Скакун, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко, чії праці зробили значний внесок у дослідження цього питання. Слід зауважити, що на сьогодні існують різні підходи до цього питання, різні шляхи його вирішення.

У країнах, законодавство яких в цілому відповідає встановленим стандартам, а отже у список гармонізації потрапляє не велика кількість актів, цей процес проходить досить швидко і відбувається за всіма напрямками. У інших країнах це тривалий і клопітливий процес, який може тривати десятки років. Наприклад, для України є досить актуальним галузеве гармонізування тому, що необхідно гармонізувати цілих 16 сфер права. Якщо

намагатись вести процес за всіма напрямками одразу, він може у кінцевому результаті привести до виникнення колізій у праві. Перш за все необхідно враховувати, що усі поправки до законів або нові закони мають відповідати основному закону країни, в Україні — це Конституція. Тому гармонізацію слід починати з Конституції України і конституційного законодавства зокрема.

Норми діючого в Україні конституційного законодавства, прийняті з метою конкретизації та роз'яснення норм Конституції України. Конституційний лад, статус особи, основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, а також гарантії їх виконання, види демократії та право безпосередньої демократії, шляхи формування державної влади, право на місцеве самоврядування, що закріплює Конституція України є демократичним і повністю відповідає стандартам Європейського Союзу.

Вищевказане є яскравим свідченням гармонізації існуючого національного законодавства є європейськими та світовими стандартами. Якщо порівнювати Конституцію України з конституціями західноєвропейських країн, ми побачимо, що структура та зміст їх багато в чому подібні, що певною мірою свідчить про запозичення норм із законодавства інших держав.

В цілому порівняльний аналіз Конституції України та конституційного законодавства України свідчить про відповідність норм національного законодавства європейським стандартам. Інша мова про порядок їх забезпечення та порядок функціонування цих інститутів. Кажучи про механізм функціонування, слід зазначити, що нам є що взяти у наших закордонних колег, але це вже стосується практичного забезпечення та реалізації законодавчих норм.

Конституція України та конституційне законодавство України відповідає європейським стандартам. Питання щодо невідповідності норм конституційного законодавства України певним стандартам, яке досить часто підіймають українські політики не відповідає дійсності. Тим більше, що за існуючих умов не можна посилатись на необхідність гармонізації, бо вона вже майже досягнута.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. В. Мех.

• • • • •

Степаненко Дмитрий Михайлович
Белорусско-Российский университет,
к. э. н., доцент кафедры экономики

КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И ЕЕ ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ

Ныне действующая Конституция Республики Беларусь не содержит в своем тексте терминов «инновация», «инновационная деятельность», «инновационное развитие», «инновационная политика». Тем не менее, многие содержащиеся в ней нормы являются важными предпосылками модернизации белорусского общества, его развития на инновационной основе.

В концентрированном виде могут быть выделены следующие группы конституционных норм, имеющих существенное значение для обеспечения высокой инновационной активности в стране:

1) группа конституционных норм, ставящих во главу угла человека как главную движущую силу новаторской активности, провозглашающих человека основой и главной целью функционирования государства, делающих акцент на основополагающих правах и свободах человека как личности;

2) группа конституционных норм, акцентирующих внимание на единстве государства, единстве требований законодательства и правотворческой практики на территории страны, единых и стабильных условиях осуществления хозяйственной деятельности, что является важнейшей предпосылкой стабильности государственных институтов и прогрессивного развития общественных отношений;

3) группа конституционных норм, закрепляющих гарантии прав собственности, стимулирующих конкуренцию и хозяйственную инициативу физических и юридических лиц, то есть ориентированных на создание благоприятных условий для предпринимательской деятельности в стране как важной предпосылки ее инновационного развития;

4) группа конституционных норм, гарантирующих мобильность населения страны, что имеет значение для функционирования и развития на ее территории специализированной инновационной инфраструктуры, поддержания контактов, обмена полученными знаниями и достижениями между учеными и специалистами данной страны и их зарубежными коллегами;

5) группа конституционных норм, устанавливающих свободу мысли, мнений, высказываний, публикаций, информации, что играет важнейшую роль для творческой активности населения страны, определяя тем самым масштабы осуществления инновационной деятельности на ее территории. К указанной группе норм могут быть также отнесены нормы, гарантирующие свободу исследований и преподавания, провозглашающие поддержку науки со стороны государства;

6) группа конституционных норм, регламентирующих деятельность сферы образования как своеобразной кузницы национального интеллектуального потенциала, устанавливающих меры ее поддержки со стороны государства;

7) группа конституционных норм, устанавливающих право судебной защиты своих прав физическими и юридическими лицами.

Вместе с тем, развитие на инновационной основе белорусского общества в перспективе объективно потребует наполнения действующей Конституции Республики Беларусь нормами, фокусирующими непосредственное внимание законодателя и общества в целом на необходимости такого развития.

Какие же конкретно нормы, призванные стимулировать инновационное развитие, следует в перспективе закрепить в Конституции Беларуси?

Прежде всего, следует вести речь о фиксации на конституционном уровне инновационной деятельности в качестве долгосрочной основы развития страны, о провозглашении Республики Беларусь инновационно ориентированным государством, политика которого направлена на создание условий для инновационной деятельности во всех ее проявлениях, на целенаправленное стимулирование указанной деятельности за счет комплекса соответствующих мер.

Ст. 33 Конституции Беларуси в перспективе следует дополнить нормой о том, что каждому гарантируется доступ к сети Интернет. Это целесообразно в связи с тем, что уже в настоящий момент указанная сеть представляет собой огромное хранилище самой разнообразной информации, в том числе о результатах самых разнообразных научных исследований. Кроме того, все больше возрастает роль сети Интернет в контактах между людьми, в том числе и между представителями научного сообщества, специалистами в различных сферах деятельности. А обладание необходимой информацией во многих случаях

способно быть условием как создания чего-то нового, так и применения инноваций на практике.

Ст. 13 Конституции Республики Беларусь целесообразно дополнить нормой о том, что государство поддерживает предпринимательскую деятельность на основе инноваций. Указанная норма способна выступить в качестве первоосновы для разработки и применения комплекса конкретных мер, ориентированных на поддержку инновационно ориентированного предпринимательства, которые следует закрепить в соответствующих нормативных правовых актах.

Необходимо учитывать, что инновационная деятельность не сводится к разработке и внедрению исключительно новшеств глобального характера. Напротив, во многих случаях конкретными проявлениями указанной деятельности являются небольшие усовершенствования и рационализаторские предложения, значимость которых не следует умалять. Все они являются проявлениями творческой активности людей, которую необходимо всячески поощрять.

В данной связи ст. 41 Конституции Беларуси представляется целесообразным дополнить нормой о том, что в Республике Беларусь поощряются изобретательство и рационализаторство. При этом следует установить, что лицу, работающему по трудовому договору, занимающемуся изобретательством и (или) рационализаторством, гарантируется дополнительный оплачиваемый ежегодный отпуск.

.....

Чиркін Антон Сергійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 аспірант, кафедра державного будівництва

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПОЛЬЩІ В АСПЕКТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Досвід адміністративної реформи у Польщі сприймається в Україні досить некритично. Позитивна її оцінка міжнародними експертами, а також певна схожість вихідних умов Польщі

та України викликають спокусу якомога повніше використати польський досвід в українських умовах. Відповідно до норм конституції та згідно із принципами верховенства права, унітарності, субсидіарності, децентралізації та надання правосуб'єктності місцевим спільнотам було вирішено, що новий основний територіальний поділ повинен:

а) складатися з трьох щаблів — гміни, повіти і воєводства,

б) відповідати принципіві, що кожна одиниця поділу повинна бути одночасно одиницею місцевого самоврядування з відповідним обсягом повноважень,

5 червня 1998 р. Сейм ухвалив три закони, які встановили принципи організації територіальної адміністрації:

- про самоврядування повіту;
- про самоврядування воєводства;
- про урядову адміністрацію у воєводстві.

Зміст цих законів відповідав основним принципам реформ та нормам конституції. Місцеве самоврядування після реформи включає регіональні, повітові і спільноти гмін, які відповідають трьом різним рівням основного територіального поділу держави. Між трьома рівнями самоврядування немає відношення організаційної залежності. Вони є рівноправними, і різняться за поставленими перед ними завданнями. Завдання базового характеру перебувають у компетенції гмін. До їх обсягу належать усі публічні завдання, не передбачені для інших суб'єктів; задоволення колективних потреб спільноти належить до власних завдань гміни. Вони виконують також завдання, делеговані їм центральним урядом.

Другий рівень місцевого самоврядування — це повіт. На відміну від гміни повіт виконує ті публічні завдання, які надані йому законами. Повіт, як і гміна, є юридичною особою, і його самостійність підлягає судовому захисту. Обсяг завдань і функцій повіту має комплементарний характер по відношенню до функцій гміни, тобто повіт виконує те, чого гміна виконати не може. Слід підкреслити, що перший не має жодних контрольних або керівних повноважень щодо останньої.

Самоврядування на рівні воєводства покликано реалізовувати регіональні інтереси держави. Для цього було зменшено кількість воєводств, щоб вони могли бути конкурентоспроможни-

ми відносно регіонів Європи. Прихильники цієї концепції обґрунтовували таку роль воєводства, наголошуючи на глобалізації економічних і суспільних процесів, наслідках відкриття польської економіки, необхідності координування і раціоналізації регіональної політики напередодні вступу Польщі до Європейського Союзу. Польське законодавство затверджує самостійність і власну юрисдикцію воєводства як одиниці самоврядування, а також дуалістичну модель управління воєводством двома окремими структурами: виконавчим органом регіонального самоврядування на чолі з маршалком воєводства та урядовою адміністрацією на чолі з воєводою. Це забезпечує унітарність польської держави, взаємозв'язок регіональної політики зі стратегією політики державної. Основним полем діяльності воєводства, окресленим у законі, є економічний і цивілізаційний розвиток, міжнародна економічна співпраця, стимулювання ринкової конкуренції та інновацій, розвиток національної та локальної свідомості. Воєводство відповідальне за створення стратегії всебічного розвитку регіону та проведення регіональної політики, яка складається із забезпечення умов економічного розвитку, розбудови соціальної і технічної інфраструктури, пошуку і поєднання публічних та приватних коштів, підтримки освіти й науки, забезпечення співпраці між наукою й промисловістю, охорони природи й культурної спадщини. Воєвода здійснює нагляд над органами гміни, повіту і воєводства. Крім воєводи, таке повноваження має Голова Ради Міністрів, а щодо фінансових питань — регіональні обрахункові палати. Нагляд за діяльністю одиниць місцевого самоврядування здійснюється за критерієм відповідності праву — легальності.

Реформа відповідала основним європейським принципам, зокрема принципу верховенства права, як засадничому основоположному по відношенню до правової системи держави в цілому, а також принципу децентралізації центральної влади шляхом зміцнення влади на рівні місцевого самоврядування. За один з найважливіших кроків реформи визнано функціональне доповнення самоврядування на рівні гміни самоврядуванням на рівні повіту. Іншим важливим здобутком реформи є зменшення кількості воєводств та запровадження регіонального рівня самоврядування. Децентралізація державної влади шляхом передачі функцій і відповідальності на новостворені рівні місцевого самоврядуван-

ня дозволила звільнити центральну виконавчу владу від обов'язків локального адміністрування, надаючи їй більше можливостей для відповідального управління країною в цілому.

Таким чином, Республіка Польща надає реальний приклад організації та проведення системної реформи з удосконалення територіальної організації публічної влади, що ґрунтується на засадах правової, демократичної соціальної державності, оптимальної децентралізації та автономії місцевого самоврядування, імплементації європейських стандартів у цій сфері.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри державного будівництва НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Г. Серьогіна.

.....

Штефан Вікторія Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 здобувач, кафедра конституційного права України

РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ШЛЯХУ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Етап реформування адміністративно-територіального устрою України й досі триває. По суті можна стверджувати, що ми знаходимося на його початку. Зокрема, цей процес передбачає децентралізацію владних повноважень від центру на місця, з посиленням ролі територіальних громад, однак до цього часу існує деяке застереження відносно розширення повноважень регіонів. Стисло пояснимо свою думку.

Згідно зі ст. 140 Конституції України територіальній громаді належить право на здійснення місцевого самоврядування, яке реалізується у самостійному вирішенні громадою питань місцевого значення в межах Конституції України і законів України. Територіальна громада — сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистими зв'язками системного характеру. Російські вчені І. В. Видрін, А. Н. Кокотов під місцевим співтовариством

розуміють об'єднання людей за місцем проживання з чисельними формальними, безособовими і неформальними, особисто забарвленими зв'язками між ними.

Європейська хартія місцевого самоврядування у ст. 3 дає визначення місцевому самоврядуванню, під яким розуміє право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ і управляти нею, діючи у межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, що складаються з членів, обраних шляхом вільного таємного рівного прямого і загального голосування. Ради чи збори можуть мати у своєму розпорядженні підзвітні їм виконавчі органи. Це положення не виключає звернення до зборів громадян, референдуму або будь-якої іншої форми прямої участі громадян, там де це припускається законом. Існує й велика кількість інших думок відносно поняття «територіальна громада», що дає підстави стверджувати, що на сьогодні в юридичній літературі, наукових дослідженнях не має чіткого та однозначного визначення цього поняття. Серед усього їх кола умовно виділяють такі основні підходи дослідження, зокрема: територіальний, інтелектуально-комунікативний, публічно-правовий та комплексний. В цьому контексті, територіальний підхід дослідження поняття «територіальна громада» ми вважаємо за основний.

Так, положення ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає територіальну громаду як жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Чинне законодавство України (Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні») право об'єднуватись в одну територіальну громаду надає лише мешканцям сусідніх сіл. На сьогодні, в процесі урбанізації, багато невеликих поселень, селищ входять до складу великих міст, де відповідно виникає потреба об'єднання і для мешканців територіальних громад селищ, міст. Ці проблеми характерні для великих міст, коли міська громада обласного центру стикається з цілою низкою внутрішніх суперечностей, а саме: існування в місті районів,

де закон допускає формування районних громад, що призводить до створення так званої «матрьошки громад» або «муніципальну вертикаль». Те саме стосується населених пунктів, які входять до складу районів великого міста, в яких де-факто існує «потрійна матрьошка».

С. Чернов, голова Харківської обласної ради, стверджує що відсутність цілісної території у адміністративно-територіальній одиниці базового рівня призводить до такого прикрого явища, як перебування територіальної громади у складі іншої територіальної громади або іншої адміністративно-територіальній одиниці (так звані «матрьошки»). Він наводить приклад, що в *цілому по Україні таких «матрьошок» 89. У Харківській області: місто Лозова — 3 ради і 7 населених пунктів, місто Куп'янськ — 2 ради і 3 населених пункти, місто Харків — 1 рада (минулого року після зміни меж міста Харкова Кулиничівська селищна рада увійшла до Харкова територіально). Місто Ялта включає в себе 9 рад і 31 населений пункт, деякі з них не межують з містом і знаходяться на відстані у десятки кілометрів. В Україні 93 міста з населенням менше 10 тисяч чоловік і 47 селищ з населенням більше 10 тисяч. За цими даними — тарифи, земельні питання, а як результат — конфлікт компетенцій, малоефективне управління розвитком територій.*

Отже, територіальним громадам в Україні доведеться ще пройти тривалий шлях розвитку, але вже зараз слід усвідомити, що ефективно їх функціонування, відповідальне ставлення до здійснення повноважень місцевого самоврядування, відносини взаємодії між суб'єктами місцевого самоврядування повинні цілеспрямовано і поступово розбудуватися об'єднаними зусиллями самих громад, органів місцевого самоврядування і державної влади, громадськості. Підводячи підсумки, хотілося б відмітити, що необхідність передання владних повноважень від держави до регіонів, від регіонів до районів, з районів в громади в майбутньому може наблизити послуги, які надаються владою, до конкретної людини. І такий підхід до вирішення надзвичайно важливих питань життя суспільства можна лише вітати.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. Г. Кушніренко.

• • • • •

Щербанюк Оксана Володимирівна
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
докторант, кафедра конституційного,
адміністративного і фінансового права

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ НЕКОНТРОЛЬОВАНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Конституція України закріпила природничо-правові погляди про надпозитивне право. Але з точки зору позитивістської доктрини воля народу не може легітимувати руйнування існуючого правопорядку або санкціонувати монархію та руйнування соціуму. Іншими словами, твердження, що немає нічого, що не було б для народу, який веде державно-організоване життя, є юридично неможливим, не має під собою яких-небудь серйозних підстав; мова при цьому йде про межі народного суверенітету, а не про обмеження суверенності народу державою.

Проф. Б. С. Ебзеев головними силами та безпекою, які сьогодні є потенційними загрозами суверенітету народу називає державу, цезаризм, перекручування самої ідеї парламентаризму, політичні партії та великі корпорації. Також не можна применшувати й таку небезпеку для народовладдя як політичний і соціальний популізм, оскільки його домінуюча роль призводить до того, що воля народу виглядає як основа всіх політичних та соціальних дискусій, а сам народ виступає в цьому випадку не в якості державно-організованої сили, яка володіє певними правами, а в якості натовпу, право якої полягає в її силі. Слід відзначити, що досвід конституційного будівництва зарубіжних країн доводить, що для ефективного проведення конституційної реформи слід обмежувати цей процес від впливу популізму крайніми політичними силами. В умовах перехідного демократичного процесу, і в наступні часи, таке обережне відношення до популізму мало повністю раціональний характер і покликано захистити ліберальні цінності та права меншин від придушення їх колективістськими трактуваннями демократії як правого, так і лівого напрямку. Такі сили, як правило, не визнають легітимності конституції або ставлять її під сумнів.

Тобто соціально-політична демагогія політичних партій, на нашу думку, стала причиною недовіри до принципу народного суверенітету, яка супроводжується при цьому нагнітанням недовіри до парламенту та самої ідеї народного суверенітету.

Авторитет влади є засобом функціонування соціальної спільноти і проявляється у конституційно-правових відносинах підпорядкування осіб єдиній керівній волі. У зв'язку з проголошенням України в ст. 1 Конституції України правовою державою, можна констатувати, що в сучасних умовах сутністю правової держави є забезпечення суверенітету народу як джерела влади та підпорядкування держави суспільству. Така держава повинна обмежувати себе правовими нормами, яких дотримуються всі без винятку органи державної влади, їх посадові особи, громадські організації та громадяни.

В державі конституція визначає ціннісні засади консенсусу. В даний час можна говорити про новий етап реалізації Конституції України, пов'язаний з її модернізацією. Слід зазначити, що гнучкість нашого Основного закону така, що на основі одних і тих же конституційних норм українського дійсність з волі різних політичних сил набувала різних якісних стану.

Перш народ України зробив певний крок на шляху формування громадянського суспільства. І, треба визнати, це виражається в протистоянні державі. Показовий рівень недовіри громадян до державної влади. І в тому, що це недовіра до цього часу непереможно, значна частка провини лежить на державі. Недоліки державної політики призвели до зростання сумнівів у легітимності представницьких органів. Тому консервування існуючої політичної ситуації породжує різні ризики, насамперед для держави. Чи не менше це загрожує і суспільству. У зв'язку з тим, що наше суспільство є державно організованим, наслідком революційного руйнування в сучасному світі такої організації, як держава, завжди є економічна, політична, правова дестабілізація суспільства. Однією зі сторін сучасного протистояння громадянського суспільства та бюрократії є колізія уявлень про зміни та стабільності. Те, що з позицій чиновника виглядає стабільністю, з боку громадян нерідко оцінюється як звичайний економічний, політичний і кадровий застій. Суспільство завжди більш динамічне, ніж держава і право. І одним із завдань

держави є відповідність динаміці суспільних процесів, а забезпечення такої відповідності здійснюється шляхом безпосередньої реалізації народом своєї влади, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тому перешкоди у забезпеченні синхронності розвитку суспільства і держави здатні створювати якраз проблеми при проведенні виборів, відставання партійного будівництва від політичних потреб суспільства. У сучасних умовах інструментом синхронізації динаміки політичного розвитку суспільства і держави повинна виступати Конституція України. Сьогодні необхідно переходити в нову властивість. І цей перехід можна реалізувати тільки відповідно до модернізації Конституції України, у виражених в ній цінностях, принципах, пріоритетах.

Для будь-якого суспільства, незалежно від ступеня його розвитку характерні розбіжності, які стосуються принципів проблем життєдіяльності суспільства. Їх конструктивне вирішення виводить суспільство на новий, високий рівень розвитку, а при певних умовах криза може виконувати інтегративну функцію, сприяти згуртованості населення, стимулювати кращий вихід з проблемної ситуації. Аналіз реалізації народного суверенітету дозволяє говорити про те, що державна влада повинна здійснюватись лише на основі Конституції та закону. Тільки тоді політична влада буде контролювана, а народний суверенітет буде реальним.

• • • • •

*Юбко Вікторія Анатольевна
Белорусский государственный университет,
магистрант, юридический факультет*

ОТРАЖЕНИЕ ПРИНЦИПОВ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА (ОПЫТ ФРАНЦИИ)

Деятельность правового государства подчинена основополагающим принципам, выработанным мировой практикой конституционализма.

В основе построения любого правового государства лежит принцип верховенства права.

Данный принцип закреплен в конституциях ряда западноевропейских государств. Конституция Французской Республики 1958 г. не является исключением. Из текста Основного Закона Франции видно, как законодательная и исполнительная власти отделены друг от друга, вместе с тем судебная власть остается независимой с тем, чтобы обеспечить соблюдение прав и свобод, закрепленных в Декларации прав человека и гражданина 1789 г., Преамбуле Конституции 1946 г. и в Хартии окружающей среды 2004 г. Указанные документы входят в так называемый «конституционный блок», который закрепляет каталог личных, политических, экономических, культурных и экологических прав, данные документы обладают той же юридической силой, как и непосредственно текст Конституции 1958 г.

Верховенство права действительно является основой современного правового государства, поскольку обеспечивает реализацию широкого круга прав, соблюдение норм закона, принципа справедливости, должностные органы тесно связаны своими полномочиями с государством, осуществляют их на основании норм закона.

В Преамбуле Конституции 1958 г. говорится о принципе национального суверенитета, свободе, равенстве, братстве, которые лежат в основе демократического развития. Статья 1 Конституции Франции 1958 г. провозглашает Францию неделимой, светской, социальной, демократической республикой, децентрализованным государством; обеспечивает равенство перед законом всех граждан без различия происхождения расы и религии; закрепляет все вероисповедания, способствует равенству женщин и мужчин к получению выборных мандатов, выборных должностей и к получению должностей профессионального и социального характера. Таким образом, запрещаются любые формы ограничения прав граждан по признакам социальной, расовой, религиозной принадлежности. Согласно конституции принцип верховенства права указывает на то, что все равны перед законом, и никто не может быть привлечен к ответственности не иначе как за нарушение закона и в установленном законом порядке, действуют принципы уголовного и гражданского правосудия.

Основной принцип Республики Франции совпадает с принципом большинства демократических стран: «Правление народа, по воле народа и для народа» (ст. 2 Конституции Фран-

ции). Термин трактуется, как принятая народная конституция демократическим путем, направленная на реализацию интересов народа. Правление народа осуществляется через представительные органы; другими словами, демократия приравнивается к выборам. Главную роль в управлении делами государства осуществляет народ.

Анализируя текст Конституции 1958 г. видно как «красной нитью» проходят принципы справедливости и гуманизма (преамбула, ст. 1, ст. 4, ст. 66 Конституции 1958 г. и другие).

В Основном Законе нет отдельной статьи, закрепляющей принцип разделения властей, однако, исходя из текста Конституции, этот принцип имеет место быть. Закреплена система сдержек и противовесов. Система высших государственных органов V Республики соответствует сложившейся системе разделения властей во Франции. И та последовательность, в которой Конституция Франции 1958 г. закрепляет систему высших государственных органов страны, отражает их место в конституционном механизме V Республики. Поэтому, в отличие от Конституции Франции 1946 года, где сначала говорилось о Парламенте, во Франции на конституционном уровне закреплены основы правового положения Президента Республики, затем идут разделы, посвященные Правительству, Парламенту и Конституционному Совету Франции.

Конституция 1958 г. также установила правила взаимодействия с международным правом.

Никакое положение, имеющее конституционную силу, ни Преамбула Конституции 1946 г., ни Основной Закон 1958 г., ни Декларация прав человека и гражданина 1789 г., ни Хартия окружающей среды 2004 г. не дают права утверждать о верховенстве международного права по отношению к Конституции.

Как видно, в Конституции 1958 г. закреплены основополагающие принципы конституционализма, в том числе: принцип национального суверенитета, принцип законности, принцип свободного вероисповедания, принцип равенства, принцип гуманизма, демократический принцип, принцип разделения властей, принцип приоритета международного права, принцип участия политических партий и групп в демократической жизни нации. Особенностью закрепления принципов в Конституции V Французской Республики является норма статьи 89: «Республиканская форма правления не может быть предметом пересмотра». На наш взгляд, Франция тем самым не только подчеркивает нынешнюю устойчивость в отношении формы правления, но и ее неприкосновенность, хоть многочисленные конституционные поправки и изменили политический режим страны, однако республиканская форма правления осталась неизменной.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры конституционного права юридического факультета БГУ Т. С. Масловская.

.....

Секція 3

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Берченко Григорій Валерійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к. ю. н., асистент кафедри
конституційного права України

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ОСНОВНІ СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ

Виходячи з принципового визнання актуальності ідеї громадянського суспільства на нинішньому етапі, існують досить великі розбіжності у інтерпретації цього поняття.

Поняття громадянське суспільство все частіше вживається як у нормативних актах, юридичних дослідженнях, в політологічних оглядах, так і в повсякденному житті. Проте на відміну від інших термінів, що мають чітко окреслені рамки вживання, цей термін має дуже широку сферу вжитку — від суб'єкта правовідносин до суспільного ідеалу

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення громадянського суспільства, на наш погляд, можна виокремити три основні підходи до інтерпретації цього поняття: широкий, дихотомічний і вузький. Розглянемо кожний підхід окремо.

ШИРОКИЙ ПІДХІД

При такому підході поняття громадянського суспільства ототожнюється з поняттям суспільства.

Критикуючи широкий підхід до інтерпретації поняття громадянського суспільства, О. В. Петришин зазначає, що ототожнення громадянського суспільства із суспільством у цілому або з державою в її найширшому розумінні як певної країни є недоцільним.

Б. Г. Капустін слушно запитує: «яка реальність стоїть за поняттям громадянського суспільства, що є тотожним поняттям суспільства? Адаже існує відоме правило «бритви Оккама», що забороняє «множити сутності». Чи потрібно нам тоді особливе поняття громадянського суспільства?». З широкого підходу витікає, що предикат «громадянське» в «громадянському суспільстві» є, за великим рахунком, ні до чого.

Тому слід погодитися з А. Ф. Колодій, що не слід змішувати «суспільство» як людську спільність взагалі з категорією «громадянське суспільство», яке займає певне місце в суспільній системі, має свою структуру й культурні особливості.

ДИХОТОМІЧНИЙ ПІДХІД

Прихильники дихотомічного підходу наполягають на жорсткому поділі держави і громадянського суспільства. Причому до громадянського суспільства включаються усі сфери, які не підконтрольні державі. Таким чином, в структуру громадянського суспільства включаються всі сфери життя суспільства (економічна, політична, культурна, релігійна тощо).

На нашу думку, загальним недоліком підходу, відповідно до якого виокремлюються лише дві сфери: держава та громадянське суспільство, є те, що структура громадянського суспільства визначається за «залишковим принципом», тобто шляхом виключення із соціального життя державного начала і деяких аспектів публічного права. Проблема в тому, що поділ на державну сферу і сферу громадянського суспільства не дає нам розуміння природи громадянського суспільства.

При такому підході до визначення громадянського суспільства домінує не системний,

а вірогідний набір ознак. Його структура визначається за «залишковим принципом», тобто за вирахуванням з соціального життя державного начала і деяких аспектів публічного права. Такий підхід не стільки відкриває істину, скільки ховає її, призводячи до чергової помилки.

Взагалі дихотомічні класифікації — це поділ за наявністю або відсутністю ознаки. Дихотомічний поділ привабливий своєю простотою, але має недолік: при розподілі обсягу поняття на два суперечні поняття щоразу залишається вкрай невизначеною та його частина, до якої належить частка «не».

ВУЗЬКИЙ ПІДХІД

Вузький підхід до інтерпретації поняття «громадянське суспільство» пов'язаний з розмежуванням сфери громадянського суспільства з політичною сферою суспільства (до якої належить держава), а також з економічною сферою (до якої належить ринок).

Яке ж місце в такому випадку займає громадянське суспільство у суспільній системі в цілому? До якої сфери суспільного життя його слід відносити?

Як складна соціальна система, суспільство взагалі складається з підсистем різних рівнів. Підсистемами першого рівня, на думку А. Колодій, можна вважати сфери (царини) суспільного життя: політичну, економічну, соціальну, духовну, сімейну.

Відомий соціолог Т. Парсонс писав, що соціальна система або організація включає економіку, політику, соціетальне співтовариство і інститути соціалізації (підтримання культурних зразків). Розрізнення чотирьох зазначених підсистем носить функціональний характер. Воно проводиться на основі чотирьох первинних функцій, притаманних будь-яким системам дії, — це функції відтворення зразка, інтеграції, цілеполягання та адаптації.

Для Т. Парсонса соціетальне співтовариство є інтегративною підсистемою суспільства (поряд з підсистемою відтворення зразка (фідучіарною системою), політикою і економікою); його функція полягає в тому, щоб інтегрувати диференційовану соціальну систему шляхом інституціоналізації культурних цінностей як соціально прийнятних норм. Диференціація соціетального співтовариства від культурної, економічної

та політичної підсистем здійснювалася, згідно Т. Парсонсу, в ході трьох сучасних революцій: промислової, демократичної та освітньої. Організаційною формою соціетальної спільноти, аналогічній бюрократії в рамках державного устрою або ринку в економіці, Т. Парсонс вважає принцип асоціацій.

• • • • •

Богиня Тетяна Юрійівна
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
аспірант, відділ правових проблем політології

ДОСВІД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ НА НАДНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Створення Європейського Союзу з самого початку супроводжувалося активною участю міжнародних громадських організацій, представників влади європейських країн засновників ЄС, лобістський вплив яких було фактично легалізовано, як при створенні ЄС, так і при подальшому його функціонуванні.

Прародителем конституційного правового регулювання лобістської діяльності в ЄС стало прийняття в 1952 р. резолюції Ради Європи, яка передбачала консультації з громадськими організаціями. Лобістські структури, що представляють інтереси європейських корпорацій, починають формуватися в Брюсселі майже одночасно зі стартом європейського інтеграційного проекту, ознаменованого підписанням в 1957 році договору про заснування Європейського економічного співтовариства. Вже в 1958 році в Брюсселі засновані дві групи тиску, які досі вважаються одними з найбільш впливових лобі Брюсселя. Перша з них — Комітет аграрних організацій в ЄС (Комітет сільськогосподарських організацій у країнах ЄС / СОРА, в даний час — Кубок-COGECA), що лобіює інтереси європейських фермерів в рамках єдиної аграрної політики

Євросоюзу. Друга організація — Союз конфедерацій промисловців та роботодавців ЄС (Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи / UNICE, з 2007-BUSINESSEUROPE): парасолькова структура, що на даний час об'єднує 39 об'єднань підприємців з країн ЄС-27 а також країн-партнерів Євросоюзу, включаючи РФ (РСПП володіє статусом асоційованого члена).

Результатом активної позиції і істотного впливу недержавних організацій на громадську думку і прийняття рішень в Європі стало прийняття у квітні 1986 року, і подальша ратифікація Європейської конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних недержавних організацій. Слід зазначити, що ще в 1991 році її підписали і ратифікували «кити» сучасного ЄС, а саме Австрія, Бельгія, Великобританія. Розробка та прийняття даної конвенції красномовно говорить про позиції недержавних організацій, а також про появу нової потужної сили здатної чинити тиск на владні структури. Таким чином, досвід правового регулювання лобізму на Європейському рівні є досить істотним, про що свідчать всі перераховані вище акти.

Однак сплеск діяльність лобістських організацій прийнято пов'язувати з підписанням в 1986 році Єдиного Європейського Акту (ЕЕА). Основною метою даного документа було створення і структурне оформлення єдиного спільного ринку і відповідно перехід впливу над ключовими сферами бізнесу, які раніше були підконтрольні національним структурам. Підконтрольними повноважним структурам ЄС стали ключові політики держав-членів ЄС, а саме науково-технічна, екологічна, і регіональна політика. Крім того даний документ посилював роль Європейського парламенту шляхом введення процедур «співпраці», а також «погодження», в які входить право накладення європейським парламентом відкладального вето. Відповідно із зростанням обсягу повноважень у інституцій ЄС зростає і інтерес лобістів до даних інституцій.

Не дивно, що трансфер національного суверенітету (один з основоположних елементів «комунітарного методу» Ж. Моне) на рівень наднаціональних регуляторів викликає зміщення вектора лобістської діяльності корпорацій з органів державної влади країн-членів ЄС на рівень над європейських інституцій (нині, до 75% економічного законодавства, що проходить за-

твердження в національних парламентах країн-членів ЄС, розробляються Брюсселем). Надалі, піки зростання ролі лобістських організацій в Брюсселі чітко корелюються з процесом розширення сфери компетенцій наднаціональних структур ЄС та їх закріпленням в установчих документах Євросоюзу:

- У 1992 році Маастрихтський договір закріплює перехід у сферу компетенції ЄС таких областей як економічна та монетарна політика; транс'європейські мережі (транспорт, енергопостачання, телекомунікації); охорона здоров'я, захист прав споживачів; культура; освіта; молодіжна політика.
- У 1997 році (Амстердамський договір) до сфери компетенції ЄС включені політика зайнятості, митне співробітництво, візова політика, імміграційна політика, політика у сфері надання притулку.
- У 2001 році (Ніццький договір) ЄС отримує повноваження у сфері економічного, фінансового та технічного співробітництва з третіми країнами.

Поступово з прийняттям кожного нового нормативного документа на рівні ЄС, який перегруповуються владні повноваження, відбувалося збільшення зростання лобістських організацій на рівні ЄС та суттєве поступове зменшення на національних рівнях.

Таким чином, слід зазначити, що в основу свого існування Європейське співтовариство ставить право людини. Однак, не забуваючи, що права однієї людини закінчуються там, де починаються права іншої людини для чого і розробляє ряд правових, формальних і справедливих правил дії лобістів. Формалізація механізмів взаємодії владних інститутів з групами інтересів є важливим показником зрілості і рівня розвитку громадянського суспільства. На наше глибоке переконання, у перспективі, цивілізований лобізм має всі шанси витіснити корупцію як одне з найбільш негативних явищ в суспільстві сучасної держави.

Науковий керівник: д. п. н., професор, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАН України І. О. Кресіна.

• • • • •

*Вышковарцев Виталий Владиславович
Российская Академия Естественных наук,
советник по правовым вопросам, к. ю. н.*

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ МЕДИАЦИИ В РОССИИ

В Конституции Российской Федерации не приводится дефиниция «гражданское общество», и не зафиксирован исчерпывающий перечень его институтов. Законодатель предоставил возможность субъектам правоотношений самостоятельно определять их количество и функциональный состав.

В течение периода новейшей истории России формируются очередные модели гражданского общества, не упомянутые в Конституции и призванные рассчитывать не только на законодательное их закрепление на всех уровнях публичной власти, но и пользоваться авторитетом и поддержкой участников гражданского сообщества. Среди них можно выделить объединения граждан правоохранительной, добровольческой (волонтерской) направленности, общественные комитеты и советы при законодательных (представительных) и исполнительных органах государственной власти и местного самоуправления, общественные консультативные объединения, оказывающие населению бесплатную правовую, психологическую и иную целевую помощь и т. п.

Вместе с тем активно разрабатываются и применяются в практической области так называемые «инновационные модели» гражданского общества, стремящиеся стать независимыми от государства, саморегулируемыми институтами, не подменяющими функции государства, но имеющими максимально аналогичные этим функциям полномочия. Медиация как альтернативная процедура разрешения споров между участниками делового оборота, представляет собой подобный независимый «гражданский механизм», либеральный по своей сущности, поскольку позволяет сторонам самостоятельно выбирать методологию разрешения спора, свободно приходить к удовлетворяющему каждую из спорящих сторон результату, а беспристрастному арбитру — медиатору (посреднику) — лишь обеспечивать процедуру медиации и помогать сторонам в достижении взаимопонимания и согласия без оказания влияния на спорящих сторон и результат разрешения социального юридического конфликта.

При этом медиация позволяет сторонам при недостижении согласия обратиться за дальнейшим решением спора в соответствующие компетентные органы — суды (или третейские суды).

Поскольку институт медиации в России функционирует всего три года и пока еще не получил в полной мере статуса альтернативной процедуры, нам представляется важным изыскать и представить его конституционные основы.

Российская Федерация провозглашена социальным государством (ст. 7 Конституции), поэтому частноправовые отношения участников гражданского оборота подлежат всестороннему обеспечению и защите. Следовательно, Федеральный закон от 27.07.2010 № 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» (далее — «Закон о медиации») направлен на содействие развитию партнерских деловых отношений и формирование этики делового оборота, гармонизацию социальных отношений (ч. 1 ст. 1 Закона о медиации).

Взаимосвязь конституционных норм — ч. 1 ст. 30, ч. 1 ст. 34, ч. 1 ст. 37, ст. 60 с учетом ч. 3 ст. 55 показывает, что медиация выступает комплексным институтом, в котором граждане осуществляют свои способности как на профессиональной, так и непрофессиональной основе, объединяясь и, соответственно, создавая саморегулируемые организации медиаторов или действуя индивидуально. Вместе с этим следует принять во внимание, что деятельность граждан по проведению процедуры медиации не является предпринимательской.

Общий смысл ст. 2, ст. 33, ч. 4 ст. 37, ч. 2 ст. 45 и ч. 3 ст. 55 Конституции России заключается в гарантии использования каждым лицом возможности защищать свои права и свободы, являющиеся высшей ценностью, любым незапрещенным законом способом. В этой связи в указанных целях лица вправе обращаться к медиатору или в организацию по обеспечению процедуры медиации. Отдельным блоком отметим, что Конституция предусматривает защиту трудовых прав с использованием способов, установленных законом. В свою очередь Закон о медиации (ч. 2, ч. 4 ст. 1) ограничивает данное право, и не применяется к коллективным трудовым спорам, а также спорам, возникающим из трудовых отношений, в том случае, если такие споры затрагивают или могут затронуть права и законные интересы тре-

тих лиц, не участвующих в процедуре медиации, или публичные интересы.

Закон о медиации содержит условие о конфиденциальности всей информации, относящейся к процедуре урегулирования спора (ст. 5 и ст. 6), за исключением случаев, предусмотренных федеральными законами. Эта норма вполне соответствует ст. 23, ст. 24, ч. 4 ст. 29, ч. 3 ст. 55 Конституции России гарантирующим неприкосновенность частной жизни лица и запрет на поиск, получение, передачу, производство и распространение любых сведений об этом без согласия лица, за исключением случаев, предусмотренных федеральными законами.

В Законе о медиации отсутствует норма о языке «медиативного производства», тогда как в законодательстве о гражданском, уголовном судопроизводстве и производстве по делам об административных правонарушениях, а также в федеральном законе о третейских судах этот вопрос урегулирован. Поэтому соответствующая норма должна быть включена в Закон о медиации и служить реализующим элементом ч. 2 ст. 26 Конституции России.

Очевидно, что медиацию можно рассматривать как социально ориентированное профессиональное сообщество, нацеленное на добросовестную конкуренцию с судебной властью. При этом оно не подменяет органы государственной власти, соблюдая требования ч. 4 ст. 3 Конституции России, устанавливающие запрет на присвоение власти в России. Институт медиации в России складывается, ориентируясь на основы конституционного строя и, преимущественно, опираясь на правовой статус человека и гражданина.

.....

Глебов Роман Сергійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 4 курс, 3 група

СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ

Свобода мирних зібрань є одним із фундаментальних прав людини, визнане світовою спільнотою та є одним зі способів реалізації права на

свободу думки, слова, права на вільне вираження поглядів і переконань, права на свободу світогляду та віросповідання. Наразі проблема обмеження реалізації свободи мирних зібрань набуває нових масштабів, що, безумовно, є предметом широких дискусій між прихильниками свободи та тими, кому обмеження є більш вигідними. Враховуючи сучасні тенденції розробки даного питання, у цій роботі я спробую викласти власну точку зору.

Свобода мирних зібрань гарантується статтею 39 Конституції України: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей».

Право на свободу мирних зібрань проголошено також Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема стаття 11 останньої гарантує, що обмеження цього права не допускаються, за винятком тих випадків, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Незважаючи на те, що підстави та критерії застосування обмежень мають бути визначені відповідним законом, в Україні останній так і не було ухвалено. Разом з тим, все більш поширеною стала практика заборон проведення мирних зібрань в Україні, за інформацією Центру політико-правових реформ, 90% мітингів, проведення яких було оскаржено в суді першої інстанції, було заборонено. Цікаво, що у столиці в 2009 р. Київська міська державна адміністрація програла не одну таку справу, а в 2010 р. окружний адміністративний суд задовольняв усі позови цього органу (згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень).

Найчастіше при прийнятті рішень щодо обмеження проведення мирних зібрань суди посилаються на Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. № 9306-XI «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вулич-

них походів і демонстрацій в СРСР», проте цей акт є таким, що суперечить Конституції України, оскільки відповідний Указ передбачає дозвільний характер проведення мирних зібрань, у той час, як стаття 39 Основного Закону України не передбачає жодних дозволів з боку органів державної влади та місцевого самоврядування для проведення мирних зібрань. Строго кажучи застосування судами Указу Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. № 9306-ХІ «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» при розгляді відповідної категорії справ є порушенням Конституції України, адже згідно з п. 1 перехідних положень Конституції України «Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України».

Іншим викликом для свободи мирних зібрань в Україні є ухвалення органами місцевого самоврядування у деяких регіонах локальних правових актів (положень) про порядок проведення мирних зібрань, оскільки, останні передбачають не лише порядок оформлення повідомлення, а й визначають вичерпний перелік місць, де дозволяється проводити масові заходи, що є також звуженням змісту та обсягу права на мирні зібрання проголошеного Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Але чи можливо взагалі обмежувати реалізацію свободи мирних зібрань? Ми переконані, що заборонити чи обмежити мітинг чи інші зібрання, доки вони є мирним по своїй суті — неможливо, незалежно від того, які ідеї пропагують його учасники (звісно ж, крім тих які прямо закликають до актів насилля, вандалізму, погромів тощо, адже у таких випадках перетинається межа «мирності»), незалежно від того, який маршрут обирають демонстранти (звісно ж, крім режимних об'єктів) та незалежно від часу повідомлення / повідомлення органів державної влади.

Зрозуміло, що завчасно передбачити, яким чином прохідтиме, наприклад, мітинг, дуже важко, тому заборонивши його лише з надуманих підстав (а це може бути й запобігання заворушенням чи злочинам) можна позбавити осіб їх законного права.

Метою попередження органів державної влади про проведення мирних зборів є гарантування безпеки їх учасників. Незважаючи на це,

досить часто неповідомлення\несвоечасне повідомлення, є «підставою» для обмеження мирних зборів. Переконані, що оптимальним є той варіант, за якого повідомлення є необхідним для гарантування безпеки учасників, але абсолютно не обов'язковим, що забезпечує існування спонтанних, не запланованих завчасно зборів.

Все вищезазначене дозволяє прийти до висновку про наявність проблем правового регулювання та практичного застосування норм права в сфері забезпечення свободи мирних зібрань. Для покращення стану забезпечення свободи мирних зібрань в Україні та подолання практики неправомірного втручання суб'єктів владних повноважень в його реалізацію ми пропонуємо вилучення зі статті 39 Конституції України положення щодо підстав заборони мирних зібрань та сформулювати норму таким чином, щоб проведення зібрань можливо було обмежити лише під час їх проведення у разі порушення межі «мирності», тобто з моменту вчинення конкретних правопорушень.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. В. Нестеренко.

.....

Даців Сергій Ярославович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 5 курс, 14 група

ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Право на свободу мирних зібрань є фундаментальним правом, яке має важливе значення для побудови демократичної держави і ефективного функціонування громадянського суспільства.

Право на свободу зібрань гарантоване ст. 39 Конституції України. Основний Закон передбачає загальні правила щодо обмежень реалізації права на свободу мирних зібрань. Відсутність

спеціального органічного закону, який би врегулював порядок повідомлення, проведення мирних зібрань та обмеження цього права в Україні, призводить до неправильного застосування законодавства і неконституційного обмеження свободи мирних зібрань.

Проблему відсутності належного законодавчого регулювання обмеження реалізації права на свободу мирних зібрань могла б вирішити стала судова практика, за умови, яка була б спрямована на забезпечення високого рівня захисту права на мирні зібрання. Проте в Україні суди не виробили єдиного підходу до вирішення такого роду справ.

Аналіз вітчизняної судової практики дає змогу виділити найбільш часті випадки неправильного застосування законодавства. Серед них можемо виділити найбільш поширені. Так, часто в своїх рішеннях суди керуються Указом Президії Верховної Ради СРСР від 38.07.1988 «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» для визначення строку для повідомлення органів влади про проведення мирного зібрання. Використання Указу Президії є недопустимим, оскільки згідно статті 39 Конституції України обмеження щодо реалізації права на мирне зібрання встановлюється судом тільки відповідно до закону. Отже, тільки закон може регулювати питання завчасного попередження чи інші питання пов'язані з реалізацією права на мирні зібрання. У рішенні від 19 квітня 2001 року (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) Конституційний Суд України висловив позицію, що визначення конкретних строків завчасного оповіщення про проведення мирного зібрання є предметом законодавчого регулювання.

Другим неналежним нормативним актом, який використовують суди є Статут патрульно-постової служби міліції України, затверджений наказом МВС України № 404 від 28.07.1994, до якого суди звертаються для визначення термінів «збори», «громадський порядок». Статут патрульно-постової служби міліції України є відомчим нормативним актом, що стосується діяльності патрульно-постової служби міліції з охорони громадського порядку і не може використовуватись для врегулювання питання про обмеження конституційного права громадян.

Такі випадки у судовій практиці свідчать про те, що в правовій системі України відсутня законодавча база, що повноцінно регулює реалізацію права на мирні зібрання відповідно до вимог Конституції України та усталеної загальноєвропейської практики. Судова практика також не виробила єдиного підходу, який би сприяв забезпеченню дотримання права на мирні зібрання.

Практика Європейського Суду з прав людини, у рішеннях «Станков та об'єднана македонська організація «Ілнден» проти Болгарії» (2001), «Іванов проти Болгарії» (2005), «Веренцов проти України» (2013) вказує, що обмеження права на мирні зібрання можуть накладатись лише судом на підставі закону як акта органу законодавчої влади. Накладення обмежень має бути обґрунтованим, а самі засоби обмеження мають бути необхідними та достатніми в демократичному суспільстві, тобто мають накладатись виходячи з принципу пропорційності.

Європейський Суд з прав людини, у рішенні «Веренцов проти України» від 19.04.2013 зазначав про необхідність прийняття спеціального закону в Україні. У рішенні Суд вказав, що Указ Президії, про який говорилось вище не може застосовуватись, оскільки це акт, який прийнятий з іншою метою і регулює відносини відповідно до неіснуючої конституції. Також суд звернув увагу на те, що обмеження такого фундаментального права як права на мирні зібрання має регулюватись законом. Суд визнає допустимим відсутність такого закону протягом перехідного періоду, який необхідний для створення власної законодавчої бази, але зволікання з прийняттям такого закону протягом двадцяти років не може вважатися виправданим.

Для регулювання суспільних відносин, що виникли в результаті неправомірного обмеження в реалізації права на свободу мирних зібрань на даному етапі можна лише шляхом прийняття органічного закону, який би відповідав положенням статті 39 Конституції України та враховував практику Європейського Суду. В новому законі потрібно чітко визначати умови, за яких допускається обмеження права на мирні зібрання, навести вичерпний перелік підстав для накладення такого обмеження, а також вказати способи обмеження, які можуть бути накладені, при чому заборону проведення мирного зібрання слід вважати крайнім способом обмежен-

ня. Також законодавець має зосередити увагу на тому, що спосіб обмеження права на мирні зібрання слід визначати в кожному випадку окремо, виходячи із принципу пропорційності, тобто способи обмеження мають бути мінімально необхідними для забезпечення захисту інтересів національної безпеки і громадського порядку та достатніми для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

На завершення обов'язково потрібно зазначити, що у випадку прийняття новий закон може стати міцним підґрунтям для становлення в Україні інститутів громадянського суспільства, а також ефективним механізмом захисту прав людини та розбудови правової держави.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. О. Любченко.

.....

*Ельникова Марія Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції,
5 курс, 4 група*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ: ОБСЯГ ТА ЗМІСТ

Правове забезпечення права на доступ до публічної інформації є однією із найважливіших гарантій становлення будь-якого демократичного суспільства. Забезпечення широкого доступу до інформації про діяльність органів влади та інших публічних інститутів є однією з основних умов цивілізованого розвитку та становлення демократії в Україні.

Право на доступ до інформації є одним із невід'ємних прав людини і громадянина, а тому знаходить своє закріплення як на міжнародному рівні, так і в національному законодавстві. Так, відповідно до статті 34 Конституції України гарантується кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і пе-

реконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Конституційні положення знаходять свою подальшу деталізацію у Законі України «Про інформацію», норми якого закріплюють право кожного на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

У науковій літературі недостатньо опрацьовано питання змісту права на доступ до інформації. Автори по-різному визначають зміст та обсяг цього фундаментального права. Так, зокрема американський професор конституційного права Р. А. Смолла пише про наявність двох підходів щодо змісту права на доступ до інформації. Досить часто, — зазначає вчений, — право на отримання інформації асоціюється із запитами засобів масової інформації на отримання відомостей із урядових джерел, а також їх використанням журналістами, які бажають виправдати оприлюднення сумнівних матеріалів. Однак, на думку професора, це право має інший зміст, не пов'язаний зі свободою преси, а оснований дійсно на інтересі народу, тобто стосується права народу знати про дії свого уряду.

Визначаючи право на доступ до інформації як можливість ознайомлення з документами та матеріалами, Т. С. Швердяєв висловлює певні сумніви щодо необхідності включення до змісту права на доступ до інформації другого елемента, тобто пов'язаного з оприлюдненням офіційної інформації.

Також заслуговує на увагу концепція О. Нестеренко, яка виокремлює чотири основні підходи до визначення змісту та обсягу права на доступ до інформації: обмежений, класичний, розширений і комплексний.

Прихильники обмеженого підходу під правом на доступ до інформації розуміють право знайомитися з відомостями про себе або як можливість представників ЗМІ звертатися до органів влади з інформаційними запитами щодо надання інформації про їхню діяльність. Концепція, що надає змогу особі бути поінформованою лише через ЗМІ, є хибною, тому що свобода масової інформації не покриває право на доступ до інформації і не може замінити останнє. Для того, щоб особа була поінформована про дії вла-

ди, кожен повинен мати змогу діставати цю інформацію не лише через посередника, тобто за допомогою ЗМІ, а й самостійно — безпосередньо від органів влади.

Іншою крайністю стосовно змісту й обсягу права на доступ до інформації, яка зустрічається в правовій літературі, є судження, що право на доступ до інформації — це не лише можливість дістати інформацію від органів державної влади та органів місцевого самоврядування про їхню діяльність і можливість ознайомитися з відомостями про себе, це також можливість діставати будь-яку інформацію із засобів масової інформації, можливість знайомитися з літературними, науковими працями, можливість дивитися фільми, спектаклі, а також свободу доступу до джерел інформації (розширений підхід).

Прихильники класичного підходу право на доступ до інформації розглядають як право на отримання офіційних документів та інформації про діяльність органів виконавчої гілки влади або від усіх органів державної влади. У науковій літературі таке розуміння права на доступ до інформації існувало впродовж тривалого періоду й іноді зустрічається зараз. Однак останнім часом загальносвітовою тенденцією стало розширення змісту класичної інтерпретації права на доступ до інформації.

Відповідно до нової концепції право на доступ до інформації — це не лише право на отримання офіційних документів та інформації, що є в розпорядженні органів державної влади й місцевого самоврядування, а й інформації, яка є в підприємств і організацій, котрі виконують специфічні завдання та/або отримують бюджетні кошти.

Таким чином, науковий аналіз змісту та обсягу права на доступ приводять до висновку, що зазначене право передбачено, насамперед, статтею 34 Конституції України та є першоосновою для таких тісно пов'язаних між собою прав, як свобода слова, свобода інформації та право на доступ до інформації. Проте зміст та обсяг права на доступ до інформації не обмежується лише ст. 34 Конституції України.

Таким чином, право на доступ до інформації займає особливе місце, оскільки є гарантією реалізації багатьох інших прав і свобод людини і громадянина. Забезпечення представникам засобів масової інформації та громадськості права на доступ до офіційних документів та права бути

присутніми на засіданнях органів влади є гарантією політичної свободи, а також стимулює громадян до виконання обов'язків. Отже, право на доступ до інформації є фундаментом стабільної, розвинутої, правової держави.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Т. М. Слінько.

.....

Єременко Анатолій Олександрович
Сумський державний університет,
студент, юридичний факультет,
2 курс, група Ю-24

ІНСТИТУТ СУДУ ПРИСЯЖНИХ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Розвиток та формування правової держави, закріплення демократичних принципів управління суспільством неможливе без визнання Україною прав і свобод людини. На сьогоднішній день в нашій державі гостро постала проблема забезпечення захисту прав людини. Внаслідок низького рівня економічного розвитку, нестабільності у соціально-політичній та правовій сферах, браку дієвих підходів до правового виховання особистості громадяни не знають власних прав, не мають елементарних умінь використовувати свої права та пред'являти вимоги до держави або інших суспільних інститутів щодо відновлення чи захисту цих прав. Визначальними в цьому сенсі є права людини, насамперед право на судовий захист, передбачене статтею 55 Конституції України. Реалізація цього права передбачає довіру громадян до судової системи, однак наявний сьогодні в Україні спосіб здійснення правосуддя характеризується низьким рівнем довіри з боку громадян, тому виникає необхідність впровадження альтернативних форм відправлення правосуддя. Однією з таких форм є інститут суду присяжних. В Україні він діє не у класичній його формі і складається з 2 професійних суддів та 3 присяжних. У разі притягнення до відповідальності за зло-

чин, де санкція передбачає довічне позбавлення волі, підозрюваний має право подати клопотання про розгляд справи за участі присяжних, при чому такі справи розглядаються лише у судах першої інстанції. Гарантії незалежності і недоторканності професійних суддів, передбачені Законом, поширюються на присяжних на час виконання ними обов'язків щодо здійснення правосуддя. Це означає, присяжні є незалежними від будь-якого впливу, нікому не підзвітні і підкоряються тільки законові, їм забезпечується свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання, що ґрунтується на вимогах закону.

Значна кількість вчених вважає, що наявність суду присяжних у правовій системі є одним із головних завоювань демократії. Дотримання прав людини є ключовою національною ідеєю усіх демократичних країн світу. Незалежно від обраної формули національної ідеї, в її центрі має знаходитися людина, її інтереси, дотримання та захист прав і свобод.

У зв'язку з уведенням у дію нового КПК України у 2012 році, в нашій країні почав діяти інститут суду присяжних. Це є одним з ключів до забезпечення дієвого захисту прав людини. Його введення на території України є надзвичайно важливим і актуальним. Адже в країні наявна проблема повернення довіри до судової системи, а інститут судочинства за участі самих громадян дійсно зможе повернути цю довіру. Україна займає четверте місце за кількістю звернень громадян до Європейського Суду з прав людини. Фактично, кожна десята скарга до Страсбурга надходить саме від громадянина України: наразі на розгляді знаходяться 8 тисяч заяв від українців. Факт про те, що українці надсилають значну кількість скарг до Європейського Суду є доказом того, що громадяни нашої країни не можуть захистити свої права в Україні. Тож суд присяжних дійсно може виправити положення. Цей інститут, забезпечуючи незалежність правосуддя, сприяє захисту прав та інтересів особи в кримінальному процесі і тому може розглядатися як гарантія від необґрунтованого засудження невинного.

Науковці вважають, що один із способів зупинити деградацію правосуддя — змусити і адвокатів, і прокурорів згадати, що таке змагальність судового процесу, адже тільки під час судового процесу за участі присяжних всі фак-

ти стосовно справи будуть досліджуватись найбільш досконало, бо головним завданням обвинувачувачів та захисників буде переконати присяжних винний підсудний чи ні. Також позитивною зміною могло б бути повернення безперервності судового процесу, яка застосовувалася за радянських часів — суддя не мав права почати нову справу, поки не завершив попередню. Це може суттєво підвищити якість процесу і стати перепорою його затягуванню. Якщо б людина знала, що зможе захистити свої права в суді, навряд чи вона пішла б платити за те, що їй належне за законом, тому корупція в судовій гілці влади є найнебезпечнішою.

Введення інституту суду присяжних в Україні є нагальною потребою у реформуванні вітчизняної системи правосуддя. Діяльність суду присяжних є дієвим способом реалізації основного права людини — права на судовий захист завдяки більшій довірі до такого виду судочинства з боку громадян. А маючи це право громадяни зможуть впевнено боротися за свої права.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувачий кафедри права Сумського державного університету М. М. Бурбика.

.....

Згурська Валентина Леонідівна
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
к. п. н., доцент кафедри політичних наук

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Благодійні організації є важливою складовою громадянського суспільства, які виконують низку соціально важливих функцій, таких як нівелювання недоліків системи перерозподілу суспільних благ (матеріальних і нематеріальних), сприяння самоорганізації суспільства та реалізації людиною потреби у наданні допомоги ближньому. Реалізація цих функцій значною мірою залежить від законодавчих рамок, встановлених для діяльності благодійних організацій.

Якщо для розвинених демократичних країн характерний акцент на суспільно корисній діяльності благодійних організацій, то у колишніх радянських республіках законодавець ігнорує цей аспект. Російське законодавство визначає благодійну діяльність як «добровільну діяльність громадян і юридичних осіб з безкорисної (безоплатної або на пільгових умовах) передачі громадянам чи юридичним особам майна, в тому числі грошових коштів, безкорисного виконання робіт, надання послуг, надання іншої підтримки» (ст. 1).

З 3 лютого 2013 року вступив в силу новий Закон України «Про благодійництво та благодійні організації», який дає чітке визначення благодійної діяльності як «добровільної особистої та/або майнової допомоги для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара» (ст. 1). Його попередник визначав цю діяльність як «добровільну безкорисливу діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності».

У зв'язку з тим, що критерії діяльності благодійних організацій часто допускають суб'єктивне тлумачення, дуже важливим є механізм їх виділення з-поміж інших некомерційних організацій, що має форму реєстрації організації. У світовій практиці виділяються три основних підходи до реєстрації благодійних організацій. Перший передбачає відсутність необхідності реєстрації таких організацій або спрощений порядок. Повідомчий характер створення благодійної організації зафіксовано у Франції. Засновник надсилає поштою до державного органу повідомлення про створення тої чи іншої організації. Протягом п'яти днів вона повинна бути зареєстрована.

За другого процедура реєстрація такої організації вимагає дотримання певних вимог, здійснюється відповідним державним органом, а надання їй податкових пільг може вимагати певного часу. Такий підхід найчастіше зустрічається у країнах з англосаксонською системою права — США та Великобританії. Спершу організація «інкорпорується», а потім вона може набути статусу благодійної організації, що передбачає певні податкові пільги.

Третій підхід полягає у тому, щоб благодійна організація одразу ж реєструється як особливий вид юридичної особи. Так в Аргентині, Чилі та Японії для реєстрації необхідна постановка на особливий державний облік. В Аргентині благодійні організації, які хочуть отримати пільги, повинні бути внесені до Реєстру Федерального податкового управління. У Чилі, для отримання права на ведення благодійної діяльності слід мати податковий ідентифікаційний номер, а також надати юридично завірений документ, на основі якого податкове відомство повідомляється про початок ведення даною організацією діяльності, що може підлягати оподаткуванню. Документ повинен містити всю інформацію про організацію, включаючи дані про її членів, адрес та іншу інформацію, необхідну для аудиту. Закон Японії «Про некомерційні асоціації та організації» зазначає, що створювати громадську організацію можна лише шляхом її реєстрації у спеціальному відомстві. При цьому цілі створення — не обмежуються.

Україна обрала третій тип реєстрації благодійних організацій. Згідно нового закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійні організації набувають прав та обов'язків юридичної особи з моменту їх державної реєстрації (ст. 15). При цьому державну реєстрацію благодійних організацій проводять державні реєстратори за місцезнаходженням благодійних організацій відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців». У порівнянні з попереднім законом, прийнятим ще у 1997 році, значно спрощено процедуру реєстрації, яка раніше займала три місяці замість трьох днів для підприємств. Також зняті обмеження у діяльності поза межами певної території, і зобов'язані вимагати навіть від потерпілих від вибухів чи повеней, які втратили документи, їхні ідентифікаційні коди до, а не після переказів через банківські рахунки.

З прийняттям нового Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» ситуація з законодавчим регулюванням діяльності благодійних організацій покращилася. У порівнянні з аналогічним законодавством зарубіжних країн, особливістю вітчизняного підходу є відмова від визнання суспільної користі, яку несе діяльність благодійних організацій, що є характерним для країн з усталеними традиція-

ми благодійності. Замість цього в основу визначення благодійної діяльності покладено універсальний критерій безприбутковості.

• • • • •

*Ісаєнко Ірина Павлівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
здобувач, кафедра конституційного
права України*

ПРИНЦИП ІДЕОЛОГІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ БАГАТОМАНІТНОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІ- ЗАЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВО- БОДУ ДУМКИ І СЛОВА

Проголошене Конституцією України (ст. 15) положення про те, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності, є одним із основоположних принципів життєдіяльності українського суспільства, заснованого на безперечному визнанні демократії, прав і свобод людини і громадянина. Відповідно, дотримання принципів ідеологічного й політичного плюралізму в суспільстві, є важливою гарантією свободи слова і свободи думки. Свобода слова і думки, вільне вираження своїх поглядів і переконань необхідні людям так само, як і свобода публічних дискусій з найбільш значущих проблем, що є формою існування демократичного толерантного суспільства. Таке суспільство виходить з того, що ніяка думка не може і не повинна позбавлятися права заявити про себе. Ідеологічна багатоманітність означає вільне здійснення в суспільстві різних політичних та інших поглядів, шкіл, ідей, а також можливість без перешкод пропагувати свої погляди, ідеї за допомогою ЗМІ, а також публічно захищати свої ідеологічні погляди, готувати законопроекти та ін. Причому в міру розвитку демократії плюралістичність суспільства збільшується. Ідеологічна багатоманітність є закономірним слідством таких конституційних прав і свобод людини і громадянина, як свобода думки і слова, свобода совісті та ін. Конституція встановила, що «жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова» (ч. 2 ст. 15).

Встановлення ідеологічного плюралізму не суперечить наявності в державі загальних ідеологічних уявлень або офіційної точки зору. Наприклад, у сучасній Україні такими визнаються прихильність демократичному шляху розвитку, дотримання основних прав і свобод людини, необхідність верховенства права, республіканської форми правління та ін. Навіть сам факт того, що Конституцією України встановлюється ідеологічна багатоманітність (ч. 1 ст. 15), говорить про певні й цілком однозначні ідеологічні уявлення в державі. Конституція України ввела в юридичний і політичний оборот поняття «ідеологічна багатоманітність» і «політична багатоманітність». Термін «плюралізм» іноземного походження, а слово багатоманітність більш доступне для масового розуміння. Необхідно зазначити, що принцип багатоманітності, проголошений Основним Законом не закріплювався раніше ні в одній з попередніх українських Конституцій.

Ідеологічна спрямованість діяльності української держави витікає з положень ст. 3 Конституції, згідно з якою життя кожної людини є благом не тільки для неї, а є однією з найвищих соціальних цінностей і для українського суспільства. Закріплення принципу ідеологічної багатоманітності в I розділі Основного Закону є гарантією того, що ніхто не буде піддаватися, як це було за радянських часів, переслідуванням за свої переконання. Положення даної статті необхідно співвідносити зі ст.ст. 34, 35, а також зі ст. 54 Конституції, які гарантують громадянські свободи. Разом з тим, зазначені конституційні норми сформульовані у відповідності з нормами міжнародного права і відповідають загальновизнаним стандартам, а саме: Загальній Декларації прав людини, Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод, Міжнародному Пакту про громадянські і політичні права, а також Заключеному акту Ради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) у Хельсінкі і наступних документах НБСЄ.

З ідеологічної багатоманітністю тісно пов'язана багатоманітність політична, яка по суті виступає в якості правової можливості створення різноманітних політичних партій і рухів для вирішення інтересів соціальних груп суспільства. Цей принцип виступає гарантією реалізації громадянами таких політичних прав як право обирати і бути обраним, свободи діяльності політичних партій (на сьогодні їх в Україні

близько 200), свободи опозиції та ін. Ми вважаємо, що закріплення ідеологічної та політичної багатоманітності в одній статті Конституції (ст. 15) означає, що Україна як держава демократична (хай навіть і з не зовсім розвинутою демократією) не допускає навіть можливості встановлення монополії однієї політичної партії та її ідеології. Політичну багатоманітність також потрібно розглядати в якості одного із принципів громадського устрою, згідно із яким суспільно-політичне життя повинно включати велику кількість різноманітних взаємопов'язаних і разом з тим автономних соціальних і політичних груп, організацій, установ, ідеї та програми яких знаходяться в постійному порівнянні, змаганні й конкурентній боротьбі.

Принцип політичної багатоманітності, у свою чергу, означає свободу поглядів на політичну сферу суспільних відносин, наявність і повагу різних напрямків у політичній діяльності, рівних прав кандидатів на виборах, різних підходів до розв'язання питань на референдумах, рівність прав політичних партій і громадських об'єднань. Політичний плюралізм розглядається в якості одного із принципів суспільного устрою, згідно з яким суспільно-політичне життя повинно включати безліч різноманітних взаємозалежних і разом з тим автономних соціальних і політичних груп, організацій, чиї установки, ідеї й програми перебувають у постійному зіставленні, порівнянні, змаганні й конкурентній боротьбі. Головною формою політичного плюралізму визнається багатопартійність. Політичний плюралізм й багатопартійність на сучасному етапі стали для України невід'ємною частиною громадському життю, про що свідчать парламентські й президентські вибори, які проходять на основі багатопартійності.

Закріплення на рівні Конституції України принципу ідеологічної та політичної багатоманітності є важливою гарантією реалізації конституційного права на свободу думки і слова та означає безповоротність процесу становлення громадянського суспільства, в якому політичні партії, громадські рухи відіграють важливу роль посередника між громадянським суспільством і державою.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Т. М. Слінько.

.....

Каплій Олена Володимирівна
 НУ «Одеська юридична академія»,
 Миколаївський інститут права,
 викладач кафедри цивільно-правових дисциплін,
 НУ «Одеська юридична академія»,
 аспірант, кафедра конституційного права

ПРАВОВИЙ ІМУНІТЕТ ЗМІ ЯК РІЗНОВИД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ

Одним з змістовних елементів конституційно-правового статусу ЗМІ є гарантії їхньої діяльності. Слід зазначити, що важливим є не лише декларування свободи слова та інформації, а й встановлення гарантій їх реалізації, закріплення певних умов та засобів, що забезпечують діяльність ЗМІ, існування свободи масової інформації та свободи слова. Вважаємо, що питання гарантування комплексу прав щодо пошуку, збирання, отримання, передачі, виробництва та поширення інформації ЗМІ, слід розглядати через призму поділу гарантій на нормативні, інституційні (організаційні) та правовий імунітет як різновид процесуальних гарантій діяльності ЗМІ.

На нашу думку, важливою процесуальною гарантією діяльності ЗМІ є саме правовий імунітет ЗМІ, як законний правовий засіб, за допомогою якого гарантується незалежність діяльності ЗМІ.

Що ж таке імунітет як правова категорія? Правовий імунітет — це особливі пільги і привілеї, переважно пов'язані зі звільненням конкретно встановлених у нормах міжнародного права, Конституції і законах осіб від певних обов'язків і відповідальності, покликаних забезпечувати виконання ними відповідних функцій.

На думку О. В. Ткалі, імунітети створюють низку винятків із загальних правил. Для з'ясування природи імунітетів та обґрунтування подальшого вдосконалення законодавства вчена пропонує розуміти їх як правовий інститут, тобто сукупність правових норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин або які-небудь їх компоненти, властивості. Вважаємо, що, по відношенню до

ЗМІ правовий імунітет є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, який визначається нормами конституційного, кримінального, кримінально-процесуального і цивільно-процесуального права.

Слід зазначити, що правовий імунітет існує в деяких формах. Так, особливою формою правового імунітету є правовий індемнітет, який полягає у звільненні від юридичної відповідальності особи, яка здійснює публічні функції, за висловлення і результати голосування, крім випадків, коли у висловленнях особи наявні ознаки образи чи наклепу. Останнім часом в юридичній літературі, яка присвячена аналізу правового статусу народного депутата, використовується термін «депутатський індемнітет».

Думається, що можна виокремити такий різновид правового індемнітету як індемнітет ЗМІ та/або його працівників, а саме — телерадіоорганізацій та їх працівників, редакцій, журналістів ЗМІ. Така пропозиція зумовлена наступним. Так, у статті 30 Закону України «Про інформацію» встановлено перелік підстав щодо звільнення від відповідальності ЗМІ та його працівників. Профільні закони, що регулюють діяльність певного виду ЗМІ, також містять спеціальні положення, які визначають випадки звільнення ЗМІ та його працівників від відповідальності за поширення недостовірної інформації. Зокрема, ст. 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», ст. 67 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» також вказує, що «телерадіоорганізація та її працівники не несуть відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності. Отже, пропонуємо правовий індемнітет ЗМІ та/або його працівників визначити як звільнення від юридичної відповідальності ЗМІ та/або його працівників, за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що вони діяли добросовісно та здійснювали її перевірку, за висловлення оціночних суджень та за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною.

Ще однією самостійною формою правового імунітету слід визнати імунітет свідка, який має виключно процесуальну юридичну природу. Так, імунітет свідка — це звільнення у передба-

чених законом випадках особи, яка підлягає допиту як свідок, від обов'язку давати показання у кримінальній чи цивільній справі. Від імунітету свідка слід відокремити імунітет свідків від свідчень — право передбаченого законом кола осіб не бути допитаними як свідки по кримінальній справі. Цей імунітет може бути зумовлений виконанням службових або професійних обов'язків зберігати державну, службову чи професійну таємницю.

Саме такою формою правового імунітету свідків від свідчень, та процесуальною гарантією діяльності володіють ЗМІ та його працівники. Такий висновок нами було зроблено на підставі аналізу нового Кримінального процесуального кодексу (далі — КПК), прийнятого 13.04.2012 р. Так, новий КПК, на відміну від старого КПК, містить статтю 65 яка передбачає, що тепер забороняється допитувати журналістів про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації. Раніше стаття 69 старого КПК, що втратив чинність, надавала такий привілей лише адвокатам та іншим фахівцям у галузі права, нотаріусам, лікарям, психологам, священнослужителям — з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності.

Ще однією процесуальною гарантією є те, що відповідно до статті 275 КПК слідчому забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру. Щодо обшуку приміщень ЗМІ, то слід зазначити, що у цій ситуації журналіст має такі само гарантії, як і будь-який інший громадянин. Вони детально розписані у статтях 233–237 нового КПК та у деяких інших. Таким чином, новий КПК розширив можливості правового захисту журналістів, далі слово за практикою застосування.

Науковий керівник: к. ю. н., професор кафедри конституційного права НУ «Одеська юридична академія» Б. А. Пережняк.

.....

*Кирюх Мария Сергеевна
Северный (Арктический)
Федеральный Университет,
студент, юридический институт,
5 курс, 53 группа*

ПРАВООЩИТНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ОРГАНАМИ

Правозащитники работают во всех регионах мира: в государствах, переживающих внутренний вооруженный конфликт, и в государствах со стабильной внутренней обстановкой; в недемократических государствах и странах, имеющих богатый опыт демократии; в экономически развивающихся государствах и государствах, которые называют развитыми. Они стремятся поощрять и защищать права человека в контексте различных проблем, в том числе проблем ВИЧ/СПИДа, развития, миграции и политики.

Термин «правозащитники» употребляется для обозначения людей, которые в индивидуальном порядке или совместно с другими людьми занимаются защитой прав человека. Правозащитники выясняют обстоятельства нарушений прав человека, собирают информацию о них, распространяют ее, занимаются поддержкой жертв нарушений прав человека. Деятельность многих из них сосредоточена на обеспечении ответственности за соблюдение правовых стандартов в области прав человека. В широком смысле это может быть связано с лоббированием ценностей по защите и охране прав человека перед властями государства, требованием более энергичных действий со стороны государства по выполнению обязательств в области прав человека и соблюдению законности.

Правозащитное движение имеет свою историю и традиции. Зародилось оно в XIX в. После второй мировой войны, опираясь на позицию Организации Объединенных Наций, принятые ею документы, правозащитное движение превратилось в мощную международную силу. Правозащитное движение и организации возникают в основном в ответ на

нарушения прав человека, а также в целях контроля над ходом выполнения правительствами стран как положений Конституции, так и подписанных ими международных соглашений в этой области. На сайтах крупнейших правозащитных организаций освещаются случаи нарушения прав человека, эти организации призывают к восстановлению справедливости как на государственном, так и на международных уровнях.

Сложности взаимоотношений неправительственных правозащитных организаций в России, а также иных государствах бывшего СССР и Восточной Европы с государственными органами в значительной мере связаны с отсутствием заинтересованности властей в информации, поступающей от правозащитников, в недооценке, в частичном или полном игнорировании их деятельности.

Примером взаимоотношений между правозащитной организацией и государством может служить Московская Хельсинкская группа. Появившись в 1976 году, финансируемая рядом западных фондов (Национальный фонд демократии) и правительством США, данная правозащитная организация участвует, например, в российских мероприятиях по развитию системы общественного контроля в местах принудительного содержания (10 апреля 2012 г. состоялось специальное заседание Совета при президенте РФ по развитию гражданского общества и правам человека на тему «Полицейская реформа: проблемы и перспективы гражданского участия»). Подготовкой данного заседания занимались члены Совета: председатель МХГ Л. Алексеева и член МХГ М. Полякова). Негативным моментом во взаимодействии МХГ и государства можно назвать то, что в 2006 г. правозащитников обвинили в получении денег от британских спецслужб. МХГ пыталась доказать в суде, что это клевета, но проиграла дело.

Для того чтобы изменилось отношение к правозащитникам, необходимо наладить их взаимодействие с органами государственной власти путем привлечения представителей правозащитных организаций к участию в консультативных комиссиях при государственных органах, экспертных советах при Уполномоченном по правам человека и региональных и специализированных

Уполномоченных; привлекать представителей правозащитных организаций к участию в проведении государственного мониторинга соблюдения прав человека; дать возможность представителям правозащитных организаций участвовать в инициированном государством общественном инспектировании детских учреждений; расширить полномочия правозащитников при проведении общественного контроля над обеспечением прав человека в местах принудительного содержания.

Кроме того, для правозащитной организации в современных условиях возможностью найти пути взаимодействия с властями является упрочение собственного авторитета путем расширения сферы своей деятельности в конкретном регионе. Конечной целью такой деятельности может быть воздействие на процесс законотворчества, либо даже вхождение в органы законодательной власти. Также одним из важных аспектов осуществления правозащитной организацией поставленных ею целей являются персональные качества их лидеров. Именно личностные характеристики позволяют создать положительный имидж организации, представлять ее на региональном, а также на федеральном уровне и реализовать возможность избрания их представителей в региональный и федеральный депутатский корпус.

Трудности становления и развития правозащитных организаций обусловлены отсутствием значительного опыта деятельности подобного рода организаций в России, низким уровнем правосознания населения, отчуждением граждан от активной правозащитной деятельности, их инертностью и безразличием к состоянию законности и обеспечения прав человека.

Борьба за обеспечение прав человека — задача всех демократических сил гражданского общества. Это способствует усилению гарантий прав человека, солидарности общества, возрастанию его нравственного потенциала.

Научный руководитель: ассистент кафедры международного права и сравнительного правоведения юридического института САФУ имени М. В. Ломоносова М. Ю. Задорин.

.....

Кінаш Юлія Олегівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки слідчих кадрів
 для МВС України,
 4 курс, 7 група

ЩОДО ПРИРОДИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Більш ніж двадцять років, які минули від часу прийняття «Акта про державну незалежність України», свідчать про те, що обраний нашою державою демократичний шлях розвитку не є легким. Формування нової демократичної політичної системи, її закріплення в Конституції України не завжди приносило і приносить очікуваних та бажаних результатів. Як уявляється, це в тому числі пояснюється тим, що політичні партії, як системоутворюючі суб'єкти політичної системи, ще не завжди здатні повною мірою реалізувати свою політико-правову природу. За роки незалежності змінювались типи виборчих систем, внаслідок виборів у парламент потрапляли нові партії, які обіцяли в своїх партійних програмах поліпшення життя людей, прогрес у розвитку виробництва, зміни в соціальній сфері, науці, культурі тощо. Але виразних зрушень в якісному розвитку суспільства та держави на демократичній основі ще недостатньо.

З'ясування сутності політико-правової природи політичних партій в умовах демократичного суспільства завжди хвилювало політиків, мислителів і науковців всіх демократичних країн світу. Переймається цією проблемою і наукова думка в Україні. Проблемі визначення природи політичних партій присвячували свої роботи Базів В. А., Богашева Н. В., Гонюкова Л. В., Ключковський Ю. Б., Лукаш С. Ю., Лук'янов Д. В., Примуш М. В., Пуфлер Е. Ф., Ставнійчук М. І., Топалова С. О., Шведа Ю. Р. та ін.

Зважаючи на обмеженість тез наукового повідомлення, що дозволяє лише дотично окреслити означене питання, автор все ж таки вважає необхідним зробити хоча б невеликий внесок в опрацювання даної проблеми.

Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Це конституційне положення закріплює політичний плюралізм і одночасно створює можливість для врахування

різномірних соціальних інтересів груп людей. Демократична політична система відрізняється саме тим, що дає можливість людям жити не тільки відповідно до своїх потреб та законних інтересів та, що треба особливо наголосити, в рамках Конституції і законів, а й виражати ці інтереси через механізм парламентського представництва. Він реалізується через законодавчу, установчу, контрольну та бюджетну функції вищого представницького органу. Єдиним політико-правовим інструментом, здатним врахувати індивідуальні та групові інтереси та трансформувати їх у державні через згаданий вище механізм парламентського представництва є політичні партії. Але їхня роль не зводиться лише до реєстрації індивідуальних чи групових інтересів і настроїв. Партійна машина спрямована на те, щоб переробити, узагальнити їх, поєднавши з інтересами держави і суспільства. Цей узагальнений інтерес знаходить свій вияв в політичній програмі. С. Ю. Лукаш підкреслює, що на жаль політичні програми більшості українських політичних партій носять суто формальний характер і готуються лише для реєстрації і використання у передвиборчий період. Проведене ним в 2009 році дослідження показало, що нереалізація деякими політичними партіями своєї політико-правової природи проявляється у наступному: по-перше, певна кількість політичних партій недостатньо працює у суспільстві, тобто зі своїм потенційним електоратом; по-друге, не вивчає настроїв відповідних суспільних сегментів. Це красномовно підтверджується такими результатами, отриманими згаданим автором в результаті свого дослідження: з 660 опитаних респондентів трохи більше 50% тією чи іншою мірою, залежно від регіону і джерел інформації, знають або чули про діяльність близько 20 політичних партій з 176, що були на той час зареєстрованими Міністерством юстиції України. Разом із тим тільки 8,3% впевнені, що політичні партії, які були представлені в Верховній Раді виражають інтереси Українського народу. Такі низькі показники свідчать про те, що політичні партії не виконують своєї політико-правової природи, вони ще не стали пов'язуючою ланкою між суспільством і державою, а вектори їх діяльності слабко спрямовані на ефективну артикуляцію та агрегацію суспільних настроїв. Проілюструвати дану думку можна на прикладі аналізу стану партійного періодичного друку,

що був проведений авторкою у жовтні-грудні 2012 року.

З 200 політичних партій, які створені та зареєстровані відповідно до Закону України «Про політичні партії» лише 25 мають власні друковані видання. Вони у своїй більшості видаються невеликим накладом. До того ж з аналізу партійної преси на наявність рубрики, в якій читачі можуть висловити думку з приводу діяльності партії та її здобутків впливає те, що лише одиниці з усього широкого спектру політичних партій присвячують окрему увагу електоральній думці. Для дослідження означеного питання було використано партійні газети, які чітко ідентифікують себе із засновником — політичною партією, періодично, регулярно виходять у світ і, за своєю спрямованістю, є соціально-політичними. Як то, «Робітничо-крестьянська правда», «Комуніст», «Товарищ», «Робочий клас», «Народна», «Свобода», «Нація і держава».

Це є доволі невтішно, зважаючи на те, що згідно із ч. 2 ст. 36 Конституції України, політичні партії сприяють формуванню та вираженню політичної волі громадян. Саме така конструкція конституційної норми, підкреслює проміжне становище політичної партії у відносинах держави і індивіда, і те, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ», якому належить право визначати подальший вектор розвитку держави, через головний інститут демократії — вибори.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Ю. Лукаш.

• • • • •

Кривенко Олександр Олександрович
Юридична компанія «Шкребець та Партнери»,
юрист, третейський суддя, магістр права

ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗГЛЯД СПОРІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЧАСТИНИ 5 СТАТТІ 55 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Частина 5 ст. 55 Конституції України закріплює право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права від

порушень і протиправних посягань. Це конституційне право не може бути скасоване або обмежене (ч. 2 ст. 22, ст. 64 Конституції України).

З прийняттям 11.05.2004 року Закону України «Про третейські суди» у фізичних/юридичних осіб виникла ще одна можливість здійснювати захист своїх прав, оминаючи при цьому традиційні способи захисту прав (передусім звернення до суду).

Доля Закону України «Про третейські суди», як і в цілому запровадження нового засобу захисту прав, не була легкою.

Так, в 2008 році за конституційним поданням 51 народного депутата України Конституційний Суд України (далі — КСУ) розглянув справу щодо конституційності окремих положень Закону України «Про третейські суди». На думку суб'єкта права на конституційне подання третейські суди фактично наділялися статусом органів правосуддя і водночас складової судової гілки влади.

КСУ в своєму рішенні від 10.01.2008 року у справі № 1-рп/2008 (справа про завдання третейського суду) розтлумачив в чому полягає сутність такого засобу захисту прав як вирішення справи третейським судом. В зазначеному рішенні КСУ було відмічено, що одним із способів реалізації права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань у сфері цивільних та господарських правовідносин є звернення до третейського суду. Відповідно до чинного законодавства підвідомчий суду загальної юрисдикції спір у сфері цивільних і господарських правовідносин може бути передано його сторонами на вирішення третейського суду, крім випадків, встановлених законом. З метою забезпечення реалізації зазначених положень, керуючись п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України, Верховна Рада України прийняла Закон, який регулює порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні.

Функціонування третейських судів в Україні базується не лише на засадах національного, а й міжнародного права (загальні засади арбітражного розгляду цих спорів визначені Європейською конвенцією про зовнішньоторговельний арбітраж від 21 квітня 1961 року та рекомендовані державам Арбітражним регламентом Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) від 15 червня 1976 року).

Третейський розгляд спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин, як було зазначено КСУ, є видом недержавної юрисдикційної діяльності, яку третейські суди здійснюють на підставі законів України шляхом застосування, зокрема, методів арбітрування. Здійснення третейськими судами функції захисту, передбаченої в абз. 7 ст. 2, ст. 3 Закону України «Про третейські суди», є здійсненням ними не правосуддя, а третейського розгляду спорів сторін у цивільних і господарських правовідносинах у межах права, визначеного ч. 5 ст. 55 Конституції України.

Деякі фізичні/юридичні особи вже давно оцінили переваги третейського розгляду та вирішення справ порівняно з судовим захистом своїх прав. Відсутність апеляційного та касаційного оскарження, звуження можливостей для затягування процесу, скорочені строки розгляду справ (в 2–5 разів швидше, ніж в господарських судах, в 4–10 разів швидше, ніж в загальних судах), розгляд спорів в одному місці, що економить ресурси на відвідування судових засідань по всій Україні, відсутність зайвого формалізму, високий професіоналізм і неупередженість третейських суддів, існування можливості примусового виконання рішення третейського суду органами ДВС України тощо — всі ці переваги третейського розгляду справ, здавалося б, повинні сприяти його розвитку і витісненню традиційних способів/засобів захисту прав.

Проте, навіть, найблагодорніші ідеї можуть бути спотворені. Юристи-практики, звертаючись до державного суду з метою примусового виконання рішення третейського суду, стикаються з проблемами нерозуміння суддями сутності такого засобу захисту прав як звернення до третейського суду. Свідомість суддів, яка у більшості була сформована ще за радянські часи, не готова сприймати нові ідеї, погляди та тенденції. Як і раніше, переважна більшість суддів вважає, що існує «монополія судів» на вирішення всіх спорів у державі. Третейські суди порушують цю монополію і посягають на свята святих — прийняття остаточного рішення в спорі між сторонами.

Інколи доводилося чути від суддів, що третейські суди взагалі є «шахрайськими структурами», які необхідно заборонити на законодавчому рівні. І можна було б не звертати увагу на вороже ставлення суддів до третейських судів,

якби вони не відмовляли з надуманих або не передбачених законом підстав, у примусовому виконанні рішення третейського суду (видачі виконавчого документа).

З нашої точки зору є два виходи з ситуації, яка склалася. Перший полягає у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на роз'яснення сутності третейського розгляду справ і формування у суддівського корпусу іншого ставлення до такого засобу захисту прав. Другий вихід полягає у виключенні державних судів з процесу примусового виконання рішень третейських судів, коли рішення третейського суду має силу виконавчого документа і підлягає примусовому виконанню органами ДВС України без звернення до державного суду (такий порядок існував до 2011 року). Другий вихід, з ситуації яка склалася, є більш оптимальним і в повній мірі буде сприяти реалізації ч. 5 ст. 55 Конституції України, в іншому випадку — право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права є фікцією.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Я. Мудрого» Є. В. Ткаченко.

.....

*Логачова Вікторія Вікторівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
аспірант, кафедра конституційного
права України*

ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СУЧАСНА ФОРМА ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА ВИБОРАХ В УКРАЇНІ

Суспільство європейських держав знаходиться в постійному розвитку, що вимагає розробки нових форм контролю громадськості за діями органів державної влади і за політичним процесом в цілому. Однією із сучасних форм контролю за діяльністю державної влади виступає громадська експертиза.

По своїй суті громадська експертиза є механізмом громадської експертної діяльності з аналізу

й оцінки впливу нормативних та інших управлінських рішень влади усіх рівнів на умови життя і реалізацію прав та законних інтересів широких верств громадян і конкретних соціальних груп.

В зв'язку з цим варто наголосити на суб'єктному складі такого дослідження. Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади передбачає проведення громадської експертизи інститутами громадянського суспільства. Під інститутами громадянського суспільства законодавець розуміє громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства. Ініціаторами можуть виступати окремі громадяни, групи громадян, неурядові громадські організації, комерційні та некомерційні організації різних форм власності, ЗМІ, політичні партії тощо.

Використання методики дослідження за допомогою експертиз відбувається не лише в державно-управлінській сфері, а тому слід наголосити на існуванні певних видів експертиз. Зокрема, антикорупційна експертиза проектів нормативно-правових актів (перевірка актів на предмет наявності сприятливих положень для корупції); наукова і науково-технічна (детальне дослідження, оцінка науково-технічного рівня об'єктів); екологічна експертиза (дослідження об'єктів або матеріалів, що можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища); судова експертиза (дослідження процесів, явищ, речей, що мають відношення до судової справи); державна експертиза земельно-порядкової документації (дослідження об'єктів на предмет відповідності законодавству); громадська експертиза діяльності органів державної влади тощо.

Ефективність такого дослідження залежить від неухильного слідування важливим принципам проведення експертизи. До таких принципів відносять: достовірність та повнота використаної інформації; гласність та відкритість на усіх етапах; професіоналізм та незалежність громадських експертів; наукова обґрунтованість, об'єктивність та комплексність експертних оцінок; особиста відповідальність громадських експертів та колективна відповідальність інститутів громадянського суспільства, що здійснюють ек-

спертизу, за експертні висновки і пропозиції. Крім того, не варто забувати і про принцип системності організації громадської експертизи, практичної значущості та територіальної й часової обмеженості проведення експертизи.

Перераховані вище принципи реалізуються на стадіях проведення громадської експертизи, до яких відноситься: мотивація щодо проведення експертизи; підготовка громадської думки; офіційне рішення відповідних органів щодо здійснення експертизи; створення групи незалежних громадських експертів; проведення підготовчої роботи як з боку влади, так і з боку громадськості; безпосереднє проведення громадської експертизи; прийняття відповідного рішення (висновки) експертів за результатами експертизи; забезпечення та здійснення контролю за виконанням результатів експертизи. Звичайно, можуть бути й інші етапи таких громадських експертиз в залежності від їх видів.

В той же час зазначимо, що в цій методиці дослідження існують свої негативні сторони, що, по суті, є звичним явищем. Наприклад, це досить фінансово затратне дослідження; результативність цього дослідження залежить від рівня організації процесу дослідження. Далеко не останнє місце займає і професійний рівень експерта. Актуальною проблемою залишається об'єктивність та невідкупність учасників громадського дослідження.

По завершенню проведення громадської експертизи експерти підводять підсумки, наголошуючи на проблемних питаннях і пропонують шляхи їх вирішення. Експерти повинні також донести до відома громадськості результати експертиз, які публікуються на сторінках комп'ютерної мережі, видаються у вигляді брошур, посібників, буклетів тощо. В свою чергу органи державної влади повинні брати ці рекомендації до уваги, бо громадська експертиза сприяє ефективній взаємодії держави і громадськості, переходячи від взаємних звинувачень до альтернативного діалогу.

Інститут громадської експертизи — це процес залучення громадськості до сфери державної політики, це можливість бути не лише спостерігачем, а й активним учасником формування політики. Цей вид дослідження можна назвати повноцінною, самостійною формою громадського контролю. Хоча в Україні ця форма контролю ще не стала розповсюдженою, проте результа-

тивність такого дослідження збільшує зацікавленість вчених до цієї методики. Отже, наукова праця в цьому напрямку вкрай необхідна.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. Г. Кушніренко.

.....

Михальська Юлія Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 курсант, Інститут підготовки юридичних
 кадрів для СБ України,
 3 курс, 1 група

ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наприкінці ХХ сторіччя розвиток інформаційних технологій призвів до нової форми спілкування з державою — так названого «електронного уряду». Нині одні країни перебувають на початковій стадії цього процесу, тільки починаючи свою присутність у мережі, інші вже переходять до вищої стадії інформатизації державного управління — трансакцій із громадянами та бізнесом. Світові лідери в цій сфері — Канада, США, Сінгапур.

В Україні інформатизація уряду розпочалась на початку ХХІ століття. Про це, зокрема, свідчать — Указ Президента України від 20.10.2005 р. № 1497/2005 «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій»; Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»; Указ Президента України від 07.02.2008 р. № 109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Інформатизація уряду вплинула також на зміну форм реалізації деяких конституційних прав, зокрема права на звернення. Право на звернення закріплено в ст. 40 Конституції України та регулюється ЗУ «Про звернення громадян».

Закріплення цього права в Конституції свідчить про його важливість, адже воно є однією із основоположних засад взаємовідносин держави і людини, важлива ознака демократизму конституційного ладу України, одна із гарантій та механізмів реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами та одна із форм здійснення демократичного цивільного контролю за органами виконавчої влади.

Під час моніторингу, щодо застосування конституційного права на звернення, шляхом аналізу статистики надходження звернень до органів виконавчої влади за 2012 рік, можна зробити висновок, що саме цим правом громадяни найчастіше користуються. Про це свідчить 174 тис. зареєстрованих звернень, що протягом року надійшли на адресу Уряду, Верховної Ради України та Міністерства юстиції України.

З метою підвищення ефективності роботи із зверненнями громадян 27 травня 2009 р. Уряд створив державну установу «Соціальний контактний центр» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2009 року № 579), розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 1552 перейменовано на «Урядовий контактний центр». Розпорядженням Уряду від 9 червня 2011 р. № 589 схвалено Концепцію створення Національної системи опрацювання звернень до органів виконавчої влади, яка передбачає, зокрема, створення республіканського в Автономній Республіці Крим, обласних, міських у містах Києві та Севастополі контактних центрів і забезпечення їх взаємодії з Урядовим контактним центром.

Ще однією із новацій є створення веб — сайтів органами державної влади, та можливість відправлення звернення на їхню адресу використовуючи мережу Інтернет.

Отже, можна зробити висновок, що всі новації покликані полегшити громадянам реалізувати своє конституційно закріплене право, але, на мою думку дані шляхи реалізації не є вдосконаленими.

По-перше, не врегульовано, як відбувається добір операторів на роботу, адже саме на них покладається низка основних завдань: направлення звернень в органи виконавчої влади, класифікація звернень (відповідно до ЗУ «Про звернення громадян» — пропозиція, заява та скарга) — до компетенції яких це належить, а також спілкування з громадянами в онлайн режимі.

По-друге, подання звернень до «контактного центру» дозволяє подати як офіційне (із зазначення ППП) так і не офіційного звернення. Але відповідно до ЗУ «Про звернення громадян» — анонімні звернення не розглядаються, отже подання не офіційного звернення взагалі не можливе.

По-третє, не врегульовано, як встановити автентичність автора подання офіційного звернення через використання інформаційних технологій, та чи можливо це взагалі.

Тому, узагальнюючи хотілося б звернутись до Конституції, яка передбачає можливість звертатись до органів виконавчої влади усно або письмово. Тоді чи можна вважати подання звернення через «Гарячі лінії», як таке, що подано в усній формі, або направлення електронного листа, як письмове? Ці запитання наразі залишаються не вирішеними, а тому виникає певна колізія в законодавстві. І на мою думку єдиним шляхом подолання цієї колізії є внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» з урахування інноваційних процесів побудови Електронного уряду.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

*Симонова Снежана Владимировна
Ярославский государственный университет
имени П. Г. Демидова,
студент, юридический факультет,
5 курс, 52 группа*

ЮРИДИЧЕСКАЯ ФИКЦИЯ КАК ПРЕПЯТСТВИЕ ДЛЯ ЗАЩИТЫ ПРАВА: ОПЫТ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ РФ В ОБЛАСТИ СВОБОДЫ СОБРАНИЙ

В практике применения современного законодательства РФ и ряда зарубежных стран о свободе собраний все отчетливее прослеживается тенденция апелляции к неким юридическим фикциям, закрепленным нормативно или логи-

чески выводимым из правовых норм. Активное использование данного приема, на наш взгляд, приводит к созданию непреодолимых препятствий для защиты как права на проведение публичных мероприятий, так и смежных конституционных прав и свобод. Обратим внимание на некоторые фикции.

1. Практике известна *фикция признания мероприятия с непублично-правовой природой в качестве публичного*. Суть данного приема заключается в осуществляемом правоприменителем расширительном толковании законодательно установленного закрытого перечня форм публичных мероприятий. На практике это проявляется, к примеру, в отнесении пресс-конференций к митингам, пробежек и флэш-мобов — к шествиям, размещений плакатов внутри помещений — к пикетированиям. Активному применению данной фикции благоприятствует, в том числе, использование появившегося в законодательстве самостоятельного понятия «массовое одновременное пребывание (передвижение) людей, не являющееся публичным мероприятием» (далее — МОП(П)), которое поставило вопрос о возможности проведения митинга в форме бездействия. Анализ практики показал, что любое, даже самое классическое МОП(П), все же подводится под категорию публичного мероприятия. Также одним из проявлений исследуемой фикции, полагаем, является уходящее корнями в нормативное правило о проведении ряда религиозных обрядов и церемоний по уведомительным правилам законодательства о митингах распространение режима свободы собраний на религиозные мероприятия. Применение данного предписания на практике обернулось выработкой уникального термина «публичное религиозное мероприятие» и предъявлением требования о согласовании с Государством практически к любой религиозной акции.

2. В практику также внедрилась *фикция*, суть которой выражается через *имеющуюся у суда возможность признания совокупности актов одиночных пикетирований единым публичным мероприятием*. Правоприменитель очертил примерный круг обстоятельств, установление которых необходимо для реализации данной возможности: это и нахождение граждан с плакатами схожего содержания в зоне видимости друг от друга, и факт знакомства пикетчиков, и распространение призывов к присоединению к акции в соци-

альных сетях. Граждане, в свою очередь, нашли такой способ предупреждения применения судом исследуемого приема, как подача уведомлений о проведении нескольких одиночных пикетов на минимально допустимом расстоянии друг от друга.

3. Интерес представляет и *фикция исключительного характера организации и проведения публичного мероприятия во всех иных местах, кроме специально отведенных и приспособленных для публичных мероприятий* (далее — СОМ). Так, властные органы склонны отказывать организаторам в согласовании мест проведения акций со ссылкой на наличие СОМ в пределах границ соответствующего муниципального образования. Очевидно: помимо того, что подобные предложения лишают граждан возможности провести желаемое мероприятие в запланированные сроки, они создают им и процессуальные трудности: необходимость оспаривания неправомерного отказа должностного лица в порядке гражданского судопроизводства означает невозможность проведения законного мероприятия в условиях, когда такой отказ не оспорен. Описываемая фикция успешно реализуется на практике также через привлечение должностными лицами граждан к ответственности за проведение публичных мероприятий (в том числе и не требующих предварительной подачи уведомления) вне специально отведенных мест. Признание исключительного характера проведения акций во всех иных местах, кроме СОМ, мы выяснили, создает препятствия для проведения агитационных действий. Так, учитывая наличие зависимости уведомительного или безуведомительного порядка проведения акций в СОМ от численности участников мероприятий, нетрудно прийти к выводу о появлении у организатора интереса непривлечения к участию в акции количества человек сверх установленной предельной численности. Вместе с тем, нетрудно заметить, что данный интерес противоречит другому, не менее важному интересу организатора, — интересу распространения информации об акции.

Оценить использование обозначенных нами фикций мы предлагаем следующим образом. С одной стороны, их применение создает препятствия для реализации таких важных составляющих содержания права граждан на свободу собраний, как правомочие выбора формы публичного мероприятия и правомочие определе-

ния его места проведения. С другой стороны, данные фикции не позволяют гражданам защитить свое право на свободу совести, свободу массовых акций, свободу слова. Подобный эффект, мы убеждены, достигается посредством формулирования практикой новых, законодательно не предусмотренных, не обусловленных интересом и необходимостью, обязанностей, которые возлагаются на граждан: это и обязанность заявления непубличного мероприятия в качестве публичного, и обязанность выбора заранее оговоренного места для акции. Все это, безусловно, приводит к утрате правовым регулированием в области свободы собраний своего огромного, ценного с практической точки зрения, потенциала, выверенного на соответствие критериям динамического баланса конституционных ценностей и гармонии публичных и частных начал. Теряет определенность и правовой режим в области свободы собраний в целом. Преодоление всех обозначенных выше проблем мы связываем лишь с реформированием действующего законодательства о митингах в направлении формулирования гарантий реализации закрепленных в нем прав и отграничения публичных мероприятий от смежных форм гражданской активности.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры социального и семейного законодательства Ярославского государственного университета имени П. Г. Демидова С. П. Казанков.

.....

*Сотник Антоніна Леонідівна
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
аспірант, відділ правових проблем політології*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

Найпершим завданням політичної науки нині виступає ретельне відстеження змін, що відбуваються у суспільно-політичному житті країни, розробка механізмів, які сприяли б зрос-

тання відкритості та демократичності в суспільстві. Для більшості перехідних країн, у тому числі і для України, важливим є оновлення системи взаємодії держави і громадянського суспільства, забезпечення відкритості діяльності суб'єктів законодавчого процесу, створення дієвих процедур залучення громадськості до формування політики. Адаже поглиблення демократичних перетворень стосується насамперед основоположних принципів взаємовідносин між державною владою, її інститутами і громадянами, структурами громадянського суспільства, реалізації у їх відносинах принципів соціальної справедливості, поваги та взаємної відповідальності.

Безперечним є той факт, що без розвинутого громадянського суспільства є неможливою побудова правової демократичної держави. Україна на законодавчому рівні визнала важливість утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку. Про це свідчить, зокрема закріплення на конституційному рівні такої норми в ЗУ «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України», ухваленому в 2010 році. Проте, реалії суспільно-політичного життя засвідчують складність та проблемність розвитку громадянського суспільства в Україні.

Питання взаємодії суспільства, держави і права, характеру їх зв'язку є одними із основних у правовій політології. Правова політологія виходить з того, що становлення ефективно діючого громадянського суспільства можливе лише в умовах верховенства права, що вимагає відкритості, підзвітності обраної влади на всіх рівнях формування й прийняття нею державних рішень. Як держава, так і громадянське суспільство створюють єдиний правовий простір і мають бути рівноправними учасниками владних відносин.

Власне в межах правової політології право розглядається як важливий спосіб суспільно-політичного буття. Адаже саме право забезпечує зв'язок між суспільством і політичною системою, акумулює волю суспільства, всіх його політичних сил, сприяє досягненню суспільної згоди.

Як стверджує С. Алексєєв, право громадянського суспільства є найвищою ступінню позитивного права. Адаже «саме тут і відбувається «сходження» права на вищу ступінь, воно повною мірою розкриває свій потенціал як явище цивілізації і культури, як носій гуманістичних цінностей, закладених у самій суті, природі людського суспільства».

З огляду на це важливе місце у правовій політології має посісти питання ролі громадянського суспільства в правотворчій сфері та в забезпеченні стабільної законодавчої діяльності. У цілому правова політологія має дати відповідь на питання про роль інститутів громадянського суспільства у структурі державної влади, визначити можливості їх впливу на сам апарат держави або окремих його представників, на створення політико-правових норм регулювання суспільно-політичних відносин.

Так, зокрема експерти Лабораторії законодавчих ініціатив наголошують на тому, що політика-правова дійсність України характеризується відсутністю законодавчого закріплення базових принципів та підходів, а також мінімальних стандартів залучення громадян до процесу розробки державної політики. Адже нині не існує рамкового документу, який би означив спільність розуміння потреби наближення громадян до процесу розробки та прийняття рішень з боку Верховної Ради України, Кабінету Міністрів та Президента, передбачив вихідні засади взаємодії між владними інституціями та громадськістю, загальні процедури, форми та стандарти участі громадськості у законотворенні тощо.

Правова політологія має взяти на себе завдання дослідити закономірності розширення функцій громадянського суспільства, виявити інституційні і процедурні можливості для їх повноцінної діяльності. Правова політологія має з'ясувати наскільки відкритою є участь громадян у законодавчому процесі, чи можуть вони законним шляхом впливати на зміни нормативного поля і окремих законодавчих актів. В рамках цього важливим є також вивчення зарубіжного досвіду організації співпраці між громадянським і владним сектором, дослідження європейських підходів до питання делегування інститутам громадянського суспільства окремих функцій держави, а також практику подолання наявних у їх взаєминах проблем. Вважаємо, що на основі цих досліджень має базуватися нове законодавство, яке характеризувалося б системністю, науковою виваженістю, стабільністю, а відтак мало стати основою сталого розвитку громадянського суспільства в Україні.

Отже, правова політологія покликана сприяти розробці наукового обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для покращення умов розвитку громадянського суспільства, розширення

можливостей реального впливу громадян на ті політико-правові процеси, які відбуваються сьогодні в Україні.

Науковий керівник: д. п. н., професор, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАН України І. О. Кресіна.

.....

Стойко Олена Михайлівна
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
науковий співробітник

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

В умовах становлення демократичних інститутів особливого значення набуває громадський контроль як система правових, організаційних, інформаційних заходів, що мають за мету забезпечення неухильного дотримання органами публічної влади положень Конституції, законів України, інших нормативно-правових актів. Аналіз діючої законодавчої бази у цій сфері дасть змогу встановити ефективність наявних механізмів громадського контролю та визначити упущення, які слід виправити.

Громадський контроль гарантується Конституцією України, зокрема ст. 38 («Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами»), та ст. 40 («Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк»).

Закон України «Про звернення громадян» закріплює за громадянами право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами

та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргую про їх порушення (ст. 1).

Громадянам також гарантований доступ до публічної інформації — «відображеної та задокументованої будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень (ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

З метою запобігання і протидії корупції окремим громадянам, об'єднання громадян, їх члени або уповноважені представники наділені правом (ст. 18 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»): повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних правопорушень; запитувати та одержувати від органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформацію про діяльність щодо запобігання і протидії корупції; проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів державної влади; здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання і протидії корупції, з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству тощо.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» визначає, що суб'єктами, наділеними повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, є також громадські організації, фізичні та юридичні особи (ст. 9). Крім того, громадяни України та громадські організації є суб'єктами цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави (ст. 6 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави»).

Досить широкі повноваження щодо здійснення громадського контролю є у громадських об'єднань, які мають право брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що

видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя (ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Право представників жіночих, молодіжних, ветеранських громадських організацій та громадських організацій споживачів брати участь у спостереженнях за зміною цін і тарифів на товари та послуги, що реалізуються населенню, та у спостереженнях за зміною рівнів заробітної плати працівників галузей народного господарства гарантовано ст. 11 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення». Крім того, при Кабінеті Міністрів України, облдержадміністраціях, виконавчих органах міських рад міст Києва та Севастополя за участю представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування і громадських організацій можуть створюватися громадські експертні ради з питань індексації.

Перспективи подальшого удосконалення правової бази громадського контролю визначені у Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, а саме: удосконалення процедур проведення мирних зібрань, загальних зборів (конференцій), громадських слухань членів територіальної громади за місцем проживання; удосконалення правового статусу органів самоорганізації населення, встановлення гарантій їх діяльності; сприяння роботі громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; урегулювання питання щодо обов'язковості прийняття органами місцевого самоврядування статутів територіальних громад, в яких передбачаються правові механізми здійснення права членів територіальних громад на реалізацію форм місцевої демократії (загальні збори, громадські слухання, місцеві ініціативи, органи самоорганізації населення тощо).

Отже, незважаючи на низку позитивних кроків у напрямі удосконалення правової бази громадського контролю (наприклад, прийняття Законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про засади запобігання і протидії корупції» тощо), все ще існує необхідність прийняття спеціального закону про громадський

контроль, який би наділив громадські організації, що здійснюють громадський контроль, правом звернення до судових органів в інтересах громадян та на отримання допомоги правоохоронних органів у випадку виникнення небезпеки для їх членів.

.....

Тищенко Аліна Миколаївна
Національна академія прокуратури України,
студент, 1 курс, 18 група

ЩОДО ПИТАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Розбудову громадянського суспільства та демократизацію всіх сфер суспільного життя проголошено стратегічною метою нашої держави, яка набуває особливого значення на шляху інтеграції України до європейського правового простору та відтворення його демократичних стандартів. Однак, її досягнення найближчим часом є важко досяжним, оскільки наразі існують певні перешкоди, зокрема, слабкий зв'язок між суспільством і державою, відсутність можливості демократичної реалізації громадянських цінностей, неефективне функціонування створеної системи суспільних інститутів тощо. Так що ж взагалі являє собою сучасне «громадянське суспільство» в Україні?

В сучасних суспільних науках існують різні визначення громадянського суспільства як певного типу суспільної організації. Це пов'язано, перш за все, з тим, що воно є складним і багатомірним явищем, входить до інструментарію різних наук про суспільство (історії, політології, соціальної філософії, соціології тощо), що накладає на його визначення свій відбиток, особливо з урахуванням наявності різних підходів та шкіл. Якщо узагальнити різні визначення, то можна виокремити основні риси громадянського суспільства. Це, по-перше, наявність розвиненої мережі різноманітних відносин між рівними, автономними в своїх діях суб'єктами

(окремими громадянами та соціальними групами), які здійснюються поза межами впливу держави; по-друге — існування авторитетних і дієвих інститутів (громадських організацій, профспілок, структур місцевого самоврядування, незалежних ЗМІ та ін.), які відображають увесь спектр інтересів громадян та соціальних груп, захищають їх у стосунках з державою; по-третє — усталена система цінностей, в основі якої лежать ідеї суспільного активізму, моральної і економічної автономії індивіду, сприйняття суспільства як самоцінності. У загальному ж, громадянське суспільство — це та площина, в якій громадяни вирішують конкретні проблеми, користуються можливістю представництва їхніх інтересів, ведуть суспільно значущу діяльність, тобто беруть на себе відповідальність за спільне благо самостійно, взагалі без державної участі або за її мінімального втручання.

Проте, у сучасному уявленні українських громадських та політичних діячів, розуміння громадянського суспільства переважно зводиться до сукупності неурядових організацій, що перебувають поза контролем держави й опонують їй. Такий підхід пояснюється одностороннім сприйняттям інформації, що стосується актуальних питань західноєвропейського розвитку, та некритичним засвоєнням історичного досвіду країн з ринковою економікою без належного врахування специфіки минулого й сучасного України. Однак, така позиція, на нашу думку, є необґрунтованою. Необхідно враховувати, що історично процес формування громадянського суспільства бере початок у США, тобто там, де воно усувало абсолютизм і деспотію монархії, та, як наслідок, утверджувало нову громадянську спільноту. Даний процес включав, насамперед, правове обмеження абсолютської, а згодом й державної влади загалом: конституційне проголошення принципу верховенства права та гарантії рівності прав; створення нової громадянської спільноти, поєднаної з конституційною легітимацією національного суверенітету, що прийшов на зміну монархічному; формування представницького, демократичного врядування на державному рівні; організацію господарсько-економічних відносин на приватній власності і вільному ринку; формування партійного гатунку політичних відносин з вимогою розподілу гілок влади, чого не відбувалося в Україні.

На сьогодні визначальну роль у демократичних трансформаціях відіграє такий чинник, як політична культура громадян. Адже повноцінне громадянське суспільство є можливим лише як результат «визрівання» громадянина, поступового формування демократичної політичної і правової культури народу. Як зазначав відомий дослідник громадянського суспільства Е. Геллер: «Люди є продуктом культури. Вони формуються всередині культури й тому не можуть підійти до неї ззовні, щоб обрати собі підходяще суспільство».

Ще однією, характерною для сучасності, рисою менталітету громадян України як постсоціалістичної держави, є патерналістські звички, що виявляються у покладенні відповідальності за забезпечення свого добробуту виключно на владу та посадовців. Проте необхідно визнавати, що навіть найрозвиненіша правова держава не в змозі надати населенню блага у повному обсязі. Частина таких функцій повинна здійснюватися саме інститутами громадянського суспільства. Важливим етапом становлення таких інститутів є визнання суспільством їх існування, усвідомлення спроможності реагувати на процеси, які відбуваються у державі та впливати на їх розвиток.

Особливості перехідного часу, в якому знаходиться Україна, зумовляють проведення в життя такої концепції співвідношення особи, суспільства та держави, яка б дозволила не тільки змінити сучасне ставлення людини, але і сприяти формуванню вільної особи з високою політичною, економічною та правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність. Саме людина, забезпечення її прав та свобод, повинні стати метою громадянського суспільства. Тому необхідно запровадити кардинально нову модель, згідно з якою всі гарантовані державою права громадянина мають знайти своє відображення у відповідних інститутах громадянського суспільства, таких як власність, сім'я, екологічна безпека, свобода інформації, церква, освіта тощо.

Отже, на сучасному етапі розвитку України, проблем на шляху до розбудови громадянського суспільства дуже багато, але головна з них — відсутність взаємодії між особистістю, суспільством та державою. Реакцією на небажання вищих керівників державних органів його розбудовувати, є нерозуміння суспільством його

необхідності, а звідси — байдужість, інертність та безпринципність у вирішенні даного питання. Однак, необхідно пам'ятати, що неможливо сформувати громадянське суспільство тільки за ініціативою або за планом політичних діячів. Суспільство може стати дійсно громадянським, коли воно набуло самостійності, має власне підґрунтя до існування, пронизано духом свободи та демократії.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ф. В. Веніславський.

.....

Шаповалова Вікторія Вікторівна
Сумський державний університет,
студент, юридичний факультет,
5 курс, група Юм-31

ЛОБІЗМ

В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОТВОРЕННІ: НЕЛЕГІТИМНІСТЬ В СЬОГОДЕННІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ

Актуальність теми обумовлена тим, що в Україні процес лобіювання і досі залишається нелегітимним, адже для нього не встановлено чітких та вичерпних правил, а сам лобізм у переважній більшості часто асоціюється з корупцією. Однак, відстоювання інтересів різних соціальних груп стало звичною практикою у багатьох країнах світу. Тому можна стверджувати, що процес лобіювання дає змогу різним групам впливати на процес ухвалення рішень відповідно до їх інтересів та вироблення політики у тій чи іншій сфері. Саме тому врегулювання механізму лобіювання дозволить використовувати цей інструмент для прийняття більш ефективних нормативно-правових актів, які б задовольняли інтереси суспільства, а не лише окремих груп суспільства, та відповідали нинішньому стану розвитку держави в цілому.

Для розкриття питання щодо врегулювання процесу лобіювання інтересів в процесі законотворення доцільним є розкриття змісту самого поняття «лобіювання». Загалом, лобію-

вання — це процес впливу груп, які сформовано навколо спільних інтересів, для ухвалення певного нормативно-правового акта або рішення. Аналізуючи дане визначення, постає питання про те, яким саме чином має відбуватися процес лобіювання та яких правил мають дотримуватися самі народні депутати при лобіюванні певного питання та чи не суперечить це програмі і цілям тієї політичної сили, яку вони представляють в парламенті.

Як зазначає П. Кислий, процес лобіювання — це спроба організації, окремих громадян вплинути на прийняття чи відхилення закону у парламенті, спираючись на підтримку депутатів, політичних партій, установ та громадськості через засоби масової інформації.

В даному випадку надзвичайно важливим є вирішення протиріч, що виникають при протиставленні суспільних інтересів індивідуальним чи груповим інтересам. Однак, на сьогодні не визначені хоча б найпростіші та раціональні правила здійснення лобістських процедур. Очевидно, що система впливу в Україні за сучасних економічних умов найбільш сильно і помітно залежить від економічно важливих груп. В цьому випадку досить ймовірним є факт прийняття стихійних рішень, без попереднього політичного планування та без свідомих політичних цілей. Зрозуміло, що прийняття таких рішень є лише пристосуванням до ситуації і обставин, що склалися, і є зовсім недалекоглядними. Тобто, спостерігається явище так званого негативного, або суб'єктивного лобіювання, що спрямоване на покращення чи погіршення інтересів певних промислових чи фінансових груп шляхом прийняття нормативних актів чи певних рішень, а тим самим, — створення та поглиблення нерівності правових, економічних чи соціальних умов для різних суб'єктів у межах держави, що застосовується переважно у фінансовій та адміністративній сферах та реалізується, як правило, «непрозоро». Зауважимо, що дослідження процесу прийняття політичних рішень в Україні повинне враховувати групові й регіональні тиски як один з важливих формотворчих чинників, що впливають на діяльність політичного центру. Тому можна зробити висновок, що в Україні на зріла потреба офіційно визнати існування даного явища та прийняття певних нормативних актів, які дали б змогу максимально зменшити можливості суб'єктивного лобіювання.

Варто зазначити, що вирішення даної проблеми виходить за межі чинного законодавства, оскільки процес лобіювання безпосередньо формується відповідно до трансформації політичної системи. Тому доцільно виділити певні фактори, що становлять політичні передумови лобістської діяльності у Верховній Раді України, зокрема: проблеми сучасного державного устрою, проблеми розвитку багатопартійної системи та визначення курсу у міжнародній політиці.

Зрозуміло, що політичний лобізм виступає інструментом самоорганізації громадянського суспільства, з допомогою якого мобілізується громадська підтримка або опозиція якогось законопроекту, виявляється вплив на політику. Саме в умовах трансформації політичної системи України особливого значення набуває питання визначення механізмів правового регулювання лобістської діяльності. Так, нині в Україні функціонує ряд нормативно-правових актів, що визначає лише загальні засади лобістських відносин. Це, зокрема, Закони «Про політичні партії в Україні», «Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про громадські об'єднання» та інші. Проте, як свідчить багаторічна практика, забезпечити прозорість процесу лобіювання чинний арсенал нормативно-правових актів не в змозі. Саме через це надто гостро постає питання вироблення відповідного законодавства та перетворення лобізму в предмет нормативного регулювання. Звертаючись до зарубіжного досвіду, зазначимо, що, наприклад, діяльність лобістів у США регламентована законодавством, хоча законів на цю тему дуже мало. Як зазначають науковці, лобіюється кожне політичне рішення, що приймається конгресом США. Характерним для європейських країн є існування також етичних кодексів лобістів. Хоча в Україні сформувалась своєрідна система лобістських процедур при прийнятті рішень, що пов'язане з процесами у політичній системі України, регіональними особливостями окремих територій та певними історичними факторами, однак не варто нехтувати зарубіжним досвідом, враховуючи специфіку державотворчих процесів в окремій країні.

Отже, реформування даної сфери, безумовно, надзвичайно непросте завдання, однак жодні зміни неможливі без створення рівних

возможностей для представительства корпоративных интересов, створення системи прозорих форм їх забезпечення, що досягатиметься шляхом підвищення ролі інститутів громадянського суспільства як головних суб'єктів впливу на парламент.

Науковий керівник: кандидат наук з державного управління, доцент кафедри права юридичного факультету Сумського державного університету В. М. Семенов.

.....

*Шерстобитова Светлана Владимировна
ФГАОУ ВПО «Белгородский государственный
национальный исследовательский университет»,
Юридический институт НИУ «БелГУ»,
ассистент кафедры теории и истории
государства и права*

ПРОЦЕССУАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Происходящее в современном российском обществе преобразования обуславливают необходимость совершенствования форм и методов правового регулирования в целях повышения эффективности норм права и укрепления законности. В связи с этим возникает потребность уделить пристальное внимание анализу особенностей процессуальных правовых отношений.

К линиям исследования особенных признаков процессуальных правовых отношений Борисов Г. А. относит субъектный состав правовых отношений и набор участников, предметный, процедурный и результативный компоненты процессуальных правовых отношений, а также особенное — в гарантии таких отношений государством. Среди субъектов процессуальных правовых отношений обязательно обнаруживаются органы государства, органы местного самоуправления, должностные лица, которые реализуют властные полномочия и обеспечивают достижение юридичес-

ки значимого результата. Предметная сторона процессуальных правовых отношений связана с определением подведомственности, подсудности, других объективных характеристик данных правоотношений. Динамизм любого вида процесса характеризуется процедурным компонентом процессуальных правовых отношений, причем происходит развитие процессуальных правоотношений по определенным этапам. Результативный компонент юридических процессов складывается как совокупность правовых актов, принимаемых в результате реализации властных полномочий носителями публичной власти. Процессуальные правовые отношения гарантируются государством. Примечательно, что при этом в таких правоотношениях существуют особенности правонарушения и особенности наступления вида и меры невыгодных последствий для правонарушителя.

Интересна точка зрения на особенности правовых отношений Лукьяновой Е. Г. Автор выделяет семь основных блоков признаков процессуальных правовых отношений. Первым выделяется функциональное назначение процессуальных правовых отношений. Процессуальное правовое отношение является необходимым средством обеспечения соблюдения норм права, так как сама возможность его возникновения играет важную роль в деле обеспечения соблюдения тех норм, гипотезы которых предполагают неправомерное поведение. Вторым признаком является то, что процессуальные правовые отношения могут возникать и существовать не иначе как в форме правовых. Третьей особенностью процессуальных правоотношений отмечается их властный характер. Процессуальные правоотношения построены на началах субординации, по «вертикали», имеют иной состав участников, нежели состав участников материальных правоотношений. Им же свойственен публичный характер, они порождаются деятельностью субъектов, осуществляемой в государственных или общественных интересах и обеспечиваемой соответствующей охраной государства. Четвертой особенностью процессуальных отношений является то, что они складываются ради «чужого» интереса, содержащегося в материальном отношении. Для субъекта, по мнению Горшенева В. М., наделенного властными полномо-

чиями в процесуальному правовому відношенні, застосування норми матеріального права не втягає жодних наслідків, випливаючих неопосередковано з даної норми. П'ятим блоком відмінних рис процесуальних правоохоронних відношень є те, що вони мають як би «двійну» юридичну природу, так як опосередковують процес реалізації норм матеріального права і є результатом застосування норм процесуального права. Шостим рисом — процесуальні правові відношення, на відміну від матеріальних, виникають переважно на основі юридичних фактів-дій. Сьомим блоком відмінних рис процесуальних норм є те, що на відміну від матеріальних норм процесуальні норми регулюють відношення «динамічні», для яких дії їх суб'єктів мають особливе значення.

Мельников А. А. виділяє наступний ряд специфічних рис процесуальних правових відношень у порівнянні з іншими правоохоронними. Першим виступає необхідність здійснення процесуальних правоохоронних відношень тільки в правовій (процесуальній) формі. Другим є виникнення їх тільки в ході процесу між учасниками — суб'єктами процесу. Третім рисом процесуальних правових відношень можна назвати вираження ними динаміки юридичного процесу. Четвертим — служіння механізмом застосування норм громадянського процесуального права і здійснення правосуддя.

Розглянуті характерні риси процесуальних правових відношень дають підставу стверджувати, що їх специфіка вказаними рисами не вичерпується. Всі перераховані риси процесуальних правоохоронних відношень свідчать про їх вирішальну роль як елементу механізму правового регулювання, найважливішого засобу забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи в громадянському суспільстві і правовому державстві.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права НИУ «БелГУ», Заслуженный юрист РФ, Почетный профессор НИУ «БелГУ» Г. А. Борисов.

.....

Ющенко Станіслав Анатолійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, господарсько-правовий факультет,
 3 курс, 7 група

ДОЦІЛЬНІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО УТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН

Питання заборони політичних партій і громадських організацій по своїй природі є дуже спірним. З одного боку, об'єднання громадян є інститутом громадянського суспільства, засобом для вираження поглядів певного прошарку населення. З іншого боку, логічно видається думка, що в тому випадку, якщо об'єднання становить небезпеку для суспільства, то можна пожертвувати інтересами меншості задля більшого блага. Стаття 36 Конституції України стверджує, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. У ЗУ «Про політичні партії» та ЗУ «Про громадські об'єднання» зазначається, що об'єднання, метою яких є ліквідація незалежності, насильницька зміна конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності, підризу безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганда війни, насильства, фашизму, розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Така позиція має своє обґрунтування. Українське суспільство зараз знаходиться у перехідному стані. Якщо говорити мовою соціальної синергетики — у точці біфуркації. В таких умовах будь-який фактор може призвести до зміни траєкторії подальшого руху. Це може бути не лише політична партія або громадська організація, але й окрема особистість. Українське суспільство поступово відходить від радянської системи цінностей. Проте, нові цінності демократичного капіталістичного суспільства ще не укорінилися в нашій свідомості. Саме з причини такої нестійкості ціннісної орієнтації, свідо-

мість українців є схильною до впливу навіть тих ідей, які є «ворожими» демократії.

Тривала криза, що охоплює всі сфери життя, штовхає людей на крайнощі. Вони зневірюються в можливості поступового виходу з кризи та віддають перевагу радикальним партіям, які обіцяють швидкі зміни, хоча й не завжди демократичними методами. Ці партії, на відміну від інших, не йдуть на компроміс, а твердо відстоюють свої ідеї. У суспільній думці вони є найбільш вираженою опозицією. У випадку дискредитації влади в суспільстві, такі партії реально можуть стати керівними. Яскравий приклад — прихід до влади націонал-соціалістичної німецької робітничої партії. На тлі глобальної кризи та завдяки своїй стійкій ідеології, вона змогла за короткий період стрімко збільшити кількість своїх прихильників. Проте, постає питання: чи змінився б сценарій, якщо націонал-соціалістична партія була заборонена?

На мою думку, причиною змін в державі є не політичні партії та громадські організації, а певна ідеологія та її схвалення суспільством. Найперше з'являються ідеї та певний прошарок людей, які їх підтримують. В них виникає бажання донести ідеї до решти, зробити їх домінуючими. Для цього вони об'єднуються в політичні партії та громадські організації. Кінцевою метою, якщо мова йде про партії, є досягнення влади. Якщо держава відмовляє в реєстрації партії, вона не знищує джерело, тобто ідеї, вона лише забороняє за сіб. Інформація продовжує розповсюджуватись та впливати на суспільну думку і настрої іншими шляхами, зокрема, через мережу Інтернет. Якщо ідеї набувають популярності серед великої групи людей, то виникає протиріччя. Існує бажання втілити їх в життя, але відсутня легальна можливість це зробити. Тому існує ризик того, що радикально налаштовані екстремістські угруповання змінять спосіб досягнення своєї мети: замість демократичного шляху оберуть революційний.

Політичні партії та громадські організації, в тому числі екстремістські, є інститутами громадянського суспільства. І навіть в тому випадку, якщо суспільство вважає їх ідеологію неприйнятною, воно не має примусово забороняти організацію, що її сповідує: це не призведе до позитивних наслідків. Боротьба ідей має відбуватись «на рівних», без залучення державного апарату. Лише шляхом поширення демократичних ідей та зміцнення ціннісної орієнтації ми прийдемо до того, що підтримка екстремістських партій буде зве-

дена до мінімуму і їх небезпека зникне. Держава, в свою чергу, має протистояти реальній небезпеці: терористичним угрупованням. Та навряд чи такі угруповання будуть реєструватись як політичні партії та громадські організації, адже в такому випадку увага за їх діяльністю з боку правоохоронних органів зросте, що ускладнить або унеможливить реалізацію їх злочинних намірів.

Підсумовуючи, основною причиною заборони екстремістських партій та організацій є не їх реальна небезпека, а неприйняття та різке осудження суспільством їх ідей. Проте, демократія — це не просто влада більшості, це баланс інтересів більшості й меншості, вона заснована на принципі толерантності до будь-яких ідей. Європейський Суд з прав людини неодноразово вказував, зокрема в справі *Vogt v. Germany*, що демократія не може існувати без плюралізму. Він зазначав, що свобода вираження застосовується не тільки щодо інформації та ідей, які схвально сприймаються або вважаються нешкідливими, або до яких ставляться байдуже, але й також до тих, які дратують, шокують або турбують. Суд неодноразово вказував також, що свобода вираження становить одну з важливих підвалин демократичного суспільства та одну з основних умов його прогресу та самореалізації кожного індивіда. Саме тому обмеження щодо утворення та діяльності об'єднань громадян не є виправданими та мають бути скасовані.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» І. І. Дахова.

.....

Явір Віра Анатоліївна
 Інститут держави і права
 імені В. М. Корецького НАН України,
 молодший науковий співробітник, к. пол. н.

ЕТНОКУЛЬТУРНА КОНСОЛІДАЦІЯ: ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Нинішній стан українського суспільства з його численними проблемами та внутрішніми протиріччями вимагає активного пошуку перс-

пективних шляхів самоорганізації політичної нації, консолідації її представників навколо спільних цінностей. Злагоджена, структурована політика консолідації, орієнтована на практичний результат, не впроваджується в Україні в першу чергу тому, що в політиків відсутнє чітке розуміння того, чим власне є консолідація українського суспільства, в який спосіб і за допомогою яких механізмів вона має впроваджуватися і які бонуси принесе українській державі в довгостроковій перспективі. Більшість політичних гасел та заяв орієнтовані на результат політики консолідації — консолідоване українське суспільства, але в який спосіб воно має постати, з законодавчих актів та програм — не впливає.

Ініціювати процес консолідації суспільства можуть два актори: держава (її інституції) або громадянське суспільство. Однак підтримувати консолідацію на очікуваному ефективному рівні держава та громадянське суспільство не зможуть без взаємодопомоги та довіри. Як свідчить досвід квазідемократичних держав, консолідує ініціативи громадянського суспільства можуть бути задушені в зародку або стигмовані державним механізмом, що в подальшому призведе до їх згасання. Водночас нав'язані державною ініціативи згори також не мають шансів прижитися у соціумі без їх схвалення та підтримки громадянським суспільством. Налагодження політичного діалогу між владою та суспільством сприятиме активізації громадянського суспільства, формуванню дієвих каналів просування інтересів суспільства, механізмів зворотнього зв'язку та відповідальності.

Консолідація суспільства є дуже широким поняттям. Вона включає в себе різні форми/види консолідації. За напрямом і характером формалізації консолідацію суспільства можна поділити на такі види: соціальну, політичну, економічну, етнокультурну, національну, етнічну, релігійну та інші. Всі ці форми консолідації безперервно відбуваються в суспільствах демократичних держав. Однак їх інтенсивність та вираженість залежатиме від багатьох чинників: державної політики в економічній, соціальній, етнокультурній та інших сферах; розвиненості громадянського суспільства; наявності або відсутності якихось гострих проблем, що хвилюють державу та громадян; національних інтересів, особливостей етнонаціональних відносин. В певні історичні моменти якийсь вид консолідації суспільства може ситуативно домінувати над іншими.

Стихійна, ситуативна консолідація навколо якихось позитивних або негативних подій, ініційована суспільством, не може бути довгостроковою, якщо не інституціоналізується, не інкорпорується державою в межах усталених, регламентованих законодавством практик. Роль держави в процесі етнокультурної консолідації залишається визначальною, адже саме її прерогативою є формування та інституціоналізація механізмів досягнення балансу інтересів етнокультурно неоднорідних частин поліетнічного суспільства. Саме завдяки цілеспрямованій діяльності держави та етноспільнот (в особі партій, етнонаціональних рухів, етнічних еліт) досягається стабільність та гармонійний розвиток поліетнічного суспільства через урахування, узгодження національних інтересів і вимог етносуб'єктів. Аналогічно не запрацюють механізми консолідації суспільства, ініційовані державою, але не підтримані громадянами. Громадяни часто скаржаться на те, що в цілому позитивні загальноукраїнські ініціативи для суспільства отримують викривлене втілення і в кінцевому підсумку призводять до негативного результату, не відповідаючи очікуванням громадян.

В сучасних умовах слід наголосити на важливості таких факторів як справедливість та довіра, адже загальновідомо, що громадянське суспільство базується на принципах демократії та правовій базі, що гарантує права і обов'язки громадян та їх рівність перед законом, а також захист від свавілля держави. Тож, побудова справедливої правової держави також несе в собі вагомий консолідуєчий потенціал.

Однак, за показниками довіри до інститутів влади Україна багато років поспіль посідає останні місця серед європейських країн. Це серйозна перешкода зміцненню єдності, враховуючи вагу держави та її інституцій в процесі етнокультурної консолідації суспільства. Тому підвищення рівня довіри до держави та державних інституцій є запорукою ефективною консолідації українського суспільства. Але оскільки ця перспектива потребує не одного року втілення, то на даному етапі інтенсифікації процесу етнокультурної консолідації, можна рекомендувати владі користуватися посередництвом тих структур, які мають найвищий рівень довіри — громадських організацій та ЗМІ. Соціологи констатують, що наразі немає жодного політика чи державного інституту, якому б громадяни довіряли на такому рівні: 38% населення довіряють громадським організаціям, 48% — ЗМІ.

Впровадження етнокультурної консолідації суспільства на новому якісному рівні зумовлено необхідністю забезпечення етнополітичної єдності, міжетнічної злагоди в сучасній українській державі. Це позитивно позначиться на політичному та соціально-економічному розвитку. Досвід України свідчить про те, що саме етнокультурні протиріччя у суспільстві є найгострішими, тому гальмують запровадження ефективних реформ та стабільний поступальний розвиток державу на всі напрямках. Українське суспільство є дуже неконсолідованим щодо стратегічних питань і це спостерігається на всіх рівнях життя без винятку. Однак найактуальнішими є етнокультурні проблеми, які впливають на всі сфери життя — економічну, політичну, соціальну. Системна, цілеспрямована етнокультурна консолідація має стати результатом взаємодії влади та громадянського суспільства, невід'ємною складовою етнонаціональної політики поліетнічної демократичної держави, що має етнокультурні, етно-регіональні відмінності, які потенційно можуть загрожувати етнополітичній безпеці держави.

.....

Koch Elena Vladimirovna
Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Economics and Law Faculty, «jurisprudence»,
Student of 3d course

THE REFORMATION OF ADVOCACY IN UKRAINE: IMPROVED MECHANISM OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

The institute of the advocacy is a central element of human rights mechanism, which practice is considered on the individual, state and international levels.

The problem lies in the fact that the result of the reformation doesn't match the previously set goals. The mainstream of reformation of the advocacy has been the fulfillment of the international obligations of Ukraine, while such targets as setting high standards of the legal aid, raising the status of the Bar has gone by the wayside. The international standards must be adapted to the national needs and specific features of the state, but it didn't happen in Ukraine.

The positive novelties became: the clarification of legal terminology, the determination of the forms of the legal profession, the settlement of the advocate self-government, the specification of legal norms on disciplinary liability of advocates, the formation and operation of the Unified Register of Advocates of Ukraine, the settlement of the basics of free legal aid, the establishment of the legal norms on the possibility of foreign advocates to be admitted to the Bar in Ukraine. However, there are still a lot of implementation obstructions to overcome.

The Law demonstrates in detail the types of advocacy and professional privileges. The terminology of the legal norms has been specified, using the term «physical person» instead of «citizen», «restricted information» instead of «secret protected by law». The right on advocate's request has been specified and the guarantees of its observation settled. For the first time a clear definition of the term «advocate's request» has been given. The advocate has a right to submit it including the copies of documents to the state authorities, local self-government bodies, its officials, as well as to the heads of enterprises, institutions, and organisations or physical persons. At the same time the Law states, that the advocate has no right to access the data, that consist of restricted information, i.e. confidential, secret and official information, which is the information about the physical person, and also information, access to which is restricted by the physical or juridical person. By this way any information may be classified under this category and to be inaccessible for the advocate. That means that guarantees of granting the advocate's request in fact are cancelled. Novelty is that the advocate's request cannot consider granting consultations and explanations on legal issues. Definitely, advocate is a highly qualified person, but time to time specialized consultations are necessary (for example, on procedure of payment taxes, compulsory payment, granting privileges, etc.). Before the enactment of the new Law advocates used to submit such requests to the State tax service, Pension fund of Ukraine. In fact, specifying the legal norms on advocate's request became the restriction of professional rights of advocates.

Apart from the general grounds of disciplinary liability and the basic types of penalty, the Law sets, that anyone, who encountered inappropriate conduct of an advocate, has a right to file a complaint to the disciplinary commission for advocates. The stages of disciplinary proceeding have been set: test

data on misdemeanour, commencement, consideration, making a decision on a case. But, it is unacceptable in the democratic state, that the procedure of challenging the disciplinary decision doesn't suspend its interaction.

One of the controversial issues appeared during the reformation is a creation of centralized body, as one of the unfulfilled commitments by Ukraine to The Council of Europe. The Law establishes an extensive system of advocate self-government bodies, the representative of which is the National Bar Association, based on the principle of the obligatory membership for all licensed advocates. That falls in contradiction with freedom of associations guaranteed by the Constitution. Furthermore, it contradicts to the Basic Principles on the Role of Lawyers adopted by the 8th UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, which provides that lawyers are entitled to freedom of association.

With an intend to determine the level of qualification of person accessing to the advocate practice, and to consider issues on disciplinary liability of the advocates have been designed Qualification and Disciplinary Bar Commissions, which is not under the control of The Cabinet of Ministers anymore and is controlled by and accountable to the Congress of advocates and the Bar Council. It is within the competence of the Congress to appoint 3 members to the High Council of Justice.

Regional audit commissions control financial and economic activity of the Congress of Advocates and the qualification and disciplinary bar commissions. Considering the financial security of advocate self-government, the Law provides its funding by mandatory annual fees of advocates, the amount of which must be not larger than 1 minimum wage per year. The establishment of the system of self-government bodies with subordinate relationships and common economic activity is in complex a bureaucratic apparatus unaccountable to the state. The responsibility for the maintenance of it lies with the advocates that cause the increasing of corporate costs and in consequence — the cost of advocate service, preventing most citizens from getting legal aid. However, the Law establishes the provision of free legal aid guaranteed by the Law «On free legal aid» from 02.06.2011.

Reformation of the institute of advocacy has honored the list of obligations by Ukraine to the international community. Alongside with the es-

tablishment of advocate self-government system and the forms of advocate practice provisions on foreign advocates practice in Ukraine have been reconciled with requirements of the WTO. The only requirement to the foreign advocates is to join The Unified register of advocates of Ukraine, without verifying the information about them. That may have a negative influence on the quality of legal aid.

Also the Law provides the right of the Ukrainian advocates to implement their practice in other countries. However 75 of 156 members of the WTO haven't honored obligations on opening a legal market to foreigners. Among them are Brazil, China, India, Cyprus, South Korea, Malta, Mexico, Mongolia, United Arab Emirates, etc. The EU members, the USA, the Russian Federation, Israel have set tight restrictions on foreign advocate practice. According to the Basic Principles on the Role of Lawyers the requirement of any state, that the advocate must be a citizen of this state isn't discriminating. By this way Ukrainian advocates have no possibility to have legal practice abroad. To open access to the legal market for foreigners is a democratic decision, but it doesn't set decent conditions to improve professionalism.

As a result of reformation the obligations by Ukraine to the Council of Europe and the WTO have been honored, that is a significant stage of the promotion of international relations and the integration processes. But the rights of the Ukrainian advocates haven't been protected properly. The new requirements have been set, but the conditions to improve the qualification of the advocates haven't been provided, the complicated mechanism of self-government isn't justified. The positive thing is the specification of the forms of advocate practice, the clarification of legal terminology, avoiding its free interpretation. The reformation of advocacy is an achievement in the human rights system development in Ukraine. However, the adoption of the new legislation is only a stage of reformation which includes gradual implementation of reforms, elimination of gaps and contradictions.

Supervisor: PhD in Jurisprudence, senior lecturer of the Department of Constitutional Law and Justice of the Odessa I. I. Mechnikov National University Kateryna Yu. Karmazina.

Секція 4

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ДЕМОКРАТІЯ

*Безсонова Марія Вікторівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
магістр права, факультет підготовки кадрів
для Пенсійного фонду України*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС У ВИБОРЧІЙ КАМПАНІЇ

Конституційне проголошення України демократичною, правовою державою зумовило необхідність створення ефективної законодавчої бази, як засобу втілення принципів правової і демократичної держави у повсякденну практику. Значною мірою це стосується й забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборчого процесу, що багато в чому залежить від самого механізму його організації, чіткого законодавчого визначення ролі та місця органів, що здійснюють цю функцію. Адже саме завдяки виборам формуються представницькі органи держави (політична еліта суспільства) та артикулюється суспільне політичне замовлення на стратегічний курс державотворення.

Вибори, як спосіб безпосереднього здійснення влади Українським народом, здатні стати інструментом політичної стабілізації та демократизації суспільства. А як інститут політичної демократії вибори виступають дієвою системою засобів, що створені і використовуються для формування та забезпечення ефективної організації системи органів державної влади та місцевого самоврядування. Виборчі стратегії й тактики суб'єктів політичного процесу переважно будуються не під час усього терміну перебування при владі, а лише напередодні виборів і з використанням якомога ширшого асортименту виборчих технологій і прийомів масового впливу на свідомість виборця.

Практика організації та проведення практично усіх виборів в Україні переконливо свідчить, що невід'ємним елементом виборчого процесу є так званий «адміністративний ресурс». Однак, незважаючи на численні заклики громадських організацій, засобів масової інформації, інших інститутів громадянського суспільства законодавчо закріпити використання адміністративного ресурсу як порушення виборчого законодавства, наукове осмислення цього явища, так само як і власне визначення «адміністративних методів» проведення виборів на сьогодні все ще залишається нерозкритим. В сучасних умовах дослідження проблеми адміністративного ресурсу як невід'ємного елементу виборчої практики набуває особливого значення, оскільки його наявність або відсутність дозволяє говорити про ступінь демократичності країни. Саме тому наукове дослідження та практичне вирішення питань щодо використання адміністративного ресурсу у виборчому процесі України є надзвичайно актуальним та практично значимим.

Поняття адміністративного ресурсу викликає розбіжності між науковцями, тим самим, створюючи неоднозначність, двоякість цього явища. Не дивлячись на розрізненість у визначенні, в будь-якому випадку метою використання адміністративного ресурсу у виборчому процесі є безпосередній вплив на політичний вибір громадян України. Відтак, під адміністративним ресурсом можна розуміти певний комплекс форм та заходів, які можуть використовуватися суб'єктом владних повноважень у формі заохочень, примусу або в їх сукупності.

До основних чинників, які впливають на застосування адміністративного ресурсу в Україні можна віднести, зокрема, такі: особливість соціально-економічних умов; нерозвиненість ін-

ститутів громадянського суспільства; низький рівень правової культури, а точніше політико-правової культури; відсутність ефективного та чіткого механізму проведення виборчих кампаній у виборчому законодавстві; відсутність контролю за фінансуванням виборчих кампаній; відсутність об'єктивних та незалежних засобів масової інформації.

Використання і поширення такого явища як адміністративний ресурс завжди призводить до порушення прав і свобод громадян, зокрема, політичних прав громадян на формування представницької влади. Крім того, застосування адміністративного ресурсу порушує принцип рівності суб'єктів виборчого процесу, і як наслідок — політична апатія в суспільстві, небажання громадян приймати участь в політичному житті країни, відчуження народу від влади. Як негативне явище адміністративний ресурс в кінцевому підсумку спотворює реальне народне волевиявлення і фактично виступає загрозою народного суверенітету.

Досліджуючи практику проведення виборчих кампаній, найбільш масштабно застосування адміністративного ресурсу мало місце під час президентської кампанії 2004–2005 рр., коли були скасовані результати другого туру голосування та призначено його повторне проведення. Це вперше в історії незалежної країни вищий судовий орган країни визначив наявність значного впливу державних службовців на перебіг виборчого процесу. Верховний Суд України у своєму Рішенні та Окремії ухвалі встановив, що під час повторного голосування мали місце масові порушення виборчих прав всіх суб'єктів виборчого процесу шляхом неконтрольованого використання відкріпних посвідчень, примушення працівників підприємств, установ та організацій, в тому числі і державних службовців, до голосування через відкріпні посвідчення; організованими переміщеннями великих груп виборців для проведення голосування з одних регіонів у інші, задіяні у цих переміщеннях та у використанні відкріпних посвідчень органів виконавчої влади.

Разом з тим з кожним роком та з кожними виборами збільшується використання форм та засобів нечесної боротьби у виборчому процесі задля досягнення суб'єктами владних повноважень, кандидатами або опозиційними силами бажаного результату. Так, відповідно до

Проміжного звіту Mission Canada від 28 вересня — 12 жовтня 2012 року зазначається, що зловживання адміністративним ресурсом продовжує негативно впливати на справедливість виборчого процесу. Один крок у застосуванні адміністративного ресурсу означає два кроки назад у процесі побудови в Україні демократичного політичного режиму. Тому обирати методи боротьби з адміністративним ресурсом потрібно відповідно з врахуванням конкретної виборчої кампанії і форми використання адміністративного ресурсу.

Таким чином, адміністративний ресурс — це негативне явище, яке в кінцевому підсумку спотворює реальне народне волевиявлення і фактично є загрозою народного суверенітету. Проблема адміністративного ресурсу в Україні — це проблема сталої політичної традиції та сталої політичної культури.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ф. В. Веніславський.

.....

*Борисенко Наталія Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
4 курс, 16 група*

СПЕЦИФІКА ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Проблеми реалізації представницької функції Верховної Ради України (далі ВРУ) мають важливе значення як для науки конституційного права України, так і для політичної, державно-правової діяльності. Насамперед, це пов'язано з тим, що Верховна Рада України є певним каналом зв'язку між суспільством та державою. Але на сьогоднішній день залишається неоднозначною думка науковців щодо специфіки представницької функції ВРУ.

На думку науковців немає достатніх підстав відносити представництво парламенту до його

функцій, так само як зовнішньополітичну функцію та функцію міжпарламентських зв'язків, оскільки зазначені вище напрямки діяльності можуть вважатися для парламенту головними, а тому відносити їх до категорії функцій парламенту немає достатніх підстав (В. Журавський).

Інші, з огляду на характер парламенту як представницького органу, «великого журі нації» не безпідставно вважають його пріоритетною функцією представницьку. Зокрема, Л. Кривенко, яка відстоює концепцію первинності представницької функції парламенту. На думку вченої, вона зумовлюється і втілюється сукупністю таких складових. По-перше, джерелом парламентської влади, яким є безпосередньо народ (корпус виборців). По-друге, способом обрання парламенту. Верховна Рада України, згідно зі статтею 76 Конституції, періодично обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Неодмінною умовою є обрання парламенту народом. Представницький характер парламенту, по-третє, забезпечується складом цього органу. Парламент складається з десятків або сотень депутатів, які представляють основні верстви населення і мають виражати його волю і інтереси. Верховна Рада України, відповідно до Конституції України, складається із 450 народних депутатів. Як загальнонаціональний орган, що легітимується всім народом, парламент, по-четверте, покликаний відігравати роль форуму, де гласно, публічно обговорюються важливі питання суспільного і державного життя, здійснюється контроль за виконавчою владою, щоб не допустити її свавілля, ігнорування інтересів і потреб населення. Особливістю є те, що лише сукупність перелічених рис створює якість, що дає можливість характеризувати відповідний орган як представницький.

В той же час Ніконова Л. І. вважає, що, виходячи з відомої функціональної тріади, яка чітко зафіксована в ст. 6 Конституції України — визначити державно-владний статус Верховної Ради України інакше, ніж «орган законодавчої влади» не можна. На думку автора, представницький характер парламенту не є його владною сутністю, а відображає правову природу органу, його зв'язок із народом-владдям.

Сутність представницької функції полягає в тому, що Верховна Рада є єдиним органом публічної влади, який може виступати від імені всьо-

го Українського народу. Досить важливим моментом для визначення змісту представницької функції парламенту є з'ясування сутності явища представництва.

У правовій науці поняття «представництво» не має однозначного трактування. Це пов'язана з його приналежністю до категоріального апарату тієї чи іншої науки та галузі права, що обумовлює наявність різних видів представництва. Такими видами є: цивільне, міжнародне, дипломатичне, політичне, народне представництво тощо.

Народне представництво можна визначити як конституційно-правові відносини, в яких один суб'єкт (народ України) уповноважує інших суб'єктів (народних депутатів Верховної Ради України) діяти від його імені та в його інтересах шляхом формування та функціонування органу народного представництва — Верховної Ради України, соціальним призначенням якої є представництво політичних економічних, соціальних, культурних та інших інтересів народу України.

Таким чином, розглянувши деякі аспекти представницької функції Верховної Ради України, можна визначити ряд її ознак. Зокрема, такими ознаками є те, що:

1) сутність представницької функції Верховної ради України випливає із самого представництва — суспільних відносин, в яких один суб'єкт діє від імені та в інтересах іншого суб'єкта. У даному разі Верховна Рада України діє від імені народу України, здійснює функції народу України;

2) змістом представницької функції Верховної Ради України є виявлення, узагальнення, узгодження, формування, реалізація та захист інтересів громадян України, в результаті чого парламент України стає інтеграційним центром здійснення представництва, що має універсальний характер;

3) діяльність Верховної Ради України в інтересах народу обумовлює її соціальне призначення в суспільстві та державі;

4) через формування та функціонування Верховної Ради України громадяни України реалізують свої суверенні права здійснювати законодавчу владу;

5) представляти народ України — виключне право Верховної Ради України. Вона є єдиним

органом загальнонародного представництва в Україні.

Ураховуючи вищевикладене, представницьку функцію Верховної Ради України можна визначити як вид діяльності парламенту України, що полягає в представництві Українського народу — громадян України всіх національностей — у здійсненні законодавчої влади шляхом виявлення, узгодження, формування, реалізації та захисту інтересів українського народу.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Т. М. Слінько.

.....

*Герасимова Вікторія Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Полтавський юридичний інститут,
4 курс, 47 група*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ

Одним з найважливіших елементів, що сприяє здійсненню жителями територіальної громади права на місцеве самоврядування є функціонування органів самоорганізації населення (далі — ОСН). Правовий статус ОСН закріплено в ч. 6 ст. 140 Конституції України, де закріплено, що сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші ОСН і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Самоорганізація населення — це відносно нове поняття для незалежної України, а тому, на сьогодні, доктринальних розробок з цього питання небагато, проте слід відмітити праці Н. Пеліванової, В. Куйбіди, Н. Мішиної, О. Прієшкіної, О. Орловського та інших.

Найбільш повне визначення поняття «ОСН» та їх вичерпний перелік міститься у ч. 1, 2 ст. 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. ОСН — є однією з форм участі членів територіальних громад, сіл, селищ,

міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

Доволі цікавим і корисним на сьогодні є дослідження вітчизняного і зарубіжного досвіду у царині організації і діяльності інститутів самоорганізації населення як в Україні, так, зокрема, і в Російській Федерації (далі — РФ).

На відміну від України, у Конституції РФ не міститься положень щодо ОСН як окремих інститутів. Основний Закон Російської Федерації визначає, що «місцеве самоврядування здійснюється громадянами шляхом референдумів, виборів, інших форм прямого волевиявлення, через виборні та інші органи місцевого самоврядування» (ч. 2 ст. 130), «структура органів місцевого самоврядування визначається населенням самостійно» (ч. 1 ст. 131). Згідно з п. 1 ст. 27 Федерального закону РФ «Про загальні принципи організації місцевого самоврядування в Російській Федерації», під «територіальним громадським самоврядуванням» (далі — ТГС) розуміється самоорганізація громадян за місцем їх проживання на частині території муніципального утворення (територія поселень, які не є муніципальними утвореннями, мікрорайонів, кварталів, вулиць, дворів та інших територія) для самостійного та під власну відповідальність здійснення власних ініціатив у питаннях місцевого значення безпосередньо населенням або через утворювані ним органи територіального громадського самоврядування. Крім того, у Федеральному законі закріплено, що порядок його організації та здійснення визначається статутом муніципального утворення відповідно до законів суб'єктів РФ, а також нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування.

Російське законодавство передбачає такі форми ТГС як: органи ТГС; товариства власників житла; будівельні кооперативи; деякі громадські організації та деякі органи громадської самодіяльності. Остання форма ТГС не має аналогів у законодавстві України. Орган громадської самодіяльності — це громадське об'єднання без членства, що створюється для спільного вирішення соціальних проблем, що виникають у громадян за місцем проживання, роботи чи навчання, його діяльність спрямована на задо-

волення потреб осіб, інтереси яких пов'язані із досягненням статутних цілей і реалізацією програм цього органу. Органи громадської самодіяльності можуть приймати на себе обов'язки юридичної особи після державної реєстрації.

Слід зазначити, що порядок створення, діяльності та ліквідації органів ТГС в цілому по Росії значною мірою схожий на порядок, який існує в Україні. Це спостерігається і в тому, що органи місцевого самоврядування Росії можуть передавати органам ТГС частину власних повноважень, проте для РФ характерним є встановлення сфери спільної компетенції, а також переліку питань, рішення з яких не можуть бути прийняті органами місцевого самоврядування без узгодження з органами ТГС.

Значно ширшими правами користуються органи ТГС порівняно із ОСН в Україні у фінансово-економічній сфері. Так, вони додатково можуть мати у власності земельні ділянки, нерухомість, грошові кошти, акції, інші цінні папери та інше майно, необхідного для матеріального забезпечення своєї діяльності, вказаної в їх статуті. При цьому їм дозволяється здійснювати підприємницьку діяльність лише настільки, наскільки це служитиме досягненню їх статутних цілей.

Законодавство суб'єктів РФ, на відміну від українського, чітко встановило, що рішення, прийняті органами ТГС в межах власної компетенції, є обов'язковими до виконання всіма фізичними та юридичними особами на відповідній території. До того ж, органи ТГС несуть юридичну відповідальність за законність своїх рішень та діяльності.

Слід зазначити, що проблемним питанням функціонування органів самоорганізації населення на сьогодні не приділяється достатньо уваги в Україні, великий потенціал цих органів не повністю використовується. Водночас законодавство РФ надає значно більше можливостей органам ТГС для реалізації своїх повноважень, порівняно із законодавством України. Таким чином, з урахуванням досвіду країн ближнього зарубіжжя, зокрема РФ, для більш ефективного здійснення жителями територіальної громади права на місцеве самоврядування, слід встановити перелік питань, рішення з яких не можуть бути прийняті самостійно органами місцевого самоврядування без узгодження з ОСН. Це надасть більше можливостей ОСН для отримання довіри з боку населення. Питання організації та діяльності органів

самоорганізації населення потребують подальшого вивчення з метою забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування та зміцнення демократії в Україні.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права Полтавського юридичного інституту НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. О. Любченко.

.....

*Глинянская Елена Владимировна
НУ «ЮАУ имени Ярослава Мудрого»,
аспирант, кафедра конституционного
права Украины*

ПРИНЦИП СВОБОДЫ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

Анализ решений, принятых национальным органом конституционной юрисдикции за более, чем 15-летнюю историю своего существования, приводит к выводу, что свобода рассматривалась им преимущественно в двух аспектах: а) как общеправовой принцип и б) как синоним прав и свобод человека и гражданина.

Свобода как принцип. Необходимо учитывать, что Конституционный Суд в своих решениях получает уникальную по меркам отечественной Фемиды возможность сослаться на принципы наибольшей степени абстракции и общеправовые представления. Как следствие, он вводит не только в научный, но и в практический правоприменительный оборот достижения доктрины конституционализма, существенно облегчая для других судов ориентацию в современном демократическом правосознании. Одним из ключевых в этом отношении является, несомненно, принцип свободы.

Однако с течением времени стало очевидным, что для критической оценки действующего законодательства, преодоления многочисленных правовых конфликтов, противоречий и пробелов одних лишь критериев, лежащих в плоскости позитивного права, явно недоста-

точно. Особенно остро с подобными проблемами столкнулись конституционные суды уже в наше время, в посткоммунистических странах в условиях неразвитого конституционного законодательства, его противоречивости, необходимости реагировать на быстрые социальные изменения и модернизацию всей правовой системы. Для преодоления этих трудностей наиболее удобными инструментами оказались естественно-правовые представления о должном праве, надпозитивные принципы и оценки, ссылки на общие принципы права, общепризнанные принципы международного права, принципы либеральной демократии и т. п., которые стали проникать и в решения конституционных судов.

Для постулирования принципа свободы в отечественном конституционном судопроизводстве решающую роль сыграло, пожалуй, Решение Конституционного Суда от 02.11.2004 г. по делу о назначении судом более мягкого наказания. В нем заключена правовая позиция, согласно которой «верховенство права требует от государства его воплощения в правотворческую и правоприменительную деятельность, в частности в законы, которые по своему содержанию должны быть проникнуты прежде всего идеями социальной справедливости, свободы, равенства. Такое понимание права не дает оснований для отождествления его с законом, который иногда может быть и несправедливым, в том числе ограничивать свободу и равенство лица».

Как видим, конституционное правосудие связывает право не только и, может быть, не столько даже с нормативным текстом (в данном случае — законом), а предполагает, что понятие конституционного содержит в себе некую содержательную характеристику, соответствующую, в первую очередь, императиву свободы. Тем самым конституционный контроль характеризуется не требованием подчинения закону, как это имеет место в обычной судебной практике, но прежде всего признанием неотчуждаемых прав и свобод человека непосредственно действующими и определяющими самую суть Конституции и законов. При этом подчеркивается, что правоприменительные органы не вправе применять неправовые по содержанию законы, которые не соответствуют общеправовым принципам, признаваемым и действующим в демократическом обществе, к числу которых опять-таки относится свобода.

Свобода как эквивалент прав и свобод. Гораздо чаще Конституционный Суд обращается к феномену свободы в контексте защиты конкретных прав и свобод. Скажем, в Решении от 14.11.2001 г., благодаря которому в нашей стране был ликвидирован институт прописки, Суд защитил конкретное право — свободу передвижения, однако сделал значимую оговорку о том, что свобода передвижения существует и реализуется не сама по себе, а в гораздо более широком социально-правовом контексте. «Свободное передвижение и выбор места проживания являются существенной гарантией свободы личности, условием ее профессионального и духовного развития», — сказано в Решении.

Показательно, что свобода может формулироваться не только через дозволение, которое нередко вовсе ассоциируется со свободой, но и путем запрета тех конкретных действий, которые могут угрожать соответствующим правам. В частности, в Решении от 30.10.1997 г. по делу К. Г. Устименко Конституционный Суд разъяснил, что в Украине запрещено не только собирать, но и хранить, использовать и распространять конфиденциальную информацию о человеке без его предварительного согласия, кроме случаев, предусмотренных в законе. Таким образом, устанавливая определенные запреты, Конституционный Суд тем не менее в глобальном аспекте защищает свободу человека, в частности обеспечивает невмешательство в личную и семейную жизнь граждан (так называемое «privacy»).

Резюмируя, можно отметить, что в конституционной теории и практике пока еще есть немало спорных моментов, где, фигурально выражаясь, на одной чаше весов находится свобода, а на другой — интересы государственной и общественной безопасности, правопорядок, да и по большому счету интересы самого индивида.

Таким образом, Конституционному Суду Украины следует более активно ссылаться на принцип свободы, утверждая тем самым эту основополагающую человеческую ценность в сознании власть предержащих и рядовых граждан.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор кафедры конституционно права Украины НУ «ЮАУ имени Ярослава Мудрого», член-корреспондент НАПрН Украины В. П. Колесник.

• • • • •

Евсеев Александр Петрович
 НУ «ЮАУ имени Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., доцент кафедры
 конституционного права Украины

СУДЕБНЫЙ АКТИВИЗМ В ВЕЛИКОБРИТАНИИ

По нашему мнению, в судебном активизме целесообразно выделить два основных элемента: *судейский* активизм и активизм собственно *судебный*. В первом случае мы имеем дело с той ролью, которую судья играет в процессе, прежде всего его доказательственной активностью, набором его полномочий по управлению этим процессом, степени широты его усмотрения при вынесении решения. Второй аспект характеризует взаимоотношения судебной власти с иными ветвями власти в государстве. Этот аспект очерчивает следующий круг вопросов: насколько судьи могут вторгаться в законодательные и исполнительные полномочия, аннулируя акты соответствующих структур, оказывать влияние на нормотворческую деятельность последних, в том числе путем формулирования правовых позиций, которые не могут быть преодолены нормотворцом, а также то, в какой степени выявленный судами смысл тех или иных конституционных положений определяет их дальнейшее понимание и применение всеми государственными органами. Сюда же можно отнести проблему корректировки судом (чаще всего высшей инстанции) ранее сформулированных в своих решениях правовых позиций и прецедентов.

Итак, необходимо четко различать *судейский* активизм как совокупность полномочий судьи по управлению процессом и активизм *судебный*, который характеризует взаимоотношения суда с иными органами государственной власти, а также возможности юрисдикционного органа по интерпретации Конституции или норм статутного права, принимаемых в законодательной процедуре. С этой точки зрения *судебный* активизм в Великобритании имеет существенные особенности, отличающие его от аналогичного феномена в США, не говоря уже о странах континентальной Европы.

По мнению И. К. Ивановой, глубокой исследовательницы данной проблематики, последние десятилетия прошлого века и начало XXI в. с полным основанием можно назвать периодом *судебного* активизма в Великобритании. Однако далеко

не все исследователи разделяют эту точку зрения. Так, профессор из Южного Миссисипи Дж. Уолмэн приводил в свое время интересные аргументы, объясняющие, почему *судебный* активизм выражен в Англии в гораздо меньшей степени, чем в той же Америке. В частности, он указывал, что своеобразными «барьерами» на пути свободного развития исследуемого феномена являются: а) отсутствие писаной конституции; б) доктрина парламентского суверенитета, не позволяющая судам осуществлять нормоконтроль за действующим законодательством, и даже в) замкнутость самой юридической корпорации, с трудом добившейся высокого положения в социальной иерархии, а потому сопротивляющейся всяческим переменам в сколько-нибудь значимых сферах общественной жизни. Как же обстоит дело в действительности?

Прежде всего необходимо учитывать, что отсутствие соответствующих полномочий британских судов, включая Верховный, по проверке статутных норм на соответствие их некоему более высокому критерию («английские суды в принципе не обладают полномочием рассматривать юридическую действительность английского статута» — сказано в решении Апелляционного комитета по делу *R (Jackson) v. Attorney-General*) с лихвой компенсируется возможностью предельно широкого истолкования этих норм. В британской правовой системе еще в XVI в. судами было выработано «правило исправления зла» (*mischief rule*), предлагающее судьям активно способствовать достижению законодательных целей. Согласно классической формулировке этого правила из дела *Heydon* (1584 г.), при толковании законодательного акта судьям следует рассмотреть, «какое средство Парламент изыскал и назначил для лечения общественного недуга», «и затем долг судьи состоит в том, чтобы дать такое толкование, которое подавило бы зло, принесло бы успех этому средству и подавило бы наималейшие ухищрения и уклонения, направленные к продолжению зла... придало бы силу и действенность средствам исправления и защиты, согласно истинному намерению создателей акта». Несложно заметить, что это правило, сформулированное самым общим образом и предельно расплывчато, открывает перед английскими судьями поистине неограниченное поле для маневра.

Очевидно, что в процессе правоприменения судам время от времени приходится сталкиваться с необходимостью интерпретации не только внутригосударственного, но и международного,

в частности конвенционного права. Так, рассматривая уже упоминавшееся нами «дело Ассанжа», Верховный Суд вынужден был установить, включает ли в себя понятие «юридические власти» (judicial authority), наряду с судами, также органы государственного обвинения. Напомним, что об экстрадиции Дж. Ассанжа в Швецию ходатайствовала как раз прокуратура. В конечном итоге, Суд расширительно истолковал данное понятие, что можно квалифицировать как еще одно проявление активизма в его деятельности.

В то же время нельзя забывать, что согласно Акту о правах человека 1998 г. в британское законодательство и правоприменительную практику был привнесен ряд новелл, существенным образом меняющий взаимоотношения судов и законодательной власти. Во-первых, любой английский суд при рассмотрении дела обязан принимать во внимание практику Европейского суда по правам человека в той мере, в какой она, по его мнению, имеет отношение к возникшему в процессе вопросу о правах человека, предусмотренных Евроконвенцией 1950 г. Во-вторых, обычное и делегированное законодательство должно толковаться и применяться так, чтобы это согласовывалось с правами человека, закрепленными в Евроконвенции. В-третьих, действия органов публичной власти объявляются неправомерными в той мере, в какой они не согласуются с правами человека, закрепленными в Евроконвенции, а за гражданами закрепляется право возбуждать судебный процесс в связи с такими действиями.

.....

*Казьмина Екатерина Алексеевна
АНО ВПО «Алтайская академия
экономики и права»,
к. ю. н., доцент кафедры конституционного
и административного права*

ОБЩЕСТВЕННАЯ ИНИЦИАТИВА ШАГ НА ПУТИ К ЭЛЕКТРОННОЙ ДЕМОКРАТИИ В РОССИИ

Об «электронной демократии» в российской правовой науке активно заговорили после принятия Правительством Постановления

28 января 2002 г. № 65, утвердившего Федеральную целевую программу «Электронная Россия», целью которой было создание условий для развития демократии, повышения функционирования экономики, государственного управления и местного самоуправления. К сожалению, эта программа не была реализована. Появился термин «Электронное правительство», под которым понимается система электронного документооборота государственного управления. Между тем, интернет-технологии, достигшие высочайшего уровня развития, могут и должны использоваться в интересах народа и государства. Электронную демократию при этом не стоит сводить к предвыборным и выборным кампаниям. Именно общественная инициатива, направляемая с использованием сети Интернет, может стать одним из важнейших шагов на пути к развитию демократии в целом.

Так, в марте 2013 года был издан Указа Президента Российской Федерации «О рассмотрении общественных инициатив, направленных гражданами Российской Федерации с использованием интернет-ресурса «Российская общественная инициатива». Этот акт предусматривает возможность вынесения на обсуждение любых инициатив, как на федеральном уровне, так и на региональном и местном. Однако реализация этого Указа пока началась лишь на федеральном уровне. При этом возникает множество вопросов, насколько институт общественной инициативы способен отразить волю народа России. Так, соответствующим Правилами рассмотрения общественных инициатив, утвержденных Указом, предусмотрена предварительная экспертиза самой инициативы, на что специально уполномочивается некоммерческая организация, коей выступил «Фонд информационной демократии».

Указ предусматривает ряд критериев недопустимости общественной инициативы: наличие нецензурных, оскорбительных выражений, угроз жизни или здоровью граждан, призывов к осуществлению экстремистской деятельности. Точно так же рассматривается инициатива и на предмет соответствия Конституции, общепризнанным принципам и нормам международного права и т. д. Представляется, что решение этого вопроса полностью может зависеть от субъективных взглядов экспертов. Обжалование при

этом результатов экспертизы не предусмотрено. Более того, указанные ограничения исключают любую потенциальную возможность инициирования внесения поправок в Конституцию России, а тем более ее пересмотра. Такая ситуация сложилась достаточно давно, ведь Федеральный конституционный закон «О референдуме Российской Федерации» предусматривает запрет вынесения на референдум вопросов, противоречащих действующей Конституции, что получило свое продолжение и в рассматриваемом нами Указе.

Кроме сказанного, Правила предусматривают отказ в размещении общественной инициативы в том случае, если отсутствует описание проблемы, варианты ее решения, либо обоснованности предлагаемых вариантов. На наш взгляд, возможных причин отказа слишком много. Отсутствуют четкие критерии обоснованности вариантов решения существующей проблемы, их достаточности.

Вызывают вопросы и количественные показатели, необходимые для признания общественной инициативы целесообразной и подлежащей дальнейшему ее рассмотрению. Так, в поддержку инициативы федерального уровня необходимо достижение порогового показателя в 100 тысяч голосов граждан (соответственно, для регионального уровня — не менее 5% постоянно проживающих на территории субъекта граждан, для местного — не менее 5% граждан, постоянно проживающих на территории муниципального образования), при этом никоим образом не учитывается число противников выносимой на обсуждение общественной инициативы. Это, на наш взгляд, принципиальный вопрос. Ведь имея административный ресурс, достаточно несложно обеспечить указанное число «сторонников». Да и в случае полной объективности: демократическое государство, безусловно, обязано учитывать мнение меньшинства, но следовать должно, в первую очередь, мнению большинства.

Не совсем ясна та продолжительность обсуждения общественной инициативы на интернет-портале в течение одного года. В течение одного года практически любая поставленная проблема может утратить свою актуальность. Срок, более того, будет естественным образом увеличен за счет сроков проведения предварительной экспертизы (два месяца), подготовки

итогового экспертного заключения и принятия решения о целесообразности (два месяца) Здесь же стоит задуматься: зачем принимать решение о целесообразности, если инициатива уже поддержана необходимым количеством голосов? Да и сроки разработки нормативного правового акта и последующих действий не урегулированы. Для сравнения, рассмотрение общественных инициатив в США, размещенных на сайте «We the People», составляет лишь один месяц.

Есть и иные проблемы с реализацией рассматриваемого института.

Между тем, справедливости ради, отметим, что сам факт развития института общественных инициатив заслуживает одобрения. Это позволяет привлекать граждан к разным аспектам жизни общества, высказывать и формировать свои позиции по общезначимым вопросам, развивать демократические институты и гражданское общество. Институт общественных инициатив станет важнейшим шагом на пути к развитию электронной демократии. Ну, а как он будет реализован, покажет время.

• • • • •

*Килимнюк Любов Олександрівна,
Романюк Юлія Віталіївна
Вінницький національний медичний
університет імені М. І. Пирогова,
студенти, лікувальний факультет*

ДО ПИТАННЯ ЗАГОРОДЖУВАЛЬНОГО БАР'ЄРУ ЯК ВИБОРЧОГО ЦЕНЗУ

В умовах постійних змін виборчого законодавства та можливого прийняття нової конституції в Україні питання, що стосується загороджувального бар'єру як виборчого цензу, виступає одним із найдискусійніших. Вважається, що запровадження цього цензу сприяє структуризації партійно-політичних інтересів та ефективній роботі парламенту. Однак серед науковців немає єдиної точки зору щодо необхідності його застосування в демократичній державі, зокрема

О. Тодика взагалі ставить під сумнів його доцільність та відповідність принципам демократії.

На сучасному етапі загороджувальний бар'єр існує в більшості країн Європейського Союзу, що з огляду на стан демократії в таких країнах як Данія, Греція, Іспанія, Болгарія, Італія, Швеція, Чехія, Угорщина, Словаччина, може бути підтвердженням певної відповідності цього виборчого цензу демократичним стандартам.

Загалом вперше загороджувальний бар'єр було введено Федеральним законом про вибори у ФРН після Другої світової війни. Поява п'ятивідсоткового загороджувального бар'єра була обумовлена конкретно-історичними умовами в Німеччині та політичною ситуацією в повоєнні часи, яка полягала в тому, що після поразки фашистського режиму при розбудові нового державного ладу виникла необхідність запобігати можливості будь-яких спроб залишків радикально спрямованих сил прийти до влади, скерувати Німеччину на недемократичний шлях розвитку. Отже, введення загороджувального бар'єра стало одним із заходів у цьому напрямі. Хоча це означало, що на виборах до Бундестагу близько 1,8 млн. виборців можуть бути не представленими у парламенті.

На прикладі ФРН виникає цілком слушне зауваження стосовно суперечності між функціонуванням інституту загороджувального бар'єру і головним принципом пропорційної виборчої системи, згідно з якою кількість відданих за партію голосів виборців пропорційно трансформується у кількість місць у парламенті. Цей інститут перекреслює центральну перевагу, якою ця система виборів відмінна від мажоритарної, спотворює пропорційність представництва. Виборці, які віддали голоси за партії, що не подолали бар'єр, по суті, взагалі не представлені у парламенті.

З цього приводу були відповідні акти органів конституційного контролю Російської Федерації, Франції та ін. Так, Конституційний суд Російської Федерації розглядав дві справи, що стосувалися цього питання, в останній з яких висловив протилежне попередньому своєму рішення припущення того, що в результаті виборів все ж може складатися ситуація, коли бар'єр вступатиме у протиріччя з принципом народовладдя і принципом політичного різноманіття та багатопартійності. В свою чергу,

Конституційна рада Франції визнала виборчий закон у частині 5-відсоткового загороджувального бар'єру неконституційним, аргументуючи своє рішення тим, що такий поріг перешкоджає вираженню нових ідейних течій та думок і, відповідно, суперечить принципу рівності та свободи партій.

В Україні перед Конституційним судом України також ставилося питання про конституційність виборчого бар'єру, однак суд визнав його питанням політичної доцільності і фактично ухилився від дачі відповіді. Суддя Конституційного суду України М. Савенко виклав іншу точку зору, згідно з якою загороджувальний бар'єр, що існував на той час порушує принцип рівності, який закріплено в Конституції України, оскільки внаслідок такого розподілу окремі політичні партії і виборчі блоки партій мають більшу кількість депутатських мандатів, ніж фактично отримали їх від виборців. Це відбувається за рахунок голосів, набраних списками політичних партій і виборчих блоків партій, які не отримали необхідну кількість відсотків голосів. Такий порядок підрахунку голосів, зазначає М. Савенко, фактично спотворює результати голосування і волевиявлення виборців.

Проаналізувавши вищезазначене, слід констатувати про неоднозначність та спірність правового закріплення такого виборчого цензу як загороджувальний бар'єр. Неможливо не погодитись з доводами про те, що він в певній мірі спотворює волю виборців та не відповідає деяким демократичним принципам виборчого процесу (наприклад, принципу рівності). Однак враховуючи історичне підґрунтя його впровадження та ряд його переваг (наприклад, структуризація електорату, ефективність роботи парламенту і т. д.) не потрібно робити радикальних висновків. Хоча загалом загороджувальний бар'єр для демократії виступає так би мовити «перехідним плацдармом» в напрямку руху до розвиненої усталеної демократичної держави, де в органах державної влади справедливо представлений весь народ.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри психології, соціології та права ВТЕІ КНТЕУ І. М. Білоус.

.....

*Ковальчук Олександра Ігорівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 здобувач, кафедра конституційного
 права України*

**ПРИНЦИП НАРОДОВЛАДДЯ
 ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
 СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ
 У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ
 ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
 В УКРАЇНІ**

Розвиток громадянського суспільства в Україні створює низку викликів вітчизняній політичній системі. Особлива увага при цьому надається створенню ефективних засад консенсусу політичних партій та виборців, що є головною запорукою реалізації основного принципу демократії — народовладдя.

Принцип народовладдя закріплений ст. 5 Конституції України, де сказано, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Визначення народу верховним носієм державної влади є вираженням народного суверенітету. Це означає, що народ, не поділяючи ні з ким своєї влади, здійснює її самостійно і незалежно, виключно у своїх інтересах. Народовладдя є одним з головних принципів демократичної держави, народного суверенітету, що виражається у визнанні, наявності ефективного механізму реалізації громадянами своїх політичних прав шляхом вільної й рівноправної участі в управлінні справами суспільства та держави як безпосередньо, так і через представників. В свою чергу, громадянське суспільство — це суспільство громадян із високим рівнем економічного, соціального, політичного, культурного і морального розвитку, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради загального блага. Високий рівень розвитку громадянського суспільства забезпечує демократичність держави. Становлення громадянського суспільства являє собою невіддільний процес удосконалення громадянина, суспільства, влади, політики, права, які охоплює всі без винятку сфери життєдіяль-

ності. Власне реалізація принципу народовладдя неможлива без розвитку громадянського суспільства. В цьому контексті варто зауважити, що зміст означених процесів розвитку полягає не лише у встановленні традиційних інститутів та форм народовладдя, але й у створенні дієвих механізмів та каналів політичної комунікації влади та громадян. З урахуванням цього дослідження проблема заснування в Україні суспільного телебачення набуває особливої актуальності. Така модель організації діяльності телебачення дозволяє громадянам отримувати об'єктивну інформацію, що гарантується рівністю доступу різних політичних партій і груп, у тому числі опозиційних, до ефіру. Суспільне віщання відіграє не лише культурно-освітню роль, але й має важливе суспільно-політичне значення, виступаючи гарантією інформаційного і політичного плюралізму, ідеологічного різноманіття.

Розуміючи важливість даного питання з метою всебічного задоволення потреб суспільства в оперативній інформації, забезпечення плюралістичного характеру мовлення, 18 липня 1997 року був прийнятий Закон України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України», який визначив, що «суспільне телерадіомовлення — це телерадіоорганізація зі статусом єдиної загальнонаціональної неподільної і неприбуткової системи масової комунікації, яка є об'єктом права власності Українського народу і діє згідно з єдиною програмною концепцією» (ст. 1). Законом встановлюється також основні принципи формування наглядових та керівних органів суспільного мовлення, ліцензування його діяльності, а також джерела фінансування, до яких відноситься абонентська плата, державне замовлення, проведення кампаній із збирання коштів, видання спеціалізованих газет і журналів, поширення власних аудіо- і відеозаписів, продажу власної теле- і радіопродукції (Ст. 7). У перехідних положеннях встановлюється, що у період створення та в перший рік функціонування Суспільне телерадіомовлення фінансується з державного бюджету. 21 листопада 1997 р. Верховна Рада прийняла Постанову «Про створення телерадіо- організації суспільного мовлення України», що включала в себе також «Програмну концепцію Суспільного телерадіомовлення». У ньому висувається низка принципових положень — «заборона на монополізацію керів-

ництва», «фінансова незалежність... від певних суб'єктів державної влади, підприємств, установ і об'єднань громадян», «пріоритет в одержанні найбільше технічно досконалих і економічно стійких національних каналів і мереж».

На цей час існують кілька проектів створення суспільного телебачення в Україні. Національна комісія з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі при Президенті України ще у грудні 2006 року схвалила принципи запровадження стандартів суспільного мовлення в Україні. Згідно з цим рішенням, система суспільного віщання повинна бути створена на основі державного телебачення (НТКУ), тобто передбачається фактична ліквідація державного мовлення та його заміна на суспільне мовлення. На каналі суспільного мовлення передбачається сформувати колегіальний орган управління. При цьому затверджується, що механізм фінансування суспільного мовлення повинен гарантувати його незалежність. На жаль, на сьогоднішній день ці проекти не були реалізовані. Натомість 3 липня 2013 року № 384-VII Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України про Суспільне телебачення і радіомовлення України, поданий Кабінетом Міністрів України. Цей Закон передбачає створення в Україні Національної суспільної телерадіокомпанії України (НСТУ), яка є юридичною особою публічного права. Її структурними підрозділами мають стати Суспільне телебачення і Суспільне радіо, кожен із яких здійснюватиме мовлення на двох загальнонаціональних теле- та радіоканалах: суспільно-політичному та культурно-освітньому. При цьому в проекті не йдеться про створення НСТУ на базі нинішніх державних мовників. Передбачено видачу ліцензії НСТУ поза конкурсом.

Таким чином, реалізація принципу народо-владдя в Україні потребує подальшого дослідження та впровадження у практичну діяльність таких інститутів політичної комунікації як суспільне телебачення. Ажде його головною місією є формування громадянського суспільства незалежної правової держави та публічне представлення і захист суспільно значущих інтересів громадян.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Т. М. Слінько.

.....

Колесникова Наталя Миколаївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, вечірній факультет,
 3 курс, 4 група

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ У ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇНАХ

Виходячи з аналізу практики застосування даної, імпічмент — це підтвердження законодавчим органом звинувачень, висунених проти державного посадовця, з наміром добитися його засудження. В президентських і напівпрезидентських республіках вказаний інститут виступає невід'ємним елементом стримувань і протипаг.

У конституціях більшості країн процедура імпічменту стосується, як правило, лише посади голови держави. У деяких країнах право висувати звинувачення належить парламенту, а остаточне рішення приймає один з вищих судів: Конституційний суд — в Німеччині, Італії, Болгарії; Верховний суд — в Португалії, Фінляндії, Румунії; Висока палата правосуддя — у Франції.

Інститут імпічменту виник в Англії, як засіб парламентського контролю за діями короля з деяких особливо важливих питань шляхом усунення з посади королівських міністрів та анулювання наказів, виданих королівськими фаворитами. У 1677 р. Палата громад застосувала імпічмент щодо першого королівського міністра графа Денбі за переговори про союз з королем Франції. Палата лордів відмовилася засудити Денбі, хоча він і був зміщений з поста і згодом п'ять років провів в ув'язненні в Тауері. В останні 200 років в Британії мали місце всього два подібні випадки: в 1786 р. за імпічментом був усунений з посади Уоррен Гастингс за звинуваченням в поганому управлінні Індією, в 1806 р. — лорд Мелвилл за зловживання при використанні державних коштів.

Конституція США передбачає імпічмент федеральних службовців, звинувачених в «державній зраді, хабарництві або інших тяжких злочинах і правопорушеннях». Тобто у США, на відміну від України, за процедурою імпічменту з поста можна усунути не тільки президента, а й інших посадових осіб. Палата представників має в розпорядженні «виняткову прерогативу на імпічмент», а судові засідання в усіх справах про нього проходять в Сенаті під головуванням Верховного судді Верховного суду США. Звину-

вачення має бути підтримане двома третинами голосів присутніх членів Сенату. З 1787 р. сім федеральних суддів було відсторонено від посади після процедури імпічменту. У 1868 р. імпічмент погрожував президентові Ендрю Джонсону, проте Сенат — при більшості усього в один голос — проголосував проти. У 1974 р. Судовий комітет Палати представників США дав згоду на застосування процедури імпічменту за трьома статтями відносно президента Ніксона, звинуваченого у зловживанні владою, протидії судовому розгляду і неповазі до Конгресу. Імпічмент і за судження були неминучі, і президент подав у відставку. Набула широкого розголосу і спроба імпічменту щодо президента США Білла Клінтона (1998—1999), яка мала місце внаслідок сексуальних скандалів та подальших судових розглядів, які стали підставою для звинувачень Клінтона в лжесвідченні і перешкоджанні правосуддю.

У російській історії в 1990-і багато разів ставилося питання про імпічмент президента Бориса Єльцина, проте жодного разу не було набрано достатньої кількості голосів. Дві спроби проведення процедури імпічменту у світі відбулися в 2012 році. Так, 29 липня з питання імпічменту президента Траяна Басеску було проведено референдум у Румунії. За даними румунської влади, в ході референдуму за усунення глави держави з посади виступили більше 87% виборців. Проте Конституційний суд Румунії 21 серпня визнав референдум таким, що не відбувся, оскільки у ньому прийняло участь менше половини населення, що має право голосу. 22 червня 2012 року Сенат Парагвая оголосив імпічмент президентові країни Луго у зв'язку з тим, що він застосував військову силу для пригнічення повстань безземельних селян.

Ініціювання питання про зміщення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Вирішенню цього питання Верховною Радою України повинне передувати парламентське розслідування. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, в яку входять народні депутати, спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції цієї комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менше ніж двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менше чим трьома чвертями від її конституційного складу (338 парламентарів). Розгляду цього питання повинна передувати перевірка справи Конституційним Судом України і отримання його ув'язнення про дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент, а також отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

На жаль, в Україні недостатньо врегульована і дуже ускладнена процедура імпічменту. Адже цю процедуру регулюють лише Конституція України та Закон України «Про регламент Верховної ради України». Але на теперішній час існує потреба у прийнятті закону про порядок імпічменту Президента України, в якому слід визначити основні принципи та стадії даної процедури. Чітко вказати склад та повноваження спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також гарантії діяльності її членів.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Є. В. Ткаченко.

.....

*Кудрявцев Валентин Викторович
Марийский государственный университет,
аспирант, кафедра конституционного
и административного права*

ПРАВО ГРАЖДАН И ИХ ОБЪЕДИНЕНИЙ НА УЧАСТИЕ В ФОРМИРОВАНИИ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ: РЕАЛИЗАЦИЯ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В проблемах, касающихся развития народовластия, важнейшее место занимает проблема самостоятельного и эффективного местного самоуправления. Как показывает опыт демократи-

ческих государств, именно активное вовлечение населения в решения текущих вопросов местного значения является важнейшим фактором развития демократических процессов. Между тем, продолжает оставаться малоисследованным само понятие и содержание права граждан на местное самоуправление и, в частности, такая его составляющая, как право граждан и их объединений на участие в формировании органов местного самоуправления. Ранее в науке вопросы формирования органов местного самоуправления рассматривались лишь с позиции принципов избирательного права. Проблемы, связанные с местными выборами рассматривались В. Я. Гельманом, Т. В. Ланкиной, В. А. Кряжковым, И. Б. Борисовым, А. В. Игнатовым и др. В то же время остаются малоизученными вопросы формирования муниципальных органов в соотношении с сущностью местного самоуправления, его принципами, правом граждан на осуществление местного самоуправления.

Как отмечает С. А. Авакьян, вся концепция местного самоуправления должна строиться на следующем постулате: федеральная государственная власть РФ, государственная власть субъектов РФ и местное самоуправление есть лишь разные организационные формы самоуправления народа. В этой связи встает вопрос: какие организационные формы участия предполагает местное самоуправление? Здесь следует отметить 2 основных подхода среди исследователей. Согласно первому подходу, органы местного самоуправления — один из основных элементов системы местного самоуправления — избираются непосредственно населением или образуются представительным органом муниципального образования, формируемым его населением. Согласно второму подходу, прямая выборность является обязательным признаком участия граждан и их объединений в формировании всех органов местного самоуправления. Нам представляется, что второй подход в большей степени отражает содержание права граждан на осуществление местного самоуправления, прямая выборность является главным признаком, разграничивающим органы местного самоуправления и органы местного управления. Органы местного самоуправления — это органы, которые избираются непосредственно гражданами. Местное управление — это органы, назначаемые центральной властью. В этом

их главное отличие: самоуправление — избираемые органы, управление — назначаемые. Кроме того, следует учитывать порядок формирования представительных органов. Так в России в муниципальных городах и районах применяется смешанная или пропорциональная избирательная система. В этом случае, формирование остальных органов местного самоуправления ограничивается в той или иной степени волей партий, спектр которых имеется в представительном органе. В этом случае происходит ограничение права на местное самоуправление тех граждан, которые в силу тех или иных причин не могут войти в список политической партии, а также тех общественно-политических сил, которые не представлены в представительном органе, оппозиции, относимую, в свою очередь, отдельными исследователями к конституционному меньшинству, институционализация которого необходима в правовом государстве.

Стоит отметить, неоднозначные и различные тенденции в правовой политике данного вопроса в последние года в России и Украине. Так в России все более распространенной становится модель «сити-менеджер», при которой глава администрации города и района утверждается конкурсной комиссией с подписанием контракта, создаваемой представительным органом, а глава муниципального образования избирается из числа депутатов данного представительного органа. В. Я. Гельманом был проанализирован ряд факторов, которые способствовали внедрению той или иной модели выборов мэра в регионе. Так субъективный фактор личности губернатора, степень его стремления централизации власти оценивается как индикатор распространения авторитарной диффузии, так как именно губернаторы и их сторонники в региональных парламентах выступили инициатором внедрения модели «сити-менеджер». Между тем, сотрудничество региона с Европейским союзом стало главным фактором сохранения прямых выборов мэров, так как он осуществлял программу помощи данным регионам. Между тем, малозначительным оказался фактор мнения населения. Между тем, как показывает опыт муниципалитетов, где была внедрена модель «сити-менеджер», уровень коррупции и неразрешенности местных вопросов согласно опросам населения лишь вырос, между тем стали затруднительными какие-либо контакты с руководством муницип-

ципального образования. Вызывает опасения все большее внедрение пропорциональной системы на местных выборах. Между тем, в Украине в 2010 была закреплена смешанная система формирования представительного органа. На наш взгляд, местный уровень власти с его иными, нежели общегосударственный уровень, задачами, — это не то поле деятельности, где партии должны реализовывать свои крупномасштабные задачи.

В этой связи, представляется целесообразным закрепление в Конституции РФ исчерпывающего перечня должностных лиц местной власти, избираемых населением по примеру Конституции Украины, закрепляющей выборность городских голов. В то же время вопросы, связанные с избирательными системами на местном уровне должны решаться на местном референдуме.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор кафедры конституционного и административного права Марийского государственного университета Т. Н. Михеева.

.....

Матвеева Ольга Юрьевна
ДРІДУ НАДУ при Президентові України,
старший викладач кафедри економіки
та регіональної економічної політики

ВТЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ІДЕЯХ ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Ідеї фінансової незалежності територіальних громад виникли разом із формуванням нової парадигми державного управління NPM — «New Public Management». Ця парадигма дозволила виробити нову концепцію реалізації публічної влади, що спрямувала свої здобутки на здійснення переходу до децентралізованого державного управління. Остання, в свою чергу, передбачає докорінну трансформацію державноуправлінської системи у бік забезпечення фінансової незалежності територіальних громад.

Фінансова незалежність є однією з основних засадничих умов втілення принципу верховенства права у відносинах між державою та громадянським суспільством. Саме фінансова спроможність, забезпечена умовами незалежності та самостійності у визначенні та повному використанні джерел місцевих доходів, утворює право громади на повноцінне життя, якнайповніше задоволення її потреб та вирішення завдань розвитку.

Звичайно, окрім фінансової незалежності, вимоги децентралізації державного управління передбачають надання широкого спектру повноважень органам місцевої виконавчої влади щодо забезпечення соціальної справедливості, свободи та рівності. З цієї позиції слід згадати припис частини першої ст. 8 Конституції України, відповідно до якого в нашій країні саме і визнається та діє принцип верховенства права. Згідно з абзацом другим підпункту 4.1. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-РП, «верховенство права — це панування права в суспільстві». Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, у тому числі, фінансово-економічної, соціальної рівності тощо.

Беручи за основу переконання, що саме фінансова незалежність громад визначає більшість засадничих принципів верховенства права у суспільстві, звернемо увагу проблеми досягнення такого стану, за якого громада не відчуватиме сильної фінансової залежності від рішень державної влади. Мова йде про формування такої економічної системи в Україні, а, точніше, економічних систем в її регіонах, що здатна до самофінансування. Така система в дії вже зарекомендувала себе найяскравішим виразником децентралізації державного управління за верховенства права у суспільстві у більшості розвинених країн Європейського Союзу. Побудова подібної моделі в Україні означатиме перехід до нового етапу її розвитку на основі утвердження основних засад Конституції.

Відповідно до цього, підхід до встановлення фінансової незалежності територіальних громад має базуватися на моделюванні їх фінансового забезпечення відповідно до конституційних засад та принципів. Законодавством визначено, що основою фінансового забезпечення

місцевого рівня є місцеві бюджети. Саме ж поняття «бюджет» ст. 2 Бюджетного Кодексу визначається як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Відповідно до цього, переважного значення набуває саме проблема наповнення місцевих бюджетів та ефективного витрачання коштів на потреби громади.

В умовах розвиненого громадянського суспільства та системи правових відносин модель фінансового забезпечення являє собою систему фінансування місцевого розвитку та поточних потреб громади. Така система є сукупністю взаємопов'язаних дій місцевих інститутів (зокрема, управлінських, бізнесу, фінансово-економічних та громадських), зусилля яких спрямовуються на формування дієздатних місцевих бюджетів. Формування моделі передбачає забезпечення розширення інституційної складової місцевого розвитку, зокрема формування мережі спеціалізованих фінансових інституцій, основними з яких є регіональні біржі, банки та страхові компанії, засновані на засадах кооперації з органами місцевого самоврядування.

Джерела формування місцевих бюджетів в рамках реалізації цієї моделі, включають, зокрема: отримання дивідендного доходу від участі органів місцевого самоврядування у володінні контрольним пакетом акцій регіональної фондової біржі; отримання органами місцевого самоврядування частини прибутку від діяльності регіонального банку та регіональної страхової компанії на правах співзасновників; отримання органами місцевого самоврядування як співзасновниками банку і страхової компанії дивідендів; залучення інвестиційних ресурсів від розміщення облігацій місцевої позики.

Дія механізму реалізації такої моделі в умовах децентралізації державного управління ґрунтується на перетворенні заощаджень громадян та коштів юридичних осіб у інвестиції, що направляються органами місцевого самоврядування на вирішення питань місцевого розвитку.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ при Президентові України, Т. О. Савостенко.

.....

Матвієнко Анатолій Сергійович
Інститут держави і права
імені В. М. Корецького НАН України, к. пол. н.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Переважна більшість останніх проектів реформування адміністративно-територіального устрою України так чи інакше передбачає укрупнення — об'єднання кількох територіальних громад. Згідно чинного законодавства ця процедура передбачена тільки для сусідніх сіл за рішенням місцевого референдуму (ст. 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Як свідчать статистичні дані, таким правом скористалися 20 697 сіл, які об'єдналися в 6262 територіальні громади.

У науковій літературі висловлюються різні пропозиції щодо об'єднання територіальних громад: від повної підтримки ідеї укрупнення до її неприйняття з огляду на загрози для місцевої демократії та негативне ставлення з боку членів відповідних громад. Вважаємо, що сьогодні в Україні не можна проводити масштабне об'єднання територіальних громад без сформованого для їх представницьких органів спільного економічного інтересу. Іншими словами, слід насамперед створити механізми, які б стимулювали об'єднання територіальних громад, а не змушували їх до укрупнення розпорядженнями «зверху». Стимулом та основою для подальшого укрупнення територіальних громад може стати розвиток співробітництва територіальних громад та їх представницьких органів з метою вирішення спільних завдань місцевого значення, таких як розвиток транспорту, зв'язку, водопостачання, водовідведення, утилізації відходів тощо.

Необхідність конституювання такого суб'єкту як об'єднання територіальних громад з метою забезпечення принципу самодостатності територіальних громад як реальної спроможності самостійно і в повному обсязі вирішувати питання місцевого значення, віднесені до їх відання, на підставі власної і достатньої матеріально-фінансової бази на рівні гарантованих державою соціальних стандартів в аспекті системно-структурної організації муніципальної влади, визнається і членами Конституційної Асамблеї. Таке об'єднання має утворюватися в порядку, визначеному законом, з урахуванням думки територіальних громад, а також

історично сформованої спільності соціально-економічної інфраструктури громад, наявності умов і можливостей для надання населенню публічних послуг на рівні, не нижчому гарантованого державними стандартами, забезпечення належного функціонування місцевого самоврядування. У Доповіді Комісії з питань адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування Конституційної Асамблеї слушно зазначається, що питання об'єднання територіальних громад в Україні нерозривно пов'язане з адміністративно-територіальною реформою та удосконаленням конституційно-правового регулювання поряд з місцевим самоврядуванням і його територіальною основою, запровадженням принципів повсюдності, територіальності місцевого самоврядування.

Аналіз зарубіжного досвіду дає підстави визначити три основних шляхи об'єднання територіальних громад: примусовий, добровільний та компромісний. Примусовий варіант, як правило, здійснюється згідно розробленого урядом за можливих консультацій з представниками місцевого самоврядування, плану реорганізації адміністративно-територіального устрою. Добровільний шлях передбачає використання різноманітних форм заохочення (насамперед, виділення додаткових коштів громадам, що планують об'єднатися) для стимулювання процесу укрупнення. Таким шляхом пішла Фінляндія, яка через надання дотацій громадам, що погодилися на об'єднання, зменшила кількість муніципалітетів з майже 450 у 2007 році до 320 у 2013.

Компромісний підхід передбачає поетапне створення нових громад: на першому, добровільному етапі громади самі визначаються, з ким вони будуть інтегруватися. Другий, примусовий етап передбачає формування нових органів місцевого самоврядування згідно критеріїв і плану, розробленого урядом. Саме таку стратегію обрала Литва. Згідно закону про адміністративно-територіальну реформу планувалося, що вона здійснюватиметься у два етапи: 1) за ініціативою місцевих органів до 31 грудня 2003 року (добровільне об'єднання); 2) згідно проекту, розробленого відповідним державним інститутом, з 1 січня 2004 до 30 листопада 2004 року (примусове злиття муніципалітетів).

У 2011 році Міністерство регіонального розвитку житлово-комунального господарства представило законопроект «Про об'єднання територіальних громад», що мав за мету врегулювання процедур об'єднання територіальних громад сіл, селищ і міст

шляхом створення добровільних об'єднань та надання фінансової підтримки новоствореним громадам. Одним з основних недоліків законопроекту, є те, що утворення «об'єднаних територіальних громад, які мають єдиний адміністративний центр» відбувається без одночасної ліквідації (реорганізації) існуючих адміністративно-територіальних одиниць. Ним передбачалася можливість об'єднання територіальних громад не тільки сіл, а й селищ та міст, що суперечить частині першій ст. 140 Конституції України. Законопроект фактично позбавив державної підтримки громади, що не погодяться на добровільне об'єднання на основі планів Кабінету Міністрів України. З огляду на недоліки законопроекту та відсутність політичної волі до здійснення адміністративно-територіальної реформи, у травні 2012 його було відхилено і знято з розгляду.

Очевидно, що фінський підхід до об'єднання територіальних громад виключно на добровільній основі повною мірою відповідає принципам демократії та місцевого самоврядування, однак потребує значних фінансових затрат для стимулювання цього процесу. Ще однією необхідною передумовою успіху такого підходу є, на нашу думку, наявність сильних традицій самоврядності, що змушують лідерів територіальних громад думати насамперед про інтереси спільноти, а не власні політичні амбіції. У зв'язку з цим для колишніх пострадянських республік найбільш оптимальним є латвійська модель укрупнення органів місцевого самоврядування, що передбачає поєднання добровільності на початку реформи та примусовості на завершальному її етапі.

.....

Мохончук Богдан Сергійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 5 курс, 16 група

ЩОДО ПИТАННЯ ПІДСТАВ (КРИТЕРІЇВ) ВИЗНАННЯ ВИБОРІВ НЕДІЙСНИМИ

Внаслідок реформування українського виборчого законодавства було прийнято новий Закон України «Про вибори народних депу-

татів України» від 17.11.2011 № 4061-VI (далі Закон). І хоча, на нашу думку, основні акценти у вказаному нормативно-правовому акті були зроблені саме на встановленні вже не нової для України змішаної виборчої системи, все ж деякі інститути зазнали впливу. Одним з таких є інститут повторних виборів. У зв'язку зі зміною виборчої системи, було відновлено норму, яка існувала в Законі від 24.09.1997 № 541/97-ВР та закріплювала підстави проведення повторних виборів. Однак, на сьогодні серед згаданих підстав відсутня така, як визнання виборів недійсними. В свою чергу, аналіз п. 11, 12 ст. 95, п. 11, 12 ст. 96, п. 13 ст. 98 Закону дозволяє зробити висновок про те, що підсумки голосування, як в загальнодержавному так і в одномандатних округах, повинні бути встановлені незалежно від кількості дільниць, на яких голосування було визнано недійсним.

Окреслені зміни призвели до виникнення конфліктної ситуації, пов'язаної з винесенням Центральною виборчою комісією (далі ЦВК) постанови «Про неможливість достовірного встановлення підсумків голосування та результатів виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року в одномандатних виборчих округах № 94, 132, 194, 197 та 223» від 5 листопада 2012 № 1931 (далі Постанова). Незважаючи на той факт, що закон не має зворотної дії в часі, окрім випадків пом'якшення чи скасування відповідальності особи (ст. 58 Конституції України), до ВРУ, як альтернативний варіант вирішення існуючої проблеми, було внесено проект Закону про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» № 11419 від 13.11.2012. В ньому передбачалось включення до підстав проведення повторних виборів такої, як «неможливість достовірного встановлення підсумків голосування та результатів виборів». Однак 12.12.2012 вказаний проект було відкликано. Основою для цього міг слугувати висновок Головного науково-експертного управління № 11419 від 13.11.2012, де зазначено: «Запропонована у проекті підстава для проведення повторних виборів встановлює широкі можливості для довільного розсуду при прийнятті такого рішення. Адаже у поданому законопроекті не вказано будь-яких обставин, які можуть стати причиною, що унеможливає встановлення результатів виборів».

Не вдаючись до аналізу практичного та теоретичного аспектів розглядуваної проблеми, варто вказати, що ми вважаємо за необхідне закріплення можливості визнання виборів недійсними, як підстави їх повторного проведення. На нашу думку таке положення випливає з природи виборів, підтримане міжнародними стандартами (зокрема п. 101 Кодексу належної практики у виборчих справах) та існує в законодавстві розвинутих країн світу (Великобританія, Польща, Болгарія та ін.). Однак, проблемним залишається питання доцільності закріплення конкретних підстав (критеріїв) визнання виборів недійсними (на чому й наголошувало Головне науково-експертне управління).

Окрім Головного науково-експертного управління, пропозицію встановити перелік підстав (критеріїв), які дозволяли б визнавати вибори недійсними, висловлюють й окремі вчені, серед яких О. В. Марцеляк, М. С. Матейкович та ін. Варто також вказати на те, що подібний перелік має місце у діючому Законі. Зокрема, в статті 92 вказується про можливість визнання дільничною виборчою комісією голосування на виборчій дільниці недійсним лише за наявності наступних 3 обставин: виявлення фактів незаконного голосування у кількості, що перевищує 10% кількість виборців; знищення або пошкодження виборчої скриньки, що унеможливає встановлення змісту виборчих бюлетенів, кількість яких перевищує на 20% кількість виборців; виявлення у виборчих скриньках бюлетенів, кількість яких перевищує на 10% кількість виборців.

Нам вбачається хибним судження про необхідність закріплення таких підстав (критеріїв), з наступних міркувань. В окремих країнах правом визнавати вибори недійсними наділяються доволі різні органи, що залежить від встановленої системи верифікації виборів (наприклад, в Італії — обидві палати парламенту, в Австрії — Конституційний суд). Як правило законодавство східноєвропейських країн не встановлює підстав для визнання виборів недійсними, тому рішення уповноважений орган приймає на основі власних дискреційних повноважень. Ми підтримуємо такий досвід та вважаємо, що для визнання виборів недійсними не потрібно прив'язуватись до будь-яких кількісних показ-

ників. Адже причиною неможливості встановлення результатів виборів та спотворення волевиявлення громадян можуть слугувати різні обставини (від «людського фактору» до обставин техногенного характеру). Тому досить складно закріпити їх вичерпний перелік. А визначення впливу конкретного правопорушення на результат виборів — взагалі доволі оціночна категорія, оскільки залежить від виду правопорушень, масштабу їх вчинення та результату конкретних виборів. Отже, існує необхідність в кожному конкретному випадку встановлювати — чи не було спотворено волевиявлення громадян в такій мірі, де це може вплинути на результат виборів, незалежно від будь-яких кількісних показників. Крім того, така позиція підтримана експертами Венеціанської комісії (п. 14 ч. 3 висновку щодо проекту Виборчого кодексу Верховної ради України, прийнятого Радою демократичних виборів на 35-му засіданні та Венеціанською Комісією на її 85 пленарній сесії).

Доволі цікавим, враховуючи розглядувану проблематику, є досвід Іспанії, де застосування принципу збереження результатів голосування вимагає розмежовувати правопорушення, які підлягають кількісному підрахунку (наприклад, недійсність голосів, визнання голосів випадково зарахованими на користь іншого кандидата та ін.), і такі, за яких неможливо або складно мати чітке уявлення про кількість хибних голосів (голосування особами, які відсутні в списках виборців, відсутність бюлетенів на виборчій дільниці та ін.). Саме останні й можуть слугувати підставою проведення повторних виборів. В іншому випадку існує можливість відміни підстав обрання кандидата на виборчу посаду, що дозволяє зекономити час та кошти на проведення повторних виборів. Однак імплементація подібних норм в українське законодавство буде можливою лише за умови вдосконалення інституту конституційно-правової відповідальності та закріплення окремих його санкцій.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

Новак Олександр Миколайович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 здобувач, кафедра конституційного права України,
 секретар Харківської міської ради

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ В ЄВРОПІ: ФАКТОРИ РОЗПОВСЮДЖЕНОСТІ

Попри запеклу критику, якій вона піддається у країнах СНД, чи не найрозповсюдженішою на європейському континенті виявляється пропорційна виборча система, зокрема, при формуванні місцевих органів влади. Як можна пояснити цей парадокс?

На наш погляд, наявна затребуваність пропорційної системи пов'язана не стільки з її перевагами, хоча вони, безперечно, присутні, скільки із вадами її антипода — системи мажоритарної. Адже остання несправедлива тому, що втрачається велика кількість голосів, поданих виборцями за кандидатів, які програли. Цю тезу можна проілюструвати наступним прикладом. Припустимо, в окрузі балотуються чотири кандидати (А, Б, В і Г). Кількість поданих за них голосів розподілилася таким чином: А — 2000 голосів, Б — 3000 голосів, В — 6100 голосів, Г — 1200 голосів. Зрозуміло, обраним буде кандидат В, який набрав більше голосів, ніж інші кандидати, проте всі вони разом набрали голосів більше, ніж переможець. Тому кандидат В — це до певної міри і до певних меж «переможець меншини».

Можна навести й інший приклад, щоправда, пов'язаний вже з хитромудрим «перекроюванням» територій виборчих округів, яке отримало назву «джеримендеринг». Так, готуючись до дострокових виборів 1983 р., англійські консерватори «перекроїли» виборчі округи таким чином, що, зібравши на 700 тис. голосів менше, ніж на попередніх виборах, і на 16% менше, ніж лейбористи, консерватори все одно отримали додатково 58 мандатів.

Що стосується власне переваг пропорційної системи, у тому числі на місцевих виборах (симптоматично, що вперше вона була використана саме на муніципальному рівні —

у ході виборів 1891 р. до швейцарського кантону Тесіна), то головна з них полягає, мабуть, у тому, що вона дозволяє створити умови для мирного подолання існуючих в країні протиріч і усунення потенційної загрози національній єдності. Головним чином це відбувається за рахунок того, що при пропорційній системі в органах місцевого самоврядування опиняються представники всіх політичних сил, які користуються підтримкою громади (принаймні, ті з них, які подолали виборчий бар'єр). У той час як при мажоритарній системі великі групи виборців зовсім не мають свого представництва в легіслатурах, якщо їхні кандидати не набрали більшості голосів.

Разом з тим досліджуваний тип виборчої системи сприяє також структуруванню та активізації діяльності політичних партій, розвитку різноманітних програм загальнонаціонального розвитку. Партіям є сенс залучати симпатиків, розвиватися, вступати один з одним в політичні союзи і т. ін., оскільки саме вони стають головними дійовими особами на виборах. Як наслідок, обрані депутати являють собою не розрізнених одинаків, а певну співдружність політиків, об'єднаних спільністю ідеології. Невипадково в Англії кажуть: «Краще посередність з лав партії, ніж видатна особистість сама по собі».

Справедливості заради відзначимо, що сам факт існування в тій чи іншій країні пропорційної виборчої системи ще не гарантує якісного демократичного результату. Так, у Німеччині 20-х рр. минулого століття за пропорційною системою були обрані представники двадцяти політичних партій, кожна з яких не мала навіть чверті місць у місцевих органах влади та представники яких не бажали співпрацювати один з одним. Результатом цього став прихід Гітлера до влади (хоча, мабуть, використання мажоритарної системи дало б фашистам абсолютну перемогу, чого все ж таки завдяки пропорційній системі вдалося уникнути).

Найважливішим фактором, що визначає і навіть зумовлює тип виборчої системи на місцевих виборах, є те, який тип виборчої системи використовується в державі на виборах парламентських. Цей взаємозв'язок не випадковий. Цікаво, що згадувані нами кантональні вибори за партійними списками до швейцарської Тесі-

ни майже миттєво переросли кантональний рівень і перетворилися на систему, відповідно до якої став обиратися законодавчий орган всієї країни. У сучасній Європі «точкою відліку» служить виборча система, за якою обирається парламент, а вже потім цій системі успадковують муніципальні вибори. Подібна закономірність спостерігається в Австрії, країнах Бенілюксу, Данії, Іспанії, Фінляндії, Швеції, деяких інших країнах, де на місцевому рівні застосовуються пропорційні системи, аналогічні тим, за якими формуються парламенти. У цьому зв'язку вкрай доречними видаються поширені у вітчизняній доктрині ескапади про те, що партійний принцип при формуванні місцевих Рад неприпустимий, що їхні депутати повинні відстоювати громадський, а не загальнонаціональний інтерес, критика фракційності в місцевих Радах і т. п.

Важливо, що істотним чинником, що грає не останню роль при виборі того чи іншого типу виборчої системи на місцевих виборах, є кількість жителів у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. Наприклад, в Греції на виборах в комунах з кількістю виборців до 5000 чол. застосовується мажоритарна система відносної більшості, хоча і з елементами пропорційності, а вже на виборах в комунах з кількістю жителів понад 5000 чол. і префектурах вибори проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості. В Іспанії на виборах до рад муніципалітетів з кількістю жителів 100–250 чол. використовується мажоритарна система відносної більшості, а на виборах до рад муніципалітетів понад 250 чол., а також до рад провінцій і регіональні ради — пропорційна виборча система за закритими списками. У Польщі при виборах до рад гмін, де проживає менше 20 000 чол., використовується мажоритарна система відносної більшості, а на виборах до рад гмін з чисельністю населення понад 20 000 чол., рад міст на правах повіту, рад повітів і сеймики воеводств застосовується пропорційна система із преференціями.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Л. І. Летнянчин.

• • • • •

*Павишук Катерина Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого,
аспірант, кафедра конституційного
права України*

ДЕЛІБЕРАТИВНА І УЧАСНИЦЬКА ДЕМОКРАТІЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розробниками теорії партисипаторної або учасницької демократії виступили Б. Барбер, К. Пейтмен, Л. Ле Дюк, Дж. Менсбридж, Дж. Ф. Ціммерман, Дж. Вольф та інші західні дослідники. Інтегральною характеристикою даної теорії виступає широка суспільна партисипація, що являє собою свідому, активну політичну участь громадян у формуванні, виробленні та реалізації політичних рішень.

До головних інститутів, що здатні забезпечити належний рівень включення громадян у процес прийняття політичних рішень, автори теорії відносять такі, що належать до безпосередніх форм здійснення демократії, а саме референдуми і плебісцити, які різняться між собою ступенем імперативності прийнятих рішень. Серед інших механізмів партисипаторної демократії можна виділити різноманітні форми реалізації громадянських ініціатив (в тому числі законодавчої) як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях та можливість відзивати депутата або достроково припиняти повноваження широкого кола виборних посадових осіб. Також формами партисипаторної демократії є інститут громадських слухань, громадська експертиза діяльності органів влади та політичних рішень, громадське лобювання тощо. Таким чином, створюється система найвищої відповідальності лідерів перед рядовими членами суспільства, механізм прямого управління громадян соціальними і політичними інститутами.

Але учасницька демократія сьогодні перетворилася, головним чином, на теорію «референдумної демократії», визнаючи здатність референдумів виправити або дещо скорегувати недоліки представницької демократії. Сутність учасницької демократії полягає у визнанні «суверенності усього громадянства, а не виключно вузької групи представників, хоча і ретельно

підібраних». У такій інтерпретації партисипаторна демократія виступає повною протилежністю та об'єктом критики прихильників демократії деліберативної. І яскравим прикладом такого неспівпадіння є те, що в американській моделі деліберативної демократії громадяни повинні проводити обговорення, консультації не безпосередньо, а через ретельно підібраних представників. Подібних невпевненостей щодо ефективності переконань демократій протилежного табору дуже багато. Численні критики учасницької демократії піднімають питання зацікавленості, залучення та можливостей пересічних громадян, рівень їх інформованості та компетентності. Існують побоювання того, що інститути прямої демократії можуть підірвати представницьку демократію, послабити органи законодавчої влади. Країни британської парламентської традиції визнали, що використання референдумів може потягнути ліквідацію суверенітету парламенту — головного принципу парламентського правління. Ніякої загрози не становить референдум, який проводиться як дорадчий та ініціюється урядом. Ініціювання референдуму народом не узгоджується з парламентськими принципами. До того ж, як зазначає Л. Ле Дюк, інколи навіть самі ініціатори проведення референдуму не очікують тих політичних наслідків, до яких призводить референдум. Дослідник називає його «двосічною зброєю».

Зародки ідеї деліберативної демократії з'являються в наукових колах у ХХ столітті в результаті невиправданості плебісцитарної демократії. Дж. Дьюї запропонував дещо поіншому подивитися на демократичний процес: не як політичне домінування більшості, а процес приходу до влади більшості шляхом громадських дискурсів і рух власних інтересів через соціальні групи та меншості в дискусії між собою. Дійсно, проблема недостатньо високої культури прийняття рішень народними представниками, яка характерна не лише для парламенту, а й для реалізації будь-якої іншої форми демократії, яка передбачає масове скупчення людей, є характерною для багатьох процесів демократизації. Це проявляється, зокрема, у недалекоглядності, корисливості, нераціональності та непослідовності.

Сучасний дослідник Дж. М. Бессетт у своїй праці визначає деліберативний процес таким,

що «передбачає міркування про найвагоміші переваги державної політики, міркування про суспільне благо — благо, яке є істотним для тих, хто приймає рішення». Деліберативний процес може виражатися в різних формах: відкриті публічні дискусії, прямі диспути, обмін думками «за закритими дверима». Але жодна з цих форм не може існувати без трьох елементів: інформації, аргументації, переконання.

Продовжуючи комунікативну теорію Ю. Хабермаса та спираючись на недоліки представницької демократії, слід зазначити, що сучасний процес вироблення політичних рішень в аспекті політичного дискурсу має бути схожим на пісочний годинник. Коли у верхньому резервуарі зароджується гостра суспільна проблема, яка потребує негайного вирішення, вона розвивається, загострюється, кипить і вивільняється за допомогою тоненького утворення — вільних об'єднань, асоціацій, партій, засобів масової інформації, які передають до органів влади — в нижній резервуар — свої погляди та цілі, утворені в результаті обговорення та суперечок. Перевертаючи механізм для нового відліку часу, ці погляди та цілі з боку первинного елемента комунікації, будучи сприйнятими представницьким органом, знову повинні пройти стадію ретельного обговорення та дискурсу, але вже в офіційному державному органі, перетворюючись на рішення, здатні розв'язати ту саму гостру суспільну проблему. Такий процес, як вбачається, повинен бути безперервним.

Як бачимо, за своєю сутністю і учасницька, і деліберативна демократія беруть свій початок не в якості різновидів демократії. Вони, окремо від демократії, можуть виступати самостійними процесами і по суті є формами політичної активності громадян — електоральної і дискурсивної відповідно. Але у поєднанні з демократичними характеристиками ці процеси здатні нівелювати власні недоліки і в єдності перетворитися на сприятливу модель.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

Петелько Інна Василівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 3 курс, 15 група

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини, Україна увійшла до складу країн, які проголосили гуманістичну спрямованість свого розвитку. Конвенцією формулюються основоположні принципи, що стосуються прав людини. Їх значення полягає в тому, що всі конкретні норми в законодавстві держав-учасниць повинні створюватися відповідно до цих принципів, які є критерієм їх законності. До таких принципів належать: базові права і свободи громадянина, виділені в Конвенції; верховенство права і наявність незалежного від влади суду; неухильне забезпечення прав людини. Наведені принципи мають стати основним елементом становлення сучасної української державності.

Незважаючи на те, що зараз в Україні існує, так би мовити, «подвійний» захист прав та свобод — як на конституційному рівні, так і на рівні Конвенції, — проблеми їх практичного застосування залишаються ще не вирішеними. Ці проблеми, на жаль, перешкоджають проведенню правової реформи в Україні, особливо у сфері захисту конституційних прав людини, і спричинені вони не тільки відсутністю коштів, повільним економічним розвитком, «різно-векторністю» української зовнішньої політики та архаїчною політичною структурованістю суспільства. На мою думку, ці проблеми полягають у невідповідності праворозуміння, що формувався та складалося у більшості представників української юридичної еліти в радянський період, вимогам та реаліям сьогодення.

Україна, ратифікувавши Конвенцію, започаткувала процес зміни панівної позитивістської парадигми права, що спричинило виникнення у правовій теорії та правозастосуванні необхідного для подальшого розвитку плюралізму. Ні в кого

не викликає сумнівів юридична своєрідність Конвенції, оскільки країни, які її підписали, не розглядають її виключно як текст, що містить норми про права людини. Така дещо спрощена думка набула поширення тільки у країнах колишнього радянського табору, де протягом радянської історії насаджувався «позитивістсько-командний» погляд на право, зокрема і на права людини.

Конвенція, на відміну від інших міжнародних договорів, є комплексним та складним правовим механізмом захисту прав людини, який включає власне конвенційні норми, а також рішення Європейської комісії з прав людини та Комітету міністрів Ради Європи, судову практику Європейського суду з прав людини, прецедентне право, загальновизнані принципи та норми міжнародного права, специфічні методи тлумачення Конвенції, наукову доктрину з питань її застосування тощо. Усе це визнала Україна 17 липня 1997 року, прийнявши Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» за № 475/97-ВР. У пункті першому цього Закону зазначено, що Україна повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Як додаткову аргументацію на користь такого положення можна навести частину четверту статті 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна»; статтю 26 Віденської конвенції «Про право міжнародних договорів» від 23.05.69 (ратифікована Україною 14.05.86 у складі СРСР): «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись» (*pacta sunt servanda*); статтю 27: «Учасник не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору»; а також підпункти (а) та (б) пункту 3 статті 31 Конвенції, в яких спеціально наголошується на тому, що разом з текстом міжнародного договору враховуєть-

ся практика його застосування та тлумачення, якщо на це є згода сторін договору. 17 липня 1997 року Верховна Рада України, ратифікувавши Конвенцію, дала таку згоду.

Беручи до уваги міжнародно-релевантні положення статей 9, 18 та 151 Конституції України, можна стверджувати, що в Україні «здійснено якісний перехід від доктрини так званого «діалектичного дуалізму», характерної для адміністративно-командної системи, до принципової відкритості щодо міжнародного права на засадах моністичної доктрини, характерної для більшості держав — членів Ради Європи».

При застосуванні міжнародного права, зокрема норм Конвенції в Україні, слід визначити його співвідношення з Конституцією України та внутрішнім законодавством. На думку професора В. Євінтова, система застосування міжнародного права у внутрішньому правопорядку України ґрунтується на таких засадах: 1) норми міжнародних договорів, що запроваджені в право України ратифікаційним законом, набувають статусу норм національного права і підлягають відповідному застосуванню. Пряме застосування таких норм договорів не виключається, якщо законодавець не здійснив спеціальної трансформації цих норм у внутрішнє законодавство; 2) у разі колізії норм ратифікованого договору та норм національного права перші мають вищу силу над другими і підлягають пріоритетному застосуванню; 3) забороняється запроваджувати в право України і, відповідно, застосовувати договори, які суперечать Конституції України. Презумується, що належним чином ратифіковані міжнародні договори відповідають Конституції.

Україні як державі, яка намагається наслідувати європейські цінності щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, застосування практики Європейського суду, у тому числі сформованої щодо іноземних держав, є одним із важливих факторів реформування української правової системи відповідно до європейських стандартів, а також уніфікації застосування норм про права людини та основоположних свободи судами України всіх юрисдикцій. Поступова імплементація прецедентної практики Європейського суду з прав людини у практику судів, зокрема Конституційного Суду України, є логічним процесом, адже в українського судді будь-якої юрисдикції є право та обов'язок забезпечення верховенства Конвенції про захист прав людини та основопо-

ложних свобод, яка тісно переплітається з Конституцією України — норми, якої є нормами прямої дії та мають найвищу юридичну силу.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Т. М. Слінько.

.....

Петрова Анна Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів прокуратури України,
 4 курс, 16 група

МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА ПРО ПИТАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Питання реформи української судової системи є актуальним як всередині України, так і поза її межами. Так, тема незалежності судової гілки стала однією із найбільш часто згадуваних тем під час проходження Україною Універсального періодичного огляду у Женеві наприкінці жовтня 2012 року. Країни-члени ООН наддали Україні більше 20 рекомендацій щодо покращення ситуації у цій сфері.

Старший менеджер Програми розвитку ООН в Україні Юлія Щербініна заявила про те, що міжнародна спільнота визначила три больові точки судової системи, однією з яких є зокрема незалежність винесення вироків.

Незалежність суду є найважливішою передумовою утвердження верховенства права та основною гарантією здійснення справедливого судочинства, фундаментальною засадою організації державної влади у демократичній державі. Лише за умови діяльності незалежного суду можливий ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави.

У Загальній декларації прав людини (1948 р.) вперше було проголошене право кожного на розгляд справи щодо його прав та обов'язків або кримінального обвинувачення стосовно нього незалежним і безстороннім судом.

Комісар Ради Європи з прав людини Томас Гаммарберг, на початку 2012 року, під час сво-

го візиту до України неодноразово звертав увагу на відсутність незалежності судової системи в країні. Комісар з жалем відзначив, що судді не захищені від тиску ззовні, в тому числі політичного характеру. На думку Томаса Гаммарберга, судді не повинні відчувати страх, що їх звільнять чи покарають за їх рішення.

Під час реалізації щорічного українсько-швейцарського проекту «Підтримка судової реформи. Сприяння зміцненню незалежності суддів» було проведено дослідження Радою суддів України спільно з Центром суддівських студій «Моніторинг незалежності суддів в Україні в 2007—2009 рр.», метою якого є здійснення аналізу стану незалежності, неупередженості та доступності правосуддя в Україні, розроблення відповідних рекомендацій для удосконалення діяльності судів, органів суддівського самоврядування та інших органів судової влади.

За даними моніторингу, 30,6% опитаних суддів суб'єктом порушення їхньої незалежності під час вирішення справи назвали представників державних органів, 15,4% — громадські організації; 10,8% — засоби масової інформації; 23,4% — громадян. Але і всередині судової системи, за результатами опитування є припустимою можливість застосування тиску на суддів під час здійснення правосуддя. Зокрема, 9% респондентів суб'єктом порушення їхньої незалежності назвали вищу судову інстанцію; 9% — голову суду; 1,8% — колеги по роботі.

Моніторинг стану незалежності суддів в Україні в 2012 році приводить статистику, що українським судам довіряє лише близько 15% опитуваних, окремі соціологічні дослідження констатують ще менший рівень довіри громадян до українського правосуддя.

Згідно з висновками моніторингу, утвердження незалежності суддів в Україні здійснюється поступово і в останній час зазнає по окремим показникам погіршення у порівнянні з раніше досягнутими стандартами. Суспільна зацікавленість щодо зміцнення незалежності суддів не підкріплюється об'єднанням зусиль впливових суспільних груп. Недостатня консолідація суддівського співтовариства щодо захисту незалежності суддів та відсутність підтримки цього процесу з боку громадянського суспільства не сприяють зміцненню незалежності суддів. Ефективне впровадження законодавчих механізмів забезпечення незалежності судів і суддів, які зна-

ходяться у стадії розробки, потребує швидких та рішучих дій вищих органів державної влади з викорінювання сталої практики незаконного впливу на суддів у напрямку неухильного дотримання європейських норм і стандартів незалежного, неупередженого та справедливого правосуддя на засадах верховенства права.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що без незалежних суддів неможливо побудувати демократичну правову державу, забезпечити ефективний захист прав людини і юридичних осіб, створити ефективну та справедливу правову систему. Правове регулювання питання щодо незалежності суддів має здійснюватися виключно на основі положень Конституції та законів України, при цьому необхідно враховувати міжнародно-правові зобов'язання України у цій сфері. Зокрема, серед рекомендацій, наданих Україні країнами-членами ООН, звучали заклики до забезпечення більшої відкритості судових процедур (Іспанія), викорінювати корупцію із судової системи (Німеччина), виконувати рішення Європейського суду з прав людини (Вірменія) тощо.

Науковий керівник: к. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», І. Є. Марочкін.

.....

*Полховська Інна Костянтинівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
Полтавський юридичний інститут,
к. ю. н., доцент кафедри теорії права
та конституційного права*

ДО ПИТАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Багатонаціональним державам, якою є Україна, притаманні розмаїття культур, релігій та способів життя. За таких умов виникає потреба узгодження свободи вираження поглядів з іншими правами, такими як свобода думки, совісті та релігії, або з правом не бути підданими дискримінації. Процес узгодження цих прав може стати джерелом ба-

гатьох проблем, оскільки всі ці права є основними елементами того, що прийнято називати демократичним суспільством.

Мирне співіснування у багатокультурному суспільстві можливе завдяки належному рівню толерантності — цінності та соціальної норми громадянського суспільства, що проявляється в праві бути різними для всіх індивідів; забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, етнічними та іншими соціальними групами; готовності до розуміння та співробітництва з людьми, що розрізняються за зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями та віруваннями.

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що толерантність і повага до рівної гідності усіх людей є підвалинами демократичного і плюралістичного суспільства. Тому в окремих демократичних суспільствах можуть бути визнані необхідними заборона або санкції стосовно всіх форм висловлювань, які пропагують, розпалюють, сприяють або виправдовують ненависть, викликану нетерпимістю. Тим самим засуджується дискримінація в усіх її проявах.

Безсумнівно, що держава визнається правовою і демократичною та є такою лише якщо вона визнає принцип рівності у відносинах між людьми, націями і народами й докладає необхідних зусиль для здійснення його на практиці. Конституційне законодавство України забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками. Загальна вимога виражена у ч. 2 ст. 24 Основного Закону України — не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Такі заборони простежуються і в інших статтях Конституції. Приміром, ч. 1 ст. 37 Конституції України визначає, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Конституційні антидискримінаційні застороги були деталізовані у Законі України «Про засади запобігання і протидії дискримінації в Україні» від 6.09.2012 року, який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних

можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Закон визначає дискримінацію як рішення, дії або бездіяльність, спрямовані на обмеження або привілеї стосовно особи та/або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (далі — певні ознаки), якщо вони унеможливають визнання і реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини та громадянина.

Слід зазначити і про нещодавно прийняті підзаконні акти — Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо формування громадянської культури та підвищення рівня толерантності у суспільстві» від 25.04.2012 р. та Указ Президента України від 8.04.2013 р. «Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року».

Отже, з огляду на багатонаціональний склад нашої держави особливого значення в подальшій розбудові демократичної, правової державності набуває посилення міжкультурної злагоди, забезпечення гармонійного розвитку між національними відносинами та втілення незаперечного принципу мирного співіснування громадян — рівноправності незалежно від будь-яких відмінностей людини. Це є здійсненням завдяки належному рівню толерантності й терпимості у суспільстві.

.....

*Романюк Павло Віталійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
аспірант, кафедра конституційного
права України*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ
СУТНОСТІ ІНСТИТУТУ
ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО МАНДАТУ
В УКРАЇНІ**

Інститут представницького мандату, в тій чи іншій формі (зокрема через дослідження ідей народного представництва), є предметом наукових досліджень протягом багатьох століть. Однак

і досі залишаються актуальними питання щодо його правової природи, суб'єктної приналежності, типу тощо.

Не менш цікавим залишається дослідження цього інституту і в сучасній Україні (особливо в світлі розробки Конституційною асамблеєю проекту нової конституції), адже визначення Основним законом характеру зв'язку і взаємовідносин виборців із депутатами є одним із ключових питань народовладдя.

В юридичній літературі термін «мандат» вживається в декількох значеннях. Як і більша частина юридичної термінології він має латинське коріння та походить від слів «mandatus», «ex mandato», «mandatum», що означають наказ, доручення, повноваження. Крім того, мандат набував все нового значення залежно від історичного періоду розвитку і сфери суспільних відносин. Так, наприклад, в Стародавньому Римі мандат розглядався в якості документа (доручення), що надавав повноваження та визначав статус уповноваженої, зазвичай у судовому процесі, особи.

В світовій конституційній практиці, як зазначає М. В. Варлен, мандат може вживатися як: 1) документ, що підтверджує повноваження відповідної особи (вживається достатньо рідко); 2) вакантне місце, що займається, як правило, шляхом виборів; 3) одна з характеристик статусу депутата парламенту або синонім до слова «статус» депутата.

Загалом представницький мандат найбільш часто вживається як елемент правового статусу виборної особи, що зумовлюється представницьким характером взаємозв'язку цієї особи з виборцями.

В сучасній конституційній науці, як бачимо, поняття «мандату» має різнополярну природу, що зумовлює різні підходи до застосування цього інституту.

Так, в Конституції України та законодавстві про вибори згадуються поняття «представницький мандат» та «мандат народного депутата», при чому «представницький мандат», виходячи з практики Конституційного Суду України, виступає як більш узагальнюючий і належить народним депутатам, главі держави, депутатам та головам сільських, селищних, міських рад.

Зазначена позиція Конституційного Суду стала продовженням багаторічної дискусії серед вчених-конституціоналістів з приводу суб'єктної приналежності представницького мандату, а саме представницької природи вищих органів державної влади.

Таким чином, деякі вчені (В. Ф. Погорілко, В. Т. Кривенко) вважають, що єдиним представницьким органом народу є парламент, який має виборний та колегіальний характер. При цьому не рахуючи Президента України та голів сільських, селищних, міських рад, як представницьких, що походять від головного носія та джерела влади.

В свою чергу, на думку С. А. Авак'яна, народне представництво не може бути зведено виключно до законодавчого (представницького) органу публічної влади. Він зазначає, що хоча традиційно під народним представництвом вважалось і вважається створення колегіального органу, що складається з виборних народних представників, однак можливий і інший підхід, за якого народне представництво охоплює і посадових осіб обраних народом.

Враховуючи різні погляди стосовно представницької природи органів публічної влади та погоджуючись з позицією Конституційного Суду України, слід підсумувати, що Президент України та інші виборні посадові (голови сільських, селищних міських рад), в силу своєї виборності (легітимації) та вираження інтересів народу, походять та набувають представницький мандат безпосередньо від народу.

Науковий керівник: д. ю. н, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

Салихов Дамир Равильевич
МГУ імені М. В. Ломоносова,
студент, юридический факультет,
5 курс, група 514

ПРАВО НА ПРОТЕСТ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЧНОСТИ

Право на протест не предусмотрено ни в одной современной конституции.

При этом в качестве своеобразного права иногда конституции выделяют право народа на сопротивление угнетению, которое имеет дав-

нюю историю. Конечно, реализация этого права является лишь гипотетически возможной, и конституции предусматривают, что возможность реализации такого права возникает лишь при наличии исключительных обстоятельств. Следует отметить, что закрепление этого права несёт в себе лишь идеологическую нагрузку, а само право является декларативным.

Конструктивные (мирные) формы протеста косвенно закрепляются подавляющим большинством современных конституций. Такие формы развиваются через признание на конституционном уровне права на проведение публичных мероприятий (манифестаций), свободы союзов, свободы слова, СМИ и т. п.

Само же субъективное право как «право на протест» или аналогичные формулировки в целом не используются в текстах конституций.

Но означает ли отсутствие данного субъективного права в перечне конституционных прав и свобод, что данное право не признаётся и не защищается? Очевидно, что это не так.

Более того, традиционна, как для конституционного права России, так и для конституционного права большинства зарубежных стран, формула, согласно которой перечисление в конституции основных прав и свобод не должно толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина.

Важно ответить на вопрос: зачем необходимо выделение права на протест при наличии комплекса политических прав, которые имеют свой специфический инструментарий, гарантии реализации и защиты? Право на протест в целом обеспечивается реализацией множества конституционных прав: правом на объединение, свободой собраний, свободой слова, свободой СМИ, правом на участие в управлении делами государства, правом на обращение в органы публичной власти, правом на свободу и личную неприкосновенность и т. д. Но является ли право на протест простым сложением этих прав и свобод или их комбинаций?

Представляется, что право на протест является самоценным. Следовательно, право на протест следует рассматривать как самостоятельное субъективное право, которое является комплексным по своей природе.

Концепция комплексного права не является общепризнанной в науке конституционного

права, однак полагает, її отрицание является необоснованным. Примером комплексных прав можно считать право граждан на народное представительство.

Необходимо отметить, что исследователи, которые не признают существования комплексного субъективного права на протест, всё же рассматривают в рамках изучения протестных отношений систему политических прав, реализация которых способствует или, наоборот, препятствует развитию протестных отношений. К таким правам, в частности, относят: право на обращение, свободу собраний, свободу печати, свободу союзов, право на участие в управлении делами государства.

Полагает, два приведённых подхода не исключают друг друга, однако с точки зрения особенностей протестных отношений и их конституционно-правового содержания более целесообразным с точки зрения как теоретической, так и практической рассмотрение единого, сложного (комплексного по своей природе) права на протест. Отдельные же политические права лишь способствуют реализации данного права.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что хотя право на протест прямо не закреплено в конституциях, оно нуждается в конституционно-правовой защите.

Проблема защиты нарушенных прав особо остро стоит в отношении права на протест. Связано это с тем, что, так или иначе, любое государство в лице правящих сил не часто заинтересовано в стимулировании протестных отношений и тем более в защите нарушенных прав протестующих.

Средствами защиты права на протест в литературе признают судебные и административные меры, а также денежное возмещение вреда, причинённого нарушением конституционных прав.

Полагает, при защите данного комплексного права в силу наличия пробелов в правовом регулировании особая роль должна отводиться суду (прежде всего, органам конституционного контроля). Это связано с тем, что данные правоотношения достаточно динамично развиваются, а значит — законодательство не может успевать за их развитием.

Особую сложность приобретает вопрос определения границ содержания права на протест, так как оно зависит от множества факторов

(особенностей конкретного субъекта (группы субъектов), его прав и обязанностей, наличием государственно-властных полномочий, вовлечённостью в механизм принятия государственно-властных решений и т. д.). При этом существенные различия обнаруживаются при анализе содержания данного права у индивидуального и коллективного субъектов.

Таким образом, делаем вывод о необходимости признания теоретической конструкции комплексного права на протест и разработки теории протестных отношений в русле науки конституционного права.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова С. А. Авакьян.

• • • • •

Скляр Олена Юрїївна
ХНУВС,
студент, навчально-науковий інститут
права та масових комунікацій,
2 курс, група ПЗдср-11-2

РІВНІСТЬ ЯК ОДИН З ПРИНЦИПІВ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

Одним з найважливіших принципів правової держави є забезпечення повноцінного захисту прав людини. Важливим складовим елементом даного захисту є конституційно-правове закріплення статусу особи, яке в свою чергу має особливе значення і визначає сферу розвитку законодавства, що має на своїй меті регулювання даних правовідносин між суспільством і державою. Регламентуючи правовий статус особи законодавець керується принципами, які визначають сутність певних явищ та вимоги, що визначають поведінку людей.

Питання прав людини і громадянина, правового статусу особи присвячені праці таких учених, як Ю. М. Тодика, В. О. Серьогін, О. А. Лукашева, Л. Д. Воеводін, М. В. Вітрук, М. І. Матузов.

Основною ідеєю перших конституційних актів, що приймалися в ході Англійської, Американської, Французької революцій XVII–XVIII століть були заклики про рівність та рівноправ'я, адже першими кроками було закріплення основ правового статусу особи, які мали на меті покращення статусу прошарків населення, за якими до цього не визнавалось майже ніяких прав. Зокрема Декларація прав людини і громадянина (Франція, 1789 р.) визначала: «Люди народжуються і залишаються вільними і рівними в правах», а Декларація незалежності США (1776 р.) проголосила, що «всі люди створені рівними». Розглядаючи цей принцип докладніше, можна дослідити його закріплення в сучасному світі, наприклад в розділі II Конституції України.

Доцільним є звернення не тільки до правового статусу особи взагалі, а й до принципів, основних ідей конституційно-правового статусу особи, зокрема найактуальнішим для сучасності є принцип рівності людини та громадянина. Громадяни в кожній країні становлять найчисленнішу категорію населення. Саме вони наділені правами і свободами в найбільш широкому обсязі. Проте, якщо права людини випливають із самої її природи і не можуть бути чим-небудь обумовлені, то права громадянина визначаються фактом громадянства.

Принцип рівності людини та громадянина розглядається в декількох аспектах, це зокрема рівність прав і свобод людини і громадянина, рівність всіх перед законом і судом, рівноправність жінок та чоловіків. Рівність прав і свобод людини і громадянина закріплені в ч. 2 ст. 24 Конституції України, в ньому йде мова про те, що не повинно бути привілеїв чи якихось заборон, через такі відмінні ознаки, як колір шкіри, раса, політичних, релігійних, етнічних, соціальних чи економічних вподобань. Принцип рівності перед законом означає, що закони повинні прийматись на загальних засадах рівності, не виділяючи якісь окремі привілеї, якості для окремих груп людей. Рівність перед судом означає рівне право всіх осіб на захист своїх прав і свобод. Особливою статтею в Конституції виділено рівність чоловіків і жінок, яка забезпечується наданням жінкам рівних можливостей з чоловіками в громадській та культурній діяльності, в отриманні освіти, в праці, спеціальних мірах

по охороні праці і здоров'я жінок, створенням умов, що дають можливість суміщати роботу і материнство. Ця проблема є актуальною і в наш час, не дивлячись на ратифіковані Україною Конвенції на практиці вони не повністю забезпечені. Досить часто конституційних принципів рівності і фактична рівність ототожнюються. Норми права і конституційне право гарантує саме рівність, тобто однакове положення будь-якої людини і громадянина перед законом, рівні права, свободи, обов'язки. Фактична ж рівність людей чи нерівність в житті залежить від матеріального положення, рівня знань, занять, якостей характеру. Дивлячись на можливість виникнення фактичної нерівності багато норм Конституції України враховують це і виключають її нерівність. Такими наприклад є право приватної власності, свобода підприємницької діяльності. Можна сказати про те, що спираючись на принцип рівності формуються всі нормативно-правові акти і перш за все їх гарантує Конституція.

У ряді країн, що розвиваються, рівноправність, навіть якщо конституційно проголошено, значною мірою зводиться нанівець практикою так званого трайбалізму. Ця практика полягає в наданні привілеїв вихідцям з певної плеємної групи; представник її, що став, наприклад, президентом, призначає на державні посади переважно своїх одноплемінників. Але разом з цим не можна виключити, що для певних категорій людей існують спеціальні права, які мають на своїй меті забезпечення гідних, нормальних умов для людей з певними віковими, фізіологічними особливостями та привілеями їх назвати не можна, адже вони є визнаними державою стандартами соціальної справедливості (для учасників ВВВ, багатодітних матерів, молоді).

На нашу думку, рівноправність не може споріднюватись з наявністю привілеїв в якійсь певній групі людей, а сенсом формальної рівності прошарків населення є надання всім рівних можливостей здійснення яких залежить від таланту, розуму, розвитку кожної людини. Важливість законодавчого закріплення спеціального статусу особи на найвищому рівні, а також необхідність деталізації його законодавцем для певного виду носіїв, таких, як люди з обмеженими можливостями, обумовлюється ще й тим, що саме держа-

ва є гарантом реалізації основних прав і свобод, закріплених у її законодавстві. Така конкретизація дозволить розробити механізм, за допомогою якого люди з різними можливостями зможуть реалізувати свої права повністю.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри державно-правових дисциплін ХНУВС Д. В. Слинько.

.....

*Суглобова Аліна Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
4 курс, 13 група*

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Організація влади в розвинутому сучасному суспільстві передбачає застосування певних стандартів та умов, що надають їй можливість нормального розвитку та функціонування. Будь-який державний лад ставить своєю метою організувати соціум в його інтересах щодо управління суспільними процесами в напрямку гуманізму й розвитку особистості. Однією з умов становлення й розвитку держави сучасного світу є закріплення інститутів демократії, надання можливості народом та його окремим групам самостійно здійснювати владу, впливати на процес прийняття рішень та мати засоби контролю за їх виконанням.

Місцеве самоврядування виникло й розвивалося саме як політичний інститут, що має на меті змінити центр владного управління, надавши окремим повноваженням щодо управління суспільними процесами на рівень території в особі її представників та відповідних органів. Отже, місцеве самоврядування як раз і є передовим інститутом публічної влади, який створений й здатний забезпечити участь населення в прийнятті рішень та контролю за їх виконанням.

В науковій літературі має місце думка, що термін «демократія» неможливо застосовувати в розрізі місцевого самоврядування, оскільки останній є соціальним інститутом, а не держав-

ним. Більше того, прихильники цієї ідеї акцентують увагу на тому, що демократія передбачає здійснення влади народом, а не окремою її групою. Проте, якщо вести мову про повсюдність місцевого самоврядування, то народ через окремі групи реалізує право на місцеве самоврядування в форматі всієї країни.

Демократичні засади місцевого самоврядування окреслюються тими складниками, що дозволяють характеризувати процес організації й здійснення муніципальної влади з урахуванням думки населення, з її безпосередньою участю, а також в інтересах місцевого населення. Законодавство України регламентує окремі інститути місцевого самоврядування, що визначають його демократичну сторону.

Перш за все, демократична складова муніципальної влади полягає у порядку формування органів місцевого самоврядування. Так представницькі органи, сільський, селищний, міський голова формуються шляхом прямих виборів безпосередньо територіальною громадою. Більше того, законодавець передбачив можливість включення до складу виконавчого комітету осіб, які не є службовцями місцевого самоврядування.

Місцевий референдум виступає провідною формою демократії у місцевому управлінні, адже вона дозволяє територіальній громаді самостійно вирішувати питання місцевого значення, віднесені до повноважень місцевого самоврядування. На жаль, за часи незалежності України ця форма мала поодинокі випадки її реалізації, а на сьогодні проведення референдумів є взагалі неможливим, оскільки відсутня правова регламентація цього інституту.

Інші форми безпосередньої демократії, як от: громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори громадян за місцем проживання, також виступають гарантом демократичної дієвості інституцій місцевої демократії. Однак, аналіз ситуації в державі свідчить або про нерозвиненість цих форм, або про їх формальний характер. Оскільки законом передбачена регламентація цього інституту на рівні територіальної громади, на практиці це зводиться або до абстрактного правового регулювання (невеликі територіальні громади), або до переобтяження порядку проведення бюрократичними процедурами (мовбито з приводу попередження зловживання такими правами). На нашу

думку, той потенціал місцевої демократії, який закладений у реалізації цих форм, зумовлює необхідність загальнодержавного регулювання шляхом встановлення загальних процедур їх проведення.

Значна кількість нормативного матеріалу стосується також контролю з боку територіальної громади та її окремих членів за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Закони України «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» тощо передбачають механізм отримання інформації щодо роботи органів громади. Інші норми передбачають участь населення у розробці проекту рішення, обов'язкового врахування думки громади при прийнятті певних рішень.

Проте, розкриваючи питання про демократичні засади, необхідно звернути увагу на механізми захисту інтересів територіальної громади перед державними інституціями. Нажаль, сучасний стан законодавчої бази дає невеликий перелік норм, які окреслюють процес захисту інтересів місцевого населення, вплив його на прийняття загальнодержавних рішень. Так окремі норми Закону України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» визначають особливу участь у прийнятті рішень, але їх наявність не дозволяє робити висновок про існування механізму представлення інтересів громади та їх захист.

Таким чином, демократичні засади місцевого самоврядування є важливим питанням, що потребує постійної уваги як з боку науковців, так і законодавця. Забезпечення їх розвитку з боку держави надасть можливість створити дієве самоврядування, що виконуватиме завдання територіальної громади. Крім того, врахування думки населення, формування органів та посадових осіб та контроль за виконанням рішень поставлять на інший рівень ефективність здійснення місцевої влади, оскільки надання управлінської послуги буде формуватися й контролюватися безпосереднім її споживачем.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри державного будівництва НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» К. Є. Соляник.

.....

Шитілова Юлія Олександрівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
 здобувач, кафедра державного будівництва

СУБ'ЄКТИ ПОДАВАННЯ КАНДИДАТУР ДО СКЛАДУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ВИБОРЧИХ КО- МІСІЙ З МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ

Важливим етапом в процесі формування виборчих комісій з місцевих виборів є законодавче визначення суб'єктів подання кандидатур до складу виборчих комісій. Саме від цього ключового моменту багато в чому залежить демократичність та прозорість роботи виборчих комісій, збалансованість представництва інтересів різних політичних сил, об'єктивність та незаангажованість членів виборчих комісій при прийнятті виборчою комісією рішень. Зважаючи на недосконалість виборчого законодавства, існуючі в ньому прогалини та колізії, а також закладені вже на законодавчому рівні можливості для фальсифікацій, процес формування виборчих комісій може стати фундаментом для демократичного проведення виборів або плацдармом до спаплюження дійсного волевиявлення виборців.

Відповідно до Закону України від 10.07.10 р. № 2487-VI «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» підготовку та організацію місцевих виборів здійснюють Центральна виборча комісія, територіальні та дільничні виборчі комісії. При цьому територіальні виборчі комісії (далі — ТВК) існують на рівні Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст, районів у містах (у тих містах, де утворені районні у місті ради), селищ та сіл.

Право подачі кандидатур до складу ТВК мають:

1) місцева організація політичної партії, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання (далі — перший суб'єкт подання);

2) зареєстровані в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцеві організації політичних партій, що входять до виборчого блоку, депутатська фракція якого зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання (далі — другий суб'єкт подання);

3) всі зареєстровані в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-те-

риторіальній одиниці місцеві організації усіх політичних партій, які мають намір висувати кандидатів на відповідних місцевих виборах (далі — третій суб'єкт подання).

Слід зазначити, що з моменту формування Верховної Ради України поточного скликання зникає другий суб'єкт подання, оскільки на останніх виборах народних депутатів України, що відбулися 28 жовтня 2012 року, виборчі блоки взагалі не мали права брати участь у виборах, а отже вони і не представлені в парламенті. Відповідно більше немає політичних партій, які відповідають вказаним вище критеріям. Проте законодавець, на жаль, вчасно не вніс зміни до законодавства про місцеві вибори і застаріла норма продовжує в ньому фігурувати.

Перший та третій із зазначених вище суб'єктів подання кандидатур до складу ТВК мають нерівні можливості. Якщо перший суб'єкт подання має право вносити аж до трьох кандидатур до складу ТВК, то третій суб'єкт подання може внести не більше 1 кандидатури, яка ще й буде брати участь у жеребкуванні, що визначить не більше трьох кандидатур, які підлягають включенню до складу ТВК. З одного боку, різне правове становище у цих суб'єктів зумовлене об'єктивними причинами (якщо політичні партії, депутатські фракції яких зареєстровані у Верховній Раді України, вже завоювали свій авторитет на парламентських виборах, отримавши значну підтримку народу, то всім іншим партіям це ще доведеться зробити), а тому така модель формування виборчих комісій має право на існування. З іншого боку, члени виборчих комісій, які потрапляють до складу ТВК за поданням позапарламентських партій опиняються там в меншості, а отже вони не можуть суттєво впливати на рішення, що приймаються виборчою комісією. Натомість через процедуру жеребкування, яку слід проводити для включення таких партій до складу ЦВК, процедура формування виборчих комісій значно ускладнюється. На наш погляд, доцільніше було б залишити єдиним суб'єктом подання кандидатур до складу ТВК місцеві організації політичних партій, депутатські фракції яких зареєстровані в Апараті Верховної Ради України поточного скликання.

Наразі до складу ТВК включається не більше 15 кандидатур, запропонованих 1 суб'єктом подання. Особи включаються до складу ТВК

з місцевих виборів з урахуванням їх досвіду роботи у виборчих комісіях, комісіях з референдуму. На практиці Центральна виборча комісія, яка формує склад обласних, районних (крім районів в Автономній Республіці Крим), міських (міст обласного значення, міст Києва, Севастополя), районних у містах Києві, Севастополі ТВК, або виборча комісія Автономної Республіки Крим, яка формує склад районних (районів у Автономній Республіці Крим), міських (міст республіканського в Автономній Республіці Крим значення) ТВК, або районна ТВК, яка формує склад всіх інших, окрім зазначених вище, міських, сільських, селищних ТВК, або міська ТВК, яка формує склад районних у місті ТВК (у містах, де утворені районні у місті ради, крім Києва та Севастополя), чи міська ТВК міста, до складу якого входить інше місто, селище, село, яка формує склад відповідних міських, селищних, сільських ТВК, не має жодних повноважень для перевірки правдивості інформації, зазначеної у поданні кандидатур до складу відповідної комісії. А тому дуже часто суб'єкти подання кандидатур до складу ТВК зловживають своїм правом і недосконалістю законодавства про вибори і вказують недостовірну інформацію, яку неможливо перевірити, і майже неможливо спростувати. Виходом з цієї ситуації могло б стати запровадження Єдиного державного реєстру осіб, що мають досвід роботи у виборчих комісіях, комісіях з референдуму. Формування такого реєстру досить складна та дорога процедура, проте значення реєстру важко переоцінити: по-перше, такий реєстр може бути частиною вже існуючого Державного реєстру виборців, що спростить процедуру його формування; по-друге, відомості, що міститимуться в цьому реєстрі можуть бути використані не лише на місцевих виборах, а й на парламентських та президентських виборах; по-третє, такий реєстр стане надійним помічником Центральної виборчої комісії під час організації навчання осіб, які бажають стати членами виборчих комісій і дозволить диференціювати програми навчання для осіб, що мають різний досвід роботи у виборчих комісіях.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри державного будівництва НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» П. М. Любченко.

.....

*Япрынец Іван Міхайловіч
Московский государственный
юридический университет
имени О.Е. Кутафина (МГЮА),
студент, Институт права,
4 курс, 1 группа*

К ВОПРОСУ О ВОЗМОЖНОСТИ ЭВОЛЮЦИИ ИНСТИТУТА ЭЛЕКТРОННОЙ ПРАВОВОТВОРЧЕСКОЙ ИНИЦИАТИВЫ

Становление и развитие современных технологий в Российской Федерации позволяет нам говорить об их внедрении и в политическую сферу государства. Использование сети Интернет распространяется и на процесс решения государственных вопросов. Это подтверждается недавно принятыми подзаконными актами, которые связаны с разработкой Интернет-ресурсов, чья деятельность будет направлена на создание основ электронной демократии в Российской Федерации. Следовательно, появляется новая сфера общественных отношений, связанных с непосредственным народовластием, которая требует детальной правовой регламентации.

Правотворческая инициатива — одна из форм непосредственного народовластия, процесс реализации которой приводит к конкретному результату — принятию нормативного правового акта. Тем самым, граждане непосредственно привлекаются к решению конкретного вопроса, который затрагивает их права и интересы. Одним из основных признаков правотворческой инициативы является гласность, что подразумевает привлечение как можно большего числа граждан при осуществлении изучаемой формы народовластия. Таким образом, представляется необходимым создание такого правового механизма, при котором жители конкретного муниципального образования будут иметь свободный доступ к информации о проведении исследуемой формы осуществления местного самоуправления.

Создание института электронной правотворческой инициативы полностью отвечает наметившимся тенденциям развития непосредственного народовластия в Российской Федерации. Тем не менее, данная сфера общественных отно-

шений, даже на муниципальном уровне, является крайне обширной, что затрудняет ее правовое регулирование. Создание же действенного правового механизма осуществления электронной формы правотворческой инициативы как формы участия населения в осуществлении местного самоуправления является основной предпосылкой деятельности данного института будущего непосредственного народовластия.

Правовой механизм, как представляется, в обязательном порядке должен урегулировать ряд важных вопросов. К ним следует отнести:

1) Определение субъектного состава. В отличие от правотворческой инициативы, реализуемой в стандартной форме, когда и иницирующим, и реализующим субъектом выступает население муниципального образования, осуществление электронной правотворческой инициативы в большей степени связано с деятельностью компетентных органов. Именно на них должна возлагаться обязанность предоставления информации о возможных инициативах на соответствующем Интернет-ресурсе;

2) Поддержка выдвинутой инициативы. Сбор подписей является единственным возможным инструментом выявления объективной воли населения муниципального образования. При электронной правотворческой инициативе выявлению воли населения будет способствовать специально для этого созданные Интернет-ресурсы. Тем не менее, представляется необходимым сохранение и обычной процедуры сбора подписей, что позволит достичь наиболее объективного результата, отражающего реальное отношение населения к вопросу правотворческой инициативы;

3) Возможность внесения изменений. Необходимо доносить до сведения инициативной группы все предложения, которые поступили в процессе Интернет-обсуждения. Представляется, что для обсуждения данных предложений должны создаваться согласительные комиссии с участием представителей инициативной группы и компетентного органа или должностного лица. Все это обеспечит высокий уровень гласности и сохранит природу данного института непосредственного народовластия;

4) Отчет об осуществлении. В нем должны быть представлены данные об участниках рассмотрения, рассмотрении предложений, выявленных в процессе Интернет-обсуждения, ито-

говый результат и муниципальный правовой акт в окончательной редакции.

Представленные особенности правового регулирования электронной правотворческой инициативы связаны с одним из этапов реализации данной формы осуществления местного самоуправления — с подготовкой. При стандартном процессе осуществления этот этап состоит в сборе подписей в поддержку выдвинутой инициативы. При реализации электронной правотворческой инициативы в рассматриваемый этап будет включено также Интернет-обсуждение. Следовательно, наиболее целесообразным представляется такая последовательность подготовительного процесса, при которой Интернет-обсуждение начинается одновременно со сбором подписей. Это даст возможность наиболее заинтересованным гражданам максимально оказать влияние на процесс осуществления

правотворческой инициативы. Они будут иметь возможность высказать свои предложения на специально созданном Интернет-ресурсе.

Таким образом, возможность реализации электронной правотворческой инициативы непосредственно связана с действенным правовым механизмом осуществления. Создание и эволюция механизма реализации стандартной формы правотворческой инициативы должна стать предпосылкой развития этого инновационного конституционно-правового механизма реализации исследуемой формы непосредственного народовластия.

Научный руководитель: к. ю. н., старший преподаватель кафедры конституционного и муниципального права МГЮА имени О. Е. Кутафина С. С. Зенин.

• • • • •

Секція 5

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Беренов Денис Костянтинівич
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів прокуратури України,
2 курс, 9 група

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ У РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

На сьогоднішньому етапі розвитку демократичної правової держави є невід'ємними принципи верховенства права і законності, які дають змогу здійснити конкретні кроки в напрямку становлення і повноцінного функціонування інститутів громадянського суспільства і реального забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Безпосереднє застосування цих принципів на практиці можна побачити у рішеннях Конституційного Суду України.

Наприклад, у рішенні від 29 червня 2010 року у справі щодо відповідності Конституції абзацу 8 пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію», згідно з яким міліції надано право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду, судді КСУ виходили з того, що в Україні діє принцип верховенства права, що прописано у частині першій статті 8 Основного Закону. Одним із елементів цього принципу є принцип правової визначеності, відповідно до якого обмеження основних прав людини та громадянина і втілен-

ня цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями.

Немаловажним є принцип законності, який був роз'яснений Конституційним Судом, як обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб забезпечувати дотримання норм як матеріального, так і процесуального права при затриманні.

Зважаючи на те, що окремі норми не відповідали згаданим принципам, він був визнаний неконституційним.

У рішенні КСУ у справі щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання від 19 квітня 2001 року Суд, знову ж таки, виходив із того, що в Україні діє принцип верховенства права, а право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації є невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України.

Те, що учасники цих зібрань повинні через своїх організаторів попереджувати органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування ні в якому разі не може обмежувати їхні права, навпаки це положення лише захищає права усіх інших громадян, які можуть не бути учасниками цих зібрань, адже вираження своїх прав не повинно порушувати права інших осіб. Саме для цього відповідні органи повинні перевірити відповідність зібрання чинному законодавству та визначити необхідність залучення певних сил та засобів правопорядку. Визначення конкретних строків завчасного сповіщення є предметом законодавчого регулювання. Принцип законності забезпечує громадський порядок, права і свободи інших людей, а також, у даному випадку, безперешкодне проведення зібрань.

Проаналізувавши рішення КСУ від 1 грудня 2004 року у справі про охоронюваний законом інтерес у контексті припису: «Усяка заінтересована особа вправі в порядку, встановленому законом, звернутись до суду за захистом порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу», а також щодо роз'яснення, «чи стосується це поняття інтересу фізичної особи — акціонера акціонерного товариства, що звертається до суду за захистом порушених прав акціонерного товариства, акціонером якого він є, враховуючи ту обставину, що внаслідок порушених прав акціонерного товариства порушуються також права акціонера цього товариства, закріплені у чинному законодавстві України та/або статуті товариства можна зрозуміти, що у процесі тлумачення даного поняття Конституційний Суд виходив з того, що у процесі користування цим інтересом суб'єкт не повинен порушувати суспільні інтереси, а також принципи справедливості, добросовісності, розумності та інші загальноправові засади.

Принцип законності також є чітко вираженим у цьому рішенні — здійснення своїх інтересів не повинно суперечити чинному законодавству та Конституції України.

Доцільно був застосований принцип верховенства права у рішенні КСУ від 2 листопада 2004 року у справі про призначення судом більш м'якого покарання. У розглядуваному приписі вказувалося про можливість призначення покарання нижчого від найнижчої межі за скоєння особливо тяжких, тяжких або злочинів середньої тяжкості, однак про злочини невеликої тяжкості там не згадувалося, що унеможливило призначення суддями такого покарання для людей які вчинили саме злочини невеликої тяжкості, що ставило їх у невідгідне становище по відношенню до людей які вчинили особливо тяжкі, тяжкі і злочини середньої тяжкості. Це, безумовно, порушувало принципи справедливості та індивідуалізації покарання які входять до складу принципу верховенства права і є необхідними складовими правової і соціальної держави.

Також можна бачити порушення і принципу законності, що проявилось у неможливості призначення більш м'якого покарання особам які вчинили злочини невеликої тяжкості по відношенню до осіб які вчинили злочини особливо тяжкі, тяжкі та середньої тяжкості.

У рішенні від 23 грудня 1997 року у справі про Рахункову палату КСУ також виходив із

принципу верховенства права, а саме з принципу верховенства Конституції, який є його складовою частиною. ЗУ «Про Рахункову палату Верховної ради» розширив повноваження які були надані їй Конституцією. Через це порушувався і принцип законності. А тому Закон був визнаний таким, що не відповідає Конституції.

Таким чином, інтерпретаційна діяльність КСУ є вагомим фактором на шляху утвердження в Україні принципів верховенства права і законності.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

Белікова Марина Іванівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»
 аспірант, кафедра адміністративного права

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ОДИН З ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ

Принципи права спрямовують та надають синхронності усьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше від інших розкривають місце права у суспільному житті і його розвитку. Саме принципи права є критерієм законності й правомірності дій громадян та посадових осіб, адміністративного апарату, і за певних умов мають велике значення для зростання правосвідомості населення, його культури й освіти. Принципи як правова категорія становлять основу адміністративного оскарження.

Основоположними для адміністративного оскарження є так звані загальноправові принципи, дотримання яких під час подачі та розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів виконавчої влади виключає можливість порушення закріплених чинним законодавством природних і соціальних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

У теорії права до загальноправових принципів традиційно відносять свободу, справедливість,

рівність, гуманізм, демократизм, верховенство права та законність. Усі вони взаємопов'язані між собою, дотримання одного з них забезпечує належну реалізацію іншого.

Одним із головних принципів адміністративного процесу в цілому і адміністративного процесу зокрема є принцип верховенства права. Верховенство права як принцип, у тому числі й адміністративного оскарження, офіційно закріплений в Конституції України, зокрема у ст. 8 зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Законодавець закріпив указаний принцип на рівні Основного Закону, однак не деталізував його. Тому важливе значення відіграє правова позиція Конституційного Суду України з цього питання. У підпункті 4.1 мотивувальної частини його Рішення від 2 листопада 2004 р. зазначено: «Верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо...» Необхідно при цьому звернути увагу на ще один аспект верховенства права, пов'язаний з розумінням походження права. У вже згаданому Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р., в якому було викладено позицію щодо верховенства права, орган конституційної юрисдикції торкнувся і цього питання, вказуючи: «Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи». Але слід відмітити, що для правозастосування таке розуміння верховенства права є доволі складним із практичної точки зору. У зарубіжній літературі, а саме в посібнику «Адміністрація і Ви» (англ. — «Administration and You»), розроблений Директоратом з правових питань РЄ, зазначається, що принцип верховенства права складається з трьох чинників: 1) кожна

особа — фізична або юридична — є суб'єктом права; 2) кожна особа повинна мати можливість знати свої права та обов'язки відповідно до закону; 3) додержання закону кожною особою можливе лише за умови здійснення контролю суддями, які є незалежними у здійсненні своїх функцій і рішення яких є обов'язковими для виконання.

Зауважимо що, коли йдеться про оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади в адміністративному порядку, принцип верховенства права вимагає, щоб орган (посадова особа) не застосовувала положення правового акта, в тому числі й закону, якщо його застосування порушуватиме права, свободи та інтереси особи. Тобто у ході розгляду скарги громадянина на рішення, дії або бездіяльність органів виконавчої влади та під час вирішення питань, порушених у скарзі, орган, уповноважений розглядати такий вид звернення, повинен керуватися не лише нормами закону, а й нормами моралі, приймати справедливе рішення.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри адміністративного права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Д. В. Лученко.

.....

Бойчук Наталія Романівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України,
5 курс, 11 група

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНО-ГРОШОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Грошово-кредитна політика — комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених Законом України «Про Національний Банк України» засобів та методів та виступає як системний, організаційно оформлений регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментами та роллю в економічній системі. Фінансово-кредитна політика фактично є гаран-

том національної безпеки, економічної стабільності та державного суверенітету.

В Україні головним суб'єктом грошово-кредитної політики є Національний банк України (далі НБУ). Крім нього, у виробленні останньої беруть участь органи державного регулювання економіки — Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів та Міністерство економіки. Органи законодавчої та виконавчої влади визначають основні макроекономічні показники, які слугують орієнтирами для формування цілей грошово-кредитної політики (обсяг ВВП, розмір бюджетного дефіциту, платіжний та торговий баланси, рівень зайнятості та ін.). Верховна Рада, крім того, регулярно заслуховує доповіді Голови НБУ та одержує інформацію банку про стан грошово-кредитного ринку в Україні.

Проте вирішальна роль у розробленні та реалізації монетарної політики належить Національному Банку далі НБУ. Як передбачено Конституцією України (ст. 100), Рада НБУ самостійно розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням, здійснює аналіз впливу грошово-кредитної політики України на стан соціально-економічного розвитку України та розробляє пропозиції щодо внесення відповідних змін до неї.

Таким чином, фактично, вся фінансово-кредитна політика держави зосереджена в руках Ради НБУ в особі певної незначної кількості людей. В результаті довгої роботи НБУ отримав незалежний статус, який відповідає європейським стандартам. Конституційний принцип розподілу влад надав можливість виділити НБУ як один з «найважливіших атрибутів державності». Така характеристика увійшла у науковий вжиток за висловом В. П. Гетьмана, одного з розробників Конституції України, фундатора української банківської системи. Він як послідовний прихильник ідеї повного конституційного статусу НБУ вважав, що банк має бути за європейською моделлю незалежним від уряду. У Конституції України закріплено шість визначальних принципів статусу НБУ.

Перший принцип формулює основну функцію центрального банку держави: забезпечення стабільності грошової одиниці — гривні. Другий — встановлює особисту відповідальність вищої посадової особи в банківській системі, що відбувається шляхом зміни статусу голо-

вного банкіра країни, посаду якого закріплено у пункті 18 ст. 85 Конституції України як Голови НБУ (до цього — Голови Правління). Третій — визначає паритетність Верховної Ради України та Президента України щодо підбору та призначення на посаду головного банкіра країни, а також складу Ради НБУ. Четвертий принцип закріплює створення і функціонування керівного органу НБУ — Ради банку, на яку як найвищий керівний орган центрального банку держави покладається відповідальність за розробку Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням. П'ятий — вперше підносить статус ННБУ до рівня суб'єктів законодавчої ініціативи, що дає змогу незалежно і самостійно спрямовувати політику держави на досягнення стабільності національної валюти. Шостий принцип фіксує конституційне положення про банк як орган держави серед інших органів державної влади, який єдиний наділений правом управляти грошима і валютною системою в Україні.

Виходячи із своєї суті, соціального призначення, виконуваних функцій центральний банк не може бути необмежено незалежним. Він являє собою головний грошово-кредитний державний орган. Це означає, що, здійснюючи свою діяльність, переслідуючи при цьому свої законодавчо закріплені цілі, центральний банк повинен виходити з вищих інтересів держави та суспільства, а також враховувати цілі та дії інших державних органів, координувати з ними свою діяльність та підтримувати робочі відносини. З огляду на те, що його не можна віднести до жодної гілки влади та враховуючи важливість кредитно-фінансової політики, як напрямку діяльності держави, НБУ не може бути повністю самостійним. На нашу думку, такі важливі повноваження як затвердження основних засад такої діяльності держави повинні належати органу законодавчої влади, оскільки він має більш демократичну та публічну процедуру прийняття нормативно-правових актів, а кількість суб'єктів прийняття та наявність опозиції зменшить можливість узурпації та свавілля влади, забезпечить прозорість та об'єктивність визначення основних напрямків фінансово-кредитної політики.

Це повноваження Верховної Ради України повинно бути закріплено на конституційному рівні, як основоположний принцип монетарної

політики. Зокрема, і у ст. 92 повинно бути сказано, що виключно законом приймаються основні засади кредитно-фінансової політики на поточний рік. Це в свою чергу забезпечить стабільність такої норми, її імперативність та неухильне дотримання, а також, конституційний рівень формулювання принципу відобразить вже більш важливий для держави і суспільства орієнтир розвитку банківської системи та її зв'язок з національною грошовою системою.

Науковий керівник : к. ю. н., доцент кафедри державного будівництва НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» К. Є. Солянік.

.....

*Бузун Елена Владимировна
ФГАОУ ВПО «Белгородский
государственный национальный
исследовательский университет»,
студент, юридический институт,
5 курс, группа 01000906*

ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА ПРАВОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Исследование проблем правовой культуры правотворческой деятельности предполагает ясность в вопросе о содержании самого понятия «правовая культура». В самом общем виде правовая культура представляет собой определенный уровень качественного состояния правовой системы, а также правосознания и **правового** поведения отдельной личности, социальной группы либо общества в целом. Правовая культура — это юридическое богатство, выражающееся в достигнутом уровне развития регулятивных качеств права, накопленных правовых ценностях.

Необходимость изучения проблем правовой культуры правотворческой деятельности обусловлено ее значительной ролью в формировании правового государства, в обеспечении принципа верховенства права. С. С. Алексе-

ев отмечал: «...верховенство права — один из стержней демократического общества. Почему у нас не говорят о праве? Потому что у нас низкая правовая культура и тотальная недооценка права. За ней идет насилие и ручные методы управления. Прежде всего надо признать верховенство права как идею такой же значимости, как сама демократия». В этой связи правотворчеству принадлежит особая роль, поскольку именно посредством правотворческой деятельности закладывается правовой фундамент государства, происходит формирование нормативной базы. На его этапах и стадиях происходит согласование существующих в обществе интересов, разрешается вопрос тех взаимоотношений и взаимозависимостей, которые существуют между идеологией, политикой и правом. Конечным итогом правотворчества является позитивация и легитимация нормативных представлений, сформировавшихся в общественном или групповом правосознании, преобразование их в официальные нормативные предписания. В современном правовом государстве правотворческая деятельность должна стремиться к укреплению демократических основ, повышению качества принимаемых нормативно-правовых актов, и одним из очевидных факторов повышения качественного уровня законодательства выступает правовая культура субъектов правотворческого процесса.

Правовую культуру правотворческой деятельности можно определить как качественное состояние деятельности субъектов правотворчества по подготовке, принятию и опубликованию нормативных правовых актов. Ее характеризуют такие показатели как законотворческая объективность; доступность и четкость издаваемых законов; высокий уровень профессионализма законодателей; субординация между федеральным законодательством и законодательством субъектов Российской Федерации; системность и качественность нормативно-правовых актов; юридически грамотная взаимосвязь с органами исполнительной власти.

Немаловажное значение для правовой культуры правотворчества имеет реализация в деятельности властных субъектов принципов правотворчества — законности, принципа отражения в законодательстве интересов населения, демократизма и гласности при разработке и принятии нормативно-правовых актов, ком-

петентности правотворческой деятельности, научности, обеспеченности правотворчества.

Правовая культура правотворческой деятельности выполняет ряд функций — в частности, аксиологическую, регулятивную и познавательную.

Аксиологическая функция находит свое выражение в оценке субъектами правотворчества законодательства и практики его применения, а также в отношении к своей деятельности в данной сфере. В книге «Профессиональная культура муниципального депутата» приведена диаграмма, отражающая планы депутатов после истечения срока полномочий, согласно которой 48,1% не будут принимать никакого участия в политической жизни, работая по своей основной профессии; 8,3% твердо решили уйти в бизнес; 12,0% планируют политическую деятельность (профессиональную) вне властных структур; 9% не определились; 5,3% собираются совмещать работу по прежней профессии с активным участием в политике; 16,5% будут бороться за депутатские мандаты. То есть по существу, лишь 16,5% опрошенных проявили верность своим депутатским обязанностям, что, несомненно, оказывает влиянием на качественный уровень их правотворческой деятельности.

Регулятивная функция правовой культуры правотворческой деятельности заключается в усвоении субъектами правотворчества правовых ценностей, приобретении правового опыта и является фактором адаптации к данной деятельности. Внешне регулятивная функция проявляется в правовом поведении субъектов правотворчества, их деятельности по осуществлению прав и обязанностей, а также в качестве принимаемых решений.

Познавательная функция заключается в уровне правовой информированности и правовых знаний, понимании требований современности, сути правовых явлений и процессов.

Повышение уровня правовой культуры в данном направлении предполагает проведение модернизации правотворчества, способствующей связи правотворческой работы с социально-экономическими, политическими, правовыми потребностями граждан; совершенствовании ее как на уровне нормативной регламентации, так и на уровне практического осуществления.

Подводя итог, следует отметить, что вопросы правовой культуры правотворческой деятельности являются актуальными и требующими своего решения.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права НИУ «БелГУ», заслуженный юрист РФ Г. А. Борисов.

.....

Васильев Станислав Александрович
Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА),
преподаватель кафедры конституционного и муниципального права

ПРОБЛЕМЫ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕНТРОВ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И МУНИЦИПАЛЬНЫХ УСЛУГ С ОРГАНАМИ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ РОССИИ

Данная статья подготовлена в рамках Программы стратегического развития ФГБОУ ВПО Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина (МГЮА); НИР «Институт государственных и муниципальных услуг в современном праве Российской Федерации».

В соответствии со ст. 2 Конституции Российской Федерации защита прав и свобод человека и гражданина является обязанностью государства. Одним из способов охраны и защиты прав человека является оказание государственных и муниципальных услуг. Для реализации этой функции создаются многофункциональные центры по оказанию государственных и муниципальных услуг (далее — МФЦ). В процессе своей деятельности МФЦ взаимодействуют с государственными и муниципальными органами, которые оказывают соответствующие ус-

луги, что порождает некоторые проблемы в указанной сфере.

Основы взаимодействия МФЦ с органами, оказывающими государственные и муниципальные услуги населению, закреплены в ч. 2 ст. 15 Федерального закона от 27 июля 2010 г. № 210-ФЗ «Об организации предоставления государственных и муниципальных услуг», где сказано, что требования к соглашениям о взаимодействии между указанными субъектами устанавливаются Правительством Российской Федерации. То есть, нельзя осуществлять данную деятельность в свободной форме, все должно соответствовать установленным государством образцам. Так, Постановлением Правительства Российской Федерации от 27 сентября 2011 года № 797 утверждено Положение о требованиях к заключению соглашений о взаимодействии между МФЦ и формированиями, предоставляющими услуги. В этом документе установлены некоторые обязательные условия при заключении данных соглашений. Например, соглашения с государственными и муниципальными органами должен заключать только руководитель МФЦ.

Инициаторами таких соглашений могут выступать территориальные подразделения федеральных органов государственной власти, органы государственной власти субъектов Российской Федерации, органы местного самоуправления, а также сами МФЦ.

В случае если такая инициатива поступила другой стороне, рассмотрение проекта соглашения не должно превышать 30 дней, после чего принимается решение об организации взаимодействия сторон, о внесении изменений в проект соглашения и последующее его заключение или отклонение данного проекта.

Исходя из данных нормативных положений, следует сделать вывод о том, что перечень услуг, которые можно получить в МФЦ может варьироваться в зависимости от того, с какими органами заключены или не заключены соглашения. То есть, каждый МФЦ в своем роде уникален по спектру своих возможностей. Кроме того, далеко не все муниципальные органы имеют возможность оказывать одинаковые муниципальные услуги на своей территории. Этот факт также делает функционально уникальным каждый отдельный МФЦ, не смотря на то, что перечень обязательных

и рекомендуемых государственных и муниципальных услуг, оказываемых в МФЦ, закреплен соответствующим Положением. Поэтому, если гражданин проживал в одном поселении и получал все необходимые ему государственные или муниципальные услуги через МФЦ по месту своего жительства, то это не значит, что переехав для постоянного проживания на территорию другого поселения, он будет получать те же самые услуги.

Возвращаясь к процедуре осуществления взаимодействия между МФЦ и государственными или муниципальными органами, следует отметить, что если у сторон отсутствуют замечания по проекту соглашения, то оно подписывается сторонами в течение 30 календарных дней с момента поступления заключения на проект соглашения в адрес его инициатора. При этом в данный период детали текста соглашения могут обсуждаться до его подписания сторонами.

Текст соглашения должен содержать срок, на который оно заключается. При этом этот срок не должен превышать 3 лет, а также оговаривается финансирование оказания государственных или муниципальных услуг в МФЦ.

Однако в правоприменительной практике встречаются нарушения данного требования. Например, разд. IV Соглашения о взаимодействии Управления Федеральной службы государственной регистрации, кадастра и картографии по Костромской области с областным государственным учреждением «Многофункциональный центр предоставления государственных (муниципальных) услуг населению» устанавливает неопределенный срок действия данного соглашения.

Данный пример, иллюстрирующий расхождение норм закона с практикой его применения, является далеко не единственным. Хотя идея создания МФЦ предполагает постоянную помощь населению, последние должны осуществлять общественный контроль за их деятельностью, которая, в свою очередь, должна быть тесным образом увязана с государственным контролем на соответствие деятельности МФЦ и органов, с которыми они взаимодействуют нормам действующего законодательства.

.....

Воронюк Тетяна Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, факультет підготовки кадрів
 для Державної пенітенціарної служби України,
 3 курс, 1 група

НЕСВОЄЧАСНЕ ПРИЙНЯТТЯ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ ЗАКОНУ ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ ЯК ПІДСТАВА ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

Конституція України закріплює за Верховною Радою України обов'язок затверджувати щорічно Державний бюджет України на період з 1 січня по 31 грудня. У частині 4 статті 44 Бюджетного кодексу України передбачено, що закон про Державний бюджет України приймається Верховною Радою України до 1 грудня року, що передує.

Протягом років незалежності держави спостерігається приголомшена тенденція несвоєчасного прийняття закону про Державний бюджет, але караності немає за невиконання і недотримання встановлених норм законодавчим органом держави.

Несвоєчасне прийняття основного фінансового закону тягне за собою негативні наслідки, які проявляються у дестабілізації бюджетної системи, національної валюти, знецінення грошових доходів громадян; дезорганізація у соціально-економічній сфері, зниження інвестиційної активності та погіршення інвестиційного клімату, посилення інфляційних процесів.

Затримка з прийняттям фінансового закону загрожує порушенням природних прав та законних інтересів споживачів публічних фінансових ресурсів (а це всі громадяни країни), а саме проявлятиметься у невиконанні положень Конституції України щодо захисту судом прав і свобод людини, так як у Державному бюджеті України окремо передбачено видатки на утримання судів, а це є гарантією їх незалежності; порушення встановленого порядку організації та здійснення влади, тобто послабити чи навіть заблокувати діяльність державного апарату, що може призвести до її недієздатності; загроза національній безпеці, а в найгірших випадках зумовити фінансовий крах держави.

Неприйняття закону про Державний бюджет в належні строки буде впливати на політичне і економічне становище у державі. Це спричинить відсутність фінансування щомісячних видатків, заборону здійснювати капітальні видатки, тобто видатки бюджету на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності держави, капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення, фінансування структурної перебудови народного господарства, інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням, а також заборону здійснювати видатки на цілі, не передбачені у законі про Державний бюджет на попередній бюджетний період та обмеження щодо здійснення запозичень.

У разі відсутності закону про Державний бюджет України неможливо прийняти обласний, районний бюджет, бюджети інших місцевих рад, так як у частині 2 статті 143 Конституції України закріплено наступне: «Обласні та районні ради затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання».

Велике значення для держави має своєчасне прийняття Державного бюджету, тому виникає необхідність забезпечити це і закріпити відповідальність за Верховною радою. Відповідальність може бути у вигляді дострокового припинення повноважень парламентом. Дана підстава могла з'явитися після проведення Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою 16 квітня 2000 році. На питання «Чи підтримуєте Ви пропозиції про доповнення статті 90 Конституції України новою третьою частиною такого змісту: «Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість або у разі не затвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України», яка б установлювала додаткові підстави для розпус-

ку Президентом України Верховної Ради України, та відповідне доповнення пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України словами: «та в інших випадках, передбачених Конституцією України?» Цю ініціативу підтримало 84,69% громадян, які взяли участь у голосуванні. У Рішенні Конституційного Суду України щодо конституційності Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 27 березня 2000 р. це положення було визнано таким, що відповідає Конституції України. Але думка народу, висловлена на референдумі, не була врахована.

Наступна спроба запровадити відповідальність парламенту у разі не затвердження Державного бюджету найшла свій вияв у проекті змін до Конституції України Президента України 2003 року.

Застосування розпуску парламенту дасть змогу уникнути політичних криз, пов'язаних із суперечностями між законодавчою і виконавчою владою стосовно прийняття рішень з певних стратегічно важливих питань, а також суперечностей які виникають між різними політичними силами, та безпосередньо стимулюватиме народних депутатів належним чином виконувати свої обов'язки та дотримуватись регламентованих законодавством норм та правил.

Тому, поки не буде закріплено відповідальність парламенту за несвоєчасне прийняттям закону про Державний бюджет, доти і буде практикуватись така тенденція. Дану проблему необхідно як скоріше викоренити, тому що це прямо впливає на ситуацію в суспільстві, на економічне становище держави, а у зв'язку із чим це відбивається і на зовнішні відносини.

Отже, якщо законодавчий орган не може своєчасно приймати бюджет, він істотно дискредитує себе, навіть втрачає право на існування незалежно від обставин, які перешкоджають своєчасному прийняттю бюджету, так як це його обов'язок — своєчасно прийняти основний фінансовий закон держави.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри фінансового права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» П. М. Дуравкін.

.....

Гурова Анна Михайлівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, Інститут підготовки кадрів
 для органів юстиції України,
 4 курс, 6 група

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Діяльність Європейського Суду з прав людини (далі — Суд) сьогодні є дієвим засобом забезпечення прав громадян України. Сутність та значення цього засобу впливає з міжнародного характеру та стандартів діяльності Суду. Адаже вона відкриває широкі можливості для відновлення порушених прав, які не вдалось захистити національними засобами правового захисту та забезпечує якісне поліпшення правової системи країни шляхом її орієнтування на загальнолюдські цінності. Суттєвий вплив практики Суду на правові відносини, що виникають в Україні, пов'язаний із, закріпленням у ст. 46 Європейської Конвенції про захист прав і основоположних свобод та ст. 2 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» (далі — Закон), положенням про те, що рішення Європейського суду з прав людини щодо України є обов'язковими.

Виконання рішень пов'язане із вжиттям заходів індивідуального та загального характеру. Перші є елементом правокомпромісного вирішення конфлікту між людиною та державою і полягають у відновленні порушеного права особи. Другі ж, мають превентивний щодо аналогічних порушень характер, тобто якісно поліпшують проблемні, з точки зору міжнародних стандартів, інститути права.

Заходи загального характеру пов'язані з виконанням так званих позитивних зобов'язань держави належним чином забезпечувати реалізацію прав людини. Їх виконання відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону, досягається шляхом усунення недоліків системного характеру. Слуш-

ними при цьому є думки тих науковців, які стверджують, що на практиці дуже складно визначити заходи загального характеру, а тим більше їх застосовувати. Адже по-перше, причина порушень полягає у внутрішньому конфлікті правотворчості держави, по-друге, причини порушення прав заявника не є однозначно очевидними, а можуть бути пов'язаними з проблемою різного тлумачення чи застосування національними компетентними інстанціями внутрішнього права.

Реалізація заходів індивідуального характеру має по відношенню до виконання рішень національних судів низку особливостей, які породжують дискусії серед науковців. До таких, зокрема, належать:

1. Доцільність виконання рішень органами державної виконавчої служби, що розглядається в аспекті їх заінтересованості;

2. Ступінь активності стягувача в межах виконавчого провадження;

3. Ефективність такого додаткового заходу індивідуального характеру як відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення.

Перша проблема лежить у площині організаційного аспекту виконання рішень Суду. Сутність її деякі науковці окреслюють переважно як неможливість виконання державним органом рішення проти держави. До того ж, зацікавленість цього органу у невиконанні рішень впливає з огляду на те, що з підстав встановлених ч. 1 ст. 9 Закону, тобто у разі невстановлення місця перебування стягувача — фізичної особи, її смерті чи ліквідації або реорганізації юридичної особи, належні до сплати стягувачу кошти перераховуються на депозитний рахунок державної виконавчої служби.

Вказана проблема виглядає більше надуманою, ніж реальною, адже якби вона дійсно мала місце, то для її вирішення довелось би створювати новий недержавний орган. А це, як стверджує Н. Коломієць, є недоцільним з огляду на наступне: по-перше, це супечить самій меті запровадження такого механізму правового захисту, в якому держава не програє, а отримує додатковий засіб поліпшення окремих інститутів правової системи; по-друге, створення окремої системи органів для вказаної мети є не-

виправдано затратним як в економічному, так і в організаційному аспектах. Що ж до перерахування коштів на рахунок державної виконавчої служби у випадку не виявлення місцезнаходження стягувача, то задля недопущення втрати особою правового захисту з цих підстав, доцільним було б запровадити більш дієві механізми його з'ясування, ніж закріплені зараз у законодавстві.

Друге, виділене нами питання, пов'язане з обмеженою дискрецією стягувача щодо виконання рішень. Останнє є безумовним обов'язком держави. Незважаючи на те, що ці особливості не відповідають принципам виконавчого провадження, вони є закономірними і необхідними в контексті забезпечення найефективнішого захисту прав людини.

Хрестоматійним прикладом для України щодо окресленої нами третьої проблеми стала справа «Мельниченко проти України», в якій, попри наявності визнаного Судом порушення права, відновити його в повному обсязі так і не вдалося. Зазначена проблема вказує на неабсолютний характер відновлювальних рішень Суду та вимагає від національних органів влади вжиття всіх можливих заходів, що гарантуватимуть захист прав.

Отже, відзначаючи важливе значення діяльності Європейського Суду з прав людини для правотворчості та правозастосування України, варто було б запропонувати деякі заходи, що сприяли б подальшому удосконаленню механізму захисту прав людини. Так, доцільним вбачається подальше уніфіковане реформування законодавства відповідно до правових позицій цього Суду як у рішеннях щодо України, так і щодо інших країн, які мають аналогічні проблемні правові інститути. Крім того, ефективною гарантією виконання рішень Суду буде створення державою умов для розширення засобів та системи інформування як професійних правозастосувачів, так і пересічних громадян щодо змісту та особливостей процедури виконання зазначених рішень.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» В. В. Середюк-Буз.

• • • • •

Заграничнова Дарья Васильевна
 МГУ имени М. В. Ломоносова,
 студент, юридический факультет,
 4 курс, 416 группа

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ

Итак, как обеспечить верховенство права при осуществлении власти?

Не стоит забывать об иерархии внутри источников права. Принципы права (одним из которых верховенство права и является) как основополагающие идеи должны определять направления всего правового регулирования и быть маяком для остальных источников права. При осуществлении любой из ветвей власти важно помнить, что вторые не могут противоречить первым.

Законы должны быть стабильными, устойчивыми и предсказуемыми. Однако, законы в РФ постоянно меняются. Складывается ситуация, при которой воля законодателя выше права, отсутствует связанность государства правом. Без этого не может быть и единства правоприменения.

Не на должном уровне находится системность права. Регулирование правоотношений в разных отраслях часто пересекается, одни и те же термины и понятия используются в разных смыслах. Большая роль отводится здесь судебной власти, которая через свои решения и акты толкования раскрывает положения законов, устраняет противоречия и заполняет пробелы. Отсюда вытекает следующая проблема: необходимость обеспечения единства практики, единства правоприменения. Но вот какие камни преткновения существуют здесь: создание новых норм права под маской толкования, чем грешит Конституционный Суд РФ, и нарушение независимости судей путем дачи им указаний председателем суда или вышестоящей инстанцией. Для осуществления принципа верховенства права важнейшую роль играет судебная система. Она должна быть независимой и беспристрастной.

Положения закона должны быть понятными и ясными, что, на наш взгляд, отсутствует

в РФ. Самые «громкие» примеры — это тексты Налогового и Бюджетного кодексов. В процессе правоприменения приходится создавать разъяснения, инструкции. Парламенту запрещено принимать двусмысленные законы, этим обеспечивается защита граждан от произвола государства.

Необходимо соблюдать и принцип равенства перед законом. И государственные должностные лица, и обычные граждане должны соблюдать закон на равных.

Упомянем и о принципе законности, который требует от публичных должностных лиц действовать в рамках предоставленных им полномочий.

Научный руководитель: к. ю. н., ассистент кафедры конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова А. А. Троицкая.

• • • • •

Зенченко Ганна Олександрівна
 Дніпропетровський державний
 університет внутрішніх справ,
 курсант, факультет підготовки фахівців
 для підрозділів кримінальної міліції,
 2 курс, 231 група

ПРОФЕСІЙНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

За умов розвитку сучасної української держави реалізація правоохоронної функції органами внутрішніх справ потребує від працівників міліції свідомої законотворчої поведінки та знань великої кількості нормативно-правових актів. Працівники міліції, як співробітники правоохоронного органу, повинні мати такий рівень правосвідомості і правової культури, який би забезпечував належне виконання поставлених перед ними службово-оперативних завдань.

Належний рівень правосвідомості правоохоронців дасть можливість забезпечити якісне виконання покладених на них обов'язків в умовах складної та динамічної обстановки. Але аналіз

причин подальшого зростання кількості правопорушень, скоєних особовим складом ОВС, свідчить про те, що рівень правової свідомості та правової культури окремих їх представників, на жаль, залишається невисоким.

Прояви правового нігілізму окремих міліціонерів в різних сферах суспільного життя, призводять до скоєння правопорушень, які негативно впливають на морально-психологічний стан особового складу ОВС та підривають авторитет міліції в очах громадськості, що є неприпустимим на шляху розбудови правової держави в Україні. Головною причиною такого стану, на нашу думку, є традиційна недооцінка значення формування правосвідомості та правової культури у працівників міліції.

Розбудова України як незалежної правової держави, кардинальні зміни, що відбуваються у всіх сферах життя, визначають широку потребу виховання нового покоління свідомих громадян, патріотів нації, держави, захисників її кордонів, удосконалення системи освіти та виховання, у тому числі співробітників ОВС. Мова йде як про вдосконалення організаційної структури та змісту навчально-виховного процесу, так і про необхідність формування всебічно розвинутої особистості працівника міліції як повноцінного члена громадянського суспільства.

Питання правосвідомості зажди розглядалося у науковій сфері, над ним працювали такі діячі цієї галузі як: М. Н. Марченко, С. С. Алексєєв, В. В. Головченко, Г. І. Неліпа, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков та інші. Особисто ми схиляємося до думки В. В. Копейчикова, який визначає правосвідомість як специфічну форму суспільної свідомості, систему відображення правової дійсності у поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей про право, його місце і роль у забезпеченні свободи особи та інших загальнолюдських цінностей. Правосвідомість працівника ОВС здійснює регулюючий вплив на його повсякденну діяльність. Її достатній обсяг є запорукою належної реалізації права міліціонером при виконанні службово-оперативних завдань.

Автор виділяє деякі фактори, які стабільно впливають на покращення стану правосвідомості правоохоронців:

1. Проходження служби, як особливий вид державної діяльності, вимагає від працівника ОВС високого рівня спеціальних знань, нави-

чок, умінь. Згідно з ч. 2 ст. 30 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, а також ст. 60 Конституції України, підлеглий не зобов'язаний беззастережно виконувати накази начальника у випадку отримання явно злочинного наказу. Тобто підлеглий повинен вміти швидко та безпомилково розпізнати явно злочинний наказ і вчинити так, щоб не здійснити правопорушення. Проте невиконання наказу — це є дисциплінарний проступок, а за наявності ознак, зазначених у ст. 402, 403 Кримінального кодексу України, — злочин. Усе це вимагає від працівника міліції високого рівня правових знань та вміння свідомого вибору необхідного варіанту правомірної поведінки. Знання допомагають розуміти, чому певна вимога закону написана саме таким чином, що спонукало саме таке формулювання статей і на цьому підґрунті формулюють у працівника ОВС усвідомлення намагання неухильно виконувати правові приписи та дотримуватись установлених правил поведінки.

2. Належне виконання співробітниками ОВС обов'язків з охорони громадян і громадського порядку, які детально регламентовані нормативно-правовими актами вимагає свідомої правомірної діяльності, яка б відповідала правовим приписам та не суперечила їм.

3. Службово-оперативна діяльність ОВС, необхідність забезпечення в них законності, організованості та дисципліни постійно вимагають удосконалення всіх форм організаційної і виховної роботи, у тому числі підвищення ефективності правового виховання особового складу.

Виховання особового складу визначається як одна з найважливіших сфер, оскільки основне завдання виховання — зміна людини в напрямку, який визначається суспільними потребами.

Організація та проведення виховної роботи в ОВС покладена на командирів, їх заступників з виховної роботи та органи виховної роботи. Щоб знайти конкретні шляхи, форми та засоби правовиховного впливу, забезпечити високий науковий рівень виховної роботи, зв'язок з життям для вирішення завдань охорони громадян та громадського порядку, здійснення основних напрямків розвитку ОВС вихователь повинен мати уявлення про поняття правової свідомості працівника ОВС.

Отже, всі ці фактори впливають на правові почуття працівника ОВС, розвиває нетерпимість до правопорушень і правопорушників

дисципліни та правопорядку, свідому повагу до закону, усвідомлення суспільної нетерпимості до проявів невиконання законів. Тому, на нашу думку, необхідно виховувати правові почуття працівників органів внутрішніх справ України з метою вироблення у них поважного ставлення до права, їх конституційного обов'язку, присяги, що, у свою чергу, виявиться у зменшенні кількості правопорушень і злочинів особовим складом ОВС та покращить стан дисципліни, який, як відомо, є запорукою належного виконання поставлених перед ними завдань.

Науковий керівник: к. ю. н., професор кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ О. М. Куракін.

.....

Зозуля Олександр Ігорович
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
аспірант, кафедра загальноправових дисциплін

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКОНОПРОЕКТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АПАРАТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Останнім часом в аспекті роботи Конституційної Асамблеї проблематиці організації діяльності допоміжних органів Президента України приділяється підвищена увага, що головною мірою зумовлюється відомими недоліками в їх діяльності, суперечливістю і фрагментарністю правового регулювання, а також неоднозначністю їх статусу у державному механізмі. Відповідно відмічається інтенсифікація законотворчої роботи відносно апарату Президента України, одним із сучасних прикладів чого є законопроект від 07.02.2013 р. за реєстр. № 2221, направлений на скасування пільг і привілеїв для осіб, уповноважених на виконання функцій держави, у тому числі й Президента України.

При цьому, зауважимо, що у законотворчій практиці вже мали місце спроби врегулювання засад інституту апарату глави держави — за-

конопроекти про канцелярію Президента України від 24.09.2008 р. за реєстр. № 3215 і від 12.10.2002 р. за реєстр. № 2297. Проте попри деякі позитивні пропозиції (щодо позапартійності працівників апарату Президента України, скорочення їх чисельності, неможливості здійснення ними владних повноважень тощо) такі законодавчі ініціативи в цілому характеризуються невідповідністю предмету і змісту регулювання, неузгодженістю компетенції апарату глави держави, поверховістю регулювання його взаємодії, необґрунтованим ускладненням структури, недоліками юридичної техніки і т. д.

Незважаючи на те, що законопроект від 07.02.2013 р. так і не був схвалений Верховною Радою України, він містить низку важливих положень з приводу організації Адміністрації Президента України, що мають бути враховані у подальшому конституційно-правовому регулюванні її статусу.

По-перше, це гарантування належних умов діяльності Президента України та визначення напрямків забезпечення його діяльності — організаційне, правового, наукове, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, матеріально-фінансове та інше забезпечення відповідно до ч. 1 ст. 5 законопроекту від 07.02.2013 р. Законодавче закріплення подібних завдань Адміністрації Президента України має істотне значення як для подальшого правового регулювання її організації, так і для визначення векторів практичної діяльності, що не повинно допускати виконання нею невластивих повноважень.

По-друге, акцентуємо увагу на передбаченій ч. 2 ст. 5 законопроекту від 07.02.2013 р. неможливості здійснення Адміністрацією Президента України «розпорядчих функцій». Зазначене цілком логічно витікає з статусу Адміністрації Президента України як державного органу, який самостійно не реалізує управлінські повноваження, хоча на практиці й мали місце випадки перебирання ним повноважень органів виконавчої влади. Законодавче закріплення даного принципу в цілому сприятиме інституалізації Адміністрації Президента України, нормалізації її відносин з іншими органами публічної влади та зосередженню діяльності суто лише на забезпечення діяльності глави держави. Проте, як на нас, реальність заборони виконання Адміністрацією управлінських повноважень вимагає більшої законодавчої регламентації, зокрема закріплення

її статусу як апарату глави держави і державного органу, встановлення вичерпного переліку повноважень, деталізації форм діяльності і порядку їх реалізації, впровадження принципів прозорості, відкритості і гласності тощо.

По-третє, ч. 2 ст. 5 законопроекту від 07.02.2013 р. за реєстр. № 2221 граничну чисельність Адміністрації пропонується скоротити до двоста штатних одиниць. При цьому, означимо, що забезпечення діяльності глави держави здійснюється не тільки Адміністрацією Президента України, але й низкою інших його допоміжних органів, ліквідація і скорочення чисельності та фінансування яких має не менше відношення до оптимізації системи забезпечення діяльності Президента України. У той же час, напевно може вважатись прийнятною передбачена ч. 7 ст. 6 даного законопроекту «рекомендація» Президентіві України ліквідувати Державне управління справами, який у дійсності зовсім не зобов'язаний якимось реагувати на такі «рекомендації». Відтак, оптимізація системи допоміжних органів глави держави має відбуватись комплексно як на законодавчому рівні, так і Президентом України шляхом оновлення їх мережі та організації.

З приводу скорочення граничної чисельності працівників Адміністрації Президента України саме до двоста осіб за законопроектом від 07.02.2013 р. варто означити відсутність її належного обґрунтування та розрахунків. На нашу думку, оптимальним постає скорочення їхньої чисельності щонайменш до двоста п'ятдесяти осіб, але яке має супроводжуватись приведенням компетенції Адміністрації Президента України у відповідність із функціями глави держави, а також спрощенням її структури із ліквідацією зайвих керівних посад і підрозділів, діяльність яких прямо не направлена на забезпечення повноважень Президента України. З цих саме позицій вбачається, що зміна кадрової основи функціонування апарату глави держави в Україні має проводитись на законодавчому рівні виключно спільно з відповідним переглядом його повноважень і структури.

Таким чином, сучасні тенденції законопроектної роботи загалом свідчать про сприйняття проблеми інституалізації апарату Президента України, хоча реалії законопроектного забезпечення й вказують на поверховість таких законодавчих ініціатив, їх фрагментарність і декларативність. Впорядкування ж організації апарату Президента

України повинно бути виключно комплексним, а профільний закон — змістовно регламентувати статус, компетенцію, засади відносин, особливості структурної організації і статусу працівників Адміністрації Президента України.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, начальник Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ О. В. Марцеляк.

.....

*Калантарова Эльвира Ибрагимовна
Российская академия народного хозяйства
и государственной службы
при Президенте Российской Федерации,
аспирант, юридический факультет
имени М. М. Сперанского*

К ВОПРОСУ ОБ УСТАНОВЛЕНИИ ОСНОВАНИЙ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В НАЛОГОВОЙ СФЕРЕ АКТАМИ ВЫСШИХ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ

Одним из отличительных признаков административной ответственности за нарушение налогового законодательства является ее установление двумя кодифицированными нормативно-правовыми актами: Кодексом РФ об административных правонарушениях, а также Налоговым кодексом РФ. Автор настоящей статьи придерживается точки зрения о том, что налоговая ответственность имеет административную природу и не является самостоятельным видом публично-правовой ответственности. А потому необходимо аккумулировать все составы административных правонарушений в области налогового законодательства в Кодексе РФ об административных правонарушениях.

Сложившаяся практика дуализма в регулировании ответственности за нарушение норм налогового законодательства приводит к появлению правовых лагун и неэффективности правоприменения. Одной из проблем на практи-

ке является проблема установления основания административной ответственности решениями высших судебных органов РФ.

Выбор контрагента является важной задачей, которая стоит практически перед каждым предприятием. Однако, в настоящее время, в связи с существованием большого количества «фирм-однодневок» сделать это не так просто. Как известно, под фирмой-однодневкой понимается юридическое лицо, зарегистрированное в установленном порядке, однако созданное не с целью ведения реальной хозяйственной деятельности, а для получения необоснованной налоговой выгоды.

В результате неправильного выбора контрагента, налоговые риски для налогоплательщика увеличиваются, то есть увеличивается вероятность наступления неблагоприятных юридических последствий.

Проанализировав действующее законодательство, а также судебные акты по данному вопросу, можно сделать вывод, что существует два основных правовых последствия деятельности недобросовестных контрагентов для налогоплательщика: увеличение размера налоговой обязанности и привлечение налогоплательщика к административной ответственности.

Увеличение размера налоговой обязанности происходит в тех случаях, когда налоговая выгода, полученная налогоплательщиком, признаётся необоснованной. Это возможно, если налоговые органы докажут, что налогоплательщик сам был участником схемы, направленной на уход от уплаты налогов, либо, что налогоплательщик не проявил должной осмотрительности и осторожности, при выборе контрагента.

Привлечение же налогоплательщика к ответственности в связи с недобросовестными действиями его контрагентов, посредством обязывания его уплатить соответствующую сумму пеней и штрафов, возможно, если налоговым органом будет доказано, что налогоплательщик действовал без должной осмотрительности, а потому должен был и мог узнать о нарушениях, допущенных контрагентом.

Проблема состоит в том, что данные последствия недобросовестности контрагента для налогоплательщика закреплены в Постановлении Пленума Высшего Арбитражного Суда РФ от 12.10.2006 года № 53, что, по нашему мнению, противоречит ст. 10 Конституции РФ. В указан-

ной статье провозглашено, что государственная власть в Российской Федерации осуществляется на основе разделения на законодательную, исполнительную и судебную. А потому, правотворчество является прерогативой законодательной власти.

Безусловно, постановления высших судебных инстанций играют важную роль, так как разъясняют те или иные вопросы, связанные с правильным применением норм права. Однако очень часто высшие судебные инстанции не ограничиваются простым толкованием норм, а создают новые. Именно это произошло, когда сначала Конституционный Суд РФ, приняв Определение от 25.07.2001 года № 138-О, ввел понятие «недобросовестного налогоплательщика», а, затем, Пленум Высшего Арбитражного Суда РФ, в своём Постановлении от 12.10.2006 года № 53, заменил его на понятие «необоснованной налоговой выгоды». Этим же постановлением в оборот был введен принцип «должной осмотрительности и осторожности», которую должен проявлять налогоплательщик при выборе контрагента.

Надо отметить, что в данном случае суды пытались заполнить пробелы, образовавшиеся в публично-правовом регулировании общественных отношений в области налогов и сборов. Вместе с тем не следует забывать о том, что в нашем государстве действует правовая система, основанная на верховенстве законов, а не судебных прецедентов, а потому государственные органы, должностные лица и граждане, в первую очередь, должны руководствоваться законами, а не судебными актами.

В учетом изложенного представляется необходимым законодательно закрепить нормы, регулирующие понятие налоговой выгоды и условия, при которых она может быть признана необоснованной, а также конкретные основания, при которых налогоплательщик может быть привлечен к административной ответственности за действия его контрагентов, за исключением случаев, когда отношения подпадают под гражданско-правовое регулирование.

Научный руководитель: д. ю. н., заслуженный юрист Российской Федерации, главный советник Государственно-правового управления Президента Российской Федерации А. В. Кирин.

.....

Кутько Виктория Васильевна
 ФГАОУ ВПО «Белгородский государственный
 национальный исследовательский
 университет», старший преподаватель
 кафедры теории и истории государства
 и права юридического факультета

ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО КАК СРЕДСТВО ОГРАНИЧЕНИЯ ПУБЛИЧНОЙ ВЛАСТИ

На преобразования, происходящие в современном российском обществе и государстве, накладывает отпечаток дальнейшая дифференциация интересов социальных слоев и групп населения, а также институциональное обособление и умножение властно-организационных видов деятельности носителей публичной власти. Соответствующие процессы нуждаются в юридическом сопровождении и оформлении в статусных и деятельностных фиксациях, а также в дальнейших теоретических обоснованиях правовых форм государственной деятельности, развивающихся вследствие усложнения социально-экономических, государственно-институциональных, научно-инновационных, образовательных и других сфер приложения инициативы и энергии людей. В контексте данных преобразований дает о себе знать тенденция процессуализации законодательства России. Она становится господствующей не только в связи с появлением новых видов государственной работы и равновеликих массивов норм и институтов процессуального права, но и увязывается с укреплением требований законности при осуществлении функций государства и его органов, гарантированностью реализации прав граждан.

Процессы реформирования государственно-го механизма и правового регулирования в контексте действия закономерности процессуализации законодательства обуславливают повышение интереса ученых и юридической практики к целому ряду проблем общепроцессуальной теории, решение которых невозможно без их всестороннего теоретического осмысления.

В связи с этим, следует обратить внимание на нормы процессуального права как самостоятельного правового блока.

Можно сказать, что все процессуальные нормы в конечном итоге можно считать «компетенционными» или — при более широком ракурсе — нор-

мами, определяющими правовой статус участников процесса, ибо любое процессуальное правило есть либо право, либо обязанность какого-либо лица. Поэтому автор «Теории компетенции» Ю. А. Тихомиров считает понятие компетенции «ключевым понятием публичного права, тесно связанным именно с организацией публичной власти.

Конституционный Суд РФ резонно указывает на то, что «в отличие от принципа диспозитивности, лежащего в основе частноправовых отношений, определение полномочий государственных органов в сфере публичного права не допускает их собственного усмотрения и должно регулироваться на основе принципа «дозволено только то, что разрешено законом», являющегося необходимой гарантией против произвола и злоупотребления властью».

В самом широком смысле правовые ограничения (ограничения в публичном праве) представляют собой границы властно-волевого влияния государства в лице его органов на общественные отношения, поведение человека. Ограничения, определяющие границы каких-либо действий, прав, таким образом, являются необходимым элементом любой сферы общественных отношений и выступают в форме правила, модели поведения, а также способа упорядочения социальных отношений.

Г. Н. Бутырин подразделяет ограничения в управленческом процессе на внешние (определяемые природой и обществом рамки, границы, условия сосуществования его членов) и самоограничения (например, стереотипы, рефлексии и т. п.).

Правовые ограничения, отмечает А. В. Малько, есть правовое сдерживание противозаконного деяния, создающее условия для удовлетворения интересов контрsubjекта и общественных интересов в охране и защите; это установленные в праве границы, в пределах которых субъекты должны действовать; исключение определенных возможностей в деятельности лиц.

Правовые ограничения выступают как особые специально-юридические процессуальные средства регулирования общественных отношений. Функции правовых ограничений состоят, во-первых, в установлении четких рамок положительной государственной активности, а во-вторых, в «обуздании», нивелировании негативных последствий такой активности, установлении гарантий личности от злоупотреблений и произвола чиновников.

Іменно закріплення на законодавчому рівні чіткого алгоритма дій державних органів і посадових осіб забезпечує дотримання принципу законності і забезпечення інтересів, прав і свобод людини і громадянина. Такого роду норми отримали в науці названня процесуальних або компетенційних норм.

Конституція Росії також містить ряд компетенційних норм процесуального характеру, «сдерживающих» гілки влади, забезпечуючи незалежність кожної з них і в той же час не допускаючи переобладання якої-будь гілки влади над іншими (ст. 10 Конституції РФ).

Таким чином, слід констатувати, що процесуальне право — це самостійний правовий блок в структурі права, направлений на розв'язання і усунення аномалій суспільних відносин, захисту соціального порядку, прав і свобод громадян. Норми процесуального права строго регламентують порядок здійснення властних повноважень їх носителями в межах юридичних обмежень і визначають міру процесуальної відповідальності, тому його слід розглядати як засіб встановлення юридичних меж діяльності державно-владної діяльності.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права НИУ БелГУ, заслуженный юрист России Г. А. Борисов.

.....

*Малярчук Лілія Ярославівна
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
студент, юридичний факультет,
5 курс, група ЮРД-52м*

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ ТА ЗАЯВОЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Аналіз співвідношення конституційної скарги та заяви до Європейського суду з прав людини має важливе значення, для глибшого з'ясування

суті та механізму дії конституційної скарги. Дослідження даного питання дасть змогу визначити чи не обмежить доступ до Європейського суду з прав людини запровадження конституційної скарги в Україні.

У науковій літературі існують як позитивні так і негативні позиції про вплив конституційної скарги на можливість звернення до Європейського суду з прав людини. Оскільки у ст. 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачено як одну із умов прийнятності заяви до Європейського суду з прав людини вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту тому у зв'язку з цим, запровадження конституційної скарги розглядають як обмеження доступу до конвенційного механізму.

Враховуючи ці позиції слід замислитись чи конституційна скарга, як субсидіарний засіб охорони прав і свобод є ефективним засобом юридичного захисту у розумінні ст. 13 Конвенції? Чи мають рацію вчені, які вважають, що використання конституційної скарги є необхідною умовою при зверненні до Європейського суду з прав людини? Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що на поставлені запитання не можливо дати однозначну відповідь.

На думку Венеціанської Комісії, щоб стати фільтром, за посередництвом якого зменшиться кількість заяв до Європейського суду з прав людини, та обов'язковим засобом юридичного захисту у розумінні ст. 35 Конвенції, який необхідно використати, конституційна скарга повинна бути ефективною відповідно до ст. 13 Конвенції. Для того, щоб визначити чи являється засіб охорони прав людини ефективним в розумінні ст. 13 Конвенції необхідно враховувати велику кількість факторів. В першу чергу, чи має особа, яка скаржиться на порушення її конвенційних прав засіб захисту перед національною владою. Важливим є, щоб ця влада володіла повноваженнями прийняти рішення по скарзі і забезпечити відновлення права.

У випадку звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду, потрібно проаналізувати чи у всіх випадках він матиме визначені вище повноваження. Тут слід наголосити на тому, що Конституційний Суд повинен мати можливість відновити порушені права обов'язковим для виконання рішенням. Рішенням Європейського суду з прав людини Ільхан проти Туреччини, визначено, що просте декларативне рішення про

неконституційність не являється достатнім засобом правового захисту, оскільки скарга повинна бути ефективною як з правової так і з практичної точки зору. Про різноманітність умов, які визначають засіб правового захисту як ефективний, свідчить також рішення Європейського суду з прав людини у справі Конка проти Бельгії у якому визначено, що Конституційний Суд повинен мати можливість попередити здійснення дій, наслідки яких порушують права і свободи та являються непоправними.

З вищевикладеного випливає, що слушними є зауваження А.Вишневецького, згідно якого не існує загальної вимоги використання конституційної скарги як умови прийнятності звернення до Європейського суду з прав людини.

У зв'язку з тим, що не у всіх випадках конституційна скарга визнається ефективним засобом юридичного захисту у розумінні ст. 13 Конвенції запровадження конституційної скарги у правову систему України не буде впливати на доступ до Європейського суду з прав людини. Умови за яких конституційна скарга визнається ефективним засобом юридичного захисту у кожному конкретному випадку встановлює Європейський суд з прав людини. Важливим є те, що ці умови не є однаковими для всіх держав. Яскравим прикладом цього є рішення Європейського суду з прав людини Шот-Мединська та інші проти Польщі, яким визначено умови ефективності конституційної скарги для Польщі. Згідно із даним рішенням, щоб вичерпати національні засоби правового захисту потрібно використати конституційну скаргу, за таких умов: 1) порушене право чи свобода мусять бути передбачені як у Конституції так і у Конвенції; 2) порушення прав і свобод передбачених Конвенцією мусить бути спричинене застосуванням норми національного права, яка є підставою остаточного рішення в індивідуальній справі. В ситуації, коли оскаржена норма закону чи іншого нормативного акту не була підставою остаточного рішення, використання конституційної скарги не є необхідністю перед зверненням до Європейського суду з прав людини; 3) повинна існувати правова можливість відновлення процесу, якщо Конституційним Трибуналом під час розгляду конституційної скарги було визначено неконституційність закону чи іншого акту.

Позитивним у співвідношенні конституційної скарги та заяви до Європейського суду з прав

людини є те, що більшість вчених і юристів-практиків визнають прямо пропорційну залежність між існуванням конституційної скарги у державі та зменшенням кількості звернень до Європейського суду з прав людини проти такої держави. Дана залежність спричинена тим, що конституційна скарга здатна здійснювати ефективну охорону та захист прав і свобод на національному рівні, завдяки чому зникає потреба звертатись до Страсбурзького суду.

З огляду на вищезазначене та керуючись у своїх висновках прецедентним правом Страсбурзького суду, вважаємо необґрунтованими заяви про обмеження конституційною скаргою доступу до Європейського суду з прав людини. Це спричинено тим, що конституційна скарга не завжди може бути ефективним засобом юридичного захисту.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка С. В. Різнюк.

.....

Маринів Володимир Іванович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
к. ю. н., доцент кафедри кримінального процесу

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ТА КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ СУДУ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Актуальність дослідження обраної теми зумовлена тим, що в умовах дії нового Кримінального процесуального кодексу України особливого значення набуває реалізація у кримінальному провадженні визначених Конституцією України основних засад судочинства, однією із яких є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду (п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України).

Нагадаємо, що дане конституційне положення свого часу стало предметом розгляду Конституційним Судом України (див. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним

зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) № 3-рп/2010 від 27 січня 2010 р.). За результатами дослідження вказаного питання, орган конституційної юрисдикції констатував, що право на оскарження судових рішень в контексті положень частин 1, 2 ст. 55, п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України є складовою права кожного на звернення до суду. Розглядаючи положення п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, Суд дійшов висновку, що оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження. Хоча у вказаному Рішенні йде мова про апеляційне оскарження, оскільки ініціатор звернення до Суду ставив питання стосовно саме оскарження в порядку апеляції, проте, на наш погляд, все висловлене Судом рівною мірою стосується й оскарження у порядку касації.

Необхідно звернути увагу на те, що між вказаним Рішенням Конституційного Суду України та ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453-VI існує розбіжність, оскільки остання проголошує, що учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України. Тобто у цьому випадку право на апеляційне або касаційне оскарження ставиться в залежність від законодавчого дозволу, тоді як згідно із Рішенням Конституційного Суду України конституційне право звернутися до відповідного суду з апеляційною та/або касаційною скаргою надається завжди (крім випадків, встановлених законом), а не тоді, коли це прямо дозволено законом.

На наш погляд, вказана розбіжність має вирішуватися на користь останнього, зважаючи на пріоритет Конституції перед іншими законами. Саме в цьому контексті необхідно розуміти сформульовану у ст. 24 КПК України засаду забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, відповідно до якої кожному гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, якими зачіпаються права, свободи чи інтереси особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно

від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді. Тобто, будь-яке кримінальне процесуальне рішення може стати предметом оскарження у апеляційному і касаційному порядку, окрім тих, оскарження яких прямо заборонено КПК. До числа останніх, зокрема, слід віднести: (1) ухвалу слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення (ч. 4 ст. 147 КПК); (2) ухвалу слідчого судді про дозвіл на затримання (ч. 5 ст. 190 КПК); (3) інші ухвали слідчого судді, окрім тих, що передбачені у ч. 1 ст. 309 КПК (ч. 3 ст. 309 КПК); (4) ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення остаточних судових рішень (за деякими винятками) (ч. 2 ст. 392 КПК); (5) вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження, з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини (ч. 1 ст. 394 КПК); (6) судові рішення суду першої інстанції з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним (ч. 2 ст. 394 КПК); (7) вирок суду, ухвалений на підставі угоди (за деякими винятками) (ч. 3, 4 ст. 394 КПК); (8) ухвали слідчого судді після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу (ч. 4 ст. 424 КПК); (9) та ін.

При цьому, на наш погляд, важливе змістове навантаження даної конституційної засади міститься саме у застосуванні законодавцем терміну «забезпечення», що передбачає існування конкретних правових механізмів втілення права на оскарження судових рішень у життя. Оскільки про реальне забезпечення права на оскарження процесуальних рішень може йтися лише за умови, що в осіб, які наділені правом оскарження, будуть відсутні будь-які побоювання погіршення їх становища за результатами перегляду судового рішення вищестоящою інстанцією, то одним з механізмів, який є проявом даної засади, виступає правило недопустимості погіршення правового становища обвинуваченого (засудженого, виправданого). Його сутність полягає у тому, що суд апеляційної або касаційної інстанції при перевірці законності, обґрунтова-

ності та вмотивованості судового рішення суду нижчестоящої інстанції не вправі погіршити становище обвинуваченого (засудженого, виправданого) порівняно з рішенням попередньої інстанції. Вважаємо, що це правило має бути сформульоване більш широко з тим, щоб, оскаржуючи як остаточне рішення у кримінальному провадженні, так і проміжні рішення, суб'єкт оскарження був упевнений, що подання апеляції чи касації не призведе до негативних для нього наслідків.

.....

Овчаренко Елена Николаевна
 НУ «ЮАУ имени Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., асистент кафедри організації
 судових і правоохоронительних органів

ВОПРОСЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА СУДЕЙ В КОНСТИТУЦИЯХ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН

В разделе VIII Конституция Украины 1996 г. «Правосудие» изложены основы для правового регулирования статуса судей и их юридической ответственности. Основные конституционные положения, которые регламентируют эти вопросы, изложены в статьях 126, 127, 128, 129, 130, 131, 148, 149 Основного Закона. Базовыми принципами конституционного статуса носителей судебной власти является ее независимость судей и их подчинение исключительно Конституции и закону, профессионализм и аполитичность служителей Фемиды, а также их несменяемость и неприкосновенность. Так, судья не может быть арестован либо задержан без согласия Верховной Рады Украины до вынесения обвинительного приговора суда. В Основном Законе определены орган, который осуществляет первое назначение судей на 5-летний срок (Президент Украины), а также избирает их бессрочно (Верховная Рада Украины). Важной гарантией независимости судей является исчерпывающий перечень их увольнения с должности. Конституционным органом, ответственным за формиро-

вание высококвалифицированного судебного корпуса, является Высший совет юстиции, состоящий из 20-ти членов, большинство из которых являются судьями.

Изучение конституций европейских стран показывает, что каждая страна выбирает свою собственную модель правового регулирования статуса судей. Содержание соответствующих конституционных положений зависит от правовых традиций каждого государства, а также исторического опыта. Последние два десятилетия были отмечены неуклонным расширением объема конституционно-правового регулирования статуса судебной власти и ее носителей. Особенно это заметно на примере «молодых» демократий Центральной и Восточной Европы. В то же время некоторые конституции развитых стран (например, Итальянской и Французской Республик) не содержат положений, касающихся статуса судей.

Принцип независимости судей закреплен в большинстве европейских конституций (ст. 8 Конституционного Закона Республики Албания, ст. 117 Конституции Республики Болгария, пар. 50 Конституции Венгерской республики, ст. 83 Конституции Латвийской Республики, ст. 109 Конституции Литовской Республики, ст. 178 Конституции Польской Республики, ст. 123 Конституции Румынии, ст. 144 Словацкой Республики, ст. 125 Конституции Республики Словения, ст. 82 Конституции Чешской Республики, ст. 97 Основного Закона ФРГ, ст. 87 Конституции Греция, ст. 117 Конституции Испания, ст. 138 Конституции Турецкой Республики). Важной гарантией независимости судей является положение ч. 1 ст. 114 Конституции Литовской Республики: «вмешательство институтов государственной власти и управления, членов Сейма и других должностных лиц, политических партий, политических и общественных организаций или граждан в деятельность судьи или суда запрещается и влечет предусмотренную законом ответственность». Согласно ст. 134 Конституции Республики Словения судья не может быть привлечен к ответственности за позицию, высказанную во время постановления судебного решения. Аналогичное положение содержится в ст. 119 Конституции Республики Хорватия. Согласно п. 4 ст. 93 Конституции Греции судьи не могут применять закон, содержание которого противоречит Конституции.

Неотъемлемым элементом конституционно-правового статуса судей является запрет су-

жения или отмены предусмотренных законом гарантий судебской независимости, правовой защиты и материального обеспечения (ст. 10 Конституционного Закона Республики Албания). Общеизвестно, что судебские должности США и других странах с развитой демократией — одни из наиболее высокооплачиваемых. Так, согласно ст. III Конституции США судьи в установленные сроки получают за свою службу вознаграждение, которое не может быть уменьшено, пока они находятся в должности.

Конституции, как правило, устанавливают требования относительно несовместимости судебской профессии с некоторыми видами деятельности, в частности, политической, предпринимательской, профсоюзной и т. д. (пар. 50 Конституции Венгерской Республики, ст. 113 Конституции Литовской Республики, ст. 178 Конституции Республики Польша, ст. 124 Конституции Румынии, ст. 133 Конституции Республики Словения, ст. 100 Республики Македония, ст. 222 Португалии, ст. 120 Конституции Республики Хорватия, в. 147 Конституции Эстонской Республики, ст. 82 Конституции Чешской Республики, ст. 89 Конституции Греции). Наиболее детально прописан этот принцип в ч. 2 ст. 145а Конституции Словацкой Республики: «Осуществление функций судьи несовместимо с функцией в ином органе публичной власти, с нахождением на государственной службе, с трудовым отношением либо аналогичным трудовым отношением, с предпринимательской деятельностью, членством в руководящем либо контрольном органе юридического лица, осуществляющего предпринимательскую деятельность, а также с иной хозяйственной деятельностью либо приносящей доход деятельностью, кроме управления собственным имуществом, научной, педагогической, литературной деятельности либо деятельности в области искусства и членством в Судебном совете Словацкой Республики».

В некоторых конституциях устанавливают общие требования к кандидатам на должность судьи, а также порядок их избрания или назначения на должность (ст. 112 Конституции Литовской Республики, ст. 93 Конституции Чешской Республики, а также конституции Республик Польша и Словения, Словацкой и Эстонской Республик).

Законодательство некоторых стран содержит обязательное требование о сложении судьей

присяги. Согласно ст. 93 Конституции Чешской Республики судья приступает к выполнению своих обязанностей с момента принесения присяги. На Кипре судьи присягают на верность Республике и Конституции, обязуясь выполнять свои обязанности без фаворитизма, не позволять давить на себя, не поддаваться эмоциям. В Румынии судьи присягают на верность Конституции и закону, обязуясь не делать ничего, что могло бы компрометировать достоинство профессии. В Великобритании судьи присягают на верность и преданность Короне с одновременным соблюдением закона, обязуясь применять право независимо и непосредственно.

• • • • •

*Прищепя Володимир Іванович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
здобувач, кафедра організації судових
та правоохоронних органів*

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ ВИКОНАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Зазначені положення повною мірою поширюються і на осіб, які відбувають покарання. У п. 4 ст. 121 Конституції України серед основних напрямів діяльності прокуратури виділяється нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян. Тим самим на конституційному рівні саме на систему органів прокуратури покладається обов'язок всебічно забезпечувати права і законні інтереси осіб, які відбувають покарання.

Орієнтація нашої держави на високі міжнародні стандарти в сфері виконання кримінальних покарань зумовлює поступовий відхід від широкого застосування кримінальних покарань, що передбачають позбавлення волі. Передумови для цього створюють положення загальних міжнародних актів, що закріплюють найвищі стандарти захисту прав людини, і, в тому числі, засуджених, які зберігають свій загальноправовий статус при відбуванні кримінального покарання, до яких слід віднести Загальну декларацію прав людини від 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 1966 року, Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року.

На основі вказаних документів на протязі кількох десятиліть формувалися міжнародні стандарти застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Так, VIII Конгрес Організації Об'єднаних Націй (Гавана, 1990 рік) прийняв проект Мінімальних стандартних правил ООН відносно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), що були затвержені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 14 грудня 1990 року. На європейському рівні діють «Європейські правила застосування суспільних (альтернативних) санкцій і заходів», прийняті Комітетом міністрів Ради Європи у 1992 році. Зазначені акти спонукають держави, що належать до різних правових систем, до відмови від одностороннього застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, у кримінально-правовій політиці. Так, у цих документах наголошується, що альтернативні санкції становлять цінність як для суспільства, так і для злочинця, оскільки у злочинця залишається можливість продовжувати обраний вид діяльності та виконувати свої суспільні зобов'язання. Таким чином, сучасні тенденції розвитку кримінального законодавства, зокрема міжнародного, полягають у прагненні розширити арсенал засобів кримінально-правового впливу на правопорушників, що повинна враховувати і Україна у своїй внутрішній кримінально-виконавчій політиці.

Найвищою правовою основою прокурорського нагляду за додержанням законності при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, на національно-

му рівні є положення п. 4 ст. 121 Конституції України, відповідно до якого на єдину систему прокуратури покладається нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Законодавець, задаючи орієнтир прокурорському нагляду в ієрархії правового поля (в тому числі у сфері кримінально-виконавчої політики), на жаль, не починає з Конституції України. Разом із тим в ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» йдеться про завдання прокуратури, а саме — про захист від неправомірних посягань стосовно закріплених Конституцією України суспільного та державного ладу, політичної та економічної системи; гарантованих Конституцією України, іншими законами та міжнародно-правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина тощо.

Крім того, чинний наказ Генерального прокурора України № 7 гн від 12 квітня 2013 року «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» виданий, як про це зазначається в преамбулі, з метою «підвищення ефективності наглядової діяльності органів прокуратури України за додержанням вимог Конституції України, кримінально-виконавчого законодавства, міжнародних норм і стандартів поведінки з ув'язненими та засудженими, ратифікованих Україною, дотримання їх прав».

Дотриманню Конституції України як необхідної складової предмета нагляду прокуратури повинно відводитися провідне місце. Як правовий акт загального значення Конституція задає орієнтир для прокурорської діяльності. Крім того, саме на конституційному рівні закріплюються основні права і свободи людини і громадянина, захист яких від порушень є основним завданням прокурора у цій сфері. Так, відповідно до ч. 3 ст. 63 Конституції України засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Тому прокурор

будь-яку перевірку додержання законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, повинен починати саме з додержання Конституції України.

Науковий керівник: к. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», І. Є. Марочкін.

.....

Рева Романа Романівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 здобувач, кафедра конституційного
 права України

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Згідно з Законом України «Про Конституційний Суд України» завданням єдиного органу конституційної юрисдикції є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України. Проте діяльність Конституційного Суду носить більш глибокий характер. Він забезпечує не лише верховенство Конституції України. Приймаючи рішення та надаючи висновки у справах, які належать до його компетенції, Конституційний Суд надає тлумачення конституційних та загальноправових принципів, розвиває положення чинного законодавства, фактично формує офіційну доктрину, зокрема щодо розуміння принципу верховенства права. Викладені в рішеннях і висновках Конституційного Суду України правові позиції сприяють забезпеченню верховенства права як у сфері прав та свобод людини і громадянина, так і при здійсненні державної влади. Правові позиції фактично є квінтесенцією ухваленого Конституційним Судом рішення, однак до цього часу вони лишаються поза увагою законодавця. Закон України «Про Конституційний Суд України» вже тривалий час вимагає свого оновлення, зокрема щодо необхідності закріплення у його тексті визначення

поняття «правова позиція», їх юридичної сили, випадків можливості відходу від раніше висловлених правових позицій та врахування правових позицій у законотворчій і практичній діяльності державних органів. Належне нормативне закріплення цих положень не можливе без вирішення важливого концептуального питання — визначення правової природи правових позицій Конституційного Суду України. Це питання для науковців досі лишається дискусійним.

Перш за все необхідно з'ясувати, що ж являє собою категорія «правова природа», оскільки вона повсякчас використовується дослідниками без жодних пояснень і у різних значеннях. Так, деякі дослідники вважають що правову природу категорії слід розуміти як засіб її правової кваліфікації, визначення її належності до певного елемента системи права (галузь, інститут). З даним твердженням важко погодитись з огляду на наступне. Тлумачні словники визначають поняття «природа» як суть, сутність, сукупність основних якостей, властивостей чого-небудь. Тобто, визначення правової природи будь-якого явища пов'язано з визначенням його сутності. Визначення сутності явища потребує безумовно більш глибокого дослідження, ніж проведення лише його правової класифікації. В цей же час визначення правової природи явища не може зводитися до переліку його основних ознак, хоча виокремлення таких ознак є важливою сходинкою для пізнання суті досліджуваного явища. Російські науковці пропонують розпочинати пізнання суті правових позицій з встановлення самостійності даного явища у правовому просторі, за допомогою зіставлення та розмежування правових позицій і близьких до них правових явищ — рішення Конституційного Суду та системи аргументації, яка покладена в основу кінцевого висновку Конституційного Суду. Не вдаючись до глибокого аналізу слід зазначити наступне. Правові позиції Конституційного Суду є самостійним явищем конституційно-правової дійсності, яке не співпадає за своїм обсягом ні з рішенням єдиного органу конституційної юрисдикції, ні з усією системою аргументації, покладеною в основу такого рішення. Для ілюстрації співвідношення між вказаними поняттями найчастіше використовуються такі філософські категорії як «частина» і «ціле», «зміст» і «форма».

Питання правової природи правових позицій Конституційного Суду України генетично пов'язане з правовою природою його рішень. Провівши певні узагальнення можна виділити такі найбільш поширені погляди на правову природу рішень конституційних судів: 1) рішення Конституційного Суду розглядається як правозастосовчий акт, який позбавлений будь-якої нормативності; 2) як прецедент чи квазіпрецедент (Б. С. Ебзеев,); 3) як нормативно-правовий акт (В. І. Цоклан, В. Л. Федоренко); 4) як інтерпретаційний акт (Р. С. Мартинюк, В. П. Тихий); 5) як особливий вид преюдиції (Т. Г. Морщакова); 6) рішення Конституційного Суду мають складну правову природу та виступають спеціальним різновидом правових актів (Т. О. Цимбалістий). Причому є дослідники, які окремо розрізняють правову природу рішень Конституційного Суду України про надання офіційного тлумачення Конституції України і законів України та рішень про визнання правових актів неконституційними.

Слід мати на увазі, що деякі з зазначених точок зору на правову природу рішень Конституційного Суду засновані на радянській теорії позитивного права. Як відомо, практика державного будівництва в СРСР не знала конституційного правосуддя. Даний інститут почав повною мірою запроваджуватися союзними республіками, в тому числі Україною, лише з набуттям ними незалежності. Таким чином, очевидним є те, що застосування під час дослідження проблем конституційного правосуддя понятійного апарату, напрацьованого правовою наукою в радянський час (норма права, нормативно-правовий акт, джерело права тощо) потребує критичного осмислення. Це зауваження повною мірою стосується наукових розробок з питання правової природи правових позицій Конституційного Суду України.

Погляди на правову природу правових позицій Конституційного Суду відрізняються більшою різноманітністю. Так, правові позиції розглядають зокрема: 1) як «квазінорму»; 2) як правові уявлення; 3) як результат тлумачення; 4) як явище правової дійсності подібне до *gasio decidendi*; 5) як прецедент тлумачення; 6) як «юридична конструкція»; 7) як особливий вид преюдиції; 8) як принцип вирішення однорідних справ тощо.

Таким чином, аналіз зазначених наукових поглядів та основних ознак правових позицій

дає підстави вважати, що правові позиції Конституційного Суду України займають самостійне місце серед явищ правової дійсності.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Т. М. Слінько.

.....

Ситник Марія Юріївна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, вечірній факультет,
2 курс, 14-03-11 група

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ В РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Правова доктрина як самостійне явище правової системи та «неофіційне» джерело права має величезний вплив на правотворчу, правоінтерпретаційну та правозастосовчу практику, що безумовно має суттєвий вплив на створення справжньої демократії, а не демократії «на папері».

Рішення Конституційного суду України спираються на офіційне та неофіційне джерела права. До офіційних джерел права за формальним значенням відноситься юридичний прецедент (який має місце в рішеннях Європейського Суду), правовий звичай, нормативно-правові акти та нормативний договір. Неофіційне джерело права — правова доктрина.

Правова доктрина — це система ідей, поглядів і положень, основоположного і концептуального характеру, які розробляються юридичною наукою, опосередковані юридичною практикою і які в силу цього мають загальнозначущий характер для правової системи, бо ґрунтуються на загальновизнаних принципах і цінностях, відображають закономірності і тенденції державно-правового розвитку розділяються авторитетною думкою вчених-юристів, також в формально-юридичному значенні є політико-правовим документом, який володіє нормативно-правовими властивостями і, таким чином формують певний тип право розуміння, у від-

повідності з яким функціонує і розвивається українська правова система.

Правова доктрина поділяється на офіційну і наукову. Офіційна правова доктрина створюється на національному рівні чи наднаціональному. Наукова правова доктрина створюється в університетах та інших професорських об'єднаннях. Офіційна доктрина права зустрічається в рішеннях Конституційного Суду України (КСУ) у вигляді окремої думки судді КСУ — це закріплено в ст. 64 Закону України «Про Конституційний Суд України», а наукова правова доктрина проявляється в участі вчених-юристів для надання експертних висновків по справі, яка розглядається в КСУ — це закріплено в главі IV регламенту КСУ та в ст. 54, ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Окремі думки становлять науковий інтерес для вчених та практиків, оскільки досліджуються разом з рішеннями КСУ у наукових статтях, дисертаціях, монографіях. Тексти окремих думок активно використовуються у навчальному процесі в юридичних вузах. Окремі думки аналізуються і самими суддями КСУ під час розгляду справ з аналогічних питань. Адже вони містять доктринальні погляди на окремі аспекти справи, яка була на розгляді Конституційного Суду України. Як свідчить зарубіжний досвід, окремі думки суддів інколи служать основою для перегляду правових позицій органами конституційної юрисдикції.

Треба зауважити, що тільки КСУ має повноваження залучати до співпраці вчених-юристів для дачі експертних висновків, що є безумовною перевагою для здійснення правосуддя і контролю, шляхом розгляду справ і вирішення суперечливих питань, винесенням справедливих і неупереджених рішень або висновків. Через те, що КСУ є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, який відповідає за правильне розуміння, тлумачення, реалізацію Основного Закону України, що є основою і гарантом верховенства права та основою демократичної держави, тому повинен використовувати правову доктрину, як невід'ємний елемент в своїх рішеннях. Бо безпосереднє залучення авторів законопроектів або проектів інших нормативно-правових актів надає можливість найбільш повно та розгорнуто розтлумачити колізію, яка виникла.

Участь науковців, як суб'єктів наукової правової доктрини, зафіксована майже в кожному

рішенні Конституційного Суду України, що говорить про значущість впливу юристів-вчених. Адже тільки та людина, яка створила щось, може напевно чітко та достеменно визначити функціональність, тобто на що спрямована її певна розробка. Тому саме залучення та активна участь «фундаторів» надасть змогу істинного розуміння та гуманного застосування законів України.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Є. В. Ткаченко.

.....

*Соколовский Станислав Олегович
Московский государственный
юридический университет
имени О. Е. Кутафина (МГЮА),
студент, международноправовой факультет,
3 курс, 1 группа МПИ*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА И ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО. ГРАЖДАНСКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РАБОТОЙ ОРГАНОВ ВЛАСТИ

Контроль за работой органов власти, берущий свои истоки из теории общественного договора, представляет из себя классическую демократическую процедуру необходимую для поддержания нормального функционирования и правопорядка в обществе и государстве. Важнейшей формой подобного контроля, наряду со специальными государственными структурами, является добровольная деятельность граждан и институтов гражданского общества за деятельностью органов власти. Гражданский контроль является вспомогательной формой наблюдения за функционированием государственных органов способствующий выявлению ошибок в их деятельности. Данная форма контроля является во многом эффективной и перспективной поскольку позволяет предупреждать нарушения в функционировании государственных структур и регулировать их деятельность в соответствии с нуждами общества. Непосредственная вовлеченность граждан и общества в контроль

за деятельностью государства является неотъемлемым элементом демократии и способствует соблюдению принципа верховенства права в деятельности государственных структур. Однако, сама деятельность общественных контрольных организаций не всегда соответствует букве закона и отвечает интересам общества. В соответствии со статистическими данными получаемыми Всероссийским центром изучения общественного мнения (ВЦИОМ) большинство граждан затрудняется в пользе большинства из ныне существующих организаций гражданского контроля. Более того, в соответствии со статистическими показателями лишь малая доля населения заинтересована в принятии непосредственного участия в контроле за деятельностью государственных органов. Анализ существующих организаций также не позволяет судить о полноте охвата последними всех основных сфер жизни общества. Таким образом, мы можем сформулировать следующие проблемы гражданского контроля на современном этапе:

1) Неполнота и непроработанность законодательной базы без единых и точных стандартов по которым должен осуществляться общественный контроль за государственными структурами влечет за собой множество нарушений со стороны организаций. Во многом это касается информации получаемой НКО и их действий при проверках в государственных органах.

2) Незрелость гражданского общества и недостаточный уровень правовой культуры и социальной активности граждан во многом делают гражданский контроль затруднительным.

3) Неполнота охвата всех сфер общественной жизни и малая диверсификация организаций осуществляющих контроль за деятельностью государственных органов. Большинство из существующих контрольных организаций — это организации по защите прав человека, осуществляющие контроль за правоохранительными органами, политические и экологические организации. При этом в других сферах активность НКО довольно низкая. Не меньшей проблемой в данном случае являются и цели данных организаций, которые не всегда соответствуют принципу верховенства права, поскольку многие из данных организаций (такие как Международная хельсинкская федерация по правам человека, Amnesty International и др.) ориентируются на другие правовые системы, а не на действующее в стране зако-

нодательство и в своих интересах настаивают не на гармонизации, а именно на унификации законодательства, что не в полной мере соответствует принципу верховенства права.

4) Доступ к информации о деятельности государственных органов и ее освящение в СМИ. В Европейском Союзе действует особая «Рекомендация о доступе к информации», однако законодательство стран СНГ не в полной мере охватывает вопросы о границах доступа граждан к той или иной информации о деятельности различных структур. Не меньшую роль в проблеме доступа к информации играют и СМИ, которые зачастую искажают сведения используя девиационные преувеличения (представление материалов с одной точки зрения, их преувеличение).

С нашей точки зрения, для урегулирования гражданского контроля в первую очередь необходимо развитие институтов гражданского общества, развитии правовой культуры и популяризации информации об общественном контроле за деятельностью государственных органов, что во многом позволит увеличить число граждан осуществляющий контрольные функции, а также количество контролируемых ими сфер общественной жизни.

Во-вторых, важную роль в гражданском контроле играет правовая база, которая требует определенного совершенствования. Мы считаем, что необходимо принятие ряда нормативных актов о гражданском контроле за деятельностью государственных органов, которые позволили бы в полной мере регламентировать порядок проведения добровольных контрольных проверок, круг лиц допускаемых к проверкам, их действия при контроле за деятельностью органа, информацию доступную для проверки, а также границы позволяющие начинать контрольную проверку по тем или иным фактам (например, разграничение возможности проведения гражданской или государственной проверки в зависимости от сумм контрактов на государственные закупки). Не менее важно совершенствовать законодательство о СМИ с целью предотвращения искажения информации и ее верного предоставления обществу.

Безусловно, на данный момент имеется ряд проблем касающихся гражданского контроля, однако стоит отметить, что сам факт наличия действующих контрольных организаций и их ак-

тивное участие в контроле за деятельностью государственных органов, позволяет судить о развитии демократии на пространстве СНГ, а также в совершенствовании институтов гражданского общества и соблюдении принципа верховенства права. Текущее положение, на наш взгляд, может быть улучшено путем проведения комплексных реформ в данной сфере.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор кафедры конституционного и муниципального права МГЮА имени О. Е. Кутафина М. В. Варлен.

.....

Соловьева Татьяна Владимировна
ФГБОУ ВПО «Саратовская
государственная юридическая академия»,
к. ю. н., доцент кафедры гражданского процесса

РЕАЛИЗАЦИЯ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ВЫСШИХ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ КАК ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРОЦЕДУРА

Внутреннее противоречие проблемы реализации актов Высших Судебных органов в РФ состоит в том, что данные постановления принимаются с целью совершенствования законодательства и унифицирования судебной практики РФ и в целом для обеспечения полноценной защиты права на судебную защиту, однако из-за отсутствия четко определенного механизма приведения их в действие такие постановления остаются, по большей части, декларациями.

Высший Судебный орган используется нами как родовое понятие. К таким органам мы относим Верховный Суд РФ, Высший Арбитражный Суд РФ, Конституционный Суд РФ, Европейский Суд по правам человека. Использование такого словосочетания объясняется следующим. Несмотря на различную сферу правового регулирования и характер полномочий перечисленных судебных органов, они являются высшими органами, именно, в той системе, к которой относятся. Отметим, что компетенция Высших Судебных органов каждой системы (общей юрисдикции, арбитражной, конститу-

ционной, международной) имеет свои особенности и направления. Однако в деятельности этих судов все полномочия можно разделить на три большие группы в зависимости от целевой направленности:

1) действия, непосредственно направленные на восстановление и защиту нарушенных или оспоренных прав и законных интересов граждан, организаций, прав и интересов Российской Федерации, субъектов Российской Федерации, муниципальных образований и других лиц;

2) действия, направленные на обеспечение единства судебной практики путем осуществления толкования нормативно-правовых положений. Данные действия опосредованно направлены на восстановление и защиту нарушенных или оспоренных прав и законных интересов граждан, организаций, прав и интересов Российской Федерации, субъектов Российской Федерации, муниципальных образований и других лиц;

3) действия, направленные на совершенствование законодательства, являющиеся следствием осуществления права законодательной инициативы, которые опосредованно направлены на защиту прав, свобод и законных интересов заинтересованных субъектов.

Результат осуществления действий первой, второй и третьей обозначенной нами групп оформляется определенным правовым актом — постановлением, определением, решением. Данные акты являются логическим завершением судопроизводства, судебного толкования или законодательного инициирования. Однако их существование на бумажном или электронном носителе не всегда означает приведение их в действие.

Приведение в действие постановлений Высших Судебных органов осуществляется в различных формах и разнородными субъектами, в связи с чем, мы можем сказать, что это юридическая деятельность. Полагаем, что реализация постановлений Высших Судебных органов по сути — это процедура, которой присущи соответствующие черты:

1. Государственно-властная природа. Сами постановления выносятся Высшими Судебными органами, которые являются органами государственной власти. Кроме того, в реализации постановлений Высших Судебных органов участвуют органы государственной власти, что позволяет охарактеризовать эту процедуру как

публичную деятельность, которая является интеллектуально-волевой, осуществляется в определенных формах с помощью действий, способов и средств.

2. Устанавливается правовыми нормами или индивидуальными юридическими актами. Относительно данной черты, нами было указано, что в настоящее время в законодательстве отсутствуют нормы, регламентирующие реализацию постановлений Высших Судебных органов, однако отдельные нормы свидетельствуют о такой необходимости.

3. Выражается в последовательном совершении этапных юридически значимых действий и адекватном использовании юридических средств. Полагаем, в настоящее время существует механизм и порядок реализации данных постановлений, однако не закреплённый законодательно.

4. Имеет вспомогательное значение, связанное с обеспечением надлежащей реализации норм материального и процессуального права. Эта черта вытекает из самой сущности и предназначения постановлений Высших Судебных органов.

Таким образом, реализация постановлений Высших Судебных органов это юридическая процедура, представляющая собой публичную волевою деятельность органов государственной власти (судебной, законодательной, исполнительной) и иных заинтересованных субъектов по приведению в действие данных актов, являющаяся необходимым и завершающим этапом осуществления полномочий Высшими Судебными органами и оказывающая непосредственное и опосредованное влияние на правовое регулирование общественных отношений, возникающих в гражданском судопроизводстве в целях получения определенного результата, а именно, защиты прав, свобод и законных интересов заинтересованных субъектов.

Реализация постановлений Высших Судебных органов может осуществляться как в гражданском судопроизводстве, так и за его пределами. При этом за пределами гражданского судопроизводства реализация осуществляется в целях совершенствования гражданского процессуального законодательства и унифицирования судебной практики.

.....

*Стадник Катерина Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
аспірант, кафедра господарського права*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ КОНЦЕНТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В сучасних умовах розвитку суспільного життя України, враховуючи його досить значну залежність від економічної політики держави, забезпечення верховенства права саме в цій сфері є актуальним. На шляху до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі — ЄС) приводиться у відповідність до європейських стандартів вітчизняне законодавство, однак повною мірою не враховується один із основних напрямків євроінтеграції — економічний. Адже економічний простір як для України, так і для країн-членів ЄС є головним сектором роботи.

Конституція України створила базу для подальшого розвитку господарських відносин в ринковому напрямку, зрівнявши всіх суб'єктів права власності перед законом. Проте в Україні на конституційному рівні не приділено достатньої уваги регулюванню економічних відносин. Адже введення на конституційному рівні окремого розділу, присвяченого економічним відносинам, сприяло б чіткому визначенню ролі та місця держави у функціонуванні економічної системи, закріпило б конституційні положення про захист національного інвестора та національного товаровиробника та ін. Конституційне право кожного на достатній рівень життя (ст. 48 Конституції України) вимагає від держави особливої уваги до здійснення ефективних правових, організаційних та економічних заходів економічної політики на всіх рівнях. На конституційному рівні необхідність створення сприятливих умов для ефективного функціонування і захисту конкуренції визначена (ст. 42 Конституції України) шляхом надання державою гарантій стосовно захисту конкуренції в підприємницькій діяльності, визнання неприпустимості діяльності, спрямованої на монополізацію та недобросовісну конкуренцію. Відповідно до ст. 92 Конституції України правила економічної конкуренції встановлюються виключно законами. Однак прямо законами вони досі не визначені. Норми не регулюють

процес економічної конкуренції та не реалізуються безпосередньо в конкурентних правовідносинах. Як свідчить зарубіжний досвід, закріплення на конституційному рівні розділу, що стосується економічного життя країни, є вимогою сьогодення.

Україна формує власну економічну політику за допомогою визначення головних її напрямків на основі принципів верховенства права, демократії, свободи підприємництва та відкритості для інтеграції в світове економічне суспільство на рівних конкурентних засадах.

Процеси концентрації суб'єктів господарювання одні з найсучасніших на світовому економічному просторі. Сьогодні в умовах зростаючих, хоча і повільно, обсягів іноземного інвестування в українську економіку постає питання необхідності здійснення ефективного регулювання та контролю конкурентних правовідносин з метою захисту українських товарних ринків, розвитку конкуренції та забезпечення найкращих умов для розвитку підприємництва в країні

Згідно чинного українського законодавства контроль за концентрацією суб'єктів господарювання здійснюється органами Антимонопольного комітету України (далі — АМКУ), Кабінетом Міністрів України (далі — КМУ). Для забезпечення господарсько-правового та економічного контролю створено систему державних органів, які здійснюють реалізацію державної політики в та контролю сфері конкурентного та антимонопольного регулювання, а саме: КМУ (забезпечує розробку і здійснення загальнодержавних програм економічного розвитку, забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики, здійснює управління об'єктами державної власності, визначає порядок визначення сум, які мають вноситися до бюджету підприємствами-монополістами; здійснює в сфері економічної конкуренції функції загальної координації, контролю та безпосереднього регулювання); АМКУ (державний орган із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, а одним із основних завдань є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині контролю за концентрацією); Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (є центральним органом виконавчої влади є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики економічного розвитку); Комісія

з питань оцінки позитивних і негативних наслідків узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання (є тимчасовим діючим органом при Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції України, утвореним з метою підготовки висновків щодо наслідків надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання та прийняття вмотивованого рішення про надання КМУ концентрацію суб'єктів господарювання чи відмову в його наданні).

Як видно, зараз на законодавчому рівні співіснують контролюючі органи, повноваження яких по суті однакові. В Україні має йтися не про створення нового органу, а про вдосконалення існуючої системи господарсько-правового контролю за процесами економічної концентрації на основі аналізу та запровадження світових тенденцій розвитку економіки з урахуванням процесів глобалізації при формуванні конкурентної політики на найближчу перспективу. Правотворчість та розвиток законодавства в економічній сфері здійснюються повільно, в деяких випадках не узгоджено. З огляду на виявлені недоліки господарсько-правового забезпечення контролю держави за процесами економічної концентрації, слід визнати, що вони перешкоджають економічному розвитку, адже саме конкуренція стимулює технічний прогрес, сприяє розвитку економіки, просуванню вітчизняних товарів на світовий ринок.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент, завідувач кафедри господарського права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Д. В. Задихайло.

.....

*Тимчій Олександр Миколайович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, Інститут підготовки кадрів
для органів прокуратури України
5 курс, 5 група*

РЕФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення прийняті Конституційним судом України неодноразово показали неоднозначність підтримуваних ним правових позицій, що

є іманентною ознакою наявності зовнішнього впливу на конституційну юрисдикцію нашої держави. Даний вплив проявляється у втягуванні Конституційного суду в політичні ігри, які відбуваються на арені Верховної Ради України. За таких умов реальність забезпечення позаполітичного статусу Конституційного суду ставиться під сумнів, як і його незалежність.

Яскравим прикладом затягування Конституційного суду України в політику є події 2007–2009 років, коли протистояння між політичними силами досягло конституційного рівня. Кількість конституційних подань, що надходили до Конституційного суду були рекордними за всі роки його існування, і одразу після зміни політичних сил, обсяг конституційних подань впав до звичного рівня. Це було зумовлено тим, що політичні сили не в змозі домовитися між собою, почали використовувати конституційне судочинство як засіб лобювання своїх інтересів, чим і втягували Конституційний суд в політику. Суддів Конституційного суду України назначає з'їзд суддів України, Президент України та Верховна Рада України, в той час два останні суб'єкти знаходилися в стані боротьби між собою, що і зумовило «викривлення» його позаполітичного статусу.

Сучасна ситуація з позаполітичним статусом Конституційного суду України, яка склалася в наших державно-правових реаліях, ще з тих часів потребує змін. Питання реформації органу конституційної юрисдикції давно вже назріло. Процес формування складу суду за участі політичних сил є заполітизованим, що змушує суддів-конституціоналістів переважно працювати над питаннями в політичній сфері, ніж в конституційній.

На цю проблему, в державному устрої нашої країни, неодноразово вказувала Венеціанська комісія в своїх висновках. Так, в 2010 році, висновок Венеціанської комісії зазначав, що необхідною умовою незалежності судової влади є наявність реальної рівноваги між законодавчо, виконавчою та судовою владою. Незалежність судової влади є передумовою довіри до неї. За дослідженнями аналітичного центру Соціо-консалтинг недовіра громадян до судової влади України в 2012 році склала 82%, що є найбільшим показником серед всіх державних органів. В 2011 році, Венеціанська комісія зазначила, що роль Верховної Ради України у процесі при-

значення та звільнення суддів, політизує самих суддів. Якщо ж Конституція України передбачає призначення суддів Парламентом, виникає необхідність принаймні в таких запобіжниках, які забезпечуватимуть, що у відповідній процедурі вирішальним фактором стануть заслуги кандидата, а не політичні чи якісь інші подібні міркування. Згодом, на недоліки нашої судової системи вказала Парламентська Асамблея Ради Європи: «поточна процедура призначення суддів підриває незалежність всієї судової системи». Все вище перелічене вказує на необхідність усунення Верховної Ради України від процесу обрання суддів. Це є необхідною умовою уникнення подальшої політичної деформації судової системи України.

Система судів загальної юрисдикції потребує поступового, продуманого та тривалого реформування, що зумовлено значним об'ємом охоплених регулюванням суспільних відносин цими судами. Не можна висловитися, що суспільні відносини які підпадають під конституційну юрисдикцію не такі важливі, але обсяг реформування, на мій погляд, тут менший, тому і строк впровадження змін в дію коротший.

Реформування Конституційного Суду України необхідно проводити в бік виборності суддів народом. Відповідно до теоретичної точки зору формування судової системи, суд може досягнути свого справжнього призначення лише у випадку, коли він користується довірою в державі, яка необхідна для загального спокою. Вона не може бути досягнута, якщо формування складу суду буде належати виключно до відома влади, без будь-якої участі в цьому процесі населення. Отже, виборність суддів Конституційного суду народом не тільки знизить політичний вплив на склад органу конституційної юрисдикції, а й підвищить рівень довіри до нього.

Процес виборів суддів Конституційного суду України народом, має суттєво відрізнятись від виборів народних депутатів. Заборона будь-якої передвиборчої агітації, підтримки політичних партій та громадських організацій. Судді обиратимуться на основі своїх професійних, наукових та громадських досягнень. Інформація про кандидатів на посаду суддів розмішуватиметься в інформаційних джерелах лише одразу про всіх кандидатів, та в рівному обсязі. Тобто, в даному випадку необхідно повністю уникнути політики при виборі суддів. За таких умов, гро-

мадяни України стають роботодавцями, які наймають суддів Конституційного суду України для здійснення професійної діяльності на основі їх «резюме».

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. В. Мех.

.....

Трагнюк Роман Романович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 к. ю. н., доцент кафедри організації
 судових і правоохоронних органів

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність обраної теми зумовлюється розробкою нової Конституції України, що здійснюється в контексті діяльності Конституційної Асамблеї. У зв'язку із цим необхідно висловити деякі міркування та надати пропозиції щодо регламентації статусу органів прокуратури України в Основному Законі нашої держави.

На рівні Основного Закону статус прокуратури України визначається Розділом VII «Прокуратура». Так, відповідно до ст. 121 Конституції України прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

У статті 122 Конституції України йдеться про порядок призначення на посаду Генерального прокурора України та встановлюється строк його повноважень — п'ять років. А ст. 123 зазначає, що організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

У перехідних положеннях Конституції України зазначається, що прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства — до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування (п. 9).

Протягом усього часу дії Конституції України неодноразово висловлювалися пропозиції щодо змін до її положень, які регламентують статус та функції прокуратури. У межах продовження конституційно-правової реформи у законопроектах про внесення змін до Конституції України пропонувалося: (а) визначити прокуратуру як незалежний орган судової влади; (б) змінити функцію досудового слідства на функцію кримінального переслідування; (в) виключити функцію «загального нагляду»; (г) об'єднати окремі функції прокуратури і викласти їх у ст. 121 Конституції України як захист державних і суспільних інтересів, прав людини та громадянина, а також представництво їхніх інтересів в суді у випадках, визначених законом; (д) підпорядкувати органи прокуратури Міністерству юстиції та ін. Але поки що жодна з пропозицій не отримала одностайної підтримки як з боку науковців, так і практичних працівників, тому потреба у розробці змін до Основного Закону України щодо статусу та функцій прокуратури залишається актуальною.

Формуючи пропозиції до реформування конституційного статусу прокуратури України, необхідно передусім виходити із того, що намагання віднести прокуратуру до певної гілки влади, до системи виконавчих або судових органів негативне вплине на нормативне функціонування прокурорської системи. У державному механізмі вона виконує особливі, властиві тільки їй функції, і ні за своїм генезисом, ні за характером повноважень не належить до жодної з гілок влади, тим більше не підпорядкована ніякій з них. Тому у Конституції України положення, присвячені прокуратурі, слід передбачити у окремому розділі, який би називався «Органи охорони Конституції України».

При цьому Конституція України не повинна детально регламентувати функції або містити виключні повноваження прокуратури України.

По-перше, це не відповідає світовій практиці. По-друге, зміни у політично-економічному житті суспільства вимагають постійних систематичних змін у чинному законодавстві. Відмова від конституційного закріплення функцій прокуратури дозволить більш оперативно на законодавчому рівні змінювати напрямки прокурорської діяльності, не вносячи зміни до Конституції України, як це має місце на сучасному етапі.

Загалом, в Основному Законі достатньо буде: 1) конкретизувати місце прокуратури у системі державної влади; 2) сформулювати основні завдання, які покладаються на органи прокуратури; 3) передбачити порядок призначення і звільнення Генерального прокурора України, вимоги до нього і строк його повноважень. Всі інші питання організації і діяльності органів прокуратури повинні отримати регламентацію на рівні окремого органічного закону «Про прокуратуру».

Таким чином, реформування прокуратури має здійснюватися в межах цілісної концепції реформування правоохоронної системи у загальному руслі державно-правової реформи, що передбачає удосконалення статусу прокуратури як на рівні Конституції України, так і органічного закону «Про прокуратуру», процесуальних кодексів, інших законів і підзаконних нормативних актів, що визначають основні засади організації і діяльності органів прокуратури.

.....

*Харченко Юлія Олександрівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, господарсько-правовий факультет,
3 курс, 8 група*

ЩОДО ЗМІНИ СТРУКТУРИ ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ: ЗА І ПРОТИ

Двопалатна структура українського парламенту закріплювалася в деяких законопроектах ще до прийняття Конституції 1996 року. До того ж на розгляд всеукраїнського референдуму 2000 р. виносилося питання щодо сформування двопалатного парламенту в Україні. Питанням доціль-

ності та необхідності створення в Україні двопалатного парламенту на протязі багатьох років займалася та продовжує займатися велика кількість вчених, серед яких Березюк О., Гальчинський А., Журавський О., Ковальчук О., Кравчук В., Кравчук М., Кривенко Л., Литвиненко О., Мартинюк Р., Паламарчук В., Прозорова Н., Скрипнюк О., Шаповал В., та багато інших.

В роботах цих авторів висвітлювались різні питання формування двопалатного парламенту, його переваг, доцільності або недоцільності створення такого парламенту в Україні, але більшість з них концентрують свою увагу на перевагах двопалатного парламенту в Україні.

В представлених тезах наукового повідомлення авторка зосередилася не лише на перевагах, але й, як уявляється, недоліках можливого двопалатного парламенту в Україні.

Така властивість як двопалатність або бікамералізм, на думку Шаповала В. М., є головною ознакою побудови парламентів значної кількості зарубіжних країн. Розвиток парламентаризму в країнах Західної Європи доводить, що двопалатні парламенти є переважаючою структурою організації вищих представницьких органів, незважаючи на форму державного устрою європейських країн. Так, багато держав, які на конституційному рівні проголошено унітарними, вже тривалий час мають двопалатні парламенти. Найбільш показовим прикладом такої політико-правової конструкції «унітарна держава — двопалатний парламент» може бути Франція, Норвегія, Польща, Ірландія, Нідерланди, Румунія, Словенія та багато інших. Таке звернення до світової практики парламентаризму є особливо актуальним у сучасних вітчизняних умовах, оскільки, висуваючи аргументи проти двопалатної моделі організації парламенту в Україні, доволі часто застосовують тезу щодо несумісності унітарного державного устрою з двопалатністю.

Серед головних переваг, на думку авторки, є:

1. Двопалатний парламент, якщо не виключає, то зменшує конфлікти між парламентом та виконавчою владою (урядом), а за наявності розбіжностей між ними — сприяє раціональному їх розв'язанню;

2. Посилення засад парламентаризму в організації механізму влади в Україні та підвищення ефективності діяльності Верховної Ради України через покращення законопроектів тощо;

3. Двопалатна структура парламенту сприяє широкому взаємоконтролю та співпраці обох палат, що підвищує відповідальність депутатів;

4. Верхня палата, яка б утворювалась на основі представництва регіонів, з однієї сторони, стала б легальним засобом впливу регіональних еліт на формування державної політики, відображення в законодавчій діяльності регіональних інтересів; стала б стабілізуючим чинником української державності, забезпечила б високий рівень стабільності політичної системи України, сприяла б зменшенню випадків виникнення конфліктних ситуацій між представницьким органом та урядом; Верхня палата стане стабілізуючим чинником у вирі партійних пристрастей нового парламенту;

5. Двопалатний парламент забезпечить додаткові важелі стримування та противаг в системі поділу влади.

3-поміж головних недоліків, як вважається, можна зазначити є:

1. Створення особливої палати, що представляє обласні інтереси, з однієї сторони, може легко призвести до підриву єдності України і спроб створити пріоритет місцевих інтересів над загальнодержавними;

2. Утворення двопалатного парламенту в сучасних українських реаліях стало б потужним знаряддям натиску виконавчої влади на представницький орган народу та перетворення його на безвільне і беспорядне формування, оскільки Верхня палата буде сформована з представників органів виконавчої влади;

3. Зважаючи на вищенаведене, радикалізм Нижньої палати, особливо в українському суспільстві, може стати чинником загострення відносин між Нижньою та Верхньою палатами.

Для створення двопалатного парламенту, я вважаю, потрібно змінити адміністративно-територіальний устрій держави та систему виборів.

В одній зі своїх статей Ковальчук О., пропонує розділити територію України на 27 багатомандатних округів та шляхом запровадження нової виборчої системи сформувати двопалатний парламент з кількістю 189 депутатів у нижній палаті та 27 у верхній, після чого загальна кількість депутатів парламенту буде дорівнювати 226. В. Нудельман пропонує провести реформу, результатом якої стане забезпечення формування реального суб'єкта місцевого самоврядування — общини, яка буде мати необхідні фінансові

та матеріальні можливості для виконання делегованих державою функцій та надання населенню послуг. Але для введення цієї реформи в дію потрібно буде змінити принцип формування державного бюджету: він повинен формуватися знизу вгору.

Я підтримую думку Ковальчук О. та, спираючись на розрахунки цього автора можна було б запровадити схожу виборчу систему. Але, як на мене, при використанні такої системи доведеться змінювати порядок прийняття рішень щодо внесення змін до розділів I, III та XIII Конституції України, адже потрібна буде згода не менш як двох третин від конституційного складу Верховної Ради, а за наявності 226 депутатів виділити, навіть, одну третину неможливо. Тому я пропоную обирати по 10 депутатів від кожного багатомандатного округу, що у загальній кількості буде дорівнювати 270 у Нижній палаті. Формування Верхньої палати у кількості 27 чоловік, якими будуть призначені голови місцевих державних адміністрацій, залишити, а ще 3 депутатів до нижньої палати можуть обрати ті 3 партії, які представлені у Верховній раді у найбільшій кількості, з числа своїх представників по 1 депутату від кожної з трьох партій. В результаті ми отримаємо Верховну Раду у кількості 300 депутатів, що буде зручнішим насамперед у тому, що не треба буде змінювати порядок прийняття деяких рішень, а також ті кошти, які будуть отримані при скороченні чисельності від 450 до 300 (оплата праці депутатів) зможуть бути включені до коштів державного бюджету. Формування Верхньої палати з представників виконавчої влади доцільним, оскільки вони краще орієнтуються у становищі, яке складається у регіоні, обізнані щодо проблем, з якими може зіштовхнутися влада під час реалізації загальнодержавної політики, а також знають усю специфіку розвитку відповідних галузей регіону. Після того, як вони почнуть працювати у парламенті, вони кардинально змінять рід своєї діяльності і стануть представниками законодавчої влади, оскільки такі спеціалісти зможуть краще пристосувати загальнодержавне законодавство під особливості політичного, соціального та економічного розвитку відповідного регіону.

Ми розглянули переваги та недоліки такої реформи українського парламенту як створення верхньої палати. Дуже важко спрогнозувати наслідки запровадження двопалатного парламен-

ту. Можливо, створення верхньої палати зможе дійсно покращити політичну ситуацію у нашій країні, сприятиме врахуванню інтересів усіх областей України, а також в порядкуванні роботи Верховної Ради. Але не можна сказати, що не відбудеться протилежної ситуації і такі зміни призведуть до підриву національної єдності та до скасування принципу поділу влад. Саме тому варто зазначити, що кожна нація є унікальною, і не можна сліпо копіювати досвід інших держав.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Ю. Лукаш.

.....

Шевчук Олексій Анатолійович
керуючий партнер юридичного агентства
«Шевчук і партнери»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НОРМОТВОРЧОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Принципово важлива роль у забезпеченні злагодженого та ефективного функціонування державного механізму належить виконавчій владі. Саме вона втілює єдність, сутність та функціональну спрямованість держави. З ускладненням завдань забезпечення цілісності держави, соціально-економічного розвитку роль та значення її постійно зростають.

Центральні органи виконавчої влади є невід'ємним елементом системно-структурної організації державної влади, що покликаний забезпечувати усталену, спеціалізовану, професійну діяльність з формування та реалізації державної політики в різних сферах соціально-економічного та політичного життя, виконання її окремих функцій. Поетапне впровадження в ході адміністративної реформи в Україні ефективної та раціональної системи державного управління, підвищення ефективності її діяльності вимагають удосконалення нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади.

У зв'язку з цим актуальним завданням науки адміністративного права стає дослідження пра-

вової регламентації, організації процесу нормотворчості центральних органів виконавчої влади. Державознавці приділяють велику увагу вивченню особливостей форм управлінської діяльності. На рівні теорії детально виписаними є поняття «форми державного управління», їх класифікація та основні умови застосування. Серед відомих науковців, які у своїх роботах досліджували теоретичні та правові аспекти нормотворчої діяльності, можна відзначити В. Авер'янова, Д. Бахраха, Ю. Битяка, Р. Васильєва, А. Деміна, В. Зуя, А. Ковалья, В. Колпакова, А. Міцкевича, Ю. Тихомирова та ін. Проте питання нормотворчості центральних органів виконавчої влади розкриті в них лише фрагментарно, хоча уявляються вкрай важливими та актуальними.

Нормотворчість центральних органів виконавчої влади виконує важливу роль у загальному механізмі правового регулювання та дії права. Вона слугує меті проведення у життя Конституції, законів України, актів вищих органів державної влади. Необхідність цього пов'язана з досить високим ступенем узагальненості регулятивних моделей законів, потребою регламентації тих аспектів суспільних відносин, які виявляються надто конкретними для законодавчого узагальнення, та відповідно вивільненням законів від регулювання процедурно-процесуальних і технологічних аспектів правовідносин. При цьому нормативно-правові акти вказаних органів розглядаються наукою адміністративного права як найважливіший елемент механізму дії законів. Така функціональна роль зумовлює зміст вимоги легальності (підзаконності) нормотворчості центральних органів виконавчої влади — нормотворчість має здійснюватися на основі та у виконання Конституції, законів України та інших законних правових приписів, а саме актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України, а також наказів міністерств для інших центральних органів виконавчої влади. Ці акти визначають не лише основу, але й межі нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади.

Нормотворчість органічно вплетена у процес державного управління, який передбачає ухвалення рішень на всіх етапах організаційної діяльності для реалізації всіх функцій, починаючи з постановки цілей і завдань і завершуючи контролем. Оскільки нормотворча діяльність центральних органів виконавчої влади відно-

ситься до державно-правової сфери, що спрямована на встановлення регулятивного впливу на суспільні відносини, порядок її здійснення має бути точно й детально зафіксований. Правове регулювання нормотворчої діяльності в цих органах здійснюється на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та підзаконному.

Конституція України заклала необхідний правовий фундамент здійснення нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади, її демократичне, соціальне, правове спрямування. Разом із цим досліджувані питання лише частково одержали безпосереднє конституційне регулювання. Так, ч. 3 ст. 117 Основного Закону України встановила, що нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом. Безумовно, Конституція не може бути переважана процедурними нормами й детально регулювати питання розглядуваної діяльності, оскільки це суперечить її юридичній природі, але форма актів центральних органів виконавчої влади, на наш погляд, мала одержати своє закріплення в Основному Законі.

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. у статтях 15, 23 закріплює повноваження центральних органів виконавчої влади приймати акти у формі наказів. Цей Закон є довгоочікуваним, важливим і необхідним кроком у створенні надійної правової бази функціонування центральної ланки виконавчої вертикалі. В аспекті нормотворчої діяльності її органів він встановлює основні вимоги щодо характеру нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади та порядку їх видання, визначаючи: 1) місце актів центральних органів виконавчої влади в системі правових актів; 2) їх обов'язковість; 3) питання набуття юридичної сили; 4) оскарження актів та здійснення щодо них нормотворчого контролю. Проте дані питання регламентовано здебільшого стосовно нормотворчої діяльності міністерств, тоді як щодо актів інших центральних органів виконавчої влади законодавцем застосовано усічену модель регулювання.

Важливу роль у законодавчому регулюванні питань нормотворчості центральних органів виконавчої влади відіграють й інші положення Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», зокрема щодо принципів (час-

тин 1, 2 ст. 2) та правових засад (ст. 3) діяльності цих органів, завдань міністерств (ст. 7) та інших центральних органів виконавчої влади (ст. 17), визначення меж нормотворчих повноважень керівників цих органів (ч. 2 ст. 8, ч. 4 ст. 19).

До законодавчого блоку правової основи нормотворчості центральних органів виконавчої влади слід також віднести Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», відповідно до вимог якого розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються накази центральних органів виконавчої влади, які відповідно до вимог ст. 1 цього Закону визнаються регуляторними актами. Спеціальна законодавча основа діяльності, в тому числі й нормотворчості, передбачена для центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом. Проте на сьогоднішній день вона характеризується істотною колізійністю. Так, п. 11 ч. 3 ст. 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» визначає повноваження даного органу виконавчої влади приймати з питань, що належать до його компетенції, власні нормативно-правові акти у формі розпоряджень. Ця колізія з нормами Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» долається колізійною нормою ч. 4 ст. 24 останнього з названих законів, що передбачає можливість визначення особливостей організації та порядку діяльності центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом Конституцією та іншими законами України, актами Президента України. Разом із цим вважаємо, що це не сприяє як універсальності юридичної форми правових актів центральних органів виконавчої влади, так і вибудові чіткої системи нормативно-правових актів в Україні.

Предмет нормотворчості центральних органів виконавчої влади може мати як обов'язковий, так і факультативний характер. Перший знаходить своє закріплення через позначення конкретних питань, що мають бути врегульовані даними органами (наприклад, підп. 7 п. 4 Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України; підп. 14 п. 4 Положення про Державну службу молоді та спорту України та ін.). Це дозволяє гарантувати у правовий спосіб унормування тих відносин, що відіграють важливу, а інколи й ключову роль у здійсненні державного управління в певній сфері або га-

лузі господарства. Така модель не заперечує можливості (факультативності) прийняття й інших нормативно-правових актів, в тому числі й внутрішньо-організаційного характеру, в межах загальної предметної підвідомчості органу. Факультативність предмета правового регулювання забезпечується в положеннях про центральні органи виконавчої влади також через конкретизацію певних сфер відносин, в яких він може реалізовувати нормотворчі повноваження (наприклад, підп. 5 п. 4 Положення про Міністерство соціальної політики України; підп. 44 п. 4 Положення про Міністерство надзвичайних ситуацій України та ін.). Наявність поряд з обов'язковим факультативного предмета нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади має розглядатися як важлива умова функціональної мобільності цих органів виконавчої влади.

Нормативно-процесуальним актом, який визначає порядок діяльності центральних органів виконавчої влади, їх органів та посадових осіб, є регламент, що затверджується міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади на основі Типового регламенту центрального органу виконавчої влади, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1143. Призначенням даного документу є розкриття, деталізація положень про центральні органи виконавчої влади щодо статусу та функціонування відповідних органів, встановлення такого порядку їх діяльності, за якого найбільш ефективно, раціонально та повно будуть реалізовані повноваження.

Нормотворчість центральних органів виконавчої влади є особливим видом юридичного процесу, динаміка якого може бути відстежена з точки зору стадійності. Аналіз регламентів центральних органів виконавчої влади дозволяє з певним ступенем узагальненості виокремити наступні стадії нормотворчого процесу.

Перша стадія — підготовча робота та складання проекту нормативно-правового акта. Розробка проектів нормативних актів — складна та кропітка робота. Чимало недоліків сучасної нормотворчої діяльності багато в чому зумовлені невиправданою квапливістю підготовки нормативних актів, відсутністю достатнього досвіду, кваліфікованих кадрів, а також необхідної теоретичної бази. Серед цих недоліків — безсистемність, хаотичний розвиток законодавства, відсутність науково обґрунтованої системи пра-

вових актів управління, протиріччя і неузгодженості всередині нормативно-правового масиву.

Друга стадія — проведення експертиз, узгодження з заінтересованими органами, доопрацювання проекту. Правовий акт має забезпечувати оптимальний механізм вирішення того чи іншого управлінського завдання. Визначення такого механізму вимагає юридичної та фактичної обґрунтованості, максимального врахування та втілення спеціальних знань, інтересів різних зацікавлених суб'єктів, досвіду управлінської діяльності. Реалізація мети даної стадії нормотворчого процесу полягає в перетворенні проекту в остаточно сформоване волевиявлення органу державного управління, готового до прийняття у встановленому порядку у формі нормативного акта.

Третя стадія — прийняття акта центральним органом виконавчої влади. У правовому акті втілюється й об'єктивується одностороння воля органу влади, спрямовується на досягнення певного юридично значущого результату. На цій стадії державна воля отримує своє соціально-формальне закріплення і внаслідок цього набуває обов'язковості для учасників правовідносин. Пріоритетно єдиноначальний характер центральних органів виконавчої влади визначає особливості даної стадії процесу, що здійснюється шляхом підписання акта керівником органу. Колегіальний порядок ухвалення нормативно-правових актів передбачений, зокрема в таких органах, як Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, Національна комісія регулювання електроенергетики України.

Четверта стадія — державна реєстрація. Як слушно зауважується в наукових джерелах, вона найбільш відчутно впливає на стан забезпечення законності підзаконних нормативно-правових актів органів виконавчої влади. Однак ця робота ускладнена сьогодні відсутністю юридичних гарантій своєчасного подання актів на реєстрацію, повного усунення виявлених органами юстиції невідповідностей актів законодавству України.

П'ята стадія — оприлюднення нормативно-правових актів. Воно здійснюється з додержанням вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації». Оприлюднення виконує особливу процесуальну роль, найчастіше виступаючи фактичною підставою початку юридичної дії нормативно-правового акта. Під юридичною силою акта розуміється реальність практичного

застосування даної правової форми управлінських дій в межах системи державного управління. Вона засвідчує здатність правового акта виступати в ролі регулятора адміністративних правовідносин, вирішувати завдання державного управління, здійснення функцій і повноважень конкретного органу виконавчої влади, а також забезпечує загальнообов'язковість прийнятого нормативно-правового акта, вимогу його неухильного та точного виконання.

У цілому для центральних органів виконавчої влади передбачено значну нормативно-правову базу щодо врегулювання нормотворчої діяльності, яка складається з великого за обсягом розгалуженого масиву нормативно-правових актів різної юридичної сили. Однак лише у своїй сукупності вони здатні забезпечити цілісний правовий вплив на нормотворчу діяльність. Проведений аналіз організаційно-правових засад дозволяє виокремити такі риси нормотворчості центральних органів виконавчої влади: 1) нормотворчість цих органів є елементом механізму адміністративного регулювання, що має підзаконний характер і в процесі якого відбувається формування загальнообов'язкових формально-визначених приписів і правил; 2) є засобом організації та здійснення державного управління, однак при цьому процес нормотворчості сам врегульований правом; 3) є цілеспрямованою діяльністю, що триває в певних часових проміжках, містить внутрішні елементи — стадії нормотворчого процесу, включає сукупність певних дій та процедур.

Здійснене дослідження дозволило вивчити питання правової регламентації організації розробки та прийняття нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади. Разом із цим слід враховувати, що до кола нормотворчої компетенції даних органів входять також і повноваження щодо участі їх у нормотворчому процесі інших органів державної влади, зокрема щодо розробки проектів законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та їх внесення на розгляд відповідного органу у встановленому законодавством порядку. Питання правового регулювання та організації порядку такого нормопроєктування заслуговують на окреме вивчення і можуть бути предметом подальших наукових розробок.

.....

Czebotar Łukasz

*John Paul II Catholic University of Lublin,
Magister, PhD Candidate in the Department
of Criminal Law,
Faculty of Law, Canon Law and Administration,
the second year of study*

THE UNITED NATIONS' ENGAGEMENT IN THE PROCESS OF STRENGTHENING THE PRINCIPLE OF THE RULE OF LAW

Promoting and developing the significance of the rule of law at the national and international levels is one of the most important tasks that have to be performed by the governments and the other included actors. One of them is the United Nations. The major goals of this organization, which generally are: (a) to maintain international peace and security; (b) to promote social progress, better living standards and human rights; (c) to develop friendly relations among nations based on a respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and the wide range of the issues, in which it can take a wide range of actions, are the reasons why does it play an important — and still more serious — role in the mentioned process. To clearly understand the level of the United Nations' engagement in the strengthening the principle of the rule of law, it is necessary to explain not only the assumptions and actions taken in that area but also the meaning of the notion of the «rule of law» itself.

The idea of the «rule of law» stems from many traditions and countries and is strictly related to the evolution of the history of law itself. One of the first examples of the codification of law that includes the notion of the supremacy of law can be found in the Code of Hammurabi (around 1760 BC) — the document that was presented to the public and applying to the acts of the ruler (the King of Babylon). Then — more than two thousand years ago — the famous Greek philosopher and polymath, said that «The rule of law is better than that of any individual». In the year 1215, the Magna Carta Libertatum was issued. The importance of this document can be found in the clauses concern England's legal system that were stated in it, including the «the importance of the independence of judiciary and the role of judicial process», which should be treated as the fundamental characteristics of the rule of law.

In its «modern» meaning, the «rule of law», is strongly linked to the principle of justice. It means, that it involves not only the fairness and accountability in the vindication and protection of rights but also the high level of the prevention and punishment of wrongs. Furthermore, the interesting explanation of the notion of the «rule of law» can be found in the Report of the Secretary-General: The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies issued in 2004. In this document the Secretary-General «defines» the mentioned term as: «principle of governance in which all persons, institutions and entities, public and private, including the State itself, are accountable to laws that are publicly promulgated, equally enforced and independently adjudicated, and which are consistent with international human rights norms and standards. It requires, as well, measures to ensure adherence to the principles of supremacy of law, equality before the law, accountability to the law, fairness in the application of the law, separation of powers, participation in decision-making, legal certainty, avoidance of arbitrariness and procedural and legal transparency». It is also worth noting that in the same document, it is clearly confirmed that the concept of the rule of law is «at the very heart» of the United Nations' mission.

However, the rule of law concept is embedded not only in the Report of the Secretary-General from 2004 but also in the Preambles to the Charter of the United Nations («to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained») and to the Universal Declaration of Human Rights of 1948 («it is essential, if man is not to be compelled to have recourse, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law») which clearly shows its great significance.

Taking it into consideration, it can be clearly seen that the notion of the «rule of law» can be found in the different stages of the evolution of law and — what is the most important — it had played a very important role in the society, regardless of the country and culture. Likewise, nowadays the rule of law is also fundamental to the constitutionalism and the democratic order. However, it is still necessary to promote and strengthen its role, not only at the national but also at the international level.

To achieve these goals, the United Nations — basing normatively on the Charter of the United Nations, international norms and standards and many United Nations' treaties, guidelines, declarations

and principles developed especially in the furtherance of the rule of law — provides technical support and is based on the capacity building carried out for the benefit of the different Member States, when the two following conditions are met: (a) the request sent by the Member State(s) and/or as mandated by the Security Council; (b) the «action» is not contrary to: national policies, priorities and plans.

Strengthening and developing the concept of the rule of law at the national level is a complicated, complex and long-term process, the result of which depends on the level of a strategic partnerships, considerations and coordination, that should be strong and effective. The United Nations supports only the «rule of law framework» that includes: (a) a Constitution or its equivalent as the highest law in the country; (b) strong institutions of justice, governance, security and human rights which are: well financed, structured, trained and equipped; (c) a consistent and clear legal framework, and implementation thereof; (d) transitional justice processes and mechanisms; (e) a public and civil society that contributes to strengthening the rule of law and holding public institutions and officials accountable. It should be emphasized that the Secretary-General has prepared the guiding principles for the actions taken by the United Nations in the area of the rule of law at the national level, which involves all its relevant entities jointly conducting thorough assessments with the meaningful and full participation of «national stakeholders» to determine the rule of law needs and challenges. Furthermore, they should jointly supporting the development of a comprehensive «rule of law strategy» based on the results of the assessment, developing a joint United Nations' «rule of law programme» guided by the strategy and assigning accountabilities and implementation responsibilities. It is worth pointing out that the importance of the mentioned principles lies in their «functionality» — they can apply in many different situations: (a) crisis; (b) post-crisis; (c) conflict-prevention; (d) conflict; (e) post-conflict; (f) peacebuilding; (g) development. Taking it into account, the United Nations' concept of rule of law at the national level can be understood as «norms, policies, institutions and processes that form the core of a society in which individuals feel safe and secure, where legal protection is provided for rights and entitlements, and disputes are settled peacefully and effective redress is available for harm suffered, and

where all who violate the law, including the State itself, are held to account».

Developing the idea of the rule of law at the international level is related to the conduct of State to State relations and includes respect for the Charter of the United Nations and international law and is premised on the core values and principles such as: (a) the fulfillment — in the good faith — of the international obligations; (b) respect for the sovereign equality of the Member States and the principle of non-use or threat of use of force; (c) respect for and protection of human rights and fundamental freedoms; (d) the need to resolve disputes by peaceful means; (e) the recognition that peace and security, development, human rights, the rule of law and democracy are interlinked and mutually reinforcing; (f) recognition that protection from genocide, crimes against humanity, ethnic cleansing and war crimes is not only a responsibility owed by a state to its population — but a responsibility of the international community, the equal rights and self-determination of peoples. These are the key issues, taking into account that the relevant rules of international law apply to the United Nations as they do to the Member States.

It is worth noting that there is a special body — the Rule of Law Coordination and Resource Group — that is responsible for the initiation and coordination of a cooperation between the Member States on promoting and strengthening the concept of the rule of law at the international level. Furthermore, its role is to ensure coherence and minimize fragmentation across all the thematic rule of law areas — including justice, security, prison and penal reform, legal reform, constitution-making, and transitional justice. It should be emphasized that the Rule of Law Coordination and Resource Group has developed many important Guidance Notes of the Secretary General that are related to: (a) United Nations Approach to Rule of Law Assistance; (b) United Nations Approach to Justice for Children; (c) United Nations Assistance to Constitution-Making Processes; (d) United Nations Approach to Transitional Justice; (e) United Nations and Statelessness; (f) United Nations Approach to Assistance for Strengthening the Rule of Law at an International Level.

In the conclusion, it should be noted that the key element of the United Nations' engagement in the process of strengthening the rule of law is the support for reform constituencies and the legal empowerment of all sectors of society «so that all voices can be heard when national priorities are being set». The major aim is to help to promote and develop — at the national and international levels — the concept of the rule of law, on the basis of non-discrimination and equality. Furthermore, many documents adopted by the United Nations emphasizes the need to protect the specific vulnerabilities and rights of the groups subject to marginalization.

To achieve these goals and to strengthen the idea of the rule of law, it is necessary to develop the strong and effective partnerships. It should be clearly emphasized that there is a strong «relationship» between the rule of law at the national and at the international level. That is the reason, why the result of the mentioned development, requires participation in and effective national implementation of the main bodies of international law at the both mentioned levels. The confirmation of this assumption can be found in some of the United Nations' activities in the area of the rule of law, that especially aims to find better ways to: (a) support the Member States to achieve compliance with international obligations; (b) strengthen the institutions, policies, processes and conditions that ensure an effective and just national and international order; (c) ensure the domestic implementation of international norms and standards.

Taking it into consideration, it should be pointed out that promoting and strengthening the idea of the rule of law, both at the national and international levels, is a long-term and difficult task, but there is no doubt the United Nations' participation in this process, based on the core values stated in the Charter of the United Nations and international law and with the strong and deep cooperation with the «national stakeholders of the rule of law» can have positive and significant results in the near future.

Supervisor: Hab. PhD, University Professor, Chair of the Department of Criminal Law at the John Paul II Catholic University of Lublin, Wiak Krzysztof.

.....

Секція 6

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

I ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Акмирадова Саида Акмирадовна
Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина,
студент, юридический факультет,
2 курс, группа ЮП-23

АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА ЖИЗНЬ, НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЛИЧНОСТИ В ДВУХ ГОСУДАРСТВАХ: США И ТУРКМЕНИСТАНЕ

Уголовное право, как и любую другую самостоятельную отрасль права, невозможно представить без структурно обособленных (систематизированных) норм в форме закона об уголовной ответственности или кодекса. Проведем анализ уголовных кодексов двух государств: США, Туркменистана которые охраняют права человека на жизнь, здоровье, неприкосновенность личности, и проявляются в нормах, запрещающих лишать человека жизни, причинять ему телесные повреждения различной степени, как умышленно, так и по неосторожности.

Хотелось бы обратить внимание на американское законодательство. Убийство по нему представляет собой неправомерное умышленное или неосторожное лишение человека жизни, отличается от зарубежного, в том числе украинского законодательства. Примерный УК США задает теоретические параметры для федерального законодательства и штатов в определении признаков убийства и его видов. По американскому законодательству убийством признается не только лишение жизни родившегося чело-

века, но и действие, приведшее к умерщвлению плода беременной при сроке более 24 недель (например, пар. 125.00 УК Нью-Йорка).

Проанализируем простое убийство, тяжкое убийство из УК США.

Одной из особенностей англо-американского законодательства является расширение границ простого убийства. К последнему законодатель относит помимо умышленного убийства причинение смерти по неосторожности. Согласно федеральному Своду законов (пар. 1112 гл. 51) простое убийство (manslaughter) — это неправомерное лишение жизни человека без «злого умысла». В УК штата Нью-Йорк простые убийства дифференцируются на степени. Умышленное простое убийство отнесено к первой степени (пар. 125.20). А согласно федеральному законодательству (пар. 1111) тяжким убийством признается противоправное лишение жизни человека с заранее обдуманым злым предумышлением планом (malice aforethought). К ним относятся причинение смерти путем отравления, из засады или другое умышленное заранее обдуманное, злостное или предумышленное убийство, либо убийство, осуществленное при совершении или попытке совершения поджога, изнасилования, ограбления, либо осуществленное по задуманному плану незаконно и злостно лишить жизни любого другого человека, помимо убитого. Причинение вреда здоровью человека в законодательстве США описывается главным образом через термин «нападение» (assault). Отметим, что в украинском уголовном законодательстве термин «нападение» имеет более узкий смысл как посягательство явно более интенсивное, чем простое

причинение телесных повреждений различной степени тяжести.

Теперь рассмотрим сравнительный анализ Уголовного кодекса Туркменистана (далее — УКТ).

Уголовное законодательство Туркменистана основывается на Конституции Туркменистана, и состоит из единственного источника, а именно УКТ. Среди особенностей УКТ — выделение в самостоятельные составы таких преступлений, как похищение женщины с целью вступления в фактические брачные отношения (ст. 127 УКТ), добровольное мужеложство (ч. 1 ст. 135 УКТ), занятие проституцией (ст. 138 УКТ), сводничество (ст. 141 УКТ), сутенерство (ст. 142 УКТ), многоженство (ст. 163 УКТ), посягательство на Президента Туркменистана (ст. 176 УКТ), блокирование транспортных коммуникаций (ст. 278 УКТ). Убийство выражается в стремлении открыто противопоставить свое поведение общественному порядку, общественным интересам, показать свое пренебрежение к окружающим, продемонстрировать цинизм, жестокость, дерзость, находящимся в нетрезвом состоянии, бесчинство, показать грубую силу, отомстить кому-либо за явно незначительную обиду, справедливо сделанное замечание о недостойном поведении в общественном месте и т. п. Например, приговорам суда Байрамалийского этрапа Марыйского вelayа был осужден по ст. 107. ч. 2 п. «е» УКТ на восемь лет лишения свободы гражданин А., за то что он в нетрезвом состоянии воткнул кухонный нож в брюшную полость своего друга потерпевшему гражданину В. без всякого повода. На следующий день, когда допрашивали гражданина А., он ответил, что, даже не помнит, что вчера произошло, не знает, почему так поступил и до этого очень хорошо относился к потерпевшему и никаких неприязненных отношений между ними не было. Как видно из примера, никакие иные мотивы, кроме стремления излить на ком-нибудь свою пьяную злобу, не руководили гражданином А. Именно этот мотив, реализация которого возможна только путем грубого попиране норм поведения в обществе, т.е. когда умышленное причинение тяжкой или средней тяжести вреда здоровью совершается 1) в ссоре или драке на почве неприязненных отношений; 2) из мести; 3) из ревности; 4) на почве имущественной ссо-

ры; 5) из-за неправомерного или аморального поведения потерпевшего и т. д.

В УКТ предусмотренные такие статьи как добровольное мужеложство, занятие проституцией, сводничество, сутенерство, многоженство, и они эффективно используются в Туркменистане охраняя определенную группу прав человека и гражданина, а в УК Украины они отсутствуют, поэтому считаем необходимым дополнить закон об уголовной ответственности Украины указанными нормами. Сравнительно-правовой анализ позволяет глубже понять содержание действующего уголовного права своей страны, спрогнозировать возможные пути его дальнейшего развития и совершенствования.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического факультета ХНУ имени В. Н. Каразина Д. С. Слинько.

.....

Бершов Антон Игоревич
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
курсант, факультет з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної міліції,
3 курс, 133 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Новітні тенденції прав людини в ХХІ столітті нерозривно пов'язані з розвитком нових технологій, генетики та виникненням нових суспільних відносин. Актуальними в сучасності є питання щодо захисту права на цілісність особистості.

Стрімкий розвиток генної інженерії і розквіт біотехнології в 1990-і роки створили усі умови для практичної можливості клонування живих істот. Сьогодні в генній інженерії склався такий стан речей, що в цілому клонуванням

тварин нікого не здивуєш, — це вже пройдений етап.

Шокуючою реальністю і шансом для дослідників є практична можливість клонування людської істоти. Більшість країн світу не підтримують клонування незалежно від його виду. З юридичної точки зору, клонування людини вступає в протиріччя з найважливішими правами особи, з правом на людську гідність і з правом на цілісність особистості.

Не треба навіть говорити про ті правові проблеми, до яких може привести поява клонів людини. Першою ж проблемою стане питання про те, чи будуть клони людини суб'єктом права, і якщо так, то чи буде його правосуб'єктність співпадати з правосуб'єктністю «оригіналу».

Крім того, колосальною юридичною головоломкою стане врегулювання стосунків між «оригінальною» особою і його клонами хоч би в тому, що стосується ідентифікації особи, сімейних стосунків тощо.

Право на цілісність особистості стало предметом дослідження праць таких учених, як Д. Дж. Аннас, Р. В. Волкер, Е. Д. Плегріно, Я. Д. Рендторф, Д. Л. Річардс, Р. С. Шапіро та інші.

Загальна декларація ООН складає реакцію Європейського союзу на забезпечення права на клонування. Відповідно до ст. 11 Загальної Декларації ООН про геном людини і прав людини, яку підписала і ратифікувала Україна, забороняє клонування: «Не допускається практика, яка суперечить людській гідності, така як практика клонування з метою відтворення людської особи».

Конвенції про захист прав гідності людини відносно застосування біології і медицини забороняє вирощування ембріонів для дослідчених цілей. 12 січня в 1998 р. в Парижі був підписаний Додатковий протокол до цієї Конвенції, яка торкається заборони клонування людських істот. Для України він вступив в силу 1 березня 2001 року. Цей протокол забороняє будь-яке втручання з метою створення людської істоти, яка генетично ідентична іншій людській істоті, живій або мертвій.

Найсучаснішим актом про права людини є Хартія Європейського Союзу про основні права, підписана в Ніцці в 2000 р. Відповідно до ст. 3 Хартія проголошує право на цілісність особистості. Як гарантія, здійсненням цього права встановлюється заборона репродуктивно-

го клонування, але не забороняє терапевтичне клонування. Європейська група по етиці в науці і новим технологіям, спеціально створена для консультування Європейської комісії і Європейського парламенту з питань біоетики назвала терапевтичне клонування людських клітин багатообіцяючим, але передчасним. Очевидно, простежується деяка невизначеність Європейського Союзу відносно терапевтичного клонування людських клітин. Воно не забороняється в Хартії про основні права, але і дозвіл його не схвалюється офіційними структурами Європейського Союзу.

На сьогодні більшість країн світу заборонили репродуктивне клонування. Зокрема, це стосується Австралії, Бельгії, Великобританії, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Словаччини, Франції, Швейцарії, Швеції, Японії, які законодавчо врегулювали ці стосунки. Пішла цим шляхом і Україна. Крім того, в Німеччині, Іспанії, Великобританії за репродуктивне клонування людського ембріона передбачена кримінальна відповідальність.

В Україні заборона на репродуктивне клонування введена в 2004 р. на основі Закону «Про заборону репродуктивного клонування людини». Там же вказано, що особи, винні в порушенні цього Закону, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України. У проекті Кримінального кодексу України була передбачена кримінальна відповідальність за проведення досліджень з метою відтворення (реплікації) людини методом клонування.

Проте, в чинному Кримінальному кодексі України відповідальність за таке діяння не передбачена.

Висновки і пропозиції. Проведене порівняно-правове дослідження чинного законодавства України і Європейського Союзу, дозволило додатково аргументувати необхідність прийняття в Україні кримінально-правових заходів для захисту права на цілісність особистості.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Ю. В. Христова.

• • • • •

*Бикбаев Тимергали Батыргалеевич
Оренбургский Государственный Аграрный
Университет,
студент, юридический факультет,
4 курс, 41 группа*

**ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ
ВСЕОБЩЕЙ ДАКТИЛОСКОПИИ.
ПЕРСПЕКТИВНОСТЬ ВСЕОБЩЕЙ
ДАКТИЛОСКОПИЧЕСКОЙ
И ГЕНОМНОЙ РЕГИСТРАЦИИ ГРАЖДАН:
ЗА И ПРОТИВ**

Регистрация людей, как один из способов регулирования социальных взаимоотношений, является необходимым элементом любого человеческого общества, незастрахованных от террористических угроз, катастроф, растущих миграционных потоков. Таковым ярким примером является дактилоскопия.

Дактилоскопия — это особый раздел криминалистики (криминалистической техники), позволяющий идентифицировать личность человека по папиллярным узорам пальцев рук, возникающие в момент формирования кожных покровов, которые неизменны до смерти человека. Их строение строго индивидуально, даже у сиамских близнецов. Они полностью восстанавливаются даже после регенерации, дольше всего сохраняются, абсолютно идентифицируются, с ними легче работать. В России дактилоскопия применяется с 1906 года.

4 марта 2012г. на коллегии Генпрокуратуры с кратким докладом о «предложении дактилоскопической и геномной регистрации для всех граждан РФ» выступил Александр Иванович Бастрыкин, Председатель Следственного комитета РФ. Он убежден, согласно Федеральному закону Российской Федерации от 25 июня 2012 г. № 87-ФЗ «О внесении изменения в статью 178 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации», предполагающий как добровольное, так и обязательное дактилоскопирование граждан РФ, станет важной составляющей для организации эффективной борьбы с преступностью. Председатель Следственного комитета РФ, доказывая целесообразность реализации подобных изменений, делает акцент на то, что наличие единой базы отпечатков пальцев

и другого биометрического материала позволит в кратчайшие сроки не только идентифицировать преступников, находить без вести пропавших, проводить опознание погибших, порой, при сильных повреждениях, без таковых невозможно, а также это необходимо, в первую очередь, для обеспечения безопасности самих же граждан.

Уже более ста лет дактилоскопия существует как научный метод идентификации. Еще в 1925 году известный советский криминалист С. М. Потапов говорил о дактилоскопии практически всех граждан Советской России.

Необходимость создания всеобщего банка биометрических данных иллюстрируют несколько примеров расследования Следственным комитетом при прокуратуре РФ убийства детей. Благодаря созданию генотипического банка данных раскрыто 14 изнасилований малолетних мальчиков и девочек в Санкт-Петербурге, совершенных с 2006 по 2012 год.

Дактилоскопия может помочь при идентификации личности в случае утраты документов, удостоверяющих личность гражданина Российской Федерации, в том числе за пределами России. При идентификации личности лиц, не способных по состоянию здоровья или возрасту сообщить данные о своей личности с амнезией, дактилоскопия поможет его найти; для установления личности в вопросах наследования имущества, в целях исключения махинаций с собственностью и личными документами.

Рассмотрим опыт зарубежных стран. Геномная регистрация осуществляется в Великобритании, Аргентине, США, Франции. Для въездов США, на границе обязательно фотографируют и дактилоскопируют. В анкетах на «шенгенскую» визу для россиян уже появился пункт: отпечатки пальцев, предоставленные ранее при подаче заявки при получении шенгенской визы. О готовности дактилоскопии своих граждан и внесении в электронный чип в паспорта заявила Украина. Еврокомиссия рекомендовала в ближайшие два года на чип паспорта записывать помимо прочих анкетных и биометрических данных и отпечатки пальцев.

Согласно действующему законодательству о государственной дактилоскопической регистрации в России, дактилоскопию в обязательном порядке проходят лица, осуществляющие военную службу, в правоохранительных органах, лица,

осужденные по приговору суда или отбывающих административный арест, сотрудники ФСБ, внешней разведки и других спецслужб. Дактилоскопия является обязательной также для пожарных и спасателей, для работников морских, речных, воздушных судов. В общей сложности порядка 30 миллионов человек обязаны оставлять отпечатки пальцев.

Несмотря на положительное отношение развития тенденции предложения дактилоскопической и геномной регистрации для всех граждан РФ в перспективе, существует ряд недостатков, а также отрицательно настроенные мнения по поводу регистрации единой всероссийской дактилоскопии.

На мой взгляд, обязательная и принудительная дактилоскопия граждан РФ нарушает права человека на вмешательство в его частную жизнь, противоречащая Европейской конвенции по правам человека, ст. 55 Конституции Российской Федерации о правах и свободах человека и гражданина. Есть опасение, что государственные органы не смогут обеспечить конфиденциальное хранение данной информации.

В случае если инициатива об обязательной дактилоскопии будет принята, то такой закон, я считаю, может быть оспорен как в Конституционном суде, так и повлечь массовый отказ граждан в проведении дактилоскопии вплоть до выхода из гражданства РФ.

Подводя итог своему докладу, подчеркну, что в настоящее время в РФ, казалось бы, имеются все предпосылки создания единой эффективной системы дактилоскопической регистрации. Однако сейчас, я думаю, безусловно, нельзя в принудительном порядке проводить предложенные процедуры в отношении всех граждан РФ, требующие огромнейших финансовых затрат. Однако со временем, я думаю, мы придем к необходимости проведения геномной и дактилоскопической регистрации. Наука и инновационные технологии не стоят на месте. И, на мой взгляд, не исключено, что правовая культура наших граждан лет через пять-десять примет факт формирования единого всеобщего банка биометрических данных.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры уголовного права и уголовного процесса ФГБОУ ВПО ОГАУ Р. К. Шаймуллин.

.....

*Божко Володимир Миколайович
Полтавський національний
технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
доцент кафедри державного управління і права*

ЗНАЧИМІСТЬ ПРИНЦИПІВ ОПЛАТИ ПРАЦІ

На нашу думку, надзвичайно важливе значення для формування цілісного уявлення про систему принципів оплати праці має з'ясування значимості кожного з них. Адже багато вчених переконані, що окремі принципи оплати праці не є рівнозначними. Так, О. В. Смірнов указує на те, що принципи займають різноманітні сходинки «правової ієрархії» (міжгалузеві, галузеві та принципи окремих інститутів). Схвалюючи в цілому такий підхід, І. К. Дмитрієва лише застерігає, що, насправді, в «ієрархії принципів права» рівнів («сходинок») значно більше, адже існують загальноправові принципи права, а також загальновизнані принципи і норми міжнародного права у сфері праці. На її погляд, галузеві принципи (в тому числі й принципи трудового права) є принципами нижчого рівня, ніж конституційні принципи (принципи вищого рівня). «Природу норм трудового права виражають численні принципи, що належать до різних щаблів правової ієрархії. Між названими групами принципів існує нерозривний зв'язок і взаємозалежність», — переконані С. М. Прилипко та О. М. Ярошенко.

Отже, визнаючи існування ієрархії принципів, дослідники погоджуються з тим, що всі принципи можна класифікувати залежно від істотності їх впливу? Визнаючи їх нерівнозначність, ми, по-перше, повинні визнати, що одні принципи є більш «принциповими», ніж інші. По-друге, що в єдину систему однойменних елементів ми об'єднали різні за змістом явища, а це суперечить самій ідеї системності. Вважаємо, що потрібно говорити не про більшу або меншу значимість того чи іншого принципу оплати праці, а слід досліджувати взаємозв'язки всередині їх системи. Адже, на нашу думку, на відміну від системи законодавства, котра має ієрархічну структуру, система принципів оплати праці не має субординованих, підпорядкованих взаємозв'язків між її елементами.

Через те підтримуємо позицію О. М. Бандурки та А. В. Горбачова:

«...перебільшення значення будь-якого із принципів за рахунок інших, теоретично і практично невдала побудова їх ієрархії неминуче приводить до викривленого уявлення про їх сутність».

Саме тому вважаємо за доцільне наголосити, що основною цінністю сучасного суспільства не є справедливість, рівність, свобода чи навіть верховенство права. На наш погляд, усі ці ідеї, цінності, принципи нічого не варті без Людини. Адже саме вона, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, як справедливо проголошено в ст. 3 Конституції України, мають стати найвищою соціальною цінністю. При цьому відзначимо, що маємо на увазі Людину як найвищу цінність саме в юридичному, а не в моральному чи етичному значенні. Ось чому підтримуємо позицію Ю. С. Шемшученка, який вважає: «Найвизначнішою цінністю, реалізувати яку покликане право, є існування... кожної окремої людини».

Проте використання терміна «найвизначніша цінність» цілком логічно має передбачати визнання певної ієрархії цінностей і принципів, у яких названі цінності відображаються. Щоправда, з точки зору моральності не можна класифікувати цінності на більш значущі та менш цінні, адже всі вони мають бути рівнозначними. Тому визнання Людини найвищою цінністю в юридичному значенні не означає одночасного приниження всіх інших цінностей, проте не може ототожнюватись із визнанням Людини надлюдиною. Воно означає, що, незалежно від характеру існуючих інтересів та потреб, реального змісту суспільних відносин (як приватних, так і публічних), незалежно від того, ким є Людина: працівником чи роботодавцем, працездатною чи непрацездатною, її цінністю не можна нехтувати. Що ж стосується інших цінностей, то вони, на наше переконання, є лише засобами забезпечення реалізації «найвизначнішої цінності». Саме тому статусу цінності набувають:

- принцип верховенства права, в тому числі справедливість, свобода, рівність — як умова, за якої Людина може усвідомлювати свою цінність;
- права та свободи людини, в тому числі й право на заробітну плату — як гарантії

здійснення своєї цінності, задоволення своїх потреб та інтересів.

Отже, оскільки до системи принципів оплати праці входять лише принципи, тобто цінності одного порядку, то між ними немає субординації, немає підпорядкованості. Вони відрізняються лише різною поширеністю. Тому, володіючи статусом принципу, всі вони мають схожі юридичні властивості, які їх вирізняють з-поміж інших правових явищ. Ось чому в принципах оплати праці відображаються в найбільш концентрованому вигляді ті цінності, що домінують у суспільній свідомості та зумовлюють зміст інституту оплати праці. На наш погляд, система принципів оплати праці нагадує російську національну іграшку «матрьошку», в якій більша лялька містить у собі меншу. Тобто більш поширений, а не сильніший або вищий принцип оплати праці (загальноправовий) локалізує свій вплив у нормах інституту оплати праці. Так само у його нормах утілюються принципи трудового права.

• • • • •

Бондаренко Дар'я Юріївна
Національний авіаційний університет,
студент, Юридичний інститут,
3 курс, група ПР-302

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Питання підходів до класифікації прав і свобод людини вже протягом багатьох століть є чи не найдискусійнішим для мислителів та науковців. Потреби людини безкінечні: чим більше потенційних можливостей в неї з'являється, тим більше виникає бажань ними скористатися. Задля того, аби це відбувалося без шкоди для оточуючого світу, було вирішено надати таким можливостям формально-юридичного змісту — таким чином виник інститут прав і свобод людини. Класична теорія «трьох поколінь» зазнала реформування з переходом людства в нове сторіччя і пов'язані з цим науково-технічні, со-

ціально-економічні та ментальні зміни. З кінця 90-х рр. ХХ ст. з'являються думки з приводу появи четвертого «покоління» прав людини. Сьогодні дедалі частіше до нього відносять права на: трансплантацію органів; зміну статі; клонування; одностатеві шлюби; штучне запліднення; евтаназію; вільну від дитини сім'ю тощо. Ще донедавна зазначені явища викликали б великий суспільний резонанс, але науково-технічна революція стрімкими кроками прямує ХХІ-м століттям, тягнучи за собою докорінні зміни в звичайному житті суспільства. У вітчизняній правовій системі вже можна знайти норми, що регулюють відносини в сфері реалізації прав четвертого «покоління».

Проблема трансплантології набула значення в післявоєнні роки минулого століття як нагальна потреба, а сьогодні її все частіше розглядають в контексті «чорного» бізнесу. Український законодавець не формулює чіткої позиції з цього приводу: ч. 4 ст. 289 Цивільного кодексу передбачає право фізичної особи розпорядитися щодо передачі після її смерті органів та інших анатомічних матеріалів тіла науковим, медичним або навчальним закладам. В той же час ч. 3 ст. 290 визначено, що фізична особа може дати письмову згоду на донорство її органів та інших анатомічних матеріалів на випадок своєї смерті чи заборонити його. Виникає дивна колізія: навіть давати письмову заборону, якщо без письмової згоди ніхто і так не має права відчужувати будь-які елементи тіла померлого для донорства? Через те, що норма має альтернативно-невизначений характер, створюється підґрунтя для скоєння потенційними правопорушниками аморальних діянь в даній сфері.

Ст. 51 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачає можливість зміни статі на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань. Але зростає кількість бажаючих змінити стать, аргументуючи це «відчуттям себе не в своєму тілі». В контексті права на індивідуальність ЦКУ (ст. 300) розглядає право на вільний вибір форм та способів прояву своєї самобутності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Та дефініції «моральні засади суспільства» закон не дає... То ж постає питання: як оточуючі поставляться до такого прояву індивідуальності як зміна статі.

Появі ще одного дискусійного питання біоетичних прав слугують зміни уявлень про типове подружжя як союз чоловіка і жінки. У вітчизняному законодавстві важко відшукати норму, котра прямо забороняє гомосексуальні відносини, та й позиція з приводу можливості створення такими суб'єктами сім'ї є досить розмитою. Однозначно стверджується лише те, що шлюб між ними неможливий: шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 1 ст. 21 СК). В цей же час ч. 4 ст. 3 стверджує: сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Виходить, що при відсутності суперечностей з «моральними засадами суспільства» такий сімейний союз є потенційно можливим. Отже, надання легальної форми цій делікатній темі залежить від відповіді на питання: чи готовий український менталітет таку новацію прийняти?!

Реально актуальною проблемою української дійсності є депопуляційні процеси. Тут варто згадати нагальну проблему багатьох подружніх пар — неможливість зачати дітей. Тому слушним стало внесення доповнення до ст. 281 ЦКУ «Право на життя»: п. 7 передбачає, що повнолітня жінка або чоловік мають право за медичними показниками на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій. Крім того, наказом МОЗ України від 23.12.2008 р. № 771 було затверджено Інструкцію про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій. Вбачається підтримка держави у використанні будь-яких методів завагітніти (в т. ч. — штучного запліднення). Аби ж ще поряд з цією нормою надавалися й матеріальні засоби на виконання подібних програм... Бо вже аж занадто дорого коштуватиме батькам реалізація права на життя їх майбутньої дитини, зачатої таким чином.

На жаль, сьогодні існує багато невиліковних хвороб, у двобій з якими медицина поки що безсила. Постає гуманне питання: як полегшити муки хворих? ч. 4 ст. 281 ЦКУ забороняє задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. Та чи означає це, що на даному етапі Україна чітко визначила своє негативне ставлення до евтаназії? В існуючих соціально-економічних умовах вчинення такого роду

діянь часом буває єдиним виходом: витративши всі накопичення на дорогі препарати і лікування, не маючи додаткових джерел надходжень коштів, зважаючи на невимовні муки хворого, у близьких часом просто не залишається вибору, як стати заручниками — суб'єктами здійснення пасивного виду евтаназії та просто спостерігати, як людина поступово відходить до іншого світу. Більш того, відчуваючи себе «тягарем» для рідних, хворий і сам може попрохати покінчити з життям...

Співставляючи існуючі положення законодавства з реальними умовами життя, напрошується думка про необхідність розширення та доповнення норм українського права у відповідності із завданнями, які ставить перед соціумом всеосяжна еволюція. Незважаючи на те, які наслідки несе остання, суспільні відносини в галузі четвертого покоління прав людини повинні бути якомога повніше врегульовані таким чином, аби поступовими кроками можна було досягнути високої мети — побудови громадянського суспільства!

Науковий керівник: к. пол. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Юридичного інституту Національного авіаційного університету В. О. Зуєва.

.....

*Возгрін Святослав Юрійович
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
аспірант, кафедра конституційного
права України*

ГАРАНТОВАНІСТЬ І ПРОБЛЕМА ДІЇ ПРИНЦИПУ НЕПОРУШНОСТІ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Відповідно до Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України). У розділі II Основного Закону України закріплено не лише основні права і свободи людини та громадянина, а й передбачено відповідні конституційно-правові гаран-

тії їх дотримання та захисту. Зокрема принцип гарантованості прав і свобод людини та громадянина й неможливості їх скасування означає, що конституційні права і свободи гарантуються та не можуть бути скасовані (ст. 22 Конституції України).

Гарнтованістю є встановлення в Конституції та інших законах України гарантій прав і свобод, а також створення відповідного механізму, який сприяв би повній та ефективній їх реалізації. А неможливість скасування передбачає, що вони не можуть бути виключені ні із чинної Конституції України, ні із наступних її редакцій або іншим чином офіційно відмінені або зменшені за обсягом чи за змістом. Але скасування прав і свобод, скоріше, може бути здійснено не прямо, не шляхом заперечення їх визнання та захисту, а шляхом їх применшення, звуження, тобто приниження значення, необґрунтованого обмеження їх обсягу, дії за колом осіб, у часі й просторі, скороченні гарантій їх забезпечення і захисту або створення таких процесуальних процедур і механізмів, які можуть звести нанівець право чи свободу людини і громадянина. Заборона на видання законів і підзаконних актів, що звужують обсяг існуючих прав і свобод особи, гарантується Конституцією України, що в своїх правових позиціях підтверджується Конституційним Судом України.

У ч. 3 ст. 22 Конституції України закріплено: «При прийнятті нових законів чи внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод». Таким чином, ч. 3 ст. 22 Конституції України встановлює заборону на видання законів, які б звужували зміст та обсяг наявних у громадян прав і свобод. При цьому слід мати на увазі як закріплені в Конституції, так і загально визнані права і свободи особи.

Перед державою стоїть непросте завдання створити умови для досягнення гармонії між інтересами особи та інтересами держави як представника суспільства. З цієї метою держава створює підстави для встановлення меж у реалізації громадянами своїх прав і свобод. Дійсно, безмежних прав не існує. Говорячи про абсолютні права, слід мати на увазі не права без кордонів (меж), а права, зміст і обсяг яких не може бути підданий звуженню, применшенню за жодних підстав.

Обмеження можуть встановлюватися тільки для тих цілей, для яких вони призначені,

і мають бути прямо пов'язані з конкретною метою, досягнення якої люди ставлять перед собою, і бути розумним. Конституція України закріплює перелік неналежних підстав обмеження прав людини, як то обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками. Конкретні підстави обмеження містяться в статтях Основного Закону, присвячених тим чи іншим правам і свободам. Більшість зарубіжних конституцій містить узагальнюючі норми щодо обмеження прав і свобод людини. Логічно було б і в Конституції України закріпити аналогічні норми. Наприклад ч. 3 ст. 55 Конституції РФ закріплює, що права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені федеральним законом тільки тоді і в тій мірі, в якій це необхідно з метою захисту засад конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави.

Конституційне закріплення непорушності прав і свобод людини та громадянина, крім випадків, можливості обмеження прав і свобод, передбачених Конституцією України, встановлено для того, щоб не було невинуватих обмежень, свавілля, можливості зловживань з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

В зв'язку з цим слід зазначити, що у державі, де існує не ефективна організація державної влади, є багато протиріч у законотворчій діяльності та багато конституційних прав, які не мають ефективного механізму своєї реалізації, по суті, діє у більшій мірі «право сили». Пошук вирішення вказаної проблеми лежить не тільки на вроджених здібностях політиків та намаганні вирішити проблеми, які лежать на поверхні за допомогою певної політичної програми. В такій ситуації надзвичайно важливим вбачається зважений теоретичний аналіз, який має бути застосований до політичної стратегії діяльності державної влади. Позбавлення особистості її прав знищує саму природу людських цінностей. Конституційним принципом захисту прав і свобод має бути верховенство права в законотворчій діяльності.

Основними ж факторами підвищення ефективності принципу непорушності прав і свобод людини та громадянина є: створення ефективних контрольних процедур поновлення порушених

прав; вдосконалення правової бази з регулювання та захисту прав і свобод людини та громадянина на національному та міжнародному рівнях; вдосконалення механізму реалізації конституційних прав і свобод; поширення інформації про права та свободи людини; надання допомоги професійними юристами, що розробляють проблеми прав людини та громадянина; робота по підвищенню рівня правової культури і свідомості усіх суб'єктів права. На наш погляд, це значно покращить ситуацію з реалізацією громадянами України своїх прав і свобод, і забезпечить дію принципу непорушності основних прав і свобод людини та громадянина.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. Г. Кушніренко.

.....

*Горбенко Катерина Володимирівна
НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
студент, вечірній факультет,
2 курс, 14-11-07 група*

ЩОДО ДЕЯКИХ АРГУМЕНТІВ ВІДНОВЛЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЖИТТЯ

Тема відновлення смертної кари є вельми актуальною і дуже важливою для повернення людині довіри до держави, почуття захищеності і впевненості в тому, що слово «справедливість» — це не літери на аркуші, а це слово має вагоме і дійсно реальне значення.

Згідно зі статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Обов'язок держави захищати життя людини». Це положення Конституції означає, що кожна людина має «невід'ємне право на життя». Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, складовою частиною цього права є право кожного захищати своє життя, здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних дій.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, ключовим у визнанні права людини на життя за Конституцією України є положення, згідно з яким це право є невід'ємним (ч. 1 ст. 27), невідчужуваним та непорушним (ст. 21). Право на життя належить людині від народження і захищається державою. Позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права на життя, що не відповідає Конституції України» (Рішення КСУ від 29 грудня 1999 року, № 11-пр/99, справа про смертну кару).

На підставі вказаного рішення КСУ у 2000 р. Верховна Рада України внесла зміни до кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України. Виходячи з цих положень цілком зрозуміло, що смертна кара як міра покарання, повністю викреслена з законодавчих норм, але не викреслена з людських вуст. Рівень злочинності в нашій країні занадто великий.

Статистика стосовно скоєння злочинів в Україні за 9 місяців 2012 р. спонукає замислитись, а чи вірним і достатньо обґрунтованим було рішення КСУ та законодавця, чи дійсно таке одностайне ставлення народу до вищої міри покарання?

Тому звернімося з цього приводу до соціологічних даних. Опитування громадської думки свідчить про те, що більша половина громадян України виступає за смертну кару. Так, від 60% до 80% українців підтримують смертну кару. Громадськість обурена тим фактом, що ми як платники податків змушені фінансувати перебування та обслуговування вбивць та маніяків, які і без того завдали значних психологічних та фінансових втрат для населення. Подібні дії є подвійною платою за їх злодіяння і не можуть бути визнані, як справедливе ставлення до всіх членів суспільства, тим паче до таких, які знехтували цим суспільством. Ще засуджені на довічне ув'язнення мають право на умовно дострокове звільнення від відбування покарання. Такі положення дуже суперечать нормам моралі і не є справедливими.

Вважаємо, що повернення смертної кари як міри покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини значно відобразилось би на рівні злочинності в нашій країні.

Для багатьох людей це питання має дуже важливе значення, і відповіді на нього кожен шукає у різних виданнях, але на сам перед звертається до своїх почуттів та поглядів.

Стаття 3 Конституції України проголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Але скоюючи злочин, людина не замислюється над цим положенням, навряд чи пам'ятає, що життя — подарунок від Вищого Розуму і ніхто не має право його свавільно забирати, що вдома на цю людину проти якої вчиняється злочин чекають її діти, рідні та близькі їй люди, і вона має найвищу соціальну цінність ніж той об'єкт, на який посягає злочинець. Повернення смертної кари спонукало би замислитись злочинцем, адже нелюди бояться власної смерті. Будь-який вирок, окрім смертного, стосовно таких осіб сприймається громадськістю як нехтування елементарних людських почуттів.

Якщо людина, знаючи, що за скоєння особливо тяжкого злочину проти особи, до неї держава може застосувати покарання у виді смертної кари, знищити її фізично, але свідомо йде на цей злочин, вона як самогубець, незалежно від волі держави позбавляє себе такого права. Серійні вбивства, злочини проти дітей, вбивства з особливою жорстокістю у народі й навіть у кримінальному світі сприймаються як вчинені не людьми а нелюдьми.

Призначення за тяжкі або особливо тяжкі злочини еквівалентного їм покарання не суперечить жодному положенню Конституції України, нормам моралі і космічним закономірностям, встановленим Вищим Розумом.

Міркування про можливість судової помилки під час призначення смертної кари можуть бути слухними для філософів, але не для суддів, але судова помилка не виключна. Убивство за обтяжувальних обставин якісно відрізняється від інших злочинів, а отже, заслуговує покарання, що якісно відмінне від решти покарань. Що ж до запобігання судовим помилкам, то існують відповідні правові гарантії: презумпція невинуватості, право на захист, оскарження вироку суду, помилювання, принцип тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого. Із судовими помилками, безперечно, потрібно боротися, але вони не виправдовують скасування смертної кари.

Одним із шляхів боротьби із судовими помилками під час призначення смертної кари широко застосовується в американській системі судочинства. Так, між призначенням вироку та приведенням його до виконання, є проміжок часу у 5–10 років, що дає можливість родичам та захисникам протягом цього періоду довести наявність судової помилки.

Я вважаю, що цей шлях, змінив би правосвідомість суспільства, як би законодавець, зробивши крок до повернення такої міри покарання за особливо тяжкі злочини, злочини проти дітей, проти життя і здоров'я, тим самим надав би можливість людині усвідомлювати свої вчинки і суворішу міру покарання, як їх наслідок.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Є. В. Ткаченко.

.....

Жидовець Ілона Сергіївна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, господарсько-правовий факультет,
 3 курс, 2 група

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ЛЮДИНИ

Актуальність даної теми на сьогоднішній день є беззаперечною, адже кількість людей, лікування яких пов'язане з трансплантацією різних органів далеко не зменшується. А можливості, навіть, розвинених країн іноді не встигають за реальними потребами. Серед багатьох чинників, що можуть прискорювати або гальмувати розвиток такого складного і дуже вартісного лікування, є його правове регулювання.

Проблеми правового регулювання донорства та трансплантації органів вже ставали предметом дослідження вітчизняних вчених-юристів. Серед них — Волкова О., Глушков В., Городецька А., С. Гринчак, А. Мусієнко, О. Пунда, В. Розвадовський, С. Стеценко, О. Таран та інші. Авторка, використовуючи різні методи

дослідження та виходячи зі своїх скромних можливостей, поставила перед собою задачу, хоча б побіжно, показати стан даного виду лікування в Україні, окремі питання його конституційно-правового регулювання.

Трансплантація (від латинського *transplantatio* — пересаджування) — метод, що полягає в пересадці реципієнту органу або іншого матеріалу(тканини), взятого у донора найчастіше методом хірургічного втручання. Він застосовується у крайніх випадках, коли всі інші методи лікування неефективні.

Сьогодні в Україні діє 7 центрів трансплантології, де виконується 100–120 трансплантацій на рік. Більше всього пересаджується — нирок. На фоні розвинених країн Україна за рівнем розвитку даного методу лікування має скромні показники. Так, у нас на 1 млн. населення робиться 1,6 трансплантацій, в США — 76, в Іспанії — 86,5. Висока цифра трансплантацій у цій країні пояснюється тим, що в Іспанії розвинуте так зване «трупне донорство». За відомостями робочої групи МОЗ у цій країні на 1 млн. населення — 35 донорів, а в Україні — 0,15. В основі розуміння цих цифр лежить дуже багато чинників. Поміж них: високий рівень корупції, панування серед окремих груп населення, деякі лікарі в цьому плані — не виняток, викривлених суспільних цінностей, низький рівень оплати праці медперсоналу, певні морально-етичні проблеми, неготовність суспільства до вже згаданого «трурного донорства» та багато інших. Тому вельми актуальною є проблема «письмової згоди» потенційного донора або близьких родичів померлого донора. А вже щорічно тільки трансплантації серця в Україні потребують 2 тис. хворих, нирки — 4 тис. (реально отримують її лише 80–100), печінки — більше 2 тис. (реально отримують 30–40). Для порівняння, в США, які є лідером з трансплантації органів у світі, 10 тис. пацієнтів щорічно пересаджують нирку, 4 тис. печінку, 2 тис. — серце.

Міжнародно-правові стандарти трансплантації органів людини ґрунтуються на принципах чіткої регламентації згоди чи не згоди особи чи інших нормативно визначених осіб на вилучення органів. Так, Сіднейська декларація щодо смерті (ВМА, 1968 р., зміни 1983 р.) передбачає для процедури взяття органів у померлої особи обов'язкову наявність юридично оформленого дозволу на трансплантацію. В ст. 10 Резолю-

ції «Про приведення у відповідність законодавства держав-учасниць щодо питань вилучення, пересадки і трансплантації матеріалів організму людини» № (78) 29, що була прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 11 травня 1978 р. зазначається: «...жодне вилучення не повинно мати місце за наявності чітких чи попередніх заперечень з боку померлого, зокрема, враховуючи його релігійні та філософські переконання». У разі відсутності висловленої чи такої, що малася на увазі, волі померлого, вилучення може бути проведено. Однак держава може вирішити, що вилучення не повинно проводитись, якщо після проведення практично можливого розслідування, враховуючи думку сім'ї померлого і в разі смерті недієздатної особи, її законного представника, заперечення стане очевидним; якщо померлий був недієздатний, може також знадобитися згода його законного представника. В ст. 5 «Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину» (Ов'єдо, 4 квітня 1997 р.) зазначено, що будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи. В Додатковому протоколі до «Конвенції про права людини і біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини» (Страсбург, 24 січня 2002 р.) міститься ст. 17, що має назву «Згода і дозвіл». В ній зазначається, що органи й тканини не вилучаються з тіла померлої особи, якщо не одержано згоди або дозволу, що вимагаються відповідно до законодавства. Вилучення не може бути здійснено, якщо померла особа заперечувала проти цього.

Серед умов правомірної трансплантації органів або тканин людини в Україні, відповідно до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» та нормативно-правових актів Міністерства охорони здоров'я України, також передбачається безумовна необхідність наявності письмової заяви про згоду бути донором. Таке нормативно-правове положення передбачає, що кожна повнолітня дієздатна особа може заявити про згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали

з нею до смерті. У померлих неповнолітніх, обмежено дієздатних або недієздатних осіб анатомічні матеріали можуть бути взяті за письмовою згодою їхніх законних представників.

Як уявляється, в умовах нашої держави правове регулювання пересадки органів має бути удосконалене відповідно до існуючих чинників, щодо яких йшлося вище: по-перше, інформування потенційного донора або його родичів після його смерті повинен здійснювати лікар, який не бере участь у проведенні відповідної операції; по-друге, наша суспільна свідомість поки що повністю не повернулася обличчям до донорства, в тому числі — «посмертного». Вважаю, що це важлива й актуальна задача, що стоїть перед громадянським суспільством, українською освітою, церквою, тощо; по-третє, пропаганда здорового способу життя і боротьба проти корупції є складовими цієї важливої й актуальної проблеми.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Ю. Лукаш.

.....

Забродська Наталія Сергіївна
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
студент, Гуманітарний інститут,
4 курс, група 4512

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розбудови правової соціальної держави України проблематика забезпечення прав і свобод людини і громадянина є однією із ключових у юридичній науці. Особливо це стосується соціально-економічних прав, які становлять основу існування людини і без яких більшість інших прав не мають значення та фактично не можуть бути реалізовані. Мова йде про права людини на працю, охорону здоров'я, соціальний захист тощо.

У сучасних цивілізованих державах соціальний захист є невід'ємним правом людини та похідним від права на життя. Під соціальним захистом розуміють систему підтримки державою громадянина у разі настання несприятливих для нього соціальних ризиків, чим держава сприяє реалізації права на життя.

Правовою передумовою спрямованості Української держави є закріплення у ст. 46 Конституції України права громадян на соціальний захист, *що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.*

Проблемами генезису, забезпечення та реалізації прав другого покоління займалися такі вчені як: В. Д. Бабкіна, В. Д. Сіренко, Л. І. Чулінда, В. В. Молдован, Е. А. Лукашева та ін.

Проблемами реалізації права людини на соціальний захист в Україні є:

- невиконання судових рішень у соціальній сфері;
- брак бюджетних коштів для забезпечення соціально-економічних прав. Серед усіх форм соціального захисту, які сьогодні використовуються в Україні, домінуюча роль належить пільгам та соціальним виплатам, які є здебільшого неадресними і недостатньою мірою виконують функцію соціального захисту та соціальної підтримки найбільш соціально незахищених категорій населення. Більшість встановлених чинним законодавством пільг, соціальних та компенсаційних виплат мають суто декларативний характер, і їх фінансування за рахунок коштів державного бюджету чи державних цільових позабюджетних фондів або ніколи не здійснювалося, або здійснювалося в недостатньому обсязі чи несистематично;
- непрозора система пільг та соціальних виплат яка домінує у сфері соціального захисту та соціального забезпечення. Замість реального соціального обслуговування населення утримується громіздка мережа державних і комунальних закладів соціального захисту та соціальних служб;
- безсистемність та хаотичність формування масиву нормативно-правових актів

у сфері соціального захисту. Основними причинами такого явища, на наш погляд, є незбалансованість у системі чинного законодавства; прийняття нових законів без їх зв'язку з уже діючими; відсутність єдності в термінології, що порушує, узгодженість системи правових актів. Більшість конституційних соціальних стандартів залишаються деклараціями через застарілість та неефективність діючих механізмів соціального захисту, неадресність, зрівняльний характер і невідповідність реальним потребам українського суспільства діючої системи соціального захисту та соціального забезпечення. Суттєвою проблемою реалізації конституційного права на соціальний захист та інших соціальних прав громадян є відсутність єдиного кодифікованого акта.

Однак, засади системи соціального захисту та соціального забезпечення впливають не лише із законодавчих актів України, а також з її міжнародно-правових зобов'язань. Україна є учасником ряду основоположних міжнародних договорів у сфері соціальних прав людини.

Суттєвою перешкодою для подальшої інтеграції України до Європейського Союзу може стати її здебільшого декларативне приєднання до європейської системи соціальних стандартів та відмова визнати навіть на формальному рівні значну частину норм європейського права у сфері соціальних прав людини, зокрема, низку положень Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Значна кількість актів чинного законодавства у сфері соціального захисту та соціального забезпечення або окремі їх положення на сьогодні втратили актуальність чи ніколи не застосовувалися на практиці, проте формально мають статус чинних.

Загалом, проблеми у сфері соціального захисту свідчать про неспроможність і відсутність достатньої політичної волі для здійснення положень статті 46 Конституції України.

Сучасний стан реалізації права людини на соціальний захист в Україні потребує вирішення наступних проблем:

- проблеми інтерпретації меж права на соціальний захист;
- усунення прогалів у національному законодавстві України в сфері реалізації права на соціальний захист;

- множинності законів і нормативних актів у сфері соціального захисту;
- підвищення рівня можливостей уразливих частин суспільства щодо захисту своїх прав;
- забезпечення виконання рішень національних судів щодо захисту права на соціальний захист;
- відповідного бюджетного планування за для реалізації соціальних прав і потреб громадян України.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, завідувач кафедрою теорії та історії держави і права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова Т. М. Федоренко.

.....

Звонков Євген Євгенович
Київський університет права НАН України,
студент, юридичний факультет, 3 курс

ЩОДО ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ МІГРАЦІЇ

Згідно з Конституцією України кожен громадянин має право користуватися основоположними свободами у рівній мірі з іншими громадянами. Взаємовідносини, що складаються між громадянами України та іноземцями потребують суворого нормативного регулювання. Так, іноземці та особи без громадянства за спеціальним порядком мають право на притулок, трудову діяльність тощо. На підставі Законів України «Про імміграцію», «Про заходи щодо посилення боротьби з незаконною імміграцією», «Про громадянство» МВС було затверджено Наказ № 833 згідно з яким був утворений Департамент громадянства, паспортної та міграційної служби МВС України (або спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань імміграції).

Важливу увагу варто приділити питанню участі інших органів у питаннях міграції. Відтак, ЦОБВ з питань охорони здоров'я затверджує перелік хвороб, що є підставою для відмовлення у наданні дозволу на міграцію. ЦОБВ з питань

праці та соціальної політики встановлює вимоги до спеціальностей та кваліфікації, потреба яких задовольняється за рахунок імміграції.

Після владнання процесуальних моментів, із моментом прибуття іммігрант має звернутися протягом п'яти днів до ЦОБВ з питань імміграції стосовно наміру видати йому посвідку про постійне проживання (у паспорті проставляється віза, копія дозволу на імміграцію). Відповідь надходить у тижневий строк.

Іноземець може іммігрувати в Україну, якщо має: законне джерело існування у ній, близьких родичів, утримується українським громадянином, утримує українського громадянина, якщо інше не передбачене законом.

Кожен іноземець має ряд основоположних прав, зокрема це право на підприємницьку діяльність, трудову діяльність (але не посадові функції, що вимагає громадянства України), соціальний захист (пенсії), відпочинок, зміну місця проживання (попереджуючи ОВС), користування культурними досягненнями, свободу совісті, власність, освіту, та інші майнові і особисті немайнові права. Крім того кожен іноземець відповідно до законодавства обкладається податками та має процесуальні права і обов'язки.

Враховуючи те, благоустрій держави залежить перш за все від правопорядку, то на підставі Закону України «Про правовий статус іноземців» встановлюється юридична відповідальність (Розділ 4 закону). Таким чином, іноземця може бути видворено за межі України якщо: його дії суперечать інтересам безпеки, громадського порядку; це є необхідним для охорони здоров'я; спостерігається грубе порушення законодавства. Допускається вилучення паспортних документів.

Рішення про видворення приймається ОВС, а саме за нелегальне прибуття — Прикордонною службою; у зв'язку із перебуванням у приватних справах — підрозділи паспортної служби; якщо відмовляються виїхати не маючи законних підстав — юридичними особами. Посадова особа може у паспорті іноземця проставити штамп «Небажана особа» (нон-грата). Рішення підлягають судовому оскарженню. Усі державні витрати пов'язані з видворенням іноземця підлягають компенсації за рахунок іноземця або державного бюджету України.

Отже, внаслідок нелегальної міграції залишаються невирішеними проблеми:

- несплати податків;

- низькій рівень забезпечення трудових прав;
- порушення санітарно-епідеміологічних норм;
- суттєві порушення прав громадян, іноземців, осіб без громадянства.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України Н. М. Оніщенко.

.....

Йолдашова Мухаббат Омрузаковна
Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина,
студент, юридический факультет,
2 курс, группа ЮП-24

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ТУРКМЕНИСТАНА И УКРАИНЫ

Совершенствование уголовного законодательства Украины возможно путем принятие наиболее безупречных решений, которые используются в законах об уголовной ответственности зарубежных стран в том числе и Туркменистана. Уголовный кодекс Туркменистана (далее — УКТ) — основной и единственный источник уголовного права Туркменистана, устанавливающий преступность и наказуемость деяний на территории Туркменистана.

Установлена ответственность за многие деяния, нетипичные для уголовных кодексов постсоветского пространства: злостное уклонение от лечения венерической болезни (ст. 118 УКТ), похищение женщины с целью вступления в фактически брачные отношения (ст. 127 УКТ), занятие проституцией (ст. 138 УКТ), сводничество (ст. 141 УКТ), сутенерство (ст. 142 УКТ), принуждение женщины к вступлению в брак или воспрепятствование вступлению в брак (ст. 162 УКТ), многоженство (ст. 163 УКТ) посягательство на Президента Туркменистана (ст. 176 УКТ), блокирование транспортных коммуникаций (ст. 278 ККТ) и т.д. Установлена ответствен-

ность за мужеложство, оно наказывается лишением свободы на срок до 2 лет (ст. 135 УКТ).

В УКТ регулярно вносятся изменения, отражающие изменения регулируемых им общественных отношений и появление новых видов и форм общественно опасных деяний. В целом новый УК основан на модельном уголовном кодексе для государств СНГ. В нем 359 статей.

Уголовное право Украины находит свое выражение в уголовном законодательстве, представляющем собой единую нормативную систему. Уголовное законодательство Украины состоит из уголовных законов, которые сведены в УК. Некоторые статьи Особенной части содержат части, в которых сформулированы изъятия из действия этих статей (например, ч. 3 ст. 75 УК Украины) либо указаны условия освобождения лица от уголовной ответственности (например, ч. 2 ст. 111 УК Украины, ч. 3 ст. 114 УК Украины). Отдельные статьи УК Украины снабжены примечаниями, в которых даны разъяснения понятий и терминов, употребляемых в этой или в ряде других статей. Так, в абзаце 1 примечания к ст. 185 УК Украины сформулировано понятие повторности совершения преступлений, предусмотренных статьями 185, 186 и 189–191 УК Украины; в абзацах 2, 3 и 4 указано на то, какое хищение признается совершенным в крупных или особо крупных размерах.

В УК Туркменистана основными видами наказаний являются: возложение обязанности загладить причиненный вред; штраф; лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью; лишение государственных наград, воинских и других званий; исправительные работы; возложение обязанности проживания в определенной местности; конфискация имущества; лишение свободы; смертная казнь (ст. 44 УКТ). К военнослужащим может применяться наказание в виде ограничения по военной службе и содержание в военно-исправительной части. Лишение свободы может назначаться на срок от шести месяцев до 20 лет. Решением Народного совета от 28 декабря 1999 г. смертная казнь в Туркменистане была отменена.

Хотя можно отметить значительное сходство многих положений УК Туркменистана с нормами Модельного Уголовного кодекса для государств — участников СНГ, а также УК Украины 1996 года, уголовное законодательство

Туркменистана имеет значительную специфику, связанную с тем, что политический режим в стране фактически представляет собой «социалистическую монархию». В кодексе имеются довольно прогрессивные положения: так, в общей части присутствуют законодательные определения длящегося и продолжаемого преступления (ст. 15 и 16 УКТ), даётся толкование понятия «вменяемость» (ст. 22 УКТ), присутствует норма о юридической и фактической ошибке (при этом юридическая ошибка может освобождать от ответственности — ч. 1 ст. 31 УКТ). В систему наказаний входит возложение обязанности проживания в определенной местности, которое состоит в удалении осужденного из мест его жительства с обязательным поселением в определенной местности на срок от двух до пяти лет; фактически, это наказание представляет собой ссылку.

Система объектов несколько отличается от типичной для постсоветского пространства: захват заложника (ст. 130 УКТ) считается преступлением против личной свободы, а не против общественной безопасности; не выделяется отдельного объекта охраны «общественная нравственность», соответствующие деяния рассматриваются как преступления в сфере половых отношений и преступления против несовершеннолетних, семьи и нравственности. В кодекс регулярно вносятся изменения, отражающие изменения регулируемых им общественных отношений и появление новых видов и форм общественно опасных деяний.

На основе анализа, рассмотрены структуры уголовных кодексов Украины и Туркменистана и предлагается ввести в УК Украины некоторые статьи из УК Туркменистана: принуждение женщины к вступлению в брак или воспрепятствование вступлению в брак (ст. 162 УКТ), выделение в самостоятельные составы таких преступлений, как похищение женщины с целью вступления в фактические брачные отношения (ст. 127 УКТ), занятие проституцией (ст. 138 УКТ), сводничество (ст. 141 УКТ), блокирование транспортных коммуникаций (ст. 278 УКТ).

Научный руководитель: к. ю. н., доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического факультета ХНУ имени В. Н. Каразина Д. С. Слинко.

.....

Кодолич Екатерина Николаевна
Белорусский государственный университет,
студент, юридический факультет,
3 курс, 6 группа

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В Республике Беларусь на сегодняшний день действует патерналистская модель медицины (от «патер» — отец), то есть во взаимоотношениях между врачом и пациентом только врач решает, как лечить и чем лечить. Пациент же в этом процессе не принимает практически никакого участия.

Гарантом охраны здоровья каждого человека, согласно Конституции и иным нормативным правовым актам Республики Беларусь, общепризнанным принципам и нормам международного права, международным договорам, является государство. В Республике Беларусь политика в области охраны здоровья определяется Законом «О здравоохранении» от 18.06.1993 г. Существует мнение, что наш закон «О здравоохранении» воспринял ряд норм ЕС, т. к. наш почти полностью соответствует подобному закону Литвы, который одобрен Евросоюзом.

Наряду с социально-экономическими и политическими гарантиями, особое внимание хотелось бы уделить организационным и правовым гарантиям, ввиду того, что в них проявляется особенность обеспечения конституционного права граждан на охрану здоровья.

Организационными гарантиями в данной сфере являются — совокупность организационных мер, направленных на создание необходимых условий для обеспечения реализации гражданам права на медицинскую помощь, санитарно-эпидемиологическое благополучие и лекарственное обеспечение.

Под правовыми гарантиями принято понимать — совокупность юридических норм и средств, обеспечивающих реализацию, охрану и защиту права граждан на здоровье и возможность защитить свои права в любых инстанциях и на любом уровне. В свою очередь их можно разделить на 2 группы:

1. Гарантії, направлені на охорону здоров'я.

2. Гарантії, направлені на захист здоров'я.

Перша група звернена до свідомості громадян, які залежать від моральних цінностей людини. Їх значення — переконати громадян дотримуватися закону, тобто вони здійснюють попереджувальний вплив, формують думку про невідворотність відповідальності.

Друга група правових гарантій носить примусовий характер, тобто направлена на припинення, відновлення вже порушеного права та залучення винних до відповідальності.

Переходячи безпосередньо до того, що розуміється під правами пацієнта, хотілося б зауважити, що пацієнтом, про якого йдеться в цій статті згідно п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону РБ «Про охорону здоров'я», є фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою, перебуваючи під медичним наглядом або отримуючи медичну допомогу.

Згідно Конституції, законами про охорону здоров'я, про психіатричну допомогу та гарантіях захисту права громадян на її отримання, про трансплантацію органів і тканин людини, загальними правами пацієнта є:

- отримання медичної допомоги;
- вибір лікуючого лікаря та організації охорони здоров'я;
- участь у виборі методів надання медичної допомоги;
- поважливе та гуманне ставлення з боку працівників охорони здоров'я;
- відмова від надання медичної допомоги, зокрема медичного втручання, за винятком випадків, передбачених законодавством та ін.

Також у окремих напрямках медичної діяльності пацієнт має право на:

- на вибір страхової медичної організації;
- на відмову від патологоанатомічного розтину;
- на трансплантацію органів та ін.

Небагато хто знає, що в травні 2005 р. був підготовлений проект Закону Республіки Білорусь «Про права пацієнтів», який складається з 9 глав, що містять 46 статей. Цей законопроект містив найбільш важливий розділ — що відображає механізми захисту прав пацієнтів та відповідальність за їх порушення, включаючи статті про гарантії захисту прав пацієнтів.

Таким чином, розроблений законопроект «Про права пацієнтів» є складовою частиною системи захисту прав пацієнтів в Республіці Білорусь. Цей законопроект пропонує механізми реалізації прав пацієнтів та заповнює існуючі прогалини в правовому регулюванні. Прийняття законопроекту Парламентом дозволило б законодавчо забезпечити гарантії реалізації прав пацієнтів при отриманні медичної допомоги.

Таким чином, на сьогоднішній день, питання прав пацієнта стає все частіше та частіше. На основі вищевикладеного, ми бачимо, що права та гарантії існують та закріплені в законодавстві, однак реалізація цих прав на практиці в повному обсязі не відбувається через відсутність єдиного механізму їх реалізації. На мою думку, необхідно ввести Закон «Про права пацієнта», який консолідує всі права пацієнта в одному нормативному акті та допоможе визначити механізми реалізації прав пацієнта, також необхідно створити асоціації, які б займалися захистом цих пацієнтів, не просто інформували про їх існування, а й допомагали пацієнтам вирішувати конкретні проблеми, пов'язані з порушенням їх прав.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач кафедри конституційного права юридичного факультету БГУ Г. А. Василевич.

.....

*Кобернюк Володимир Миколайович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 здобувач, кафедра кримінального процесу*

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність обраної теми зумовлюється прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК), який вніс суттєві зміни до процесуального порядку реалізації багатьох інститутів кримінального процесу, зокрема закриття кримінального про-

вадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Конституція України як Основний Закон нашої держави визначає концептуальні засади кримінального провадження в цілому та цього інституту зокрема. У зв'язку із цим постає необхідність виокремлення конституційних основ інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності і аналізу положень останнього на предмет відповідності Конституції України.

Проблеми конституційності інституту звільнення від кримінальної відповідальності були предметом розгляду таких учених, як Ю. Баулін, О. Дудоров, О. Лемешко, С. Яценко та ін. Проте необхідність їх розгляду і переосмислення зумовлена тим, що після прийняття нового КПК України вони досі не стали предметом комплексного дослідження.

Конституція України не використовує формулювання «звільнення від кримінальної відповідальності», проте закладає правові основи найвищої юридичної сили для функціонування цього інституту. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Наведені положення створюють правове підґрунтя для створення відповідного механізму захисту основних прав і свобод громадян від порушень з боку державних органів та їх посадових осіб, визначають високі соціальні стандарти, які мають знайти втілення в усіх сферах правовідносин, в т. ч. у кримінальному провадженні.

Зокрема, вони деталізуються у ч. 1 ст. 62 Конституції України, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Зазначені положення Основного Закону встановлюють одну із найважливіших засад кримінального провадження у демократичній правовій державі — презумпцію невинуватості. Остання є загальновизнаним міжнародним стандартом захисту прав людини і отримала закріплення у таких основоположних документах,

як Загальна декларація прав людини (п. 1 ст. 11), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (п. 2 ст. 14), Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (п. 2 ст. 6).

На сьогодні презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини вважається однією із загальних засад кримінального провадження. Відповідно до ст. 17 КПК України, особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК України, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Разом з тим, інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності, на думку деяких дослідників, суперечить конституційному закріпленню принципу презумпції невинуватості. Це зумовлено тим, що, відповідно до положень ст. 44 Кримінального кодексу України (далі — КК України), ст. 286 КПК України, звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється судом, проте не потребує винесення обвинувального вироку. Підстави для закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності належать до nereабілітуючих, оскільки однією з умов звільнення від кримінальної відповідальності є встановлення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Таким чином, мова йде про те, що особа визнається винною у вчиненні кримінального правопорушення без винесення обвинувального вироку суду. Це, на думку окремих вчених, суперечить Конституції України, тому пропонується відмовитися від інституту звільнення від кримінальної відповідальності, а натомість розширити сферу дії інституту звільнення від покарання.

Разом з тим, ст. 62 Конституції України допускає і тлумачення, відповідно до якого особа без обвинувального вироку суду не може бути лише піддана покаранню, тоді як встановлення винуватості у вчиненні злочину можливе і в іншому порядку. Такої точки зору дотримуються Ю. Баулін, О. Дудоров та інші дослідники. Основним при цьому є додержання правила щодо того, що звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється виключно судом і є актом правосуддя, хоча і здійснюється в іншій формі, ніж ухвалення обвинувального вироку.

На наш погляд, формулювання ст. 62 Конституції України допускає можливість неоднозначного тлумачення її положень, що створює передумови для наведених вище дискусій. З огляду на це, в Основному Законі доцільно закріпити, що встановлення вини особи у вчиненні злочину є виключною прерогативою суду, а також конкретизувати, що накладення кримінального покарання можливе лише на підставі обвинувального вироку суду.

Таким чином, уявляється необхідним уточнення термінології і приведення відповідних положень Конституції, КК і КПК України у відповідність між собою.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри кримінального процесу НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» В. І. Маринів.

• • • • •

*Красовский Сергей Яковлевич
Южно-Уральский государственный университет,
соискатель, кафедра теории
и истории государства и права*

К ВОПРОСУ О СОДЕРЖАНИИ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ЖИЗНЬ

В соответствии со ст. 20 Конституции Российской Федерации каждый имеет право на жизнь, которое является неотъемлемым свойством каждого человека.

С позиции законодателя, его содержание заключается в том, что никто не может быть умыш-

ленно лишен жизни иначе как во исполнение смертного приговора вынесенного судом за совершение преступления, в отношении которого законом предусмотрено такое наказание. Право на жизнь налагает на государство обязательство сделать все для того, чтобы человеческая жизнь оказалась вне опасности и предпринимать эффективное расследование преступлений.

Вместе с тем, по нашему мнению, право на жизнь является более содержательной категорией, которая включает в себя право на физическое и интеллектуальное развитие способностей человека, совершенствование его двигательной активности и формирования здорового образа жизни, социальной адаптации путем физического воспитания, физической подготовки и физического развития.

В то же время, в соответствии с положением Стратегии развития физической культуры и спорта в Российской Федерации на период до 2020 года, в середине текущего десятилетия в сфере физической культуры и спорта страны возник комплекс проблем.

Одной из самых значимых проблем является ухудшение здоровья, физического развития и физической подготовленности населения.

В целом в России не менее 60% обучающихся имеют нарушения здоровья. По данным Минздравсоцразвития России, только 14% обучающихся старших классов считаются практически здоровыми. Свыше 40% допризывной молодежи не соответствует требованиям, предъявляемым армейской службой, в том числе в части выполнения минимальных нормативов физической подготовки.

Большинство граждан не имеют возможности систематически заниматься физической культурой и спортом. Так, в настоящее время 85% граждан, в том числе 65% детей, подростков и молодежи, не занимаются систематически физической культурой и спортом.

Существующие ограничения в использовании государственно-частного партнерства не позволяют активно развивать спортивно-зрелищную индустрию и спортивную промышленность, обеспечивать доступность спортивных и физкультурно-оздоровительных услуг.

Разрешение рассмотренных проблем заключается, по нашему мнению, прежде всего в совершенствовании законодательной основы, регулирующей формирование массовой физической

культуры и физического воспитания в Российской Федерации. Так, федеральный закон «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» не делает должного акцента на развитие массовой физической культуры в государстве как приоритетного направления его деятельности.

На наш взгляд, необходимо пересмотреть положения закона и разграничить физическую культуру и спорт, выделив последнюю категорию в отдельный нормативный правовой акт, регламентирующий профессиональную деятельность отдельной категории населения — спортсменов.

Вместе с тем, считаем, что устранив проблемы на законодательном уровне в области физического и интеллектуального развития способностей человека, совершенствования его двигательной активности и формирования здорового образа жизни, социальной адаптации путем физического воспитания, физической подготовки и физического развития, реализуя представленный аспект в реальной жизни населения, можно в полной мере говорить о полноценном содержании основополагающего, неотъемлемого права человека — права на жизнь.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права юридического факультета Южно-Уральского государственного университета А. В. Петров.

.....

Кустов Сергей Сергеевич
Сибирский университет потребительской кооперации, студент, юридический факультет, 4 курс, группа Ю-91

ПРИНЦИП ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ КАК СРЕДСТВО ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЛИЧНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ)

Наиболее распространенным правонарушением в сфере миграции в Российской Федерации является нарушение иностранными гражданами правил въезда или режима нахождения на рос-

сийской территории, предусмотренное ст. 18.8 КоАП РФ. Дополнительной санкцией за их совершение является административное выдворение, практика применения которого вызывает определенные трудности. На основе анализа судебных решений можно выделить ряд проблем. Часто данное наказание назначается судом без должного обоснования. В постановлении делается заключение о нелегальном статусе иностранца, после чего делается вывод о необходимости его выдворения. Такой подход не позволяет дифференцировать ответственность в каждом конкретном случае в зависимости от всех обстоятельств дела. Между тем выдворение может повлечь серьезные ограничения фундаментальных прав высылаемых — в частности право на свободу передвижения, уважение прав семьи высылаемого. Предположим, если иммигрант злобно уклонялся от миграционного учета, при этом есть подозрение, что он связан с террористической организацией (то есть представляет угрозу национальной безопасности), но при этом нелегал состоит в браке с гражданкой Российской Федерации и имеет несовершеннолетних детей, которые находятся у него на иждивении. Стоит ли такому нарушителю назначать выдворение, не будет ли такая мера суровой по отношению к его семье, не произойдет ли чрезмерное ограничение их прав?

Решение указанных проблем видится в применении принципа пропорциональности (соразмерности). Данный принцип содержится в ч. 3 ст. 55 Конституции РФ, суть которого состоит в том, что права человека и гражданина могут быть ограничены в той мере, если это необходимо для пользы демократического общества (в строго указанных конституционных целях).

Российские суды часто при назначении административного выдворения либо не руководствуются принципом пропорциональности или не понимают его содержания. Наиболее часто он применяется Верховным Судом РФ. Известно несколько случаев ссылки на пропорциональность в постановлениях по делам, возбужденных по ст. 18.8 КоАП РФ, в порядке надзора в период с августа 2010 г. по август 2012. В частности, Верховный Суд сформулировал его следующим образом: «назначение дополнительного наказания в виде административного выдворения должно основываться на данных подтверждающих действительную необходимость применения к лицу такой меры ответственности, а так же ее соразмерности в качестве

єдинственно можливого способу досягнення балансу публичних і частних інтересів» (Постановлення Верховного Суду від 28.11.2011 по справі № 18-АД111-21; Постанова Верховного Суду від 1.11.2010 по справі № 53-АД10-5 і д. р.).

При цьому принцип пропорційності не повинен трактуватися як абсолютне право держави (в лице суду або органів виконавчої влади) на обмеження основних прав і свобод. Парадоксальною є позиція Конституційного Суду, висловлена в Определении від 19 травня 2009 г. № 545-О-О. Поводом для розгляду справи була скарга громадянки Республіки Молдова Н.Г. Морарь, де оскаржувалося конституційність положення ст. 27 Федерального закону «Про порядок виїзду з Російської Федерації і вїзду в Російську Федерацію». Конституційний Суд дійшов до висновку, що «федеральний законодавець в праві встановити обмеження в стосунку вїзду іноземних громадян на суверенну територію РФ і положення п. 1 ч. 1 ст. 27 федерального закону конституційні права громадян Морарь Н. Г. не порушують». Орган конституційного контролю, як зазначив в особистій думці суддя А. Л. Кононов «оправдав необмежене право держави приймати будь-які рішення, що стосуються видворення з країни іноземних іммігрантів, посилаючись при цьому на норми і принципи міжнародного права і практику Європейського суду з прав людини». Такий підхід суперечить рішенням, прийнятим раніше, і свідчить про те, що суд ставить пріоритет національного суверенітету над правами людини.

С іншої сторони, вислаємі не повинні використовувати його як засіб «уклонення» від видворення. В зв'язі з чим необхідно уніфікувати підходи до розуміння принципу пропорційності і розробити критерії його застосування. В їх основу можна покласти загальну практику Європейського Суду з прав людини, а також особливості, відображені в рішеннях Конституційного і Верховного судів. На основі аналізу практики були виділені наступні критерії:

1) необхідно враховувати характер повного адміністративного правопорушення — т. є. обставини, пом'якшувальні адміністративну відповідальність або збільшувальні (продовжительність і повторність скоєння), а також особистість самої винуватої);

2) при визначенні можливості вислаємі слід враховувати сімейне становище особи;

3) тривалість перебування особи в країні, з якої він вислається. Цей критерій характеризує міцність зв'язів вислаємого з країною перебування.

Отже, адміністративне видворення, як правовий засіб досягнення публично значущого інтересу має певний дефект. Застосування принципу пропорційності з запропонованими критеріями повинно скорректировать практику реалізації видворення і досягти бажаного результату.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент, завідувач кафедри теорії і історії права і держави Сибірського університету споживаческої кооперації О. Н. Шерстобов.

Мандрікова Катерина Олександрівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 аспірант, кафедра теорії держави і права

СТАНДАРТ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Конструкція «поза розумним сумнівом» у романо-германському та англо-американському праві є стандартом доказування у кримінальному судочинстві. Наприклад, в англо-американському праві цей стандарт означає, що присяжні повинні бути «задоволені» у вині або «задоволені таким чином, що вони можуть відчувати себе впевненими» або навіть «розумно задоволеними». Розумним сумнівом у судочинстві називають такий «сумнів, в основі якого лежить тьмуца причина» або що такий сумнів значить «не просто примхливий сумнів, але такий, якому може надати значимість розумна людина». Зазвичай стандарт «поза розумним сумнівом» означає, що тягар доведення вини лежить на стороні обвинувачення, а обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість; він передбачає право відповідача на мовчання і розглядає як прийнятними ті докази, які мають найбільше доказове значення.

Європейський суд з прав людини також застосовує указаний стандарт при оцінці доводів заявників та урядів держав-відповідачів, особливо у справах про порушення статей 2 (право на життя), 3 (заборона катувань) та 14 (заборона дискримінації) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). Текст Конвенції та практика Суду дозволяє говорити про застосування Судом стандарту «поза розумним сумнівом» у спрощеному вигляді. Уперше розумний сумнів як критерій оцінки доводів сторін Суд застосував у справі *Ірландія проти Сполученого Королівства від 18.01.1978*: «Суд приймає стандарт доказування поза розумним сумнівом, але додає, що таке доведення може впливати з співіснування досить сильних, яasnих і взаємоузгоджених висновків або схожих неспростовних презумпції щодо фактів». У відомій у цьому контексті справі *Начова та інші проти Болгарії від 06.07.2005* Суд пояснює, «...що він застосовує стандарт «докази, що виключають розумні сумніви», проте з усією очевидністю заявляє, що цей стандарт не повинен розумітися як вимога настільки ж високого ступеня ймовірності, як у кримінальному судочинстві... Практика Суду [щодо доказування] свідчить про гнучкість, прийняття до уваги природи окремих прав та супутніх труднощів доказування. Суд відкидає пропозиції встановити тверді правила дослідження та оцінки доказів і дотримується принципу вільної оцінки всіх доказів. Суд також підтверджує, що його завдання полягає у винесенні рішень про обов'язки держави у відповідності з міжнародним правом, а не вирішенням питань провини відповідно до норм кримінального права. У своєму підході до питань доказів і доказування Суд враховує покладену на нього статтею 19 Конвенції завдання «забезпечувати дотримання зобов'язань, прийнятих на себе Високими Договірними Сторонами», приділяючи особливу увагу тому, що для Договірних Сторін виключно серйозним є визнання їх відповідальними у порушенні основоположних прав».

Оскільки розгляд справи у Суді не є кримінальним провадженням, то стандарт «поза розумним сумнівом» у практиці останнього зводиться до вимоги до доказів. Так, у справі *Науменко проти України від 09.11.2004* року наприклад, Суд пояснює: «Щодо матеріальної та моральної шкоди, заявленої заявницею, Уряд

стверджував, що сума, визначена заявницею, була надто завищена. Уряд також стверджував, що сума справедливої компенсації матеріальної та моральної шкоди була необґрунтованою, оскільки не підтверджувалася відповідними доказами»; «Уряд зауважив, відповідальними за затримки, які мали місце під час розгляду справи, були сторони, а не суди... Уряд не надав жодних доказів з цього приводу»; у справі *Зубайраєв проти Росії від 10.01.2008* наголошується: «...Якщо заявником висунута зрозуміла, правдоподібна і несуперечлива (*prima facie*) версія, і Суд не може зробити висновки щодо фактів у зв'язку з відсутністю таких документів, Уряд повинен вичерпним чином пояснити, чому відповідні документи не можуть служити підтвердженням фактів, зроблених заявниками, або надати задовільне і переконливе пояснення того, як відбулися спірні події».

Крім того, стандарт «поза розумним сумнівом» є критерієм для визнання скарг явно необґрунтованими. Наприклад, у справі *Тене проти Туреччини від 21.12.2004* року Суд визнав скаргу необґрунтованою, оскільки «заявник стверджував, що співробітники поліції взяли під варту і піддали тортурам його сина, тіло якого було знайдено кілька днів потому. Влада держави-відповідача заперечували ці твердження. Європейський суд зазначив, що подані йому докази були неповними, непослідовними і навіть суперечливими. Суд вказав, що твердження заявника базувалися більше на здогадах і припущеннях, ніж на достовірних доказах».

Суддя Бонелло у своїй окремій думці у справі *Sevtap Veznedaroplu проти Туреччини від 11.04.2000* року назвав важливим для Суду складником стандарту «баланс ймовірностей», який за наявності суперечливих версій здається більш прийнятним і заслуговує на довіру...».

Відомо, що при розробці Кримінально процесуального Кодексу України від 13 квітня 2012 року, до уваги брались Конвенція у світлі її тлумачення Судом, результатом чого, зокрема стало, застосування у тексті закону конструкції «поза розумним сумнівом», який у ньому виступає складником презумпції невинуватості: «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом».

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри теорії держави і права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого», член-кореспондент НАПрН України С. П. Погребняк.

.....

Нестеренко Александр Владимирович
Гомельський філіал Міжнародного
університета «МІТСО»,
студент, факультет економіки і права,
3 курс, група П-1174

УЧАСТИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ И МАЛОЛЕТНИХ ГРАЖДАН В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И В УКРАИНЕ

Защита прав несовершеннолетних граждан связана со множеством проблем. Одной из таких проблем, имеющей важное теоретическое и практическое значение, выступает проблема определения гражданского процессуального статуса несовершеннолетнего. Названная проблема заслуживает повышенного внимания потому, что без четкого определения роли ребенка в гражданском судопроизводстве невозможно определить объем его прав и обязанностей, необходимых для полной реализации права на защиту. Это впоследствии может негативно отразиться на качестве вынесенного судебного решения, а также на правоприменительной практике в целом.

В Республике Беларусь и Украине несовершеннолетним признается лицо, не достигшее 18-летнего возраста. В соответствии со ст. 59 ГПК Республики Беларусь 1999 г. права и охраняемые законом интересы несовершеннолетних в возрасте от четырнадцати до восемнадцати лет защищаются в суде их родителями, усыновителями или попечителями. Суд обязан привлекать к участию в таких делах несовершеннолетних за исключением случаев, когда привлечение несовершеннолетнего к участию в деле противоречит его интересам. Права и охраняемые законом интересы несовершеннолетних, не достигших четырнадцати лет, защищаются в суде их закон-

ными представителями — родителями, усыновителями или опекунами.

Несовершеннолетние, достигшие четырнадцати лет, имеют право лично обратиться в суд с заявлением о защите своих прав и охраняемых законом интересов и пользоваться в любой момент помощью адвокатов и других своих представителей в суде без согласия родителей, усыновителей, попечителей. Вопрос о привлечении к участию в таких делах родителей, усыновителей или попечителей несовершеннолетних для оказания им помощи решается судом.

В соответствии со ст. 27-1 ГПК Украины 2005 г. при рассмотрении дела малолетнее или несовершеннолетнее лицо имеет право непосредственно либо через представителя высказывать свое мнение и получать его помощь в высказывании такого мнения; получать через представителя информацию о судебном разбирательстве; осуществлять другие процессуальные права и исполнять процессуальные обязанности, предусмотренные международным договором, согласие на обязательность которого дано Верховной Радой Украины. Суд разъясняет малолетнему или несовершеннолетнему лицу его права и возможные последствия действий его представителя, в случае если этого требуют интересы такого лица и по возрасту и состоянию здоровья оно может осознать их значение. Таким образом, суд способствует созданию надлежащих условий для осуществления малолетним или несовершеннолетним лицом его прав. В соответствии со ст. 184 ГПК Республики Беларусь, если стороной, третьим лицом или заявителем является несовершеннолетний, суд с учетом обстоятельств получает объяснения от самого несовершеннолетнего, его законного представителя или их обоих.

В соответствии со ст. 182 ГПК Украины вопрос малолетних свидетелей и, по усмотрению суда, несовершеннолетних свидетелей производится в присутствии родителей, усыновителей, опекунов, попечителей, если они не заинтересованы в деле или представителей органов опеки и попечительства, а также службы по делам детей. Такие лица могут, с разрешения суда, задавать свидетелю вопросы, а также высказывать свое мнение относительно личности свидетеля, содержания его показаний. В исключительных случаях, когда это необходимо для объективного выяснения обстоятельств дела, на время до-

проса лиц, не достигших восемнадцатилетнего возраста, из зала судебного заседания по определению суда может быть удалено то или иное лицо, участвующее в деле. После возвращения этого лица в зал судебного заседания председательствующий сообщает ему о показаниях этого свидетеля и предоставляет возможность задать ему вопросы. Свидетель, не достигший шестнадцатилетнего возраста, по окончании его допроса удаляется из зала судебного заседания, кроме случаев, когда суд признал необходимым присутствие этого свидетеля в зале судебного заседания.

В соответствии со ст. 189 ГПК Республики Беларусь, при допросе свидетелей в возрасте до четырнадцати лет, а по усмотрению суда и при допросе свидетелей в возрасте от четырнадцати до шестнадцати лет должен присутствовать педагогический работник с высшим образованием. В случае необходимости в суд вызываются также законные представители несовершеннолетнего. Педагогический работник и законные представители могут с разрешения суда задавать несовершеннолетнему свидетелю вопросы.

В исключительных случаях, когда это необходимо для установления истины, на время допроса несовершеннолетнего свидетеля из зала судебного заседания по определению суда может быть удалено то или иное юридически заинтересованное в исходе дела лицо (кроме прокурора и адвоката). После возвращения этого лица в зал заседания ему должны быть сообщены показания несовершеннолетнего свидетеля и предоставлена возможность задать этому свидетелю вопросы. Свидетель, не достигший шестнадцати лет, по окончании допроса удаляется из зала судебного заседания, кроме случаев, когда суд признает необходимым присутствие этого свидетеля в зале заседания.

Таким образом, в целом гражданско-процессуальное законодательство Республики Беларусь и Украины при регулировании участия несовершеннолетних и малолетних в судебном разбирательстве схоже. Различия: в Республике Беларусь при допросе малолетнего обязан привлекаться педагог с высшим образованием, а в Украине — лица из органов опеки и попечительства или службы по делам детей. Представляется целесообразным, чтобы в случае необходимости несовершеннолетние и малолетние граждане могли участвовать в граждан-

ском процессе, быть одной из сторон спора или свидетелями по делу, так как их показания могут сыграть важную, а в некоторых случаях и решающую роль.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры правоведения Гомельского филиала Международного университета «МИТСО» Е. В. Савчик.

.....

Пшенична Ганна Євгенівна
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ,
студент, юридичний факультет,
4 курс, 043 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Насильство над дітьми в сім'ї в сучасні правовій науці заслуговує більш широкого розгляду, оскільки діти є найбільш уразливими, потребуючи для свого повноцінного розвитку особливої уваги та піклування. Жорстоке поводження із дитиною, якою є кожна жива істота до досягнення нею 18 річного віку, зумовлює порушення основних прав і свобод.

За результатами опитування, що проведено Уповноваженим Президента України з прав дитини в період 2011-2012 років, кожна друга дитина вказує на те, що порушується її право на любов та піклування з боку батьків. В країні найчастіше порушується право на захист дитини від образ, побиття (62%) та від приниження (60%). Такі показники зумовлюють дослідження існуючого законодавства щодо запобігання насильства в сім'ї відносно дитини та виявлення в ньому прогалин та недоліків.

Ратифікувавши основні міжнародні документи з прав дитини, Україна взяла на себе зобов'язання відповідно до ст. 19 Конвенції про права дитини вжити всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недба-

лого і бруталного поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Положення відносно запобігання будь-якому з форм насильства також містяться у Загальній декларації прав людини (1948), Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966) та інших. Головні положення зазначених міжнародно-правових актів пронизують головні засади — це абсолютні заборони на жорстоке поводження з особою, перш за все з дітьми. Міжнародний принцип заборони усіх видів жорстокого поводження із дитиною став одним з провідних принципів національного законодавства України, які покладають на держави зобов'язання забороняти, попереджати насильство у сім'ї, незалежно від суб'єкта вчинення такого насильства.

Пряма заборона на застосування будь-яких форм насильства стосовно дитини з боку батьків або осіб, що їх замінюють, міститься в Конституції України, норми якої визначають і гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини та прямо вказує, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. На її основі та на основі інших нормативних актів (в тому числі міжнародних) прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», який зазначає, що насильство в сім'ї — це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Ключовим спеціальним актом законодавства у галузі захисту прав дитини та протидії всім формам насильства щодо неї виступає Закон України «Про охорону дитинства», ст. 10 якого закріплює право на захист від усіх форм насильства та вказує, крім матеріального права, на процедурні засади захисту дитини від насильства та жорстокого поводження з нею.

Аналізуючи вищезазначені положення, можна стверджувати, що міжнародне законодавство у вузькому розумінні закріплює засади запобігання та протидії будь-якому насильству над дитиною з боку членів сім'ї, що в свою чергу є основами для національного законодавства.

Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення містить норму, що передбачає відповідні правові гарантії щодо охорони та захисту прав та інтересів сім'ї, проте, її застосування універсальні незалежно від тієї особи, що потерпає від таких дій. На нашу думку, інститут відповідальності у цій сфері потребує більш ґрунтовного вивчення та внесення істотних змін до чинного законодавства України, наслідком чого вважатиметься встановлення об'єктивної та належної міри відповідальності, більш суворої, ніж тієї, що передбачена у санкції ст. 173-2 КУпАП.

Отже, міжнародні нормативно-правові акти закріплюють загальні засади попередження насильства в сім'ї відносно дитини, що за своєю силою є обов'язковими для реалізації даних норм в національному законодавстві України. Їх чітке відображення закріплено у статтях Основного Закону України, законах України «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї». Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність осіб, що вчиняють насильство в сім'ї, але за своїм змістом є загальною, незалежно від потерпілої особи. На підставі цього доцільним є доповнити ч. 2 ст. 173-2 КУпАП та викласти у наступній редакції: «Дії, передбачені ч. 1 цієї статті вчинені відносно дитини». Для вирішення цієї проблеми, а також забезпечення безпеки жертв насильства в сім'ї необхідно внести зміни в частині видів адміністративних стягнень для більш об'єктивної та належної міри відповідальності. У цьому випадку більш ефективним видом стягнення є застосування до правопорушника громадські роботи на строк до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. В свою

чергу адміністративний арешт необхідно застосувати не як крайній захід, а як основний.

Науковий керівник: к. ю. н., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ В. А. Завгородній.

.....

Салогуб Михайло Геннадійович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, господарсько-правовий факультет,
 2 курс, 1 група

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЧАСТИНИ ТРЕТЬОЇ СТАТТІ 53 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Освіта здавна посідає важливе місце в житті людини і держави. Поліпшення якості освіти — одне із головних завдань суспільства, яке прагне всебічного прогресу.

Кожному жителю України Конституцією гарантовано право на вільний доступ до отримання якісної загальної середньої освіти. В умовах сьогодення освітня система України розвивається в час серйозного демографічного спаду, внаслідок чого скорочується кількість учнів. Загальне зменшення кількості дітей вплинуло на скорочення мережі загальноосвітніх навчальних закладів. В Україні близько 20 000 шкіл, за останні 3 роки закрито близько 900 навчальних закладів. Щорічно зникає 200–300 закладів середньої освіти, і така тенденція триватиме, бо зараз у 2,5 тисячі шкіл навчаються 10–100 дітей, і вони вже є кандидатами на закриття. Наразі у 14-ти тисячах сіл немає шкіл, і наслідки цього непередбачувані, адже вже на сьогодні в Україні 120–150 тисяч неписьменних дітей.

Актуальною стає проблема, реалізації статті 53 Конституції України у тій частині, де вказано про доступність отримання загальної середньої освіти кожним громадянином України. Проблема, що досліджується, є актуальною в юридичному сенсі у зв'язку з тим, що відповідно до Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість

діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Конституційне право на освіту в Україні, регламентуючи статус особи в країні, відображає прагнення і обов'язок української держави сприяти розвитку кожної людини (ст. 23 Конституції України), і у зв'язку з цим характеризується постійним підвищенням рівня гарантій реалізації цього права. Незважаючи на потужну правову основу, в Україні загострюється проблема доступу до освіти у сільській місцевості. Вона знаходить свій вираз у закритті малокомплектних навчальних закладів. Це породжує певні труднощі. Це питання актуальне для багатьох малонаселених регіонів України, зокрема досконало вивчалось в Харківській області Барвінківського, Близнюківського, Лозівського районах.

1) відстані до найближчих шкіл бувають досить значними і тому сім'ї, у яких є діти шкільного віку, змушені або залишати село і переселятися до міста, або залишати дітей вдома;

2) скорочення малокомплектних шкіл обумовило прийняття спеціальних заходів, що мали подолати тенденцію до вмирання освіти на селі. Серед них державна програма «Шкільний автобус», постанова Верховної Ради України «Про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості» (2008 р.), але практика свідчить про те, що вони не дають необхідного результату. При закритті шкіл в сільських районах учні підвозяться до інших шкіл «Шкільними автобусами», але їх не вистачає, і тому до однієї школи діти везуться більше ніж з десяти населених пунктів розгалуженістю до 30 км. одним і тим же автобусом. Це забирає додатковий час у кожної дитини, що порушує ст. 23 Конституції України. Діти змушені підлаштовуватись саме під той заклад, у який везе автобус і не мають права у вільному доступі до освіти. Виникають труднощі у контролі з боку батьків, втрачається можливість реалізації освітньо-виховної системи «батьки-вчителі-діти».

3) віддаленість шкіл від дому негативно впливає і на здоров'я дітей молодшого та середнього шкільного віку. У більшості випадків після закінчення занять вони чекають автобус 2–3 години поки не закінчується заняття у дітей старших класів. У багатьох школах належним чином не організоване харчування дітей. Школи не можуть

організувати повноцінні групи подовженого дня, з-за нестачі коштів. Таким чином, оптимізація мережі сільських шкіл призводить до порушення права дітей не лише на вільний доступ до освіти, а й права на відпочинок та здоров'я.

4) для забезпечення рівного і вільного доступу до освіти дітей з сільської місцевості слід поставити питання про залежність якості освіти від кількості учнів у класі. Для цього слід порівняти якісний показник знань учнів у класі з 10–12 осіб та класі з 30–35 учнів та замислитись, чому приватні школи наповнюють класи до 10–12 учнів.

Для покращення функціонування сільських шкіл та збереження їх мережі варто, на думку автора запропонувати такі заходи:

- беззаперечне збереження початкової школи і як вихід — запровадження нових типів середніх загальноосвітніх навчальних закладів — школа-дитячий садок, школа-родина I ступеня;
- у малих сільських населених пунктах мають працювати 1–2 вчителі з подвійною зарплатою (до 5–7 класу вони мають викладати всі предмети по черзі, але за рахунок високої кваліфікації та оплати праці);
- змінити нормативи наповнюваності класу у малокомплектній школі до трьох замість п'яти учнів;
- у педагогічних вищих навчальних закладах вводити підготовку вчителів для сільської школи за окремою програмою.

У разі необхідності організації підвозу дітей до школи:

- подбати про належну організацію підвозу дітей, належну кількість шкільних автобусів, забезпечити кожен рейс супроводжуваними вчителями;
- організувати належним чином гаряче харчування дітей, враховуючи час перебування дітей в школі;
- організувати групи продовженого дня для раціонального використання часу дітьми під час чекання автобуса.

Отже, щоб реалізувати право на освіту, дотримуючись чотирьох основних принципів: наявності, доступності, прийнятності, адаптованості, при цьому не порушуючи права особистості, слід долати економічні труднощі і вирішувати питання перш за все не з огляду на економічну кризу, а недопущення якісно-освітньої кризи, яка може

призвести до кризи у розвитку суспільства. Дбаючи про освіту, в тому числі — у сільській місцевості, ми дбаємо про майбутнє України.

Науковий керівник: к. і. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» С. Ю. Лукаш.

.....

Санченко Дмитро Євгенович
Київський університет права НАН України,
студент, юридичний факультет,
3 курс, 1 група

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Основний Закон України у ст. 27 зазначає: кожна людина має право на життя та захист свого здоров'я. Статут Світової організації охорони здоров'я містить наступне визначення: здоров'я — це не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів, а й стан повного фізичного, душевного, соціального благополуччя. Втім, реальний стан у практичній площині очевидний: якість сучасної медицини залежить від матеріальних витрат пацієнтів, а тому підлягає сумніву, що кожен має право на безоплатну медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Організаційно-правові засади управління охороною здоров'я населення науково обґрунтовані: визначені принципи, система органів та заходів. Серед найважливіших принципів зокрема: визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямком діяльності держави і суспільства; загальнодоступності медичної допомоги та інших послуг; орієнтованості на сучасні медичні стандарти. Державне управління охороною здоров'я побудовано децентралізовано, суть чого полягає у розвитку самостійності працівників, охороні здоров'я на правовій та договірній основах.

Велике правове значення мають норми Цивільного законодавства. Згідно із статтями Глави 21 Цивільного кодексу — право на охорону здоров'я, охоплюється правом на медичну допомогу, інформацію про стан здоров'я особи та медичне страхування. Окремому регулюванню

підлягають донорство і стаціонарне лікування, що пов'язано із відповідними нормативними актами.

Доречно наголосити на безпечному для життя та здоров'я довіллі. Достовірність інформації про якість харчової продукції, предметів побуту, безпеку навколишнього середовища — у сукупності складають фактори впливу на здоров'я людини. Порухенням збоку держави вважається не доведення до відома населення такої інформації, ігнорування реалізації превентивних заходів.

Слід додати, що Кримінальним кодексом України передбачається відповідальність у Розділі II Особливої частини — за незаконне проведення абортів, неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей, незаконну лікувальну діяльність, ненадання медичної допомоги хворому, порушення прав пацієнта, незаконне проведення дослідів над людиною, насильницьке донорство, а також порушення порядку трансплантації органів, тощо. Зауваження виникають стосовно довіри громадян закладам охорони здоров'я, що пов'язане із страхом стати жертвою «чорної» хірургії.

Правове регулювання сфери охорони здоров'я в Україні характеризується наступним чином:

- Систему органів складають Кабінет міністрів України, Міністерство охорони здоров'я, органи, що мають у своєму віданні установи охорони здоров'я, зокрема це Міноборони, МВС України, СБУ, Мінтранс, інші спеціально уповноважені органи;
- Нормативно-правове регулювання здійснюється Конституцією, Цивільним та Кримінальним кодексами, Законами, відомчими наказами. Серед нормативно-правових актів важливими є Закони України: «Основи законодавства про охорону здоров'я», «Про донорство крові та її компонентів», «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення». До так званого медичного законодавства входять закони, що регулюють питання пов'язані із: обслуговуванням в лікувально-оздоровчих місцевостях (курорти), психіатричною допомогою, обігом наркотичних засобів, прекурсорів, професійних захворювань,

лікарських засобів, лікування захворювань СНІД тощо.

- Наукову діяльність у сфері охорони здоров'я очолює Національна академія медичних наук України. Виникла нова галузь права — Медичне право.

Отже, задля можливості належним чином реалізувати право на надання медичної допомоги та охорону здоров'я в цілому, слід попередньо:

1. Провести атестацію працівників сфери охорони здоров'я.

2. Встановити неупереджений контроль над фінансовими джерелами закладів охорони здоров'я та імперативність управління персоналом. З цим пов'язана суворість правових санкцій за професійні порушення.

3. В особі держави повинна забезпечуватися справедлива заробітна плата, рівна винагорода за працю рівної цінності; умови праці мають відповідати вимогам безпеки та гігієни.

4. Сприяти в науково-методичній підтримці медичним структурам.

5. Забезпечити доступність і неупередженість медичних експертиз.

6. Переглянути існуючі стандарти якості харчових продукції та предметів побутового вжитку.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, завідувач відділу Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАПрН України Н. М. Оніщенко.

• • • • •

*Тарасова Юлія Євгенівна
МГУ імені М. В. Ломоносова,
студент, юридический факультет,
3 курс, 304 група*

ЗАЩИТА АВТОРСКИХ ПРАВ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ: ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ БОРЬБЫ С «ПИРАТАМИ» В РОССИИ И УКРАИНЕ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)

Динамика проникновения Интернета в нашу жизнь неизменно растет. Изобретенная в 20 веке, Всемирная паутина сегодня стала неотъемлемым элементом общества. По данным мировой статистики пользования Интернетом, к концу июня

2012 года число пользователей, регулярно выходящих в Сеть, составило более 2,4 миллиардов человек, а вообще когда-либо пользовалось Интернетом не менее одной трети всего населения Земли. Широкое распространение Глобальной сети среди населения иллюстрируют и ежегодные исследования российского Фонда «Общественное мнение», которые на период весны 2013 года свидетельствуют о том, что доля Интернет-сообщества в России сегодня составляет 45%, то есть 52, 1 миллиона человек.

Вполне закономерно, что с возникновением Глобальной паутины как системы возникла необходимость ее системного правового регулирования, отсутствие или несовершенство которого нередко становилось и является по сей день источником проблем в области защиты прав граждан.

В своем исследовании я решила коснуться одной из наиболее остро существующих на сегодня проблем — проблемы защиты прав авторов на просторах Интернета. Поводом к написанию данной работы стала, как мне видится, наиболее резонансная правовая новелла лета 2013 года — Федеральный закон Российской Федерации от 02.07.2013 г. № 187-ФЗ, который вступил в силу с 1 августа и в обществе более укоренился под названием «Антипиратский».

Нужно отметить, что данный закон вызвал широкое обсуждение, поэтому его основные положения, думаю, уже известны. Несомненно, этот нормативный акт является шагом вперед на пути совершенствования защиты прав граждан в сети Интернет, однако нельзя при детальном его изучении не обнаружить ряд недостатков.

Во-первых, не совсем понятно, почему данный закон распространяется только на видеопroduкцию, хотя изначально планировалось, что регулирование коснется всех видов информации. Несмотря на то, что Министерство культуры уже подготовило законопроект по борьбе с онлайн-пиратством и в сфере остальных объектов авторских и смежных прав (фотографии, тексты, музыка и т. д.), чувствуется некая несогласованность в действиях законодателя, что при создании такого уровня актов недопустимо.

Во-вторых, сомнительна сама процедура привлечения к ответственности «онлайн-пиратов»: закон фактически полностью отвергает обязательную досудебную процедуру урегулирования спора, что, как мне кажется, не является рациональным. Практика зарубежных стран, где действуют подобные законы, которая позволяет раз-

грузить суды (а у нас предполагается вообще один судебный орган!), направив нарушителю до обращения в суд требования о прекращении противоправных действий, полностью исключается в РФ. Отмечу, что данный вопрос нужно рассматривать в контексте схемы, закрепленной в законе. О ней будет рассказано при выступлении.

В-третьих, законодатель использует в обсуждаемом законе такой термин, как «информация, необходимая для получения нелегального контента». Что он в себе несет? Думается, здесь могут иметься в виду различные ссылки, перенаправляющие пользователя на ресурсы, содержащие запрещенные материалы. Но что делать, если ссылка на контрафакт будет размещена, к примеру, обычным пользователем «Facebook» или «Twitter»? Не блокировать же полностью данные сервисы? Хотя при расширительном толковании закон таких мер не исключает.

И, наконец, законом введены изменения в Гражданский кодекс РФ, согласно которым часть 4 ГК дополняется статьей об ответственности так называемого информационного посредника, то есть лица, осуществляющего передачу материалов в сети. Здесь особые опасения вызывает пункт 4 дополненной статьи, где говорится о том, что к посреднику, который не несет ответственности за нарушение интеллектуальных прав (подробно о признаках такого посредника сказано в предыдущих пунктах статьи), могут быть применены меры, не связанные с гражданско-правовой ответственностью, в частности, об удалении информации, нарушающей исключительные права, или об ограничении доступа к ней. Такая трактовка будет неизменно приводить к нарушению прав таких посредников вплоть до блокировки интернет-ресурса, что совершенно нелегитимно.

Касаясь Украины, отметим, что здесь, как и в любом правовом государстве, также делаются шаги по защите авторских прав в сети Интернет. В этой связи нужно вспомнить Закон Украины «О телекоммуникациях» и Постановление Кабинета Министров «Об утверждении Правил предоставления телекоммуникационных услуг». Данные акты определяют, что такое Интернет в принципе и что нормы авторского права распространяются и на материалы, размещенные в сети. При этом они не касаются самой специфики функционирования Интернета, отсюда возникают проблемы.

В Украине предусмотрено несколько возможностей привлечения к ответственности «онлайн-пиратов». В выступлении несомненно

коснуть їх подробнее. Вместе с тем понятно, что Интернет не знаєт границ, и случаются конфликты по вопросам определения государства, суд которого вправе рассматривать спор. Как правило, спор рассматривается в той стране, где находится нарушитель или где были нарушены права.

Также необходимо помнить, что Сеть — категория виртуальная, зачастую просто невозможно доказать, что то или иное нарушение действительно имело место, ведь «онлайн-пират» нажатием буквально пары клавиш сможет удалить всякие следы распространения контрафактной продукции. Меры по борьбе с этим явлением будут затронуты в докладе.

Резюмируя вышесказанное, заметим, что Интернет достаточно сложно регулировать правовыми средствами, поскольку он представляет собой целую систему со своей неповторимой спецификой. Возможно, настал такой период, когда следует развивать новые отрасли правовой науки, например, так называемое «киберправо», уже известное многим странам мира. Наверняка это позволит вести борьбу с «пиратами» уже на принципиально новом уровне, а ведь, как известно, в деле защиты прав человека все средства хороши.

Научный руководитель: к. ю. н., младший научный сотрудник кафедры конституционного и муниципального права юридического факультета МГУ имени М. В. Ломоносова Д. Г. Шустров.

.....

Тарелко Станіслав Вікторович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, факультет підготовки кадрів
 для МЗС України,
 5 курс, 1 група

ГЕНЕТИЧНА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Україна, як частина світового співтовариства не залишається осторонь від вирішення нагальних питань, які турбують світову спільноту. В кін. ХХ століття спостерігався стрімкий розвиток медицини та генної інженерії, що обумовило питан-

ня про права четвертого покоління — соматичні (тілесні) права людини — право на гомогенні шлюби, зміну статі, аборти, клонування тощо.

На особливу увагу заслуговує питання репродуктивного клонування людини та проблеми, які ним обумовлюються. Слід зазначити, що з цих питань існує декілька міжнародних актів, в яких репродуктивне клонування людини розцінюється як протиправне діяння, що порушує право людини на повагу до її гідності. В українському законодавстві заборона репродуктивного клонування людини встановлюється виходячи з принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини.

Слід розуміти, що в разі, коли діяння посягає на охоронюваний об'єкт, таке діяння визнається протиправним. В існуючих умовах репродуктивне клонування людини визнається в міжнародних і національних нормах протиправним, проте, залишаються недослідженими значна кількість питань, пов'язаних з вказаною проблематикою, в тому числі, сам об'єкт посягання не є достатньо дослідженим, що обумовлює актуальність роботи.

Серед правових актів, які регламентують клонування людини виокремимо наступні акти: Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини, що стосуються заборони клонування людських істот від 12.01.1998 року (далі — Додатковий протокол) та Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини в Україні» від 14.12.2004 року (далі — Закон). Так, у статті 4 Закону зазначається, що особи, винні у його порушенні несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України. Проте, відповідні склади правопорушень не зафіксовані у чинному кримінальному та адміністративному законодавстві.

Враховуючи положення, що міститься в преамбулі Додаткового протоколу, що «...уважаючи, однак, що поведження з людьми як з речами шляхом навмисного створення генетично ідентичних людей суперечить уявленню про людську гідність і, отже, є неправильним застосуванням біології та медицини;...» можемо дійти висновку, що репродуктивне клонування лю-

дини є порушенням права людини на повагу до її честі та гідності, яке охороняється нормами Конституції України.

У Додатковому протоколі забороняється будь-яке втручання, спрямоване на створення людини, генетично ідентичної до іншої людини — живої чи мертвої. Закон визначає клонування людини як створення людини, яка генетично ідентична іншій живій або померлій людині, шляхом перенесення у залишену без ядра жіночу статеву клітину ядра соматичної клітини людини.

Слід звернути увагу, що репродуктивне клонування людини нормотворцями визначається як створення генетично ідентичної істоти. Отже, генетичну ідентичність слід розуміти як одну з характеристик цього правопорушення, яка виступає антиподом генетичної індивідуальності, тобто репродуктивне клонування є порушенням генетичної індивідуальності людини.

В ч. 2 ст. 1 Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини, що стосуються заборони клонування людських істот від 12.01.1998 року зазначається, що термін людина «генетично ідентична» іншій людині, означає людину, яка має з іншою людиною однаковий набір генів ядра.

Преамбула Додаткового протоколу зауважує, що «...при цьому не слід забувати про те, що поділ ембріона може відбуватися природним шляхом і що в деяких випадках його результатом є народження генетично ідентичних близнюків...», а тому порушення генетичної індивідуальності можливе лише внаслідок штучного впливу людини.

В Цивільному кодексі України стаття 300 містить норму, яка проголошує, що фізична особа має право на індивідуальність. Під індивідуальністю розуміють особисте немайнове благо фізичної особи, яке складає собою сукупність психічних властивостей, характерних рис і досвіду кожної особистості, що відрізняють її від інших індивідуумів. До структури індивідуальності включають цілу низку особливостей фізичної особи, які виражаються в: зовнішньому вигляді фізичної особи; її голосі; її манері поведінки; інтелектуальному, культурному розвитку, тощо.

На часі стоїть питання про внесення до законодавства положень, які б передбачали покарання за репродуктивне клонування люди-

ни. Основою для застосування таких норм має бути норма, яка визначить конституційно-охоронюваний об'єкт, яким є генетична індивідуальність людини. Хоча ні в нормах Конституції, ані в інших нормах не міститься положень, які б дали змогу чітко ідентифікувати генетичну індивідуальність як об'єкт захисту, застосовуючи розширювальне тлумачення наведених вище норм, ми можемо дійти висновку, що генетична індивідуальність існує як елемент індивідуальності, який є характерною рисою фізичної особи, що полягає в унікальному індивідуальному наборі генів ядра.

Науковий керівник: асистент кафедри теорії права та конституційного права ПЮІ НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» О. О. Любченко.

.....

Толочко Марія Василівна
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, факультет підготовки кадрів
 для Пенсійного фонду України,
 5 курс, 1 група

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Серед загальних засад кримінального провадження (верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність), повний перелік яких містить ст. 7 Кримінального процесуального кодексу, важливе місце займає принцип верховенства права. У ст. 8 (*Верховенство права*) законодавець прямо наголошує: «кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави». Принцип верховенства права — це той ціннісний сплав ідей справедливості, рівності, свободи і гуманізму, що формує відповідний образ право-

вої системи і визначає ті умови, які дозволяють втілити цей образ в реальність.

У кримінальному провадженні принцип верховенства права набуває реального змісту через призму конституційних норм — ст.ст. 6, 8 та 19. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України, органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України; у ч. 2 ст. 19 Основного Закону України наголошено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Отже, спеціально-дозвільний принцип: «Дозволено лише те, що прямо передбачено законом», поширюючи свій нормативний вплив на перелічених суб'єктів, суттєво обмежує їх у виборі варіантів чи моделі своєї поведінки та є необхідною передумовою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, адже він пов'язує державу та її органи правом, зобов'язує діяти у правових межах та за допомогою правових способів.

Однак, як свідчить практика, нехтування правами та свободами людини і громадянина з боку представників державних органів під час кримінального провадження є достатньо поширеним явищем в Україні. Так, за даними соціологічних досліджень, які щороку проводить Харківський інститут соціальних досліджень спільно з Харківською правозахисною групою, в 2010 р. жертвами незаконного насилля тільки в міліції стали 780–790 тис. українців, а в 2011 р. вже майже 1 млн. За даними анкетування слідчих прокуратури та МВС України, які проводились вченими, методи незаконного впливу у своїй діяльності застосовують 54% опитаних правоохоронців. З них 3,7% використовують фізичне насильство; 14,7% — погрози; 29,8% — обман; 92,6% — введення в оману щодо наявності доказової інформації; 22,2% — культурну відсталість і релігійні забобони; 5,5% — аморальні спонування. Варто зосередити увагу на найбільш поширеній процесуальній дії у кримінальному провадженні — допиті — процесуальному способу збору і перевірки доказової інформації, яку слідчий, прокурор чи суддя отримує від допитуваної особи в діалоговому режимі за допомогою вербальних та некодифікованих засобів комунікацій, адже як показує практика саме під час допиту його ініціатори

з метою «вибиття показань» застосовують фізичний та психологічний вплив, нівелюючи системами тактичних прийомів, рекомендованих науковцями. Під час цього інформаційно-психологічного процесу спілкування осіб, які беруть у ньому участь, допитуюча особа прагне одержати інформацію, що має значення для встановлення істини у справі, нерідко використовуючи антигуманні та такі, що принижують гідність, засоби впливу. Недаремно законодавець у ч. 2 ст. 8 КПК України визначає: принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, адже саме цей Суд звертає увагу у своїх рішеннях на жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження. Зокрема, яскравим прикладом є рішення ЄСПЛ «Каверзін проти України» від 15.05.2012 року, у якому заявник скаржить на те, що він зазнав катування з боку працівників міліції під час перебування у відділку, на неефективне розслідування його скарг, ненадання адекватної медичної допомоги та умови тримання під вартою. Суд прийняв скарги заявника за ст. 3 Конвенції та зобов'язав державу-відповідача виплатити заявнику 40 тис. євро відшкодування моральної шкоди.

Не менш небезпечним є і психологічний вплив — навмисне, цілеспрямоване втручання у процеси психічного відображення дійсності іншої людини. Психологічний вплив, трансформований в тактичні прийоми, який застосовується в процесі отримання доказової інформації при допиті повинен бути правомірним, інакше — він набуває форми насильства над допитуваним. Суть такого впливу полягає у використанні прийомів для забезпечення найбільш ефективної форми повідомлення доказової інформації, зміни ходу психічних процесів та суб'єктивної позиції допитуваного й породження в ньому бажання давати правдиві показання, допомагати слідству у встановленні істини. Впливати на допитуваного — означає викликати в нього почуття, прагнення і навіть потребу дати правдиві показання, спонукати думати і поступати так, щоб задовольнити інтереси правосуддя в досягненні істини. Методи психологічного впливу на допитуваного — це професійні технології (сукупність технік), які тісно пов'язані з питаннями психологічної безпеки, що співвідноситься із завданням й забезпечення захисту прав допитуваного при реалізації

допитуючим певних технологій під час допиту. Навіювання — це процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний із зниженням свідомості і критичності при сприйнятті та реалізації нав'язаного змісту, з відсутністю цілеспрямованого активного його розуміння, розгорнутого логічного аналізу і оцінки у співвідношенні з минулим досвідом і даним станом суб'єкта.

Таким чином, права і свободи людини і громадянина будуть додержані представниками органів державної влади за умови усунення будь-якого впливу, зокрема фізичного та впливу на психічну сферу людини, на допитуваних у кримінальному провадженні та реальному дотриманні спеціально-дозвільного принципу конституційно-правового регулювання: «Дозволено лише те, що прямо передбачено законом».

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ф. В. Веніславський.

.....

Усеїнова Ганна Сергіївна
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
к. ю. н., старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Теза про те, що трудове законодавство України застаріле не викликає заперечень ані в науковому, ані в практичному середовищі юристів. Навпаки постійно підіймається питання про його удосконалення. Вже підготовлений та зареєстрований у ВРУ проект Трудового кодексу України від 22 квітня 2013 р. Однак, доки не прийняте нове законодавство, громадянам доводиться реалізовувати свої трудові права у відповідності із чинним Кодексом законів про працю України. А отже, незважаючи на наявність проектів новацій, все-таки необхідно проводити аналіз реалізації чинного законодавства. По-пер-

ше, для своєчасного виявлення та формулювання пропозицій до удосконалення, що відповідають реаліям життя та не носять виключно декларативний та бажаний на майбутнє характер.

Ми проаналізували деякі аспекти трудового законодавства, пов'язані із труднощами при звільненні працівника за власним бажанням. За результатами нашого дослідження підтверджується, що деякі норми КЗпП застаріли, не відповідають тим умовам, в яких він повинен застосовуватися. Профспілки не мають достатнього впливу на власника або уповноважений ним орган, як це потрібно відповідно до норм КЗпП. Положення, що захищають права працівника, в більшості випадків не мають достатньо деталізованого механізму реалізації силами звичайного робітника, а отже містять широке поле для порушень з боку власника або уповноваженого ним органу, що і відбувається на практиці. Науковці зазначають, що головним чинником порушення трудового права з боку роботодавців є свідоме нехтування його нормами. Шелепом І. підіймається важливе питання правових процедур трудового права, які не виправдано й нерідко нехтуються як роботодавцями, так і працівниками.

Серед порушень трудового законодавства, що пов'язані із цими чинниками, основними, за нашими дослідженнями, є: наявність на підприємствах власних бланків, для оформлення заяви про звільнення за власним бажанням, що не відповідають чинному законодавству; здійснення відрахувань із заробітної плати працівника до профспілкового органу, при відсутності заяви про вступ до профспілки; не перерахування належних працівникові коштів після оформлення звільнення; наявність на підприємстві електронних пристроїв для відмічання «присутності» працівників на робочому місці; тиск на працівників незаконними методами при виникненні трудових конфліктів; невідповідне законодавству застосування заходів трудової дисципліни.

Отже, список порушень трудового законодавства дозволяє виявити певну спрямованість дій власника або уповноваженого ним органу (далі — керівник підприємства). З нашої точки зору, в основному вони пов'язані із низьким рівнем правових знань у працівників. Що дозволяє «недобросовісному» керівництву зловживати своїм становищем, дає широкі можливості для незаконного «тиску». Позаяк нерідко співпраця «керівника + юридичного відділу + відділу

кадрів підприємства» спрямована саме на використання фактору низьких правових знань проти працівника. У зв'язку із цим, з'являється закономірне питання, яке ми сформуємо наступним чином: чи повинні штатні юристи або юридичний відділ на підприємстві забезпечувати додержання прав та інтересів не тільки їх безпосереднього керівництва, а й працівників? З точки зору реального життя — навряд. Адже юридичний відділ так само перебуває в підпорядкуванні керівника підприємства як і працівники, а отже має обов'язок виконувати розпорядження. В наших попередніх дослідженнях ми прийшли до висновку, що юрист на підприємстві не повинен виконувати виключно роль «адвоката керівництва» у правовідносинах роботодавця і працівника. Така концепція більше відповідає принципам правової держави, а саме принципу верховенства права.

У зв'язку із вищевикладеним, ми пропонуємо внести рекомендації щодо змін до трудового законодавства. По-перше, за результатами проведених нами досліджень, виявилось, що для захисту прав працівників необхідний більш впливовий на керівника підприємства орган, ніж профспілка. Об'єднання для захисту інтересів трудящих, мають стати діючими організаціями із нормативно закріпленими механізмами реалізації своїх прав та засобів впливу. Зазначимо, що на сутність професійних спілок значний вплив мала вітчизняна історія їх створення, період їх виникнення та інші аспекти, що перейшло до часів незалежної України, де суттєвої зміни їх не відбулось. Однак, ця зміна назріла.

По-друге, теоретичного, наукового визначення потребує питання чи повинні юристи на підприємстві надавати еквівалентну правову допомогу працівникам при виникненні спірних трудових правовідносин «роботодавець-працівник». Адже складність, окрім вищевикладених аспектів, полягає в тому, що не має юридично закріпленої форми повідомлення прав працівникові співробітниками юридичного відділу підприємства під підпис. Конструкції, подібної до кримінального процесу. З нашої точки зору, такий механізм, імовірно, слідувало б запровадити. Хоча ця концепція і потребує подальшого детального доопрацювання, що і буде здійснено нами у наших подальших дослідженнях.

.....

Уханева Марія Николаевна
ФГАОУ ВПО «Белгородский государственный
национальный исследовательский университет»,
студент, юридический институт,
4 курс, группа 01001009

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА КАК ИНСТРУМЕНТ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РФ

С принятием федерального закона от 30 марта 1998 г. № 54-ФЗ «О ратификации Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод и Протоколов к ней» была установлена обязательность юрисдикции Европейского суда по правам человека (далее — ЕСПЧ) для Российской Федерации. Это событие не могло остаться незамеченным, в связи с чем в процессуальной литературе до сих пор обсуждается тема влияния практики Европейского суда на развитие законодательства Российской Федерации и ее места в системе источников российского права. В последнее время в России значительное внимание стало уделяться анализу дел, рассмотренных ЕСПЧ.

Федеральный конституционный закон от 31 декабря 1996 г. № 1-ФКЗ «О судебной системе Российской Федерации» в статье 6 закрепляет обязательность на территории России постановлений судов иностранных государств, установленную международными договорами.

Постановления ЕСПЧ в основной части содержат юридическую характеристику нарушения Конвенции, анализ права и правоприменительной практики государства. Постановления являются ориентиром для пересмотра законодательства и практики его применения. Каким же образом повлияли постановления Европейского суда на национальное законодательство?

В имплементации норм международного права принимают непосредственное участие органы законодательной власти, правоохранительные органы и прокуратура. При этом судебная власть при разрешении конкретных дел может

обращаться к нормам международного права, в том числе с учетом норм внутреннего законодательства, требующих согласования или уже согласованных с нормами международного права.

В Постановлении Конституционного Суда РФ от 5 февраля 2007 г. № 2-П содержится четкое указание на то, что Конвенция о защите прав человека и основных свобод, а также постановления ЕСПЧ в той их части, где они дают толкование общепризнанных принципов и норм международного права, должны учитываться федеральным законодателем при регулировании общественных отношений и правоприменительными органами при применении соответствующих норм права». В связи с вышеизложенным следует признать, что Российская Федерация стремится исполнять постановления Европейского суда и предпринимает для этих целей практические шаги.

Можно выделить как непосредственное, так и опосредованное воздействие постановлений ЕСПЧ на национальное законодательство. Первое- внесение изменений в действующие законы и принятие новых законов. Второе- влияние на факторы, связанные с законодательным процессом.

Так, в марте 2001 года с вступлением в силу Федерального закона от 20.03.2001 № 26-ФЗ был введен ряд норм, регулирующих некоторые права участников уголовного судопроизводства. С учетом выводов ЕСПЧ о нарушении РФ прав заявителей по конкретным делам, более полно были обеспечены права лиц, к которым применяются принудительные меры медицинского характера. Также был установлен порядок переписки осужденного с защитником, с судом, прокуратурой, вышестоящим органом уголовно — исполнительной системы, Уполномоченным по правам человека и другими органами; определен порядок обеспечения обвиняемого (подозреваемого) защитником. УПК РФ усилил правоохранительную и правозащитную роль суда, освободив его от обвинительных функций. К числу других изменений в сфере уголовного процесса относится введение дополнительных гарантий защиты граждан от необоснованного преследования; упрощение уголовного судопроизводства по преступлениям небольшой и средней тяжести. С 1 января 2004 года введено положение: «до судебного решения лицо не может быть подвергнуто задержанию на срок

более 48 часов» (ст. 10). До вступления в силу этого положения санкции на такие действия давал прокурор, что противоречило положению п. 3 ст. 5 Конвенции (каждый задержанный или заключенный под стражу незамедлительно доставляется к судье или к иному должностному лицу, наделенному в соответствии с законом судебной властью). УПК РФ также установил, что только на основании судебного решения допускается обыск и выемка в жилище, наложение ареста на корреспонденцию, выемка и арест вкладов граждан и организаций, контроль и запись телефонных и иных переговоров и другие процессуальные действия в ходе досудебного производства, ограничивающие права граждан (ст. 29). Были значительно расширены права защитника в доказательном процессе: ему предоставлено право на сбор доказательств, необходимых для оказания юридической помощи: опрашивать частных лиц, запрашивать справки, характеристики и иные документы из различных органов и организаций и другие. Предусмотрены случаи обязательного участия защитника (ст. 51).

В УПК РФ введена норма, обеспечивающая безопасность потерпевших, свидетелей и их родственников. В российском законодательстве возникли положения о компенсации лицам ущерба, причиненного в случае судебной ошибки.

Учитывая все вышесказанное, мы можем сделать вывод о том, что имплементация постановлений ЕСПЧ является действенным инструментом защиты прав и свобод человека и гражданина. Изменения, произошедшие в законодательстве РФ под влиянием правовых позиций ЕСПЧ, указывают на то, что взаимодействие норм национального с нормами международного права благоприятно сказывается на соблюдении прав человека в ходе уголовного судопроизводства. Мы считаем, что в нашем демократическом государстве каждое постановление, принятое ЕСПЧ не должно оставаться без внимания.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент, заведующий кафедрой уголовного права и процесса юридического института НИУ «БелГУ» О. С. Степанюк.

.....

Чайка Іван Іванович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 студент, господарсько-правовий факультет,
 5 курс, 5 група

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

У ХХІ столітті реалізація право громадян на освіту виступає ефективним інструментом здійснення динамічних економічних перетворень, розвитку інститутів громадського суспільства та втілення всієї системи прав людини і громадянина в реальність.

В широкому розумінні право на освіту означає право людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства.

У національному законодавстві право на освіту, перш за все, закріплюється ст. 53 Конституції України, яка проголошує право кожного на освіту, загальнообов'язковість повної загальної середньої освіти, доступність дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Крім Конституції України гарантування права на освіту на державному рівні гарантується значною нормативною законодавчою базою та низкою міжнародно-правових угод.

Однак, незважаючи на чинне законодавство, в Україні існує проблема, невідповідності задекларованого законами права на освіту як національним, так і світовим стандартам у сфері освіти. За даними Державної служби статистики України у 2012 році обсяги бюджетного забезпечення освіти склали 92,1 млрд. грн. або 6,99% ВВП (замість 10% передбачених законодавством), які були витрачені здебільшого на так звані «захищені статті»: на заробітну платню та соціальні виплати; на комунальні виплати та харчування).

Неналежне фінансування галузі освіти та використання державою застарілих механізмів регулювання суттєво обмежують можливість створення державою умов для реалізації фундаментального права громадянина на здобуття ос-

віти. У зв'язку з цим є необхідність вжиття заходів, що б посприяли вирішенню цих проблем.

На мою думку, щоб досягнути поставленої мети слід реформувати освіту за допомогою ринкових механізмів. У низці нормативно-правових актів закладено передумови для самостійного вирішення питань економічної й фінансово-господарської діяльності навчальних закладів, включаючи із позабюджетних джерел. Мова йде про так звані «кошторис додаткових доходів», який формуватиметься шляхом надання платних послуг, не порушуючи принцип безоплатності освіти.

Однією із ключових перепон для втілення в суспільні відносини даної ідеї є невідповідність правового режиму, який полягає в розпорядженні навчальними закладами майном та коштами лише на праві оперативного управління, не виходячи за цільове призначення, яке затверджене кошторисами. У зв'язку із цим, доцільним виглядає прийняття ряду законодавчих актів, які створять правове поле для автономного розпорядження навчальними закладами майном та коштами бюджетного і небюджетного характеру під додатковим контролем уповноважених на це державних органів.

По-друге, це в свою чергу дозволить, використовуючи досвід таких країн, як США, Великобританія, Японія, втілити концепцію «підприємницького університету», тобто такого, що використовує інноваційні методи навчання та тісно взаємодіє з комерційними структурами, де втілюються напрацювання університетських наукових кадрів. Так, у Великобританії повноваженнями в сфері освіти володіє не центральний орган виконавчої влади як Міністерство освіти і науки в Україні, а окремий департамент торгівлі і промисловості. Яскравим прикладом успішного функціонування такої моделі університету є зокрема вищі навчальні заклади США, зокрема Стенфордський університет, на базі якого було створено 5000 підприємств, забезпечивши близько мільйон робочих місць.

Однак, законодавцю для здійснення цих кроків слід вирішити питання визнання права вищих навчальних закладів на об'єкти права інтелектуальної власності та похідних з ним правовідносин. Автор бачить це у прийнятті «українських» Законів Стівенсона-Вайдлера, Бай-Доула 1980 р., які б передали результати наукової роботи в руки безпосередньо їх авторів.

В подальшому комерціалізація наукових досліджень може бути у формі створення нових високотехнологічних компаній (start-up) та (або) державно-приватного партнерства.

У разі надання навчальним закладам фінансово-господарської автономії та права розпорядження створеними об'єктами інтелектуальної власності це сприятиме підвищенню відповідальності за якість і конкурентоспроможність освітніх послуг та покращить ефективність використання бюджетних коштів. Дані заходи дозволять забезпечити в повній мірі матеріально-технічні потреби навчальних закладів, залучення значних інвестицій від фізичних та юридичних осіб, прискорення запровадження інноваційних технологій, що призведе до покращення економічної ситуації держави в цілому. Крім того, одержані кошти будуть використані для вирішення інших нагальних проблем, які залишаються в освітній сфері і тісно пов'язані із фундаментальним правом громадянина на освіту.

Науковий керівник: д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри конституційного права України НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» Ю. Г. Барабаш.

.....

Човган Вадим Олександрович
 НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого»,
 аспірант, кафедра кримінології
 та кримінально-виконавчого права

ЗАБОРОНА ЯК ФОРМА ПРАВООБМЕЖЕНЬ ЗАСУДЖЕНИХ

Актуальним та доречним є твердження, що є всі підстави вважати, що початковою формою, в якій право зародилось як право, є саме заборона. Заборона, безумовно, означає зменшення можливостей. Якщо бути більш точним, то вона означає повне скасування якоїсь правомочності або її зменшення.

В літературі співвідношення заборони та обмеження розглядається в кількох площинах:

1. Обмеження схоже на заборону, однак воно характеризується неповнотою, на відміну від забо-

рони, яка підкреслює повноту заборонної вимоги. Як зазначає Ф.Н. Фаткулін, воно близьке до заборони, однак воно розраховане не на повне витіснення того чи іншого суспільного відношення, а на утримання його в жорстко обмежуваних рамках і т. д. Обмеження розуміється як «недозаборона».

2. Обмеження є самостійний спосіб правового регулювання, який існує наряду із заборною. Заборони і обмеження виступають як два різних способи правового регулювання. Основна відмінність їх в тому, що заборони по своєму змісту вказують на юридичну неможливість певної поведінки, яка фактично можлива, в той час як правове обмеження полягає в не тільки юридично, а і у фактично неможливому варіанті поведінки. На відміну від заборони правове обмеження в принципі неможливо порушити. Ця позиція побудована з урахуванням наявності трьох способів правового регулювання: дозвіл, заборона, обов'язок.

Однак, найбільш вірогідною є позиція М. М. Султигова, з якою ми повністю погоджуємось. Він пропонує розглядати співвідношення правової заборони і правового обмеження дещо по іншому, а саме: всяка заборона є обмеженням, але не всяке обмеження в правовій сфері є заборною. Заборона є лише форма правового обмеження. Наприклад, засудженим до позбавлення волі на певний строк заборонено вживати спиртні напої (ч. 4 ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України), в цьому випадку за допомогою використання форми заборони вводиться правове обмеження, адже вільних громадян така заборона не стосується (за виключенням окремих випадків осіб, які володіють спеціальним правовим статусом).

Досить цікаво, що формально заборона вживання наркотичних засобів, яка передбачена цією статтею, також повинна розглядатись як правове обмеження, адже вільним громадянам вживання наркотичних засобів не забороняється так як карається лише незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут, а не вживання наркотичних засобів (стаття 307 Кримінального кодексу України).

Так само, наприклад, заборона продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, вироби і речі, які перебувають в особистому користуванні не існує для незасуджених громадян (ч. 4 ст. 107 Кримі-

нально-виконавчого кодексу України) і тому має розглядатись як правове обмеження.

Так як правове обмеження це певне видуження із загального правового статусу, певне применшення можливості то заборона для засудженого лише тоді буде правообмеженням, коли вона є заборонаю, яка стосується тільки засудженого, як суб'єкта специфічних правових відносин, який володіє спеціальним правовим статусом. Якщо ж ця заборона, в такій самій формі стосується і вільних громадян, то вона не може розглядатись як правове обмеження. Наприклад, заборона на створення громадської організації програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення (ст. 37 Конституції України) стосується рівною мірою і засуджених і вільних громадян і тому не може розглядатись як правообмеження засуджених.

Можна також додати, що заборони є однією із найпоширеніших форм обмеження прав засуджених. В них знаходить свій прояв і зміст покарання, який, однак, ними не обмежується, адже, наприклад, обов'язки, які покладаються на засуджених, також можуть розглядатись як форма правообмеження, яка становить зміст покарання.

В майбутньому перед науковцями стоїть завдання з'ясувати, яке місце має займати заборона серед інших форм правообмеження. Це вимагає з'ясування того який тип правового регулювання діє у кримінально-виконавчому праві: спеціально-, чи загальнодозволений. Тобто чи дозволяється засудженим все, що не заборонено (тоді заборонаю розглядатиметься лише те, що закріплено в кримінально-виконавчому праві як сукупності норм або іншій галузі права) або ж їм дозволяється лише те, що прямо передбачено законом, тоді коло заборон, а відповідно і обмежень прав засуджених стає невизначеним і потенційно дуже широким. Вбачається, що останній варіант протирічить тій ідеї, що обмеження прав повинні спрямовуватися до певної обґрунтованої цілі як це закріплено, наприклад, у Конвенції про захист прав та основоположних свобод. Вже

тільки через це дію спеціальнодозволеного типу правового регулювання у кримінально-виконавчому праві слід визнавати неприйнятним.

Науковий керівник: д. ю. н., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НУ «ЮАУ імені Ярослава Мудрого» А. Х. Степанюк.

.....

Шумилин Владислав Юрьевич
Пензенский государственный университет,
аспирант, кафедра частного и публичного права

К ВОПРОСУ О ВЫПЛАТЕ АЛИМЕНТОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМ ДЕТЯМ В РОССИИ

Важной и актуальной проблемой в настоящее время является уклонение или отказ от выплаты алиментов своим несовершеннолетним детям. Согласно ст. 80 Семейного кодекса Российской Федерации родители обязаны содержать своих несовершеннолетних детей, если родители не предоставляют содержания своим детям, то средства на содержание несовершеннолетних детей (алименты) взыскиваются с родителей в судебном порядке.

Несмотря на существование данной нормы, и установленной уголовной ответственности за злостное уклонение от уплаты алиментов согласно части 1 статьи 157 Уголовного кодекса РФ, многие родители не выплачивают алименты своим детям. Граждане скрываются от судебных приставов, которые могут обратить взыскания на имущество граждан-должников по решению суда, занижают свой доход. Например, родитель, занимающийся предпринимательской деятельностью, декларирует заниженный доход от своего бизнеса, и именно с этой, указанной в декларации заниженной суммы, рассчитывает алименты на содержание детей. Также многие граждане устраиваются на работу с минимальным размером оплаты труда, и одновременно с этим, имеют дополнительный заработок, нигде не учитываемый и не декларируемый, но намного превышающий

официальный доход. В обоих случаях граждане выплачивают алименты только с той суммы дохода, которая задекларирована или является официальной заработной платой. Для того что бы при расчете выплат на содержание ребенка учитывались дополнительные доходы, необходимо в судебном порядке доказать наличие у гражданина иного постоянного источника дохода, что сделать крайне затруднительно.

Если четко установить размер ежемесячного дохода невозможно, то алименты взыскиваются судом в твердой денежной сумме. Согласно решению суда, на родителя возлагается обязанность выплачивать ребенку ежемесячно денежную сумму, соответствующую определенному количеству МРОТ (минимальных размеров оплаты труда), установленных судом. Законом установлен минимальный размер алиментов. Один ребенок вправе получать одну четвертую долю заработка (дохода) родителя, два ребенка — одну третью долю, три и более ребенка — одну вторую долю.

Закон не делает различий между детьми от разных браков. Поэтому, если у родителя, выплачивающего одну четвертую долю своего заработка на содержание ребенка от первого брака, появляются алиментные обязательства в отношении ребенка от второго брака, доля, причитающаяся первому ребенку, соответственно уменьшается до 1/6. Если учесть, что многие граждане получают минимальную заработную плату, а на ребенка выделяется только 1 часть дохода, то алиментные выплаты могут составлять всего около тысячи рублей в месяц.

К сожалению, даже эти суммы многими родителями не выплачиваются. В такой ситуации ребенок вообще остается без материальной поддержки родителя, и весь груз по содержанию, воспитанию и материальному обеспечению ребенка ложится на плечи одного из родителей.

Летом 2013 года в Государственной Думе РФ поднималась данная проблема. Депутат Госдумы от ЛДПР Виталий Золочевский предлагал установить ежемесячный минимальный размер алиментов в 15 тыс. рублей. Согласно подготовленному парламентарием законопроекту, зарплата родителя не будет иметь значения, так что даже получающий самый низкий доход плательщик алиментов после развода будет обязан изыскать установленную законом сумму.

Ребенка не должно интересовать, кто должен его обеспечивать. Если человек не в состоянии

обеспечивать своего ребенка в разводе, то пусть не разводится. Это должно быть стимулом для сохранения семей. Нужно понять, какой должна быть минимальная сумма, с помощью которой можно было достойно обеспечить ребенка. По замыслу Золочевского, родитель, который не может заработать 15 тыс. рублей, должен будет отправиться на общественные работы, а необходимую сумму семье выплатит государство.

Я поддерживаю данную идею и законопроект Золочевского, ребенок, не должен страдать от того своевременно или несвоевременно родитель выплачивает алименты. Государство должно помочь в данной ситуации таким детям. По моему мнению, необходимо создать государственный алиментный фонд, средства из которого будут направляться несовершеннолетним детям, которым установлены алиментные выплаты. В этом случаи алименты будут выплачиваться ежемесячно, без задержек и в большем объеме, чем в настоящее время. Выплаченные фондом средства будут взыскиваться непосредственно с алиментщиков в полном объеме.

Можно выделить ряд положительных последствий данного решения. Во-первых, дети будут своевременно и в полном объеме получать положенные им алименты, что в свою очередь повышает уверенность в завтрашнем дне родителя, занимающегося воспитанием ребенка, позволяет дать ребенку все необходимое для развития ребенка (оплата обучения, развивающих курсов и т. д.).

Во-вторых, законопроектом предусмотрено повышение минимального размера алиментов с сегодняшнего размера 1 от зарплаты родителя, что при минимальном размере оплаты труда, составляет немногим более тысячи рублей, до 15 тысяч рублей.

В-третьих, т.к. выплаты будут производиться из государственного фонда, государство, в лице приставов исполнителей будет взыскивать алименты с родителей-должников ни непосредственно в пользу ребенка, а в общий «котел» фонда, т.е., даже если выплаты должником будут задержаны, то интересы ребенка не пострадают, т.к. алименты ему будут выплачены из государственного фонда.

Научный руководитель: д. ю. н., профессор кафедры частного и публичного права Пензенского государственного университета О. В. Романовская.

• • • • •

Tashae Amanda Smith
KhNMU, Medical faculty,
student, the third year of study

THE BLACK MARKET OF ORGAN TRANSPORTATION

The relevance of research is determined that in Ukrainian society, despite the complexity of the present period, increasing understanding of the importance and value of human life and health.

Article 3 of the Constitution of Ukraine proclaims that the human being, his or her life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value.

Human right to life and health is the determining among all the rights protected by the all state in the world. Since the case of loss of life or health we lose interest to other values. All the efforts of the people, all forms of human activity and are severely limited due to the two specified limits — by the beginning and end of life. Health—is the basis for a fruitful life. The construction of these two important things belonging to the highest social value is the necessity for their all-round protection.

One of the means of their protection is the transplantation of human organs and materials.

Every year in the world tens of thousands of transplants of various organs are made. The maximum duration of life after such surgery is over 25 years. The number of transplants performed increases each year in developed countries begins to affect the demographic parameters, including the duration and quality of life

«It is estimated that in the United States, seventeen people die each day while waiting for kidney transplants that cannot take place due to a shortage of donated organs». This exert was extracted from Issue 11 of the electronic version of the «Global Medicine Magazine», an article dated in 2012, entitled «Organ trade: a win-win situation or exploitation in disguise». According to the European Doctorate for the Quality of Medicines & Healthcare, on average twelve people were noted for dying each day in Europe because of waiting for an organ transplant. There are 365 days in a year, now you do the math! As far as I am concerned that figure is too high and this relates to one organ. How can this be decreased? Could a decrease in this be accom-

plished if the transportation of organs were made legal in countries where this is prohibited?

Organ transport is the trade involving inner organs of a human for transplantation. These organs may include heart, liver, kidneys and bone marrow. There is a worldwide shortage of organs available for transplantation, yet as stated in the TIME Magazine, Health & Family column dated July 27, 2009... «The trade in human organs is illegal in all countries except Iran».

Whether or not to legalize the organ trade, and the appropriate way to combat illegal trafficking, is a subject of much debate.

The issue of legalizing organ transportation came about in the 1970s, when pharmaceuticals that prevent organ rejection were introduced. This along with a lack of medical regulation helped to foster the organ market.

Nevertheless, being that I am a prospective medical doctor I will state my stance, which is that with strict legislation and regulation, benefits of legalizing organ transportation would outweigh the disadvantages. I accept that a black market in human organs is undesirable and that if permitted that same would have to be highly regulated and controlled. However, I disagree that it is a satisfactory solution to ask patients to gracefully accept death because organ transportation is forbidden. Instead of this, it would be more appropriate to resort to the black market which would provide a desperately needed organ to prolong life. If you think about it carefully, many jurisdictions permit a woman to «rent» her uterus to bear a child. However, there is reticence about optimizing the resource of human organ transportation in order to save a life. From the perspective of the patient facing death, this act brings into question the ethical basis for medical principles.

I must also highlight that the illegal trade in organs is one that is active and of long standing, and one of the main ways of combating the ills of such an illegal trade is through the legalization and regulation of the practice. By this means minimum standards can be set and mechanism can be introduced to monitor critical aspects of the practice.

It is also my view that each person has ownership and dominion over his or her body. Now, what makes up the body? The body is made of cells, tissues, organs and organ systems. A person's organs are his or her belongings and if I am physically fit and I am a consenting adult, I should be entitled to make the determination whether to engage in the

practice of organ transporting as long as it does not unduly endanger any third party.

My position is that the development of a legalized properly regulated mechanism for donor compensation is the only means of effectively eliminating the demand for organ transportation. Closing down the black market and improving safety for donors and recipients would aid in ameliorating the current chaos. Compensation for the organ donor's time and risks, by providing, life-long health insurance and even a direct monetary fee, is no different in principle than the donation of an egg, the rental of a uterus for a surrogate pregnancy, or participation in clinical experimentation, all of which are legally permitted in many jurisdictions.

The World Health Organization (W.H.O) defines the illegal organ trade as occurring when organs are removed from the body for the purpose of commercial transactions. The W.H.O justifies these actions by stating that, «Payment for... organs is likely to take unfair advantage of the poorest and most vulnerable groups, undermines altruistic donation and leads to profiteering and human trafficking.» While this is generally the case there are countervailing, including the following. Firstly, there is a significant trade occurring, which will continue, and is devoid of any regulation and control. This free for all is deleterious to vulnerable groups who may best be assisted by imposing order on the existing chaos. Moreover, the fact that people are poor does not exclude them from the right to autonomy within acceptable limits. To continue the pretense that forbidding the practice offers some protection is paternalism in its worst form. With regards to altruism, given the figures cited earlier concerning the levels of unmet need and waiting lists, even these advances seem unlikely to deliver the number of organs required in the foreseeable future to reduce the resulting loss of life. So, even if some altruistic donations are lost as a result of sales being permitted, given the limited scale of altruistic living donation, this may be a worthwhile trade-off. The Oxford Online English Dictionary defines altruism as referring to «the disinterest and selflessness concern for the well-being of others.» If a person is truly altruistic an incentive should not deter him or her from making the donation. Also, if there is no substantial system of free donation in place, then free donation cannot be undermined by permitting sale.

It should also be noted that, commercial kidney transplantation is cost-effective so that claims on health insurance budgets will decrease. The price for a commercial kidney may initially seem bazaar, but they can be justified given the annual costs of dialysis. Have you ever sat in a hospital and watched your loved one quiver in pain, with weak eyes and pale skin complexion whilst a machine beeps in sustenance of his or her life. Why? Because this person has renal failure or cardiac malfunction and his or her name has been sitting on a waiting list for days, weeks, months anticipating the day he or she would receive a donated organ. It is my view that proper regulation of organ sales would increase the supply of transplant organs and in summary save more lives.

The primary requirement is the legalization of organ transport and proper regulation and management of same. In order to prevent conflicts that arise in cross country trade due to difference in laws, there needs to be a treaty arrangement with as many countries as possible to fix agreed standards.

The regulating body will need to set a standard which governs the terms of any transaction and fair allocation of organs, according to clinical criteria. Direct sales should be banned. The regulating body would need to ensure that the commercial trade of organs is solely for medical purposes and that it does not support the fetish market. The market should require that vendors give their informed consent to the sale of their organs, and ensure that they are not being coerced into selling their organ by a third party. It should also be ensured that organ vendors receive adequate pre-operative and post-operative care, including for example some kind of insurance policy to secure their health for a period after any surgery. For a person to be able to sell one of his or her organs, he or she would need to be meticulously examined and deemed fit before being permitted to do so.

The management of exploitation should also be a task of the regulating body. The market in organ sale is commonly accused of being exploitative. It is, however, worth noting that, on one view, defective consent is a necessary condition for the occurrence of exploitation. Thus according to this view a transaction can only be exploitative if the putative victim of exploitation is coerced, lacking capacity, misinformed, or manipulated. If this view of the relationship between consent and exploitation were correct, then the discussion of exploitation could

be ended here by proper regulation, as issues of consent would be addressed as suggested.

Supporting evidence of legalizing organ transport becomes available each day, due to the dynamic nature of our technological advancements in medicine, requiring adjustment to hitherto assumed fixed positions in medical ethics itself. However, as mentioned earlier, when considering the moral permissibility of organ sale, it is advisable not to focus on the worst case scenarios, but rather on the likely reduction in the level of harm that would occur with a properly regulated system. Once this is borne in mind, the harm argument against organ sale appears vulnerable to a number of objections.

It is my view that there are strong arguments in support of the legalization of organ transport and a clear need to address the fact that there is a significant illegal and unregulated trade in the market which has deleterious impact.

Consequently ladies and gentlemen we need to consider the issues and think on these things and make an informed determination.

Supervisor: Yuliya St. Sedaya Ph.D., Associate professor, Kharkiv National Medical University, National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine».

.....

Наукове видання

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА
ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ
(VI ТОДИКІВСЬКІ ЧИТАННЯ)**

*Збірка тез наукових доповідей і повідомлень
Міжнародної наукової конференції
молодих учених, аспірантів і студентів
(27–28 вересня 2013 року)*

ISBN 617-587-110-2

Відповідальний за випуск *О. О. Любченко*
Редактори *Н. І. Чашка, П. В. Романюк*
Комп'ютерна верстка *О. А. Мірошниченко*

Підписано до друку 23.09.2013
Формат 60 × 84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Garamond
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 25,56. Умов. фарб.-від. 26,24.
Умов.-вид. арк. 27,71. Наклад 220 прим.

Видавництво «Права людини»
61112, Харків, вул. Р. Ейдемана, 10, кв. 37
Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України
серія ДК № 3065 від 19.12.2007 р.

Надруковано на обладнанні Харківської правозахисної групи
61002, Харків, вул. Іванова, 27, кв. 4
<http://khpg.org>
<http://library.khpg.org>